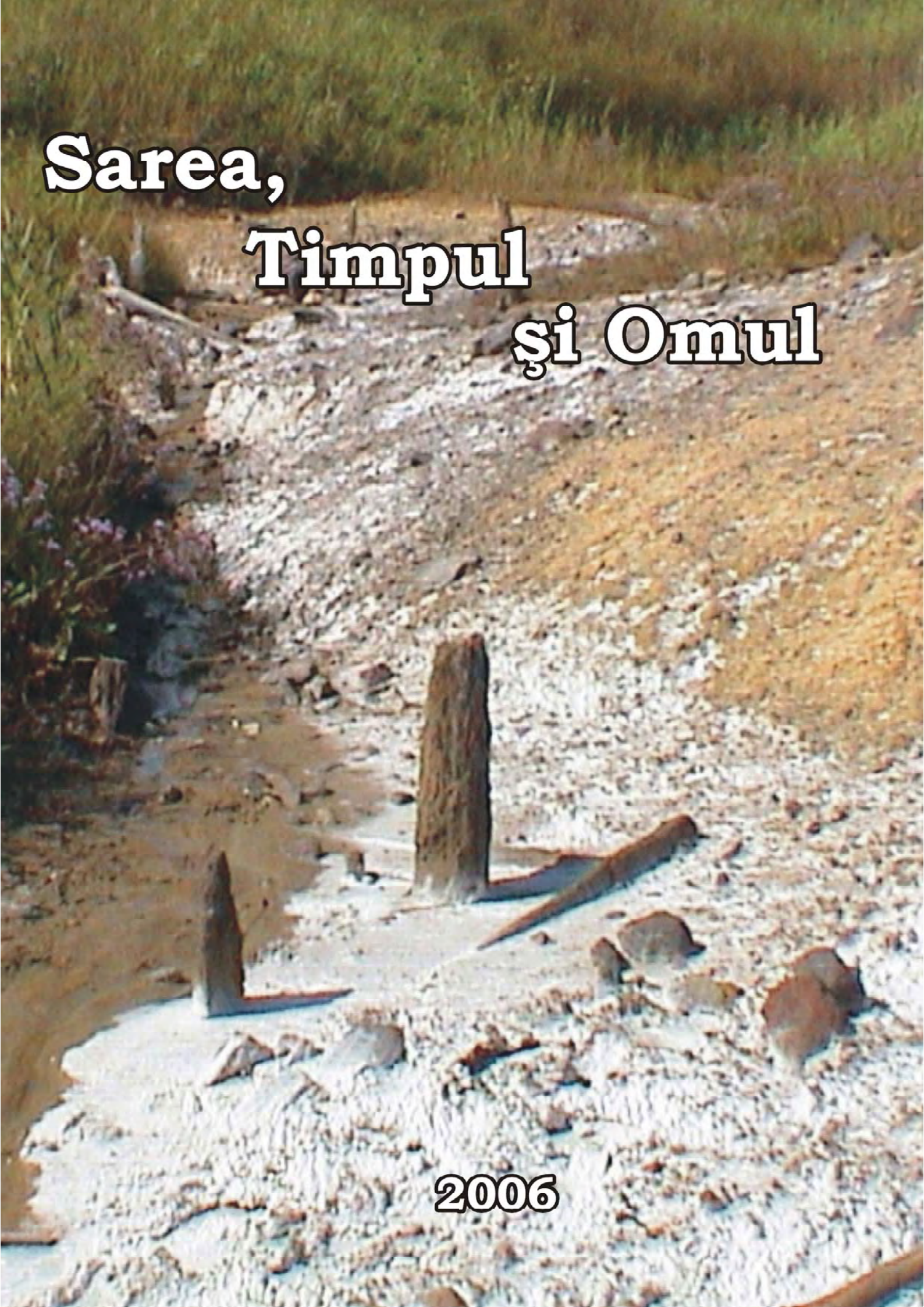

A photograph of a dry, rocky riverbed. In the foreground, a tall, weathered wooden post stands upright, and a metal spike or nail is driven into the ground next to it. The riverbed is composed of light-colored, rounded stones and pebbles. In the background, there is a line of green grass and some trees. The text "Sarea," is overlaid in the top left corner.

Sarea,

Timpul

și Omul

2006

Sarea, Timpul și Omul

Catalog de expoziție

Coperta I: Pârâu de apă sărată, Sânpaul, jud. Harghita

Coperta a-IV-a: Floră halofilă și sare cristalizată la fântâna de apă sărată de la Orșova-Slatini, jud. Mureș

Muzeul Carpaților Răsăriteni

Arhivele Naționale

Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud

Complexul Muzeal Bucovina

Complexul Muzeal Județean Neamț

Muzeul Brăilei

Muzeul Etnografic al Transilvaniei

Muzeul Județean Buzău

Muzeul Județean Ialomița

Muzeul Județean Maramureș

Muzeul Județean de Științele Naturii Prahova

Muzeul Maramureșului

Muzeul Național Brukenthal

Muzeul Național al Unirii

Sarea, Timpul și Omul

Editori:

Valeriu Cavruc și Andrea Chiricescu

Editura Angustia

Sfîntu Gheorghe

2006

Redactori responsabili:

Valeriu Cavruc
Andrea Chiricescu

Tehnoredactare:

Andrea Chiricescu
Marius Andrei Dănilă

Procesare imagini:

Marius Andrei Dănilă
Dan Buzea

Fotografiere piese:

Kinga Ugron
Filip Eugenia

Instituții care au contribuit la organizarea expoziției: Arhivele Naționale (Direcțiile Județene Bacău, Brașov, Covasna, Cluj, Mureș, Sibiu); cIMeC - Institutul de Memorie Culturală, București; Complexul Muzeal Bistrița - Năsăud; Complexul Muzeal Bucovina; Complexul Muzeal Județean Neamț, Piatra Neamț; Muzeul Brăilei; Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Cluj-Napoca; Muzeul Județean Buzău; Muzeul Județean Ialomița, Slobozia; Muzeul Județean de Istorie, Brașov; Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare; Muzeul Județean de Științele Naturii Prahova, Ploiești; Muzeul Maramureșului, Sighetul Marmăției; Muzeul Național Brukenthal, Sibiu; Muzeul Național Secuiesc, Sf. Gheorghe; Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia; Muzeul Sării Slănic

Orice corespondență se va trimite la adresa:

MUZEUL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

str. Gábor Áron, nr. 16
520003, Sfântu Gheorghe, jud. Covasna
Telefon/Fax: **0267 / 314.139**
E-mail: **muzeu_cavruc@planet.ro**

Editura Angustia
ISBN - 10: 973-85676-8-8
ISBN - 13: 978-973-85676-8-9

Sarea, Timpul și Omul

Cuprins	5
<i>Cuvânt înainte. Valeriu Cavruc, Andrea Chiricescu</i>	<i>7</i>
Manifestările saline din România	
<i>Sarea gemă din extra- și intracarpaticul României. Liviu Drăgănescu</i>	<i>13</i>
<i>Sarea și manifestările saline din zona Carpaților Răsăriteni. Ioan Chintăuan</i>	<i>17</i>
<i>Sursele de sare dintre Valea Sucevei și Valea Buzăului. Roxana Munteanu, Gheorghe Dumitroaia</i>	<i>22</i>
<i>Plante halofile din județul Bistrița - Năsăud. Constantin Svoboda</i>	<i>25</i>
<i>Scurtă caracterizare a zonei Ocna Sibiului. Geologia, flora și fauna. Viorel Ciuntu, Ghizela Vonica, Mariana Pascu.</i>	<i>28</i>
Exploatarea sării din preistorie până în perioada modernă	
<i>Sarea în societățile arhaice. Considerații generale. Valeriu Cavruc</i>	<i>33</i>
<i>Vestigii arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în perioada neo-eneolitică. Valeriu Cavruc, Gheorghe Dumitroaia</i>	<i>37</i>
<i>Vestigii arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în epoca bronzului. Valeriu Cavruc, Horia Ciugudean, Anthony F. Harding</i>	<i>41</i>
<i>Vestigii arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în epoca timpurie a fierului. Valeriu Cavruc, Roxana Elena Munteanu, Horia Ciugudean</i>	<i>49</i>
<i>Exploatarea sării în Dacia Romană. Valeriu Cavruc, Vasile Moga, Alexandru Stănescu</i>	<i>53</i>
<i>Repertoriul selectiv al siturilor arheologice cu vestigii ale exploatării sării din România. Mugur Andronic, Dan Buzea, Valeriu Cavruc, Anthony F. Harding, Roxana Munteanu, Gheorghe Matei, Elena Rența</i>	<i>56</i>
<i>Exploatarea sării în spațiul Carpato-Dunărean în perioada post-romană și cea a marilor migrații. Doina Ciobanu</i>	<i>87</i>
<i>Mineritul de sare în Evul mediu în Transilvania și Maramureș. Zsolt Simon</i>	<i>92</i>
<i>Date cu privire la exploatările timpurii de sare din Maramureș. Carol Kacso</i>	<i>97</i>

<i>Exploatarea sării în evul mediu în Țara Românească. Doina Ciobanu</i>	<i>122</i>
<i>Exploatarea sării în Moldova medievală. Dorinel Ichim</i>	<i>125</i>
<i>Sarea Brăilei. Ionel Căndea</i>	<i>132</i>
<i>Izvoare documentare din cadrul Tezaurului Arhivistic Național al României referitoare la istoria exploatării, transportului și comerțului cu sare. Asociația Arhiviștilor și Prietenilor Arhivelor Covasna</i>	<i>134</i>
<i>Monografia orașului Ocna-Sibiului. Olga Șerbănescu</i>	<i>137</i>
<i>Rolul balnear al unor ape cloruro-sodice din județul Neamț. Roxana Munteanu</i>	<i>142</i>
Sarea în cultura populară	
<i>Sarea - fragmentarium etnologicum. Mihai Dăncuș</i>	<i>147</i>
<i>Exploatarea populară a sării. Doina Ciobanu</i>	<i>149</i>
<i>Sisteme de transport și de comercializare tradițională a sării. Dorel Marc</i>	<i>152</i>
<i>Exploatarea tradițională a sării în Transilvania. Andrea Chiricescu</i>	<i>158</i>
<i>Repertoriul selectiv al fântânilor de apă sărată din estul Transilvaniei. Andrea Chiricescu</i>	<i>164</i>
Ilustrații	175
Fișele exponatelor	
Manifestările naturale ale sării.....	191
Arheologie	195
Etnografie	217
Istorie	238
Lista abrevierilor	249

Cuvânt înainte

Sarea a jucat, și joacă în continuare, un rol deosebit de important în evoluția societății umane. Dincolo de utilitatea practică a acestui mineral trebuie subliniat și faptul că, în societățile tradiționale, atât în cele din trecutul îndepărtat, cât și în cele din prezent, i se atribuie și o serie de proprietăți imaginare, simbolistica sării fiind foarte variată. Pretutindeni, din cele mai vechi timpuri până în ziua de astăzi, sarea a fost considerată ca element primordial, purificator, ca simbol al vitalității, sănătății, bogăției, ospitalității și frăției. Această simbolistică a generat o multitudine de manifestări magico-religioase, fiind parte componentă a unor ritualuri diverse de purificare, de aflare a viitorului, de sfințire, de aflare a ursitei, de protecție împotriva blestemelor și farmecelor, de descântec, dar și parte componentă a unor ritualuri negative, cum ar fi farmecele din magia neagră.

România este o țară ale cărei resurse naturale de sare sunt dintre cele mai bogate și din lume și ușor accesibile. Pe de altă parte, majoritatea teritoriilor ce înconjoară spațiul românesc sunt, fie lipsite, fie extrem de sărace în acest mineral. Toate acestea au contribuit la rolul deosebit al surselor de sare din țara noastră în această parte a Europei, ea fiind folosită în decursul mileniilor nu numai pentru nevoile populațiilor locale, dar și pentru cele ale comunităților din spații mai mult sau mai puțin îndepărtate. Mărturiile privind exploatarea sării din România sunt cele mai vechi din lume. În multe zone ale României, bogate în sare, spre deosebire de multe țări europene, oamenii și astăzi folosesc metode tradiționale de extragere, prelucrare și utilizare a sării, perpetuând practici și atitudini legate de acest mineral moștenite din cele mai vechi timpuri, chiar dacă originile și semnificațiile primare ale acestora s-au pierdut în negura timpurilor, iar credința oamenilor în ele scade treptat.

Cu toate acestea, în România, spre deosebire de multe alte țări europene bogate în sare, atât preocupările de cercetare privind relația dintre sare și om cât și cele de expunere publică a acestora sunt mult mai puțin dezvoltate. În societatea românească încă nu există înțelegerea cuvenită a importanței patrimoniului natural referitor de diverse manifestări ale sării, precum și cel cultural ce vizează practici și credințe umane legate de acest mineral. Numeroasele urme arheologice ale vechilor exploatare saline, manifestările materiale și imateriale în cultura populară legate de exploatarea, prelucrarea și utilizarea sării, nu beneficiază încă de protecția cuvenită din partea societății în ansamblul său, nici din partea comunităților locale și nici din partea structurilor statului abilitate în domeniu.

În ultimii ani o serie de instituții muzeale din România (Muzeul Carpaților Răsăriteni, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț, Muzeul Județean Buzău, Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud), au efectuat cercetări etnografice, arheologice, precum și cele din sfera științelor naturii, privind manifestările saline, exploatarea acestora din cele mai vechi timpuri. Specialiștilor români li s-au alăturat și cercetători din Marea Britanie (Prof. Anthony F. Harding și dr. John Chapman) și Franța (Olivier Weller). Mai mult, forurile științifice de prestigiu mondial, Academia Britanică și Centrul Național de Cercetări Științifice din Franța au alocat fonduri importante pentru susținerea acestor cercetări.

Ca urmare a acestor cercetări, la inițiativa Muzeului Carpaților Răsăriteni, a fost concepută și realizată expoziția *“Sarea, Timpul și Omul”*. Această expoziție n-ar fi putut fi orga-

nizată fără implicarea efectivă a multor altor instituții muzeale din țară, care, dincolo de oferirea exponatelor aflate în patrimoniul lor, s-au implicat în toate etapele organizării acesteia. Partenerii Muzeului Carpaților Răsăriteni în realizarea acestui proiect au fost: Complexul Muzeal Județean Neamț (Director Gheorghe Dumitroaia), Muzeul Județean Buzău (Director Doina Ciobanu), Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud (Director Mircea Prahase), Complexul Muzeal Bucovina (Director Constantin Emil Ursu), Muzeul Brăilei (Director Ionel Căndea), Muzeul Național Brukenthal, Muzeul de Istorie și Muzeul de Istorie Naturală - Sibiu (Director Sabin Adrian Luca), Muzeul Etnografic al Transilvaniei - Cluj (Director Simona Munteanu), Muzeul Județean Ialomița - Slobozia (Director Florin Vlad), Muzeul Județean de Istorie - Brașov (Director Radu Ștefănescu), Muzeul Județean Maramureș - Baia Mare (Director Grigore Man), Muzeul Județean de Științele Naturii Prahova - Ploiești (Director Emilia Iancu), Muzeul Național al Unirii Alba Iulia (Director Gabriel Tiberiu Rustoiu), Muzeul Național Secuiesc, Sf. Gheorghe (Director Vargha Mihaly), Muzeul Maramureșului - Sighetul Marmației (Director Mihai Dăncuș), Arhivele Naționale (Director Corneliu Mihail Lungu): Direcțiile Județene ale Arhivelor Naționale Covasna - Sf. Gheorghe (Director Ioan Lăcătușu), Cluj (Director Ioan Drăgan), Bacău (Director Vilică Munteanu), Brașov (Director Elisabeta Marin), Mureș (Director Liviu Boar) și Sibiu (Director Alexiu Tatu), cIMeC (Director Dan Mihai Matei).

Scopul principal al acestei expoziții a fost acela de a oferi publicului din România rezultatele cercetărilor efectuate până în prezent privind cele mai reprezentative vestigii geologice, botanice, arheologice, etnografice și istorico-documentare privind manifestările naturale ale sării și rolul acestui mineral în cultura și civilizația pe teritoriul României. Credem că publicul din România, precum și numeroșii vizitatori ai țării noastre, merită cu prisosință să se bucure de o expoziție dedicată uneia dintre cele mai de preț resurse naturale și culturale ale țării noastre.

Vestigiiile arheologice privind diverse aspecte ale exploatării sării și implicațiile acesteia, descoperite până acum în Europa (mai ales în Austria, Germania, Marea Britanie, Franța, Polonia și Spania) sunt numeroase și în general sunt bine cunoscute, atât specialiștilor, cât și publicului larg. Acestei tematici, în multe țări, îi sunt dedicate expoziții muzeale și chiar muzee specializate, volume de studii, albume, pliante și numeroase pagini web. În aceste condiții, pare paradoxal că, deși România este o țară dintre cele mai bogate din lume în ceea ce privește resursele de sare, deși poziția sa geografică o recomandă drept una dintre cele mai solicitate provincii salifere pentru întinsele teritorii din Europa de est, sud-est și centrală, interesul din partea specialiștilor (arheologi, etnologi, istorici, antro-po-logi) pentru civilizația sării este mult mai redus, în comparație cu multe țări ale lumii. Iar preocupările de protejare și valorificare a patrimoniului cultural și natural legat de această te-matică - situri arheologice, urme de saline antice și medievale, fântâni de apă sărată și altele - lipsesc aproape cu desăvârșire. Astfel, situl arheologic de la Băile Figa, județul Bistrița-Năsăud, unul dintre cele mai strălucite monumente ale exploatării preistorice a sării din Europa, se află în real pericol de distrugere prin amenajarea în acel loc a unei stațiuni bal-neare. O serie de alte astfel de vestigii sunt periclitate și de factorii naturali. Astfel, la Săsarm - *"Valea Slatina"* (jud. Bistrița-Năsăud), Praid - Mina Veche și Sânpaul - *"Mina Romană"* (jud. Harghita) și multe altele, eroziunile și alunecările de teren deja au distrus cea mai importantă parte a acestor monumente ale naturii și civilizației. Fântânile de apă sărată, încă destul de numeroase în țara noastră, multe dintre ele fiind adevărate monumente ale arhitecturii populare, sunt și ele în pericol.

Expoziția a fost concepută ca una itinerantă. În perioada 1 decembrie 2006 - 30 decembrie 2008 ea va fi găzduită de mai multe muzee din țară. Sperăm că ea se va bucura de interesul cuvenit din partea vizitatorilor și va avea ecouri pozitive. Totodată, organizatorii

intenționează ca, pe măsura dezvoltării cercetărilor, într-un viitor cât mai apropiat, să-i dea acestei expoziții anvergură europeană, prin îmbogățirea ei cu noi exponate și prin itinerarea sa în alte țări europene.

Întregul proiect a fost coordonat de Valeriu Cavruc și Andrea Chiricescu de la Muzeul Carpaților Răsăriteni, însemnată contribuție la conceperea și realizarea acesteia aducându-și întreg colectivul acestei tinere instituții. Contribuții importante și-au adus cercetătorii, muzeografi și conservatorii din toate muzeele implicate în acest proiect: Mugur Andronic (CMB); Dan Buzea (MCR); Ioan Chintăuan (CMBN); Doina Ciobanu (MJB); Janeta Ciocan (MJM); Horia Ciugudean (MNUAB); Viorel Ciuntu (MINS); Gabriela Cloșcă (MB); Mirela Cotruță (MCR); Aurelia Cozma (MIS); Ioana Dăncuș (MMSM); Mihai Dăncuș (MMSM); Mariana Daneș (MIS); Grigore Hotico (MMSM); Dan Ivănuș (MBS); Mihaela Mănărăzan (MJM); Dorel Marc (MCR); Livia Marc (MCR); Ion Mareș (CMB); George Marinescu (CMBN); Gheorghe Matei (MJI); Cristian Micu (MET); Roxana Elena Munteanu (MIAPN); Maria Ocrain (MJȘtNP); Sanda Peter (MJM); Lucia Pop (MJM); Elena Rența (MJI); Alexandru Stănescu (MJIB); Olga Șerbănescu (MNBS); Rodica Vasile (MJȘtNP). Fotografiile au fost realizate de Kinga Ugron (MCR) iar conservarea obiectelor de patrimoniu întrunite în această expoziție a fost asigurată de conservatorii Mirela Cotruță și Eugenia Filip (MCR).

Organizatorii mulțumesc tuturor celor care au contribuit la realizarea acestei expoziții și a acestui catalog, pentru întreg sprijinul, încrederea și înțelegerea acordate.

Ne exprimăm gratitudinea față de membrul Academiei Britanice, Profesorul Anthony F. Harding, care a stimulat interesul specialiștilor din Transilvania pentru exploatarea pre- și protoistorică a sării, a înlesnit sprijinirea acestui proiect de către Academia Britanică, iar în ultimii șase ani a participat efectiv la cercetările de teren, împărțind, alături de cercetătorii din România, toate dificultățile acestora.

Nu în ultimul rând, mulțumirile noastre sunt îndreptate și către Ministerul Culturii și Cultelor care, înțelegând importanța acestui proiect, i-a acordat sprijinul necesar.

**Valeriu Cavruc
Andrea Chiricescu**

Manifestările saline din România

Sarea gemă din extra- și intracarpaticul României

Progresele tehnice înregistrate până astăzi ne permit o abordare științifică a masivelor de sare. Putem discuta punctiform despre un anumit masiv de sare, despre evoluția sa geologică, eventual de istoria exploatarea sau de aspectul socio-economic în contextul vremurilor istorice. Putem însă, privi la nivel global sarea gemă, având în vedere faptul că ea a fost identificată atât pe areale continentale cât și pe areale marine (Marea Mediterană, Marea Roșie, Marea Neagră) și oceanice. Masivele de sare cunoscute astăzi se încadrează din punct de vedere spațial pe areale de sute de mii de km² cunoscute în literatura geologică ca mari bazine salifere.

Formarea marilor bazine salifere reprezintă mai multe etape din istoria geologică a pământului, în care regiuni mari de pe glob au avut în mare parte același cumul de condiții geologice. În categoria marilor bazine salifere de pe glob se pot include: depresiunea Precaspică a Platformei est Europene centrale; depresiunea Mării Nordului a Platformei Europei centrale; depresiunea Premexicană (Gulf Coast) a Platformei Americii de Nord; depresiunea Gabon a Platformei Africane. Aceste bazine se aseamănă printr-o poziție geotectonică similară: sineclize marginale ale platformelor; tipul suboceanic al scoartei pământului; șesuri de acumulare; adâncime mare de până la 20-25km a fundamentului; coperta mare de roci sedimentare și nu în ultimul rând prezența unei activități vulcanice submarine în imediata apropiere. Marile bazine salifere sunt întâlnite: în regiuni de platformă (Marea Nordului, Preuralian, Michigan); în regiuni de rift (Donet, Marele rift est african); pe margini pasive (Gabon); pe margini active (asiatic, est Pacific); de coliziune (Precaucazian, Carpat) și intramontane (Bazinul Transilvaniei, Fergana, ș.a.).

Pentru arealul extra- și intracarpatic au fost identificate cca 200 masive de sare de vârste diferite: *secvența de Cartojani* - datată Permian (după D. Paraschiv -1981), *secvența de Chiriacu* - datată Triasic-Anisian superior/Ladinian-(după D. Paraschiv -1981), *secvența de Vadu* - datată Jurasic 3/ Cretacic 1(după L. Drăgănescu - 1996), *formațiunea saliferă inferioară* - datată Burdigalian (după Gr. Popescu și al. - 1973) și *formațiunea saliferă superioară* - datată Badenian-Langhian (după Gr. Popescu și al.-1973).

În spațiul extracarpatic au fost întâlnite în foraje primele trei secvențe salifere, iar în aflorimente, foraje și lucrări miniere, formațiunile salifere inferioară și superioară. În spațiul intracarpatic, s-a identificat doar formațiunea saliferă superioară. Prezentarea succintă a sării extracarpatic se regăsește în tabelul anexat.

Pentru intracarpatic (Transilvania) avem zăcămintele aparținând formațiunii salifere superioare. Dacă în extracarpatic cel mai mare zăcămintă de sare are rezerve de 22.000 mil tone (Folești) în intracarpatic, acestea sunt de foarte mari dimensiuni cu rezerve la fel de mari(Sărmășel și Vaidei-Ogra de câte 100.000 mil tone, Turda cu 66.000 mil tone, Ocna Sibiului cu 61.000 mil tone, est Praid cu 50.000 mil tone). În zona vestică a Transilvaniei sunt cunoscute masivele : Ocna Dej, Nireș Est, Nireș Vest, Sânmărgăhita, Petrești-Salatiu, Nord Gherla, Sud Gherla, Sic, Gădălin, Apahida, Aiton, Cojocna, Valea Florilor, Turda, Viișoara, D. Dumbravei, Tiur, Păuca, Ocna Mureș, Acnișoara Blaj, Pănade, Mănărade, Ocna Sibiului. Central sunt cunoscute masivele: Enciu, Feldioara, Ceapa, Beudin-Strugureni, Zoreni, Micești, Sărmășel, Milaș, Milășel, Zău de Câmpie, Uliaoș, Sincai, Mădărăs, Copand, Vaidei-

Ogra, Ernei, Sinmiclăuș, Tăuni, Cetatea de Baltă, Corunca, Magherani, Saroș, Sângeorgiu de Pădure, Simonești, Sighișoara, Daia, Nocrich, Apașu, Daia - Odorhei, Beia, Fișer, Bunești, Grânari, Văleni, Rupea, Gibert. Pentru zona estică avem identificate următoarele masive de sare: Dumitra, Mogoșani, Sieu Sfântu, Figa, Iad, Blăjeni, Căila, Sărățel, Albeștii-Bistriței, Pinticu-Uila, Sacalu-Idecu, Jabenita, Praid, Sovata, Orșova, Corund, Est Praid, Odorhei, Brădești, Comănești, Mărtiniș, Lueta, Merești, Sânpaul, Cața, Mercheașa. În Maramureș sunt cunoscute: Coștiui, Vad și Ocna Șugatag.

Am identificat un număr de 45 de masive de sare - inventariate ca zăcămintele de sare (ca urmare a exploatării lor), din antichitate și până în prezent. Multe dintre acestea au avut o existență efemeră, altele au avut o continuitate a exploatării din antichitate și până în prezent. Pe același masiv de sare au existat în timp și câte 10-20 de exploatare.

Exploatare cunoscute din antichitate sunt: Ocna Slatina, Coștiui, Ocna Șugatag, Rona, Ocna Dej, Sărățel, Sic, Ciceu, Iliușă, Măstur, Turda, Ocna Mureș, Domnești, Caianu Mare, Cuzdrioara, Vireag, Reteag, Ocna Șugatag, Șintereag, Chiuza, Tau, Beclean, Sovata, Mogosmat, Mărtiniș, Sânpaul, Rupea, Ocna Sibiului, Ocnele Mari, Bozasca. Exploatarele evului mediu identificate sunt: Grozești, Nord Valea Sării, Sud Valea Sării, Reghiu-Andreiașu, Bisoca (Picineaza), Rușavăț (Sarea lui Buzău), Aricești, Ghitioara (Aninișu-Săraru), Teișani, Telega, Doftana, Băicoi, Ocnița, Praid, Slănic Prahova, Tg. Ocna, Căcica. Dintre acestea, azi se mai află în exploatare 7 (Slănic Prahova, Ocnele Mari, Tg. Ocna și Căcica - în extracarpatic și Ocna Mureș, Ocna Dej și Praid - în intracarpatic).

Un loc aparte în istoria sării îl ocupă sărăriile de la malul Mării Negre: Tuzla, Cetatea Albă-Soani și Martaza (cu date evidențiate între 1889-1937) din sudul Basarabiei precum și cele din lacul Tuzla (Dobrogea).

Metodele de exploatare a sării se pot clasifica astfel: metode din perioada daco-romană, exploatare în formă de clopot, exploatare sistematice, exploatare cu camere și pilieri (pătrați, dreptunghiulari), în soluție și prin evaporare din apele Mării Negre. Prezența în imediata apropiere a suprafeței a numeroase masive de sare a favorizat de-a lungul timpului existența a numeroase exploatare de sare. Mai întâi au fost observate mici aflorimente care au permis executarea unor excavații rudimentale, după care s-au amenajat mici exploatare. În imediata apropiere a lor au apărut așezări umane. Considerăm că prezența în afloriment a zeci de masive de sare și multitudinea izvoarelor sărate a reprezentat un factor esențial de coagulare de populații în spațiul intra și extracarpatic. Masivele de sare (la care se adaugă și bogăția în aur a subsolului carpatic) reprezintă factorul principal al relațiilor socio-economice ce caracterizează migrația populațiilor în antichitate.

Liviu Drăgănescu

Sarea gemă din extra și intracarpaticul României

Nr. crt	Denumire masiv din Formațiunea saliferă inferioară	Exploatate	Denumire masiv din Formațiunea saliferă superioară	Exploatate
	La exteriorul Carpaților Orientali			
1	Gura Putnei		Cacica	?-azi
2	Mitocu Bălan		Buhuși-Buda	
3	Băltărești			
4	Gârcina			
5	Dealul Cozia			
6	Cut			
7	Calu			
8	Mastacan			
9	Tazlău			
10	Schitu-Frumoasa			
11	Cucuieti Moinești			
12	Vest Stănești			
13	Lucăcești			
14	P.Păltiniș			
15	Mănăstirea Sava			
16	Oglinzi			
17	Sărata Bacău			
18	Scâriga			
	La exteriorul zonei de curbură a Carpaților			
19	Cerdac		N. Rotilești	
20	Biserica Slănic		N. Valea Sării	*
21	V. Gura Slănic		S. Valea Sării	*
22	Cucuieti-Vâlcele		Reghiu-Andreiașu	*
23	Tg. Ocna	1380-azi	S. Răchitești	
24	Gura Slănic		D. Sării	
25	Grozești		Sările Bisoca (Picineaza)	+
26	Lepșa		Negoșina	
27	Tulnici		Sărata Monteoru	
28	Văcăria			
29	P. Sărățel			
30	R. Sărat			
31	Luncile			
32	Leordețu-Mocearu			
33	Brăești			
34	Gălean			
35	Tuta Varnița			
36	Bogdănești			
37	Paltin-Nistorești			
38	Poiana			
39	Năruja			
40	Prisaca			
41	Cireșu			
42	Lopătari	*		
43	Mănzălești	*		
44	Pietraru			
45	Valea Unghiului			

46	Ruşavăt(Sarea lui Buzău)			
47	Năeni			
48	Glodu			
49	Căneşti			
	La exteriorul Carpaţilor Orientali			
50	Cărbuneşti-Zeletin		Slănic Prahova	1689-azi
51	Surani- Vest		Teişani	1682- 1705 1709- 1714
52	Slobozia Câmpina		Surani Bracacea	
53	Colibaşi		Podul Vadului	
54	Ocniţa	1497-1658	Slavu	
55	Mirlogea-Rudari		Aninişul –Gura Ghitioara(Vitioara)	1577- 1684 1696- 1705
56	Dobrota		Gornet Cuib	
57	Baicoi	*	Poiana Vărbilău	
58	Floreşti		Vălcăneşti	
59	Siliştea Dealului		Est Matia	
60	Moreni		Vrăjitoarea Broaşte	
61	Ochiuri		Doftana-Telega	D-1865- 1900 T-1562- 1872
62	Măneşti		Câmpina Est	
63	Foleşti		V. Dulce	
64	Dragomireşti		Ariceşti	
65	Suţa Seacă		Bucşani	
66	Slătioarele		Ploieşti	
67	Moşoaia		Suţa Seacă	
68	Galicea		Ocnele Mari	antic.---azi
69	Bustuchin		Cobia	
70	Grădiştea		V. Ursului	
71	Ticleni		Ciomăgeşti	
72	Bălteni		Licurici	
73	Spineni		Roeşti	
74			Mitrofani	
75			Zătreni	
76			Bibeşti	
77			Rogova	

Notă: *- nu avem date certe despre începutul şi sfârşitul
exploatărilor ci doar date orientative

Sarea și manifestările saline din zona Carpaților Răsăriteni

Sarea și manifestările legate de apariția ei la suprafață sau în apropierea ei, sunt cunoscute de foarte mult timp, ele fiind utilizate de primele comunități umane.

Studiul lor are și el o vechime considerabilă, motiv pentru care puține elemente ale acestui complex au rămas necunoscute sau puțin cunoscute. Paginile care urmează constituie un plus de cunoaștere zonală a unei bogății cunoscute, axată pe exploatarea și utilizarea preindustrială, arhaică și tradițională a sării, apei sărate și a plantelor de sărătură.

Sarea, mineral și rocă în același timp, apare la suprafață în vestul Carpaților Orientali sub formă masivă, în câteva puncte situate pe un aliniament paralel cu bordura montană. Lor li se adaugă punctele în care sarea masivă se află la o oarecare adâncime, sub o cuvertură centimetrică sau chiar metrică de sedimente actuale, iar la suprafață sunt numai manifestările care certifică prezența ei-izvoare sărate, bălți cu apă și nămol sărat, plante specifice sărăturilor.

Sarea gemă (sarea de bucătărie, halitul), apele sărate (ape clorosodice, clorurosodice, muriatice, murătoare), eflorescențele saline și plantele halofile, formează un aliniament marcat din loc în loc de o concentrare a acestor manifestări (Figa, Săsarm, Blăjenii de Jos (jud. Bistrița-Năsăud), Coștiu (jud. Maramureș), Orșova (jud. Mureș) și de amenajări balneoterapeutice (Ocna Șugatag - jud. Maramureș; Sărățel - jud. Bistrița-Năsăud; Idecu de Jos, Jabenita - jud. Mureș).

În câteva locuri: Ocna Șugatag; Coștiui; Praid (jud. Harghita), au existat exploatări de sare în subteran. La Praid se exploatează și azi.

Exploatări de sare la suprafață, exploatări arhaice de mici dimensiuni, au existat în majoritatea suprafețelor salifere. Microrelieful suprafețelor respective, cu numeroase escavații sau surpări (prăbușiri), ocupate azi de bălți, mlaștini cu apă dulce sau numai vegetație specifică unei umidități ridicate, prezente în sărăturile de la Coștiui, Ocna Șugatag, Figa, Jabenita, Orșova, certifică exploatarea antică, la suprafață, a sării în excavații cu diametre cuprinse între 4 și 15 m, iar adâncimi de până la 10 m; așa zisele “*gropi de sare*”.

Sărăturile din estul Transilvaniei sau vestul Carpaților Răsăriteni, sunt manifestări ale unor zăcămintे existente, în adâncime, pe toată suprafața bazinului, iar la zi, în câteva puncte ce urmăresc marginea montană pe un aliniament “*diapir*”.

Cute și falii, datorate mișcărilor tectonice, au condus la o migrare a sării înspre suprafață, formând masive de forme și mărimi diferite, în multe locuri, exploatabile. Cunoașterea și exploatarea sării sau a manifestărilor generate de prezența ei la suprafață sau în apropierea acesteia, datează dintr-o perioadă preistorică.

Exploatarea și utilizarea antică a acestei bogății, formate în urmă cu aproximativ 13,4 milioane de ani respectiv în Badenian (vielician), în Bazinul Transilvaniei, a lăsat “*urme*”. Aceste “*urme*” constau în unelte, obiecte, obiceiuri, tradiții și înscrisuri.

Considerații generale

Clorura de sodiu, cunoscută sub diferite denumiri - sare, sare de bucătărie, sare gemă, halit - este mineral și rocă, sau este o rocă monominerală, care s-a format alături de alte roci sedimentare, în urmă cu aproximativ 13-14 milioane de ani.

Sarea s-a depus inițial în strate orizontale, între alte strate de roci și ulterior, datorită mișcărilor tectonice și plasticității ei, s-a concentrat pe anumite linii de slabă rezistență ale straturilor de roci, formând corpuri de forme diferite (lamelare, ovoidale, pene, masive etc.) care alcătuiesc azi aliniamente de zăcăminte de sare.

Astfel în Transilvania, sarea apare atât în adâncime, sub formă stratiformă, cu grosimi de sute de metri, cât și la suprafață sau în apropierea ei, ca aliniamente diapire (zone axiale ale cutelor anticlinale), atât în estul cât și în vestul bazinului, cu legături între ele, la nord și sud.

Primul facies salin din Bazinul Transilvaniei aparține Miocenului inferior și apare la Colibița (jud. Bistrița-Năsăud). Celui de-al doilea facies salin, aparținând Badenianului mediu (Vielician), îi atribuim toate celelalte masive de sare din Transilvania. Din punctul nostru de vedere, și faciesul salin de la Colibița, acoperit cu multe decenii în urmă și care își face cunoscută prezența numai prin izvoare sărate, aparține tot Badenianului mijlociu; miocenului inferior îi aparțin numai zăcămintele din estul Carpaților Orientali.

Saliferul Carpaților Răsăriteni începe din nord, din depresiunea intracarpatică a Maramureșului, situată la marginea Carpaților de nord-est, depresiune separată de Bazinul Transilvaniei prin Munții Rodnei și masivele eruptive Țibleș și Gutâi.

Grupul acesta nordic de manifestări saline este alcătuit din saliferul de la Coștiui, Ocna Șugatag, Ieud, Dragomirești, Săliștea de Sus, iar formațiunile geologice care apar la suprafață aici, aparțin "*Formațiunii de Ocna Dejului*" (Mészáros, 1991, Filipescu, 2001) (NN5, M6), Badenian mediu.

Badenianul din Bazinul Maramureș avea legături cu cel din Bazinul Transilvaniei, legături probate atât prin formațiunile "*Grupului de Câmpie*" (Filipescu, 2001), respectiv "*Formațiunea de Dej*" (Popescu, 1970; Filipescu, 2001), asimilată cu "*Complexul Tufului de Dej*" (Moisescu and Popescu, 1967) cât și prin "*Formațiunea de Ocna Dejului*" (Mészáros, 1991, Filipescu, 2001).

Înspre sud, la interiorul arcului carpatic, respectiv în vestul Carpaților Orientali, saliferul își continuă apariția la suprafață în axul unor cute anticlinale, unele de tip diapir, pe aliniamentul Dumbrăvița, Săsarm, Mintiu, Tăure, Blăjenii de Jos, Caila, Valea Măgherușului, Cepari, Dumitra, Slătinița, Josenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Livezile, Sărata, Sărățel, Albeștii Bistriței, Pinticu Tecii (toate din jud. Bistrița-Năsăud), Botoș, Idecu de Jos, Jabenita, Orșova, Sovata (jud. Mureș), Praid (jud. Harghita), ajungând până în extremitatea sud-estică a Depresiunii Transilvaniei.

Dintre ocurențele saline menționate unele se caracterizează prin prezența plantelor halofile, izvoarelor și bălților cu apă sărată, nămolurilor sărate, fântânilor cu apă sărată și a sării masive la zi; numărul lor este mic (Sărata, Sărățel, Coștiui, Ocna Șugatag, Orșova, Sovata, Praid). O a doua categorie sau grupă o formează suprafețele saline cu plante halofile, izvoare sărate, fântâni cu apă sărată, bălți și nămoluri sărate. A treia categorie și ultima, include locurile cu plante halofile și eflorescențe saline.

În a doua categorie intră majoritatea ocurențelor saline din vestul Carpaților Orientali și de acestea sunt legate utilizările apei sărate și a nămolurilor sărate, în tratamente, iar slatina în alimentația omului și animalelor.

Primele două categorii sunt cele care au determinat apariția timpurie a exploatării și utilizării preindustriale a sării și apelor sărate (slatina, saramura, murătoare) în alimentație și terapeutică.

Numărul exploatareilor de sare în subteran este mic; după închiderea minei de la Coștiui a rămas numai aceea de la Praid.

Ceva mai mare este numărul stațiunilor balneoterapeutice care utilizează apa sărată și nămolul sărat. Majoritatea lor sunt de interes local - Coștiui, Sărățel, Jabenita, Idecu și numai două - Ocna Șugatag și Sovata sunt de interes național, ca stațiuni, dar ca potențial

terapeutic, toate au o valoare ce depășește granițele României. Există și amenajări simple pentru tratament, la Pincul Tecii (jud. Bistrița-Năsăud), de exemplu, dar în toate locurile cu ape sărate și nămoluri terapeutice, localnicii și nu numai ei, fac tratamente fără asistență medicală.

Apa sărată din vechile fântâni de slatină, fântâni căptușite cu bârne groase de stejar și acoperite cu o construcție de lemn tot atât de solidă și durabilă, este folosită azi în alimentație nu numai de localnici ci și de producătorii de telemea. Fântânile cu slatină de la Mintiu, Tăure și Dumitra (jud. Bistrița-Năsăud) dau, săptămânal, fabricilor de telemea, mii de litri de apă sărată.

Considerații geologice, geomorfologice

Sarea apare, la suprafață sau în adâncime, pe toată întinderea Transilvaniei, formând un orizont care aparține "*Formațiunii de Ocna Dej*" (Mészáros, 1991), de vârstă Badenian medie (Vielician), formată în urmă cu aproximativ 13,6 Ma (Balintoni and Petrescu, 2002).

Aflorimentele saline din Transilvania alcătuiesc un aliniament care însoțește marginile bazinului/depresiunii. Afirmatia că există două alinamente - unul vestic și altul estic - este înfirmată de prezența saliferului la suprafață atât în nordul cât și în sudul Depresiunii Transilvaniei. Ele nu urmăresc numai bordura vestică și estică; în sud se află, printre altele, Ocna Sibiului, iar în nord Figa, Sărmă etc. Masivele de sare de la Coștiui, Ocna Șugatag nu pot fi atribuite alinamentului vestic, ci grupului nordic.

Presiunea litostatică și mișcările tectonice au determinat apariția cutelor anticlinale de tip diapir, boltiri ale stratelor, care au un sâmbure de sare, ieșit la zi. Aceste diapire cu sâmbure de sare de forme și dimensiuni diferite; au generat prin ascensiunea sării la suprafață nu numai manifestările saline menționate ci și forme de relief specifice. Astfel prin ridicarea sării, ridicare datorată inclusiv plasticității ei, stratele suprapuse au fost boltite și fracturate. Această "*sfărâmare*" a stratelor din acoperiș a favorizat eroziunea apelor de suprafață, fenomen ce a condus la orientarea apelor de suprafață spre acest loc, generând confluente. Astfel de locuri de adunare a apelor datorate diapirismului sării întâlnim în toate zonele salifere, mai evident fiind la Sărățel, unde confluează Bistrița ardeleană și Budacul cu Șieul.

O altă modificare morfologică datorată sării o constituie alunecările de teren. Apariția acestora o punem pe seama prezenței argilelor salifere și a pantelor create prin ascensiunea sării la suprafață.

Modificări morfologice apar și în urma exploatării sării la suprafață sau în adâncime. Rămân în urma unei astfel de exploatare, inclusiv prin surpare sau prăbușire, gropi care în timp au devenit lacuri cu apă sărată, bălți, bălți mlăștinoase sau au rămas ca simple excavații acoperite cu vegetație halofilă.

Prezența sării în apropierea suprafeței provoacă alunecări de teren, fenomene care generează elemente geomorfologice vizibile. În aria nordică a Carpaților Răsăriteni, la Coștiui și Ocna Șugatag, modificările morfologice și geomorfologice se datoresc exploatării sării în adâncime și la suprafață. La Coștiui exploatarea sării în subteran a creat goluri subterane mari, dintre care unele s-au surpat determinând apariția unor lacuri și au declanșat alunecări de teren. Asemănător s-au petrecut lucrurile și la Ocna Șugatag, dar aici depresiunile de surpare sunt mici lacuri cu apă sărată într-o suprafață geomorfologic stabilă.

O instabilitate a terenului, cu un mare grad de risc, este numai aceea de la Coștiui, unde deplasarea unor mase mari de marne și argile salifere, acoperite de nisipuri și pietrișuri cu o mare permeabilitate, situate pe masivul de sare exploatat, a generat curgeri torențiale de noroi sărat, valuri de alunecări și bălți cu apă sărată.

Locul de desprindere apare sub forma unui abrupt, iar mai sus de el se află case și

gospodării ale localnicilor. Infiltrarea apelor dulci în perioade de ploi face ca fenomenul de alunecare să fie foarte activ și continuu.

Sarea, ca mineral și rocă, a modificat compoziția chimică a solului din locul de apariție a ei la zi sau în apropierea suprafeței, determinând ivirea și dezvoltarea unei vegetații saline. Astfel în zonele salifere întâlnim specii de plante specifice sărăturilor, plante halofile care dau o notă caracteristică acestor suprafețe sărate. Frecvente sunt speciile *Salicornia herbacea*, *Artemisia salina*, *Gliceria distans* var. *salina*.

Modificările în arealele salifere sunt frecvente și ele constau în: dispariția unor bălți, izvoare și fântâni sărate; scăderea suprafețelor cu eflorescențe saline și plante halofile; alunecări de teren care schimbă locul de apariție al izvoarelor sărate, viituri cu aluviuni care acoperă fântâni și bălți cu apă sărată; amenajări pentru cură etc.

La toate modificările zonelor salifere generate natural se adaugă cele survenite datorită intervenției umane. Impactul antropic s-a dovedit și se dovedește a fi deosebit de important, atât din punct de vedere estetic, cât și din punct de vedere terapeutic și sigur, economic.

Exploatarea și utilizarea sării și a manifestărilor saline din zona Carpaților Răsăriteni

Sarea (clorura de sodiu, sarea gemă, sarea de bucătărie) a avut și are, datorită calităților sale, o mare importanță, în primul rând în alimentație. Este și motivul pentru care a fost utilizată începând cu Neoliticul timpuriu, perioadă din care avem dovezi că se obținea sarea din apă sărată, prin fierbere în vase de ceramică. Metoda este folosită și în epoca bronzului, dar i se adaugă spre sfârșitul acesteia și o alta, care folosea vase de lemn - troace - pentru obținerea sării din apa sărată (slatină, murătoare).

Sarea obținută prin aceste metode se adaugă sării extrase din aparițiile ei la zi, în masive. Metodele de exploatare a sării la suprafață erau diferite, așa cum au devenit ulterior și acelea a exploatării sării în adânc, în mine de sare.

În aria Carpaților Orientali, în zona de contact a Depresiunii Transilvaniei (Podișul Târnavelor) cu munții Gurghiu - Harghita, se află o structură anticlinală, o boltire a stratelor, de tip diapir (cu sâmbure de sare), care cantonează un mare zăcământ de sare.

Acest zăcământ, reprezentat prin două coloane diapire de sare, se află în sectorul Sovata-Corund, la Sovata și Praid, și constituie cel mai potrivit exemplu de exploatare și valorificare a sării și apelor sărate.

Orizontul evaporatic căruia îi aparține sarea din Transilvania este de vârstă Badenian mijlocie (Vielician) și s-a format în intervalul 13,6-13,4 Ma (Balintoni and Petrescu, 2002) odată cu separarea Bazinului Transilvaniei de Bazinul Pannonic; el apare la suprafață, sub forma unor masive de sare, atât la Sovata cât și la Praid.

La Sovata, sării masive care se află la suprafață, marcată de șanțuri, lapiezuri etc., ce alcătuiesc un pseudocarst interesant, i se asociază lacurile ("Ursu", "Aluniș") și bălțile cu apă sărată, cărora li se adaugă nămolul sărat, eflorescențe saline și plante halofile.

Lacurile sunt amenajate pentru băi, iar apa sărată în tratamente; Băile de la Sovata fiind cunoscute în țară și străinătate pentru calitățile terapeutice ale apelor și nămolurilor sale sărate.

Sarea, de altfel, ca mineral, este terapeutică și se folosește în cură sub trei forme; concentrat, obținut prin evaporare din slatină; slatină și ca generator de climat salin.

La 8 km sud-est de Sovata se află celălalt diapir de sare, care a străpuns depozitele mio-pliocene de la bordura cu eruptivul Gurghiu-Harghita și se găsește la suprafață sub forma unui "*munte de sare*". Este zăcământul cel mai important din Transilvania și unul dintre cele mai mari din Europa. A fost exploatat de romani (posibil și anterior), așa ca și

cel de la Sovata, în excavații adânci (40-60m), apoi au extras sare toți migratorii prin aceleași metode.

Exploatarea subterană a sării a început în anul 1762 și a continuat până azi.

Dacă la Sovata manifestările saline sunt protejate pe o arie de numai 8 ha, la Praid, suprafața protejată ca rezervație naturală ocupă 60 ha. În schimb la Sovata numărul lacurilor saline este mai mare - 10 (Ursu, Aluniș, Bert, Dulce, Mierlei, Negru, Roșu, Sărat, Șerpilor, Verde) și numai unul (Negru) s-a format într-o excavațiune de exploatare romană.

Alături de apele sărate există aici nămol sapropelic și plante halofile, utilizate în tratarea reumatismului și a bolilor ginecologice. Din anul 1960 se folosește în tratamente și salina la Praid, iar acest tratament, numit greșit "*speleoterapie*", este recomandat celor care au probleme cu aparatul respirator. În spațiul subteran respectiv, mutat în 1980 din vechea mină Gheorghe Doja la orizontul "-50", se află o bisericuță, cu hramul Sfântul Nepomuk, în care se fac slujbe.

Prezența sării și a manifestărilor saline pot contribui la creșterea economică a unei zone și implicit la creșterea nivelului de trai al comunităților respective. Valorificarea acestui potențial ar conduce la dezvoltarea turistică, iar impactul negativ al acestor bogății poate fi diminuat s-au chiar eliminat.

Demn de semnalat este faptul că neutilizarea manifestărilor saline care apar la suprafață (izvoare sărate, fântâni cu apă sărată, bălți cu apă sărată, nămoluri sărate etc.) conduce la colmatarea lor, la îndulcirea apei din bălți prin izolarea fundului de sursa salină prin sedimente aduse de apele dulci de suprafață în perioadele ploioase. În acest fel prezența sărăturilor, odinioară extinse și active, ne este semnalată numai de vegetația halofilă.

Ioan Chintăuan

Bibliografie selectivă

Brișan - Bican, Nicoleta; Petrescu, Justinian; Laszlofi, Francisc; Ajtai, Nicolae. *Aspecte privind impactul exploatării sării asupra mediului în aria Ocna Dej (NV-ul Bazinului Transilvaniei).* În: *Environment and Progress*, 5, Cluj-Napoca, 2005, p.33-41.

Mihăiescu, Radu; Mihăieascu, Tania; Muntean,

Liviu; Mera, Ovidiu; Baci, Călin; Ozunu, Alexandru; Vescan, Iuliu; Madoi, Cristina; Arghiuș, Viorel. *Environment and Progress*, 5, p.273-280, Univ."Babeș Bolyai", Fac. de Știința Mediului, Cluj-Napoca, 2005.

Drăgoiescu, L., *Originea sării și geneza masivelor de sare*, Ploiești

Sursele de sare dintre Valea Sucevei și Valea Buzăului(*)

Cele mai importante zăcămintele de sare din România se concentrează în depresiunile pericarpatiche (între valea Sucevei și valea Jiului), în depresiunea Transilvaniei și depresiunea Maramureșului și sunt de vârstă miocenă. În exteriorul arcului carpatic, în platforma moldovenească și în cea moesică se întâlnesc, în câteva puncte, zăcămintele de sare gemă datând din triasic, dar care nu prezintă importanță economică și nu sunt exploatate industrial.

În zona extracarpatică dintre valea Sucevei și valea Buzăului formațiunile de sare se extind pe cca. 300 de kilometri lungime, concentrate în 53 de masive de sare. Aceste depozite au luat naștere prin evaporarea apelor marine pe parcursul Miocenului - în Acvitanian (formațiunile inferioare) și Tortonian (cele superioare) - și au fost influențate de mișcările tectonice care au avut ca rezultat crearea zonei subcarpatice. Datorită plasticității sale, sarea și-a modificat poziția stratigrafică de-a lungul timpului și a migrat spre suprafață prin străpungera stratelor acoperitoare, în timp ce unele zăcămintele au fost, în urma mișcărilor tectonice, dislocate de fundament; formațiunile saline au devenit, în acest ultim caz, neregulate, incluzând enclave de steril care au redus puritatea sării. Structurile tectonice specifice în care se dispun zăcămintele de sare sunt: strat, pernă, stâlp diapir, lamă diapiră și lamă de rabotaj.

Compoziția depozitelor și dimensiunile acestora sunt stabilite pe baza datelor obținute din foraje și a prospecțiunilor gravimetrice, în urma cărora s-a observat că zăcămintele de sare dintre valea Sucevei - valea Buzăului au suprafețe de 2-5 Km și grosimi de până la 5 km. Conținutul de NaCl al depozitelor de sare acvitaniană este de 70-90%, în compoziția acestor depozite fiind prezente și impurități, în timp ce sarea tortoniană este mai curată, având o concentrație de 90-97% NaCl. Sarea ajunge la zi în aceste regiuni sub formă de masive diapire sau sub formă de lame, marcate de prezența izvoarelor de apă sărată.

La nord de valea Troțușului sunt exploatate sursele saline sub forma izvoarelor, care se regăsesc în număr mare (peste 50) în depresiunile Tazlău, Cașin, Cracău-Bistrița, Neamț și la nord de valea Moldovei. Între valea Troțușului și Buzău manifestările saline „la zi” îmbracă forma masivelor sau a „malurilor de sare” - aflorimente ca cele care de întâlnesc în nordul județului Buzău, în zona Săreni-Mânzălești-Bisoca, sau în Prahova, în preajma localității Slănic - din care sarea este tăiată sau excavată.

Printre acumulările de sare mai importante de pe unitatea pericarpatică de la nord de valea Troțușului se numără zăcămintele de sare acvitaniană Oglinzi, Sărata-Bacău, Scăriga și zăcămintele tortoniene Cacica și Buda-Buhuși. Actualmente zăcămintele de sare din Moldova sunt exploatate industrial în salinile de la Cacica și Târgu Ocna, în paralel fiind folosită (în mediul rural, dar nu numai) și apa sărată a unor fântâni(**).

Zăcămintul Cacica este situat la limita dintre unitatea pericarpatică și platforma moldovenească. Este constituit din două lame de sare cu lungimi de 1600 - 2000 de metri, lățimea de 600 de metri fiecare și grosime de până la 250 de metri, totalizând un total de 238 milioane de tone de sare. Concentrația sării de aici este de 84,71%. Până în 1785 resursele de sare de la Cacica au fost exploatate prin mijloace tradiționale, prin evaporarea apei sărate din izvoarele existente în zonă. De la data amintită începe aici exploatarea industrială a zăcămintului, inițial prin extragerea mineralului cu târnăcoape, ciocane, dălți și pene de oțel, iar din 1959 prin dizolvarea sării în bazine subterane.

În apropiere de Cacica se află, pe teritoriul localității Solca, mai multe izvoare de apă sărată, dintre care cel de la Slatina Mare, abundent și cu o concentrație de peste 300g la litru, face obiectul unei intense exploatare tradiționale.

Zăcămintele Târgu Ocna și Gura Slănic sunt exploatate în cadrul salinei Târgu Ocna. Primul menționat face parte dintr-o lamă de rabotaj ce se extinde pe direcția nord-sud pe circa 1 km și 600 de metri pe direcția est-vest. Volumul estimat pentru rezervele de sare din acest masiv este de 188 milioane tone cu un conținut mediu de 97,89%. Zăcămintul Gura Slănic este situat în raza satului cu același nume, la sud de valea Troțușului. Reprezintă o continuare spre sud a masivului Târgu Ocna, dar pe lângă sarea curată specifică acestui din urmă masiv, apare și o lamă de sare impură. Pentru masivul Gura Slănic a fost calculat un volum de 493 milioane tone sare. Aceste zăcămintele au fost exploatate într-o formă organizată începând din perioada medievală, dar cu siguranță rezervele saline din valea Troțușului, vizibile „la zi” au fost folosite cu mult înainte de crearea statului medieval Moldova. Până în secolul al XIX-lea extragerea sării la Târgu Ocna se realiza în camere în formă de clopot, pentru ca ulterior să se introducă aici exploatarea cu ajutorul utilajelor, care continuă și astăzi. În ocna de la Gura Slănic se practică exploatarea prin sonde, ce produc saramură. În paralel, în zonă sunt folosite și sursele de apă sărată existente (unele captate și utilizate în cadrul stațiunii balneare Slănic Moldova).

Zăcămintul Oglinzi. Datele forajelor și repartitia izvoarelor cu apă sărată arată că există aici o lamă subțire de sare, de maximum 130 de metri, care se dezvoltă dinspre Târgu-Neamț spre nord-est pe circa 4 Km. În zăcămint sarea este impură, cu o concentrație de 70-90% NaCl, dar din cristalizarea mineralului conținut în apa izvoarelor sărate de aici (unele, cum este izvorul de la Lunca-Poiana Slatinei având o concentrație de 347 g de sare la litru) rezultă o sare curată. Dintre sursele de apă sărată din zona Oglinzi-Târgu Neamț cea mai intens folosită pentru uzul cotidian (alimentație și hrana animalelor) este fântâna de la Lunca-Poiana Slatinei, în timp ce izvoarele de la Oglinzi sunt indicate mai ales în tratament balnear, Băile Oglinzi fiind recunoscute și frecventate mai ales în prima jumătate a secolului XX.

În depresiunea Cracău-Bistrița se întâlnesc mai multe zăcămintele de sare de dimensiuni ceva mai mici, având toate vârstă tortoniană, punctate de apariția la zi a unor izvoare sărate. Unul dintre aceste masive este cel de la Băltătești, cu un total estimat de 200 milioane tone sare și cu o concentrație de 70-80% NaCl. În zonă izvorăsc mai multe surse de apă sărată, captate și utilizate atât pentru uzul cotidian de către populația din zonă, cât și, mai ales, în scopuri balneare în cadrul stațiunii balneo-climaterice Băltătești.

În apropiere de Piatra-Neamț alte izvoare de apă sărată indică prezența aproape de suprafață a unor masive salifere. Menționăm aici fântânile de apă sărată de pe linia Gârcina - Sărata (Piatra-Neamț) - Cut - Calu - Mastacăn, după care, spre sud se evidențiază, tot prin prezența izvoarelor sărate, zăcămintele de la Tazlău, Schitu Frumoasa, Solonț-Cucuieți, Moinești. Ultimele amintite sunt situate în locuri mai greu accesibile, acest factor, precum și relativa apropiere de salina de la Târgu Ocna concurând la limitarea surselor la o folosință locală.

Cel mai bogat zăcămint din apropierea orașului Bacău este cel aflat pe teritoriul satului Sărata, la 10 Km sud-vest de reședința de județ. Este o lamă de sare de vârstă acvitaniană, cu un volum estimat de 2,2 miliarde tone și cu un conținut mediu de 97,2% NaCl. Iese la zi sub forma unui izvor de slatină, cu o concentrație ridicată. Sarea de aici a fost exploatată pentru o scurtă perioadă de timp la începutul secolului XX. Probabil de la același zăcămint se alimentează și izvorul sărat de pe teritoriul satului Slatina-Luncani, aflat la 9 Km nord-vest de Sărata, izvor a cărui folosință s-a redus după 1989, ca urmare a antropizării puternice a peisajului și a schimbării regimului proprietății.

La sud de valea Troțușului apar acumulări de sare de dimensiuni mai mari, dispuse pe

mai multe aliniamente. Dintre acestea se remarcă zăcământul Paltin-Nistorești, situat pe valea Zăbala, în județul Vrancea, care iese la zi de-a lungul faliei Vrâncioaia-Paltin. Forajele și observațiile de suprafață efectuate în zonă sugerează existența unui mare corp de sare diapir (cu o lungime de aprox. 10 Km), pentru care s-a apreciat o rezervă de cca. 22 miliarde tone sare cu un conținut de 80-90% NaCl.

Între valea Cașinului și Bisoca, pe o distanță de aproximativ 80 Km, iviri la zi ale sării sunt înregistrate pentru acumulările Rotilești, Valea Sării, Reghiu-Andreiașu și Sările-Bisoca. Dintre acestea, primele trei, situate pe teritoriul județului Vrancea, sunt puse în evidență de prezența unor izvoare sărate și prin aflorimente de sare și au făcut în trecut obiectul unor exploatare de mică amploare. Cel mai impresionant dintre masivele amintite este, însă, cel de la Sările-Bisoca (jud. Buzău), care aflorează pe cca. 57 de hectare suprafață, cu creste, doline și pereți abrupti de sare. Volumul de rezerve ale zăcământului este estimat la cca. 13 miliarde tone.

Din cele prezentate mai sus se observă că rezervele de sare din Moldova și nordul Munteniei, prezente în număr mare în special în zona subcarpatică, sunt intens exploatate în tot acest teritoriu, fie în formă cristalizată, fie prin utilizarea apei sărate a unor izvoare.

**Roxana Munteanu
Gheorghe Dumitroaia**

Note

* După: **Coriolan Stoica, Ion Gherasie**, *Sarea și sărurile de potasiu și magneziu din România*, Editura Tehnică, București, 1981; **Marius Alexianu, Gheorghe Dumitroaia, Dan Monah**, *Exploatarea surselor de apă sărată din Moldova: o abordare etnoarheologică*,

Thraco-Dacica, XIII, 1992, p. 159-167.

** Pentru fântânile de apă sărată menționate în text sunt preluate rezultatele cercetărilor de suprafață efectuate de către un colectiv de la Complexul Muzeal Județean Neamț.

Ilustrația acestui articol se găsește în **Imagini**, la pagina 175

Plante halofile din județul Bistrița - Năsăud

Din județul Bistrița - Năsăud, am determinat plante halofile în 19 localități. Acestea sunt, în ordine aleatorie: Blăjenii de Jos, Caila, Șieu Sfântu (com. Șintereag); Valea Măgheruș, Sărățel (com. Șieu-Măgheruș), Sărata (mun. Bistrița); Șieu Odorhei; Monor; Mintiu, Mogoșeni, Nimigea de Jos (com. Nimigea), Penticul Tecii (com. Teaca), Nețeni, Domnești (com. Mărișelu), Monariu (com. Budacu de Jos), Figa (or. Beclean), Cepari, Dumitra (com. Dumitra).

În județul Bistrița - Năsăud, cresc 19 taxoni de plante halofile, care sunt răspândite în cele 19 localități sus amintite, dar numai în locurile sărate sau cu slatină. Enumerăm în continuare, în ordine alfabetică acești taxoni:

Armeria maritima (MILL.)WILLD. Planta face parte din familia *Plumbaginaceae*. Este răspândită numai la Blăjenii de Jos (com. Șintereag), în România. Apud Emilian Țopa în *Lucr.Grăd.Bot.Buc.* (1961-1962) 1963:897.

Aster tripolium L.subsp.*pannonicus* (JACQ.) SOÓ. Planta face parte din familia *Asteraceae* (syn.Compositae). Denumirea populară: albăstrică, vădănic - pozgás gerepesin - Strand-Aster. Este răspândită la: Sărățel (com. Șieu Măgheruș) ("la Băi"), Blăjenii de Jos (com. Șintereag), Nimigea de Jos (la "Streaua"), Figa (la Băi).

Atriplex hastata L. planta face parte din familia *Chenopodiaceae*. Este răspândită la Mogoșeni (com. Nimigea).

Atriplex hastata L.var.*microtheca* C.F.SCHUMACH. f.*verrucosa* WESTERL. Planta face parte din familia *Chenopodiaceae*.

Atriplex littoralis L. Planta face parte din familia *Chenopodiaceae*.

Atriplex littoralis L.var.*angustissima* MOQ.f.*elogata* MOR.1952. Planta face parte din familia *Chenopodiaceae*. Taxonul este răspândit la Sărata (mun.Bistrița).

Bupleurum tenuissimum L. (syn.B.junceum BAUMG., non L., *Trachyleurum tenuissimum* RCHB.ex FUSS) f.*nanum* DC. Planta face parte din familia *Apiaceae* (syn.*Umbelliferae*). Forma este răspândită la Domnești, pe "Față" (apud Constantin Svoboda, 1981).

Bupleurum tenuissimum L. (syn.B.junceum BAUMG., non L., *Trachyleurum tenuissimum* RCHB.ex FUSS) var.*salinum* FRIES (syn.B.t.var.genuinum GREN.et GODR., B.t.var.tenuissimum (GREN. Et GODR.), B.t.var.elatum SCHUR). Varietatea face parte din familia *Apiaceae* (syn.*Umbelliferae*). Planta este răspândită la: Nețeni (com. Mărișelu), (apud Constantin Svoboda, 1981), Monariu (com. Budacu de Jos), (apud Constantin Svoboda, 1981), Figa (or. Beclean), (apud Constantin Svoboda, 1981), Caila (com. Șintereag), (apud Constantin Svoboda, 1999), Mogoșeni (com. Nimigea), (apud Dumitru Mititelu, Ligia Mureșan, Claudiu Lădar, 1988).

Comphorosma annua PALL. Planta face parte din familia *Chenopodiaceae*. Specia este răspândită la Cepari (com. Dumitra), la "Slatină".

Limonium gmelini (WILLD.) O.KTZE. (syn.*Statice gmelini* WILLD., S.g.x.genuina BOISS., S.g.x.gmelini (BOISS.), S.glauca WILLD.ap.ROEM. et SCHULT., S.limonium BAUMG. Et AUCT.TRANSs., non L.). Planta face parte din familia *Plumbaginaceae*. Denumirea populară: sică, ridichioară - közönséges sóvirág - Strandnelke. Este răspândită: Nimigea de Jos (com. Nimigea), (apud D. et R. Rösler, Constantin Svoboda, 1971), Figa (or.

Beclean), Mintiu (com. Nimigea), Blăjenii de Jos (com. Șintereag), Mogoșeni (com. Nimigea).

Plantago maritima L. (syn.P.wulfeni BERNH.) var.*communis* WILLIAMS f.*leptophylla* MERT. ET KOCH (syn.P.wulfenii SPRENG., P.maritima L.var.*angustifolia* BAENITZ, P.maritima L.f.*peisonis* BECK). Forma este răspândită la Figa (or. Beclean).

Plantago maritima L. (syn.P.wulfeni BERNH.) var.*communis* WILLIAMS f.*maritima* PAUCĂ et NYÁR. (syn.P.maritima.genuina RCHB., P.maritima L.maritima (RCHB.)) Taxonul acesta și cel precedent face parte din familia *Plantaginaceae*. Taxonul este răspândit la Figa (or. Beclean).

Podospermum canum C.A.MEY (syn.P.jacquinianum JOCH., P.heterophyllum SCHUR, P.calcitrapifolium) var.*multiceps* (NEILR.) NYÁR. Planta face parte din familia *Asteraceae* (syn.*Compositae*).

Puccinellia transsilvanica (SCHUR) JÁV. (syn.Glyceria transsilvanica SCHUR, Atropis intermedia SCHUR, P.intermedia (SCHUR) JANCH., P.salinaria (SIMK.) HOLMBERG, Festuca salinaria SIMK., Glyceria salinaria GREC.). Specia face parte din familia *Poaceae* (syn.*Gramineae*). Specia este răspândită la: Șieu Odorhei, Sărățel (la Podul C.F. de la Sărata, com. Șieu-Măgheruș); Șintereag, pe valea Rosua; Șieu Măgheruș (în Pietrar), Valea Măgheruș, (pe Vâlcele), la Criscăoana (com. Șieu-Măgheruș), Șieu Sfântu, la Slatini (com. Șintereag).

Salicornia europaea L. (syn.S.herbacea L.) var.patula (DUV.-JOUVE) CREP. Planta face parte din familia *Chenopodiaceae*. Denumirea populară: **brâncă**, **căpriță** - sziksófű - Krautiges Glasschmalz. Taxonul este răspândit la Sărata (or. Bistrița), Sărățel (com. Șieu Măgheruș), Caila (com. Șintereag), Nimigea de Jos, Mintiu (com. Nimigea), Cepari (com. Dumitra), Figa (or. Beclean).

Spergularia marina (L) GRISEB (syn.S.salina J.et C.PRESL, S.m (PALL.) GRISEB., Arenaria rubra J.et C.PRESL, B.marina) f.*halophila* (BGE.). Planta face parte din familia *Caryophyllaceae*. Forma este răspândită: Dumitra, Cepari, Figa, Penticul Tecii.

Suaeda maritima (L.) DUMORT. (syn.Chenopodium maritimum L., Salsola maritima M.B., Schoberia maritima C.A.AMEY.). Planta face parte din familia *Chenopodiaceae*. Denumirea populară românească este: **ghirin**. Planta este răspândită la Cepari (com. Dumitra).

Suaeda maritima (L.) DUMORT. (syn.Chenopodium maritimum L., Salsola maritima M.B., Schoberia maritima C.A.MEY.) var.*salsa* (L.)MOQ. (syn.Chenopodium salsum L., Suaeda salsa PALL., Schoberia salsa C.A.E.MEY., Suaeda littoralis GREC., S.m.var.salsa f.littoralis (GREC.) BORZA). Planta face parte din familia *Chenopodiaceae*. Varietatea, precum și specia este răspândită la Cepari (com.Dumitra).

Triglochin maritimum L. Planta face parte din familia *Juncaginaceae*. Specia este răspândită la: Rodna, Nimigea de Jos, Monor, Mintiu, Penticul Tecii.

OBSERVAȚIE: În mai 2005 Ioan Chintăuan a descoperit la Figa (or. Beclean) o troacă de lemn folosită pentru obținerea sării din apă sărată. Ea a fost datată, ca având o vechime de 2870 ± 20 de ani. Corpul este alcătuit din lemn de pin (*Pinus sylvestris* L., fam.Pinaceae), iar cipurile sunt făcute din lemn de soc (*Sambucus nigra* L., fam.Caprifoliceae).

Abrevieri: com. = comuna ; mun. = municipiul; Or. = orașul; fam. = familia botanică

Constantin Svoboda

Bibliografie selectivă

Chintăuan Ioan, 2005: *Pan used for salt extraction from brines, Stud. și cercet., Ser.Geol.-Geogr., 10, Complexul muzeal Bistrița - Năsăud, Bistrița, p.75-79.*

Ciocârlan, Vasile, 2000: *Flora ilustrată a României. Pteridophyta et Spermatophyta.* 74-1138. Editura Ceres.București.

Rösler, Dietlinde und Rudolf, 1979: *Beiträge zur Flora des Nösnerlandes.* 49 (429-465). Naturwissenschaftliche Forschungen über Siebenbürgen I. Siebenbürgisches Archiv.Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Dritte Folge.Band 14. Böhlau Verlag. Köln - Wien.

Mititelu, D., Mureșan, Ligia, Lădar, Claudia, 1988: *Vegetația a două rezervații botanice din județul Bistrița - Năsăud. Contribuții botanice.* 67. (67-73).

Universitatea din Cluj-Napoca, Grădina Botanică, Cluj-Napoca.

Rösler, Dietlinde und Rudolf, 1984: *Beträge zur Flora Nösnerlandes in Siebenbürgen 168* (159-188). Naturwissenschaftliche Forschungen über Siebenbürgen II. Siebenbürgisches Archiv.Archiv des Verein für siebenbürgische Landeskunde. Dritte Folge, Band 18, Böhlau Verlag, Köln - Wien.

Săvulescu, Traian (editor), 1952-1965: *Flora Republicii Populare Române, I-X.* Editura Academiei Republicii Populare Române.

Săvulescu, Traian (editor), 1966-1976: *Flora Republicii Populare Române, XI-XIII.* Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Scurtă caracterizare a zonei Ocna Sibiului. Geologia, flora și fauna

Scurtă descriere geologică a zonei

Zona Ocna Sibiului este una din regiunile salifere importante din România, unde exploatarea sării geme a început din timpul ocupației romane în Dacia, ultimele extracții fiind sistate la începutul se. al XX-lea.

Din punct de vedere geologic apar sedimente neogene precum și diapirul de sare. Astfel în regiune apar următoarele formațiuni sedimentare:

- **BADENIANUL** este reprezentat prin masivul de sare și argilele lui acoperitoare. Masivul de sare are o formă eliptică, alungită de la nord la sud, suprafața acestuia fiind apreciată la cca. 570ha., iar rezervele geologice de sare au fost estimate la cca. 60 miliarde tone (prin metode geofizice-seismice). Întregul diapir de la Ocna Sibiului este format din sare gemă în cristale cubice mici și foarte sfărâncioase, de culoare cenușie, datorită impurităților argiloase. În masa sării se observă adesea intercalații de strate argiloase intermitente, puternic frământate și încrețite. În cuiburile argiloase se pot observa, pe alocuri, noduli de ghips cu sâmbure anhidritic. Sarea albă curată e mai rară, însă cristalele cubice aproape perfecte sunt relativ frecvente. Menționăm faptul că s-a găsit și sare ce pseudomorfozează gipsul fibros.

- **SARMAȚIANUL** se observă mai bine în trei puncte după cum urmează:

Pârâul Gropilor, imediat spre est de șoseaua ce duce la Șura Mică. Depozitele de aici încep la bază cu marne, cărora le urmează nisipuri în bancuri mai mari uneori destul de intens cimentate, cu trecere spre gresii. În aceste nisipuri se intercalează benzi subțiri de argilă vineție, iar la partea superioară apar câteva benzi de tuf dacitic foarte fin, deasupra cărora urmează iar nisipuri, peste care se dispun pietrișuri și nisipuri roșcate cuaternare.

Pe drumul spre Alămor apare o tăietură în dealul ce se ridică la nord de Ocna Sibiului, ce permite să se observe iar un afloriment salmantic. Stratele prezintă acel aspect petrografico-stratigrafic cu al sedimentelor descrise mai sus, doar că aici depozitele nisipoase cuprind și blocuri concreționale de argilă marnoasă.

La nord de calea ferată de peste *Pârâul Visa* apar depozite de aceeași natură, cu strate de nisip în alternanță cu benzi de nisip mai grosier și pietriș, între nisipuri observându-se intercalații fine de argilă marnoasă, totul fiind acoperit de depozitele cuaternare.

- **PONȚIANUL** este bine reprezentat în zonă prin argile gălbui la bază, marne argiloase vineții, marne nisipoase, apoi nisipuri și pietrișuri în partea superioară. La vest de localitate, pe malul stâng al Pârâului Visa se observă o stivă de marne vinete, argiloase la bază și nisipoase mai sus. În acest afloriment apar numeroase resturi fosile de moluște, cum sunt lamelibranhiatele *Congerina* și *Limnocardium*, precum și gasteropodele *Planorbis*, *Micromelania* și *Paludina*. Trecând din Valea Visei în Valea Topârciora cu Apă se regăsesc din nou argilele gălbui cu *Congerina* și *Limnocardium*.

- **PLEISTOCENUL** predomină în partea sudică formând șesul Șura Mică, apărând și în stânga văii Topârciora cu Apă, fiind de natura nisipurilor și pietrișurilor.

- **HOLOCENUL** este reprezentat prin sedimentele cele mai superficiale, de natură

nisipoasă în principal, care acoperă o bună parte din șesul Șura Mică, apoi cele din lunca Văi Visa și Văii Topârciora cu Apă.

- **LACURILE SĂRATE** de la Ocna Sibiului s-au format prin prăbușirea vechilor saline, apa lacurilor mai mult sau mai puțin sărată (uneori chiar dulce) prezintă așa numitul fenomen de heliotermie. În zone Ocnei Sibiului apar zece astfel de lacuri dintre care amintim Lacul fără Fund cu o adâncime 38,5 m. fiind declarat monument al naturii încă din anul 1955, Lacul Brâncoveanu cu o adâncime de 30-40 m., Lacul Avram Iancu cu o adâncime medie de cca 120 m., etc.

Viorel Ciuntu

Scurtă analiză a florei și vegetației halofile de la Ocna Sibiului

Ocna Sibiului, stațiune permanentă de mare interes turistic, situată în apropierea Sibiului, într-un cadru natural pitoresc, oferit de dealurile domoale din jur, acoperite de păduri, livezi și culturi, este cunoscută prin prezența lacurilor sărate din zonă. Beneficiind de o accesibilitate mai ușoară, această stațiune este asaltată, mai cu seamă în sezonul cald (ca urmare în perioada de vegetație) de un număr mare de turiști, care pot influența într-o mare parte și vegetația caracteristică acestor zone de sărături.

Ocna Sibiului este un bazin natural de sare continentală ce întrunește diferite tipuri de habitate de la locuri cu mustiri de apă sărăturată la suprafața solului, până la izvoare sărate, ape sărăturate stătătoare sau curgătoare cu vegetație tipică halofilă precum și rogozișuri (*Caricetum*) și grupări de pipirig (*Juncetum*) din zonele marginale ale unor ape salmastre. Condițiile unui climat excesiv de arid au determinat evaporarea soluției saline, precipitarea fizico - chimică a sării și sedimentarea lagunară a acesteia. Datorită mobilității tectonice, depozitul de sare străpunge sedimentele de deasupra, ajungând la zi sub forma unui sâmbure diapir de o suprafață de aproximativ 40 Km².

Sarea din depozitul tortonian apare la zi pe centura așa - ziselor cute diapire identificată de alianțe și asociații de sărătură caracteristice: *Puccinellietalia*; *Salicornietalia*; *Puccinellio - Salicornietea*; *Puccinelia distans*; *Thero - Salicornion*; *Chenopodietea*; *Alyso-Sedion*; *Sedo - Scleranthetea*; *Atriplicion littoralis*; *Puccinellion limosae*. După gradul de sărăturare a solului pe care vegetează, plantele de la Ocna Sibiului sunt moderat halofile până la excesiv halofile. Zona Ocna Sibiului este constituită din habitate și situri de importanță comunitară în România, habitate ce sunt cuprinse în directiva FFH existentă în România.

Speciile caracteristice acestui tip de habitat halofil sunt: **cătrânică** - *Artemisia maritima* ssp. *salina* (Willd) Gams, **albăstrică** - *Aster tripolium* L. ssp. *pannonicus*, *Aster punctatus* W et K., **hrenoasă** - *Lepidium latifolium* L., **frigurele** - *Cardaminopsis arenosa* (L) Hay., **since-rică** - *Scleranthus perennis* L, **iarbă sărată** - *Salicornia* sp., **iarba de sărătură** - *Suaeda maritima* (L) Dumort. var. *filiformis* (Dumort) Graebn, var. *salsa* (L.) Moq, **pătlagina de sărături** - *Plantago maritima* L. ssp. *maritima*., *Centaurea jacea* L. f. *salina* Hay., *Spergularia salina* (L.) J. et C. Presl. f. *halophila* (Bge) Prodan; **lobodă** - *Atriplex hastata* L. f. *salina* Wallr., *Atriplex tatarica* L.; **căprița** - *Atriplex litoralis* L.; *Juncus gerardii* Lois., **iarba de sărătură** - *Puccinelia distans* (L.) Parl., *Spergularia salina* J. et C. Presl., *Triglochin maritima* L.; **iarba vântoasă** - *Kohia prostata* (L.) Schrad, **salata grecească** - *Taraxacum bessarabicum* (Hornem.) Hand.-Mazz.

În urma studiilor făcute în acesta zonă s-a observat că predomină hemicriptofitele urmate de terofite ce ridică gradul de ariditate al zonei în care cresc, cu un indice de ariditate de 70,01 %.

Acest indice este mult crescut față de altitudinea regiunii respective și datorită climatului și factorul antropic care a favorizat apariția a foarte multe buruieni tero-fite, caracteristice sărăturilor antropizate.

Ghizela Vonica

Fauna de la Ocna Sibiului

Ecosistemele cu sărături de la Ocna Sibiului sunt situate în partea de sud vest a bazinului Transilvaniei. Se întâlnesc formațiuni de marne salinizate. Clima caracteristică acestei zone este o climă sub umedă cu temperaturi medii anuale de 10°C, precipitații cu valori de 700 mm. Ca urmare a condițiilor pedo-climatice plantele tipice de sărături sunt reprezentate de specia *Salicornia herbacea*.

Speciile de animale caracteristice acestui tip de habitat sunt indecete din grupa de himenoptere ca **Bondarii**, acestea fiind, în general, insecte iubitoare de temperaturi ridicate și umiditate relativă. De asemenea sunt prezente și coleoptere - **gândaci** ca CERAMBIX CERDO = *croitorul mare*, ortoptere - **greieri** și lepidoptere - **fluturi de zi**, **de nopate** ca: Pieris brassicae - *albilița*, Aporia crategi - *nălbaru* care sunt fluturi diurni. Dintre fluturii crepusculari amintim: ACHERONTIA ATROPUS = *fluturile cap de mort*.

De asemenea este prezentă și o serie de specii de:

Păsări de baltă: GAVIA ARCTICA = *cufundarul*, GAVIA STELLATA = *cufundac*, BOTAURUS STELLARIS = *buhaiul de baltă*.

Răpitoare de zi, HIERAEUS PENNATUS = *acvila mică*, BUTEO BUTEA = *șorecarul comun*, ACCIPITER GENTILIS = *uliul găinilor*, CIRCUS AERUGINOSUS = *erete de stu*, FALCO COLUMBARIUS = *șoimul porumbeilor*.

Răpitoare de noapte, ATHENE NOCTUA = *cucuveaua*, AEGOLIUS FUNEREUS = *minuniță*, BUBO BUBO = *buha*, STRIX STRIX = *huhurez*.

Amintim și câteva specii de **Mamifere**: ERINACEUS EUROPEUS = *arici*, SOREX MINUTUS = *chișcan*, NYCTALUS NOCTULA = *liliacul de seară*.

În timpul inventarierii entomofaunei, au fost descoperite o serie de specii interesante din punct de vedere faunistic, al căror areal de răspândire este cunoscut foarte lacunar.

Mariana Pascu

Bibliografie selectivă

Maxim, Ion Al., *Lacurile de la Ocna Sibiului*, în Rev. Muz. Min. Geol. Univ. Cluj, 1930.

Stoica, C; I. Gherasie, *Sarea și sărurile de potasiu și magneziu din România*. București, ed. Tehnică, 1981.

Drăgulescu, Constantin, *Botanică sistematică și ecologică (cormobionta)- Curs pentru studenții anului I, specialitatea ecologie*, Universitatea Lucian Blaga Sibiu, 1993

Drăgulescu, Constantin, *Cormoflora județului Sibiu*, Ed. Pelecanus Brașov, 2003.

Schneider, Erika; Drăgulescu, C., *Habitat și situri de interes comunitar*, Ed. Universității Lucian Blaga Sibiu, 2005.

Schur, F, *Enumeratio plantarum Transsilvaniae, Vindobonae*, 1866-

Vonica (Alec), Gizela, *Flora de la Ocna Sibiului*-

Studiu ecologic, corologic, biologic și fitogeografic, Lucrare de licență, profesor îndrumător Dr. Constantin Drăgulescu, Universitatea Lucian Blaga Sibiu, 1998.

*** *Flora Republicii Socialiste România*, I-XIII, Ed. Acad. Române, București 1952-1976.

Ecotur 1996 Sibiu. Aree naturale protejate în județul Sibiu, Editura Constant. 1996.

Varvara, Radu, *Zoologia nevertebratelor*, vol.2, Ed. Didactica și Pedagogica București, vol. 2, 1967

Feider, Z; Grossu, Ale.; Gyurko, St.; Pop, V. 1967, *Zoologia vertebratelor*, Ed. Didactica și Pedagogica Buc.

Pascu, M., *Studiul taxonomic, faunistic, ecologic și etologic al Apoideelor (Hymenoptera) din Depresiunea Sibiului. Teza de doctorat*. Cluj Napoca, 1997.

Exploatarea sării din preistorie până în perioada modernă

Sarea în societățile arhaice. Considerații generale

Sarea, în cele mai diverse forme de manifestare, în combinații și concentrații variate, se află pretutindeni pe planeta noastră și în atmosferă: în adâncul și la suprafața pământului, în apă și aer, precum și în toate substanțele organice și organismele vii. Sarea este absolut indispensabilă vieții, consumul optim al acestui mineral asigurând echilibrul osmotic necesar funcționării oricărui organism viu. Atunci însă când consumul de sare este insuficient, sănătatea organismelor, și chiar viața lor, este în pericol. La mamifere, de exemplu, insuficiența consumului de sare poate duce la deteriorarea dramatică a funcțiilor fiziologice vitale, dereglarea comportamentului, pierderea din greutate, scăderea fertilității și reducerea lactației, iar în cazuri extreme, chiar la deces.

Organismele vii asimilează sarea pe căi diferite. Mamiferele carnivore și omnivore sălbatice, de exemplu, își asigură consumul de sare, în principal, asimilând-o din carnea și sângele vânatului, în timp ce erbivorele sălbatice o consumă în principal din plantele cu care se hrănesc. Totodată, toate animalele, atunci când este posibil, își mai suplimentează consumul de sare direct din manifestările saline existente în ariile lor de habitat, fie lingând rocile de sare sau sărăturile, fie adăpându-se din izvoare, pâraie sau lacuri cu apă sărată.

Oamenii, în viața lor de zi cu zi, folosesc sarea ca aditiv la propria alimentație, supliment la hrana animalelor domestice, ca un excelent conservant al diverselor substanțe organice (carne, slănină, brânzeturi, legume, fructe, piei, fân, etc.), ca un dezinfectant al rănilor sau ca remediu împotriva unor afecțiuni (boli reumatice, insuficiențe respiratorii, dereglări stomacale, unele boli dermatologice, ginecologice și altele). Dintre toate acestea, folosirea sării ca supliment la hrana erbivorelor domestice este absolut indispensabilă pentru societăți, ale căror subzistență, în măsură importantă, depinde de creșterea animalelor. În decursul mileniilor, în mod empiric, omul a realizat că sarea contribuie în mod substanțial la întreținerea sănătății și creșterea performanțelor productive ale animalelor, fie că ne referim la lactație, fertilitate, sau greutate, fie la rezistența la efort fizic sau condiții climatice nefavorabile. Spre deosebire de animalele sălbatice, cele domestice, mai ales acelea care sunt supuse mulsului sau/și sunt folosite la diverse munci, au consumul de energie mai mare decât erbivorele sălbatice și, în consecință, au nevoie de cantități mai mari de sare. Însă, din cauza deteriorării unor instincte de adaptare și a captivității, erbivorele domestice, nu-și pot asigura, de obicei, consumul necesar de sare fără ajutorul omului. După cum arată observațiile etnografice, crescătorii de animale sunt întotdeauna preocupați ca animalele lor să consume sare, fie lăsând drobul de sare în țarc sau iesle, fie stropind fânul cu apă sărată, fie adăugând sarea în hrana caldă, sau ducând turmele la adăpat la pâraie sau izvoare cu apă sărată.

La toate acestea trebuie adăugat și faptul că, după cum arată numeroasele mituri, obiceiuri și practici rituale, precum și tiparele mentale specifice societăților arhaice - atât cât acestea pot fi deduse din tot ansamblul cunoștințelor referitoare la societățile tradiționale din trecut și prezent - dincolo de utilitatea practică, în societățile tradiționale, sarea capătă și valoare simbolică pronunțată. Prin extensia calităților reale ale sării - mai cu seamă a celor de a preveni putrefacția substanțelor organice și a celor curative - omul îi atribuie și o serie de calități imaginare, ea fiind adesea considerată sursa bogăției, purității, sănătății și a

nemuririi. Adesea se crede că sarea este de origine divină. Astfel, de exemplu, aborigenii din Papua Noua Guinee cred că apa dintr-un izvor de apă sărată de fapt este urina unei divinități feminine.

Importanța sării pentru societatea umană, modalitățile de procurare, prelucrare și utilizare a acesteia, depind de o multitudine de factori, dintre care cei mai importanți sunt legați de accesibilitatea resurselor de sare (pe de o parte, caracteristicile naturale ale acestora, iar pe de altă parte, capacitatea omului de a accede la ele), de modul de viață, tipul de economie, tiparele culturale și, nu în ultimul rând, alimentația tradițională, specifice fiecărei comunități.

Manifestările saline accesibile exploatarei de către omul preistoric (sarea gemă la suprafață sau la adâncimi accesibile, izvoare, lacuri sau pâraie cu apă sărată, sărături, flora halofilă) nu se găsesc pretutindeni. Pe teritoriul României, țara cu manifestări saline dintre cele mai bogate din lume, cele mai consistente resurse de sare sunt concentrate în Transilvania, Maramureș, în Subcarpații Moldovei, Buzăului, Prahovei și Olteniei. În aceste zone sarea se găsește atât în formă solidă (roci de sare la suprafață și la adâncimi accesibile), cât și în formă lichidă (izvoare, lacuri și pâraie cu apă sărată). Izvoare și lacuri sărate izolate există și în Bărăgan. La toate acestea trebuie adăugată și Marea Neagră, apa căruia poate fi exploatată pentru obținerea sării.

În Transilvania, zonele cele mai bogate de sare solidă sunt cele de la Praid - Ocna de Jos - Sovata (estul județului Harghita și sud-estul jud. Mureș); Ocna Dej și Turda (jud. Cluj); Ocna Mureșului (jud. Alba); Ocna Sibiului (jud. Sibiu); Dumitra - Beclean (jud. Bistrița - Năsăud). În Maramureș, zăcămintele de sare gemă deosebit de consistente sunt cunoscute la Coștiui, Glod și Șugatag. În Moldova, astfel de zăcămintele sunt cunoscute la Cacica (jud. Suceava), Oglinzi (jud. Neamț), Târgu Ocna (jud. Bacău), muntele de sare de la Meledic (jud. Vrancea). În Muntenia, cele mai bogate și ușor accesibile zăcămintele de sare se află la Lopătari și Bisoca (jud. Buzău) și la Slănic Prahova (jud. Prahova). În Oltenia zăcămintele de sare sunt mai puține, cele mai importante dintre ele fiind cunoscute la Ocnele Mari lângă Râmnicu Vâlcea. Fiecare dintre aceste zone cuprinde mai multe masive care, la rândul lor, au numeroase ramificații acoperind zone mai mult sau mai puțin îndepărtate. Așa de exemplu, ramificațiile masivelor Praid - Ocna de Jos - Sovata se extind până la Orșova - Gurghiu - Jabenita în nord (jud. Mureș), iar în sud includ manifestările saline de pe culoarul Odorheiu Secuiesc - Sânpaul (sud-vestul jud. Harghita) și Homorod - Rupea (nord-estul jud. Brașov). În jurul tuturor masivelor de sare gemă, atât în apropierea acestora, cât și la distanțe considerabile, sunt întâlnite numeroase sărături, izvoare, lacuri și pâraie cu apă sărată. Câteva lacuri de apă sărată se află la distanțe apreciabile de masivele de sare gemă. Cele mai importante dintre acestea sunt lacurile de la Brăila (jud. Brăila) și Amara (jud. Ialomița), lacul sărat de la Cahul (R. Moldova). Izvoare izolate de apă sărată se află la distanțe relativ mari de masivele de sare gemă și în sud-estul Transilvaniei: la Olteni, Malnaș, Voinești, Vâlcele și în câteva alte localități din jud. Covasna, la Cosmeni, jud. Harghita.

Totodată, unele teritorii ale României sunt extrem de sărace în surse de sare sau aproape lipsite de acest mineral. Menționăm printre acestea: tot estul și sud-estul Transilvaniei, mai exact teritoriul cuprins între Munții Călimani, Gurghiu, Harghita, Perșani, Buzău, Vrancea, Nemira, Ciuc, Nășcălat, Giurgeu, Ciucaș și Munții Bârsei; Crișana, Banatul, cea mai mare parte a Câmpiei Române, Dobrogea și Moldova la est de Siret. Extrem de sărace în surse de sare sunt aproape toate teritoriile cu care se învecinează spațiul românesc (Ungaria, Serbia, Bulgaria și sud-estul Ucrainei).

Având în vedere că în teritoriile lipsite de surse importante de sare, atât în cele din România, cât și în cele din teritoriile vecine, mai apropiate sau mai îndepărtate de zonele salifere, creșterea animalelor, începând din neolitic (aproximativ mileniile VII - V î. Hr.), a avut pondere însemnată, sursele de sare din spațiul românesc trebuie să fi fost foarte căutate

de locuitorii acestor teritorii. În aceste condiții, treptat, probabil începând încă din eneolitic, sarea devine unul dintre cele mai de preț obiecte de schimb intertribal. Aceste schimburi puteau îmbrăca cele mai diverse forme - daruri, troc și altele. Evident, comunitățile ce ocupau zonele bogate în sare erau mai avantajate față de cele din teritoriile lipsite de sare, situație care genera diferențe majore de ordin economic și cultural între comunitățile respective. Comunitățile ce ocupau zonele salifere, mai ales acelea care se învecinau cu zonele lipsite de sare, începând probabil încă din eneolitic și mai ales din epoca bronzului, trebuie să fi încercat să-și consolideze acest avantaj prin instituirea unor forme de posesie exclusivă asupra surselor de sare și trebuie să fi fost preocupate de asigurarea controlului asupra căilor de acces la sursele de sare pe care le stăpâneau, prefigurând astfel diversele forme de monopol asupra surselor de sare, care se vor institui odată cu apariția formațiunilor statale ce cuprindeau și zonele salifere. Pe de altă parte, nevoia de sare îi determina pe locuitorii zonelor sărace sau lipsite de surse de sare să caute căi de acces la surse de sare, fie prin forme pașnice (schimburi economice sau/și cele de prietenie etc.), fie prin forme violente (invazii, cuceriri, impunerea unor dări etc.). Este lesne de imaginat că toate aceste preocupări trebuie să fi stimulat evoluții social-economice și progrese tehnice de proporții, atât în ceea ce privește dezvoltarea mijloacelor de producție, a celor de transport, militare, cât și cele legate de organizarea socială și instituții de putere. Pe lângă aceste implicații, sarea, alături de alte produse ce făceau obiectul unor schimburi intertribale, trebuie să fi lărgit orizonturile geografice și culturale ale comunităților implicate în aceste relații.

În epoca veche a pietrei (paleolitic) și cea mijlocie (mezolitic), perioade care în Europa cuprind, în linii mari, intervalul de timp între cca. 2.000.000 și 9.000 de ani până în prezent, omul își asigura hrana din culesul plantelor și din vânătoare. În acea perioadă, aidoma omnivorelor sălbatice, omul își asigura consumul necesar de sare în principal asimilând sarea existentă în carnea și sângele vânatului, precum și în diverse alimente de origine vegetală. Probabil, la fel ca și animalele sălbatice, în acele vremuri, omul nu precupețea să-și suplimenteze consumul de sare direct din manifestările saline pe care le găsea în aria sa de habitat. Însă, în acea perioadă, omul nu era încă nevoit să se ocupe de extragerea și prelucrarea sării. În acest sens, în măsura în care cunoștințele noastre asupra comunităților tradiționale din trecutul relativ recent și din prezent pot fi considerate sugestive pentru reconstituirea unor aspecte ale vieții omului preistoric, pare relevant că comunitățile specializate în vânătoare nu sunt preocupate de procurarea, extragerea și prelucrarea sării. În orice caz, până în prezent, nicăieri în lume nu au fost descoperite vestigii arheologice din paleolitic și mezolitic care să ateste astfel de preocupări.

Începând din neolitic (cca. 7.000 - 5.000 de ani î. Hr.), odată cu domesticirea unor specii de animale erbivore și trecerea de la culesul plantelor la cultivarea acestora, procese care de cele mai multe ori s-au soldat cu apariția unor așezări umane din ce în ce mai bine organizate și de lungă durată, sarea devine deosebit de importantă pentru comunitățile umane. Din acest moment, preocuparea în a asigura cantități importante de sare, în scopul folosirii acesteia în principal ca adaos la hrana animalelor și la conservarea alimentelor, devine tot mai importantă. În perioada următoare, cea a eneoliticului, ce cuprinde aproximativ mileniile V - IV î. Hr., pe măsura dezvoltării și extinderii economiei ce se baza pe creșterea animalelor și cultivarea plantelor, când se generalizează mulsul erbivorelor domestice, prepararea brânzeturilor și folosirea animalelor la diverse munci, importanța sării a crescut foarte mult. În următoarea epocă, cea a bronzului (mileniile III - II î. Hr.), evoluțiile sus-menționate cuprind cea mai mare parte a continentului european. În acea perioadă, oamenii trebuie să fi fost preocupați de procurarea sării nu numai pentru alimentația proprie, hrana animalelor, conservarea alimentelor, dar și pentru tăbăcirea pieilor și tratamente

medicale. În epoca fierului (mileniul I î. Hr. - începutul mileniului I d. Hr.) - intervalul de timp aparținând deja perioadei proto-istorice, adică perioadei în care, alături de comunitățile tribale, în Europa existau deja și formațiunile statale, perioadă care, spre deosebire de cea preistorică, alături de vestigii arheologice este atestată și de diverse relatări scrise, exploatarea sării capătă importanță tot mai mare, generând manifestări social-economice de proporții.

Chiar dacă vestigiile arheologice nu aduc întotdeauna mărturii explicite și complete asupra exploatării, prelucrării și utilizării sării, prin analogie cu societățile arhaice studiate, fie “*pe viu*” de către etnografi, fie de către istorici pe baza unor surse scrise antice sau medievale, se poate deduce că omul, începând din neolitic, utiliza sarea pe scară tot mai largă, astfel încât treptat acest mineral a pătruns în cele mai diverse sfere ale activității umane.

Valeriu Cavruc

Bibliografie selectivă

D. Ciobanu, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I - XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean*, Biblioteca Mousaios, Buzău, 2002.

K. Kopaka, N. Chaniotakis, *Just Taste Additive? Bronze Age Salt from Zakros, Crete*. In: *Oxford Journal of Archaeology* 22(1), 2003, p. 53 - 65.

Tom Lane, Elaine L. Morris (ed.), *A millennium of salting: prehistoric and romano-british salt production in the Fenland*, Lincolnshire Archaeology and Heritage Reports Serie, No. 4, 2001.

P. Lemonnier, *Sare*. În: *Dicționar de etnologie și antropologie*, București, Polirom, 1999, p. 603 - 604.

D. Monah, *L'exploitation du sel dans les Carpates orientales et ses rapports avec la Culture de Cucuteni-Tripolye*. In: **V. Chirica & D. Monah** (ed.) *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*. Iasi, Universitatea Al.I. Cuza, Bibliotheca archaeologica iassiensis IV, 1991, p. 387-400.

P. Pétrequin, O. Weller, É. Gathier, A. Dufraisse, J. F. Piningre, *Salt springs exploitation without pottery during Prehistory. From New Guinea to the French Jura*. In: P. Pétrequin & S. Beyries (ed.) *Ethnoarchaeology and its transfers. Proceedings of the 5th meeting of the European Association of Archaeologists*, Bournemouth, England, 1999. BAR International Series 983. Oxford, Archaeopress, 2001, p. 37-65.

O. Weller, *The earliest rock salt exploitation in Europe: a salt mountain in the Spanish Neolithic*. In: *Antiquity*, 76, 2002, p. 317 - 318.

O. Weller, *Produire du sel par le feu : techniques et enjeux socio-économiques dans le Néolithique européen*. In: *Arts du feu et productions artisanales. XXe Rencontres Internationales d'Archéologie et d'Histoire d'Antibes* Sous la direction de P. Pétrequin, P. Fluzin, J. Thiriot, P. Benoit. Editions APDCA, Antibes, 2000, p. 565 - 584.

Vestigii arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în perioada neo-eneolitică

Neolitic. Cele mai vechi vestigii arheologice privind exploatarea sării din Europa au fost descoperite pe teritoriul României. În stațiunile arheologice de la *Lunca*, *Oglinzi* și *Țolici* (din jud. Neamț) arheologii au investigat consistente depuneri neolitice aflate în vecinătatea imediată a unor izvoare de apă sărată. Cele mai timpurii urme de prezență umană descoperite în aceste stațiuni aparțin culturii *Starcevo-Criș* (o entitate cultural-teritorială care în mileniul VI î.Hr. ocupa spații ce se întind între nord-vestul Balcanilor și Nistru, purtătorii acestei culturi asigurând cea mai timpurie răspândire în această parte a Europei a economiei care avea la bază creșterea animalelor și cultivarea plantelor). Alături de urme arheologice obișnuite pentru așezările caracteristice acestei culturi, în cele trei stațiuni au mai fost descoperite numeroase urme de arsuri și depuneri de cenușă în amestec cu lemn carbonizat. În schimb, în aceste stațiuni nu au fost găsite urme de locuințe, iar numărul oaselor de animale descoperite a fost neobișnuit de redus. Altfel vorbind, urmele descoperite, atestă pe de o parte, activități umane soldate de arderea cantităților mari de lemn și folosirea recipientelor ceramice, iar pe de altă parte, sugerează că stațiunile respective au avut alte rosturi decât cele de locuire propriu-zisă. Arheologii cred că rostul principal al acestor stațiuni era acela de a obține sarea solidă prin fierberea apei sărate.

Recent, posibile urme de exploatare a apei sărate au fost descoperite în așezarea Olteni - "*Nisipărie*" (jud. Covasna) situată la cca. 1,5 km de un izvor de apă sărată. Așezarea ocupă terasa înaltă din dreapta Oltului. În cuprinsul acestui sit au fost descoperite vestigiile culturii *ceramicii liniare cu note muzicale*, *Boian-Giulești* și *Precucuteni*. În stratul neolitic al acestei așezări au fost descoperite câteva fragmente de posibile *briquetage* - recipiente de lut de mici dimensiuni, cu pedestal și cu cupă conică, similare întrucâtva cu cele eneolitice de la Cacica, Solca și Lunca aparținând culturii Cucuteni din Moldova și utilizate pentru obținerea din apă sărată a unor calupuri relativ mici de sare solidă.

Eneolitic. La fel de consistente sunt mărturiile arheologice privind exploatarea sării datând din perioada următoare, cea eneolitică (mileniile V-IV î.Hr.). Unul dintre siturile cele mai cunoscute în Europa din acea perioadă, care a furnizat vestigii directe și convingătoare ale exploatării sării, este cel de la *Wieliczka*. Acesta se află în sudul Poloniei, lângă Cracovia, într-o zonă cu zăcăminte bogate de sare gemă și numeroase izvoare de apă sărată. Acest sit aparține culturii *Lengyel* (aceasta, în mil. IV î.Hr., cuprindea o bună parte a Europei Centrale, vestigiile sale fiind răspândite în principal pe teritoriul Ungariei, Slovaciei, Poloniei și Ucrainei de vest). Cercetările arheologice efectuate la *Wieliczka* au scos la iveală urmele unor instalații destinate obținerii sării solide din apă sărată, prin evaporare, precum și numeroase fragmente de vase miniaturale folosite pentru formarea unor calupuri mici de sare solidă. Stațiuni eneolitice cu urme de exploatare a apei sărate au fost cercetate și în multe ale locuri din Europa. Totodată, după cum arată recente cercetări din Spania, în acea perioadă se practica și exploatarea minieră a sării.

În ultimele trei decenii au fost descoperite și se află în curs de cercetare și vestigiile arheologice din eneolitic privind exploatarea sării în stațiunile de la *Solca* și *Cacica*, jud. Suceava, precum și cele de la *Lunca* și *Oglinzi*, jud. Neamț și *Cucuieti*, jud. Bacău, toate aparținând culturii *Cucuteni*. Aceasta din urmă, în mileniile V - IV î.Hr., cuprindea arealul vast dintre valea Oltului

Superior și Nipru. Aceste stațiuni, după cum arată cercetările efectuate, par să fi fost specializate în obținerea sării solide din apa sărată, prin evaporare. La *Solca*, *Cacica* și *Lunca* au fost descoperite numeroase vetre și arsuri, aglomerări impresionante de cenușă și lemn ars, fără să fi fost surprinse urmele unor complexe de locuit. Totodată, în perimetrul acestor stațiuni au fost descoperite numeroase fragmente de vase ceramice, printre care se remarcă sute de fragmente de la așa-zisele *briquetage* - recipiente ceramice de mici dimensiuni, de formă conică, cu pedestal discoidal, similare cu cele de la Wieliczka. Această categorie ceramică, atestată în apropierea mai multor izvoare de slatină, lipsește în cea mai mare parte a așezărilor culturii Cucuteni.

Având în vedere tot contextul descoperirilor de la *Cacica*, *Solca* și *Lunca*, se poate deduce că, inițial, apă sărată a fost fiartă în vase ceramice de uz comun, de dimensiuni mari, lucrate din pastă grosieră și având pereții ușor poroși. Fragmentele unor astfel de vase sunt larg prezente în toate cele trei stațiuni. Vasele acestei categorii se potriveau foarte bine pentru fierberea apei sărate, întrucât, pe de o parte, pasta din care ele au fost lucrate rezista bine la repetatele expuneri la foc, iar porozitatea pereților asigura evaporarea mai rapidă a apei, ceea ce făcea ca procesul de fierbere să fie mai rapid și mai economic, în ceea ce privește cantitatea combustibilului necesar.

Prin fierbere în vase de uz comun și evaporare a celei mai mari părți a apei, salinitatea lichidului creștea într-atât încât el se transforma într-o masă vâscoasă (huscă). Apoi, această huscă se turna în *briquetage*. Acestea din urmă, pline cu huscă, se puneau pe vetre fierbinți, în poziție verticală, unde stăteau până la transformarea huscăi în calupuri solide de sare. Calupurile de sare solidă aveau formă conică cu vârful rotunjit, fiind de dimensiuni aproximativ egale. Apoi, pentru eliberarea calupurilor de sare, *briquetagele* se spărgeau. Nu s-a putut încă stabili cu certitudine dacă calupurile de sare solidă se eliberau complet sau doar parțial de "haina" *briquetagelor*. În orice caz, printre sutele de fragmente de *briquetage* descoperite la *Cacica*, *Solca* și *Lunca*, nu s-a găsit niciunul întreg. Mai mult, de cele mai multe ori, fragmentele *briquetagelor* descoperite în stațiunile menționate par să provină din părțile lor inferioare, pedestalul și fundul. Acest din urmă fapt ar putea fi un indiciu că oamenii nu stăruiau prea mult să elibereze calupurile complet, ci detașau doar cea mai voluminoasă și grea parte a *briquetagelor*.

Care să fi fost rostul acelor calupuri mici de sare solidă? Pare puțin probabil că oamenii din perioada preistorică evaporau apa sărată și o transformau în calupuri de sare solidă pentru consumul propriu. Le-ar fi fost mult mai ușor să folosească în acest scop slatina lichidă, așa cum ea se găsește în izvoare. În orice caz, în prezent, în mediul rural, acolo unde există izvoare de slatină, de cele mai multe ori, oamenii o folosesc ca atare pentru nevoile lor gospodărești (gătitul mâncării, conservarea slăninii, muratul legumelor, stropitul fânului, tratamente medicale etc.). Extrem de rar oamenii sunt preocupați de obținerea din slatină a sării solide. Atunci însă când recurg la acest procedeu, ei nu încearcă să o transforme în calupuri, utilizând doar sarea-praf. În aceste condiții, cea mai plauzibilă interpretare a calupurilor de sare pare a fi aceea că ele erau destinate transportării în teritorii situate la distanțe relativ mari de sursele de sare, în locuri unde sarea nu există. După cum indică forma și dimensiunile *briquetagelor*, se urmărea obținerea unor calupuri de sare identice ca formă, dimensiuni și greutate. Se poate admite că această uniformitate avea ca scop folosirea sării pentru niște tranzacții ușor cuantificabile. În acest sens, poate fi invocat faptul că sarea, în perioade diferite și în teritoriile cele mai îndepărtate, juca adesea rolul monedei de schimb. În Roma antică, de exemplu, unul dintre mijloacele de remunerare a soldaților era sarea. Și în prezent, la unele comunități "primitive", sarea joacă rolul monedei de schimb. Poate fi foarte sugestiv în acest sens faptul, atestat recent de antropologii francezi, că în zilele noastre, autohtonii din Papua Noua Guinee, după ce fac eforturi deosebite pentru a le obține (prin procedee diferite de cele atestate la Wieliczka, *Solca*, *Cacica*, *Lunca* și în alte câteva situri

preistorice din Europa), folosesc calupurile de sare exclusiv pentru “cumpărarea” porcilor.

În prezent, nu avem date care să indice destinația geografică exactă a calupurilor de sare produse în stațiunile eneolitice din Moldova. Având în vedere însă unele observații de ordin geografic și arheologic, este posibil că acestea ajungeau, atât în așezări mai îndepărtate de surse de sare din Moldova, cât și, prin valea Bistricioarei, Bistriței, Trotușului, Uzului și Oituzului, în teritoriile învecinate din sud-estul Transilvaniei lipsit de surse importante de sare. O posibilă dovadă a traficului cu sarea dinspre Moldova Subcarpatică în Depresiunea Ciucului, pe valea Trotușului, o pot constitui fragmente izolate de *briquetage* similare cu cele din stațiunile citate din Moldova, descoperite în cadrul așezării culturii *Cucuteni* de la *Păuleni-Ciomortan* (jud. Harghita), situată la câțiva km de izvorul Trotușului. Această ipoteză este cu atât mai plauzibilă cu cât în perioadele neolitică și eneolitică, Moldova și sud-estul Transilvaniei aparțineau aceluiași culturi arheologice, Starcevo-Criș și Precucuteni în neolitic și Cucuteni-Ariuşd în eneolitic. De altfel, conform unor constatări etnografice, în perioada interbelică, locuitorii din zona Tulgheșului obțineau sarea din zona Neamțului prin troc, transportând-o pe plute trase contra curentului de boi sau cai pe Bistrița și Bistricioara.

În ceea ce privește exploatarea sării geme la suprafață sau la adâncime, în perioada neolitică și eneolitică, deși pare foarte posibil că ea s-a practicat și pe teritoriul României, deocamdată nu dispunem de date certe în acest sens.

Dincolo de urme directe (explicite) privind exploatarea preistorică a sării, mai există și o serie întreagă de vestigii indirecte (implicite, colaterale sau circumstanțiale) care, într-un fel sau altul, scot în evidență aspecte legate de schimburi cu sare, unele practici rituale legate de valoarea simbolică a sării și altele.

În ceea ce privește schimburile cu sarea în perioada eneolitică, aducem în discuție câteva observații privind una dintre cele mai importante așezări de tip Cucuteni-Ariuşd din Transilvania - *Păuleni-Ciomortan* (jud. Harghita). Această așezare se află pe una dintre căile naturale de comunicare între Depresiunea Ciucului (unde sarea practic nu există, însă există bogate zăcăminte de cupru) și zona Moinești din Moldova Subcarpatică (unde nu există cupru, în schimb este multă sare). După toate aparențele, prin locul unde se află așezarea Păuleni-Ciomortan trecea una dintre căile naturale (Bălan - Oltul Superior - Păuleni - Ciomortan - Trotuș - Moinești), prin care cuprul de la Bălan (cca. 25 km nord de Păuleni-Ciomortan) ajungea în Moldova, iar sarea din Moldova ajungea în Depresiunea Ciucului. Prin urmare, ipoteza conform căreia unul dintre rosturile acestei așezări a fost tocmai acela de a controla acest *drum al sării și cuprului*, pare foarte plauzibilă. În favoarea acestei ipoteze pledează și câteva fragmente ceramice descoperite în această așezare care par să provină de la *briquetage* perfect similare cu cele de la Solca, Cacica și Lunca. Prezența acestora în așezarea de la Păuleni - Ciomortan, într-o zonă lipsită de izvoare de apă sărată și unde probabilitatea apariției acestora este nulă, nu poate fi explicată altfel decât prin faptul că ele au ajuns împreună cu calupurile de sare din Moldova. Pe de altă parte, deși pe versantul estic al Carpaților Orientali, mai ales pe teritoriul jud. Bacău, nu există surse de cupru, în așezările culturii Cucuteni din acel areal, de exemplu în celebra așezare de la Poduri, frecvența obiectelor de cupru este remarcabilă.

În aceeași ordine de idei, menționăm și singurul mormânt aparținând culturii *amforelor sferice* (aproximativ a doua jumătate a mileniului IV - începutul mileniului III î.Hr.) descoperit în Transilvania - cel de la *Sânmartin*, jud. Harghita. Este sugestiv faptul că locul unde a fost descoperit acest mormânt se află în dreptul pasului Uz, care reprezintă una dintre cele mai facile căi de comunicare între Depresiunea Ciucului, lipsită de surse semnificative de sare, și zona Târgu Ocna din Moldova, deosebit de bogată în sare. Prezența acestui mormânt tocmai în dreptul acestui pas sugerează că purtătorii culturii amforelor sferice (bine prezentată în Moldova Subcarpatică) erau implicați în aprovizionarea populației din

Depresiunea Ciucului cu sarea din Moldova.

În ceea ce privește manifestările cu caracter ritual, legate într-un fel sau altul de sare, aducem în discuție depunerile rituale de la *Mărtiniș* și *Biborțeni*. La Mărtiniș (sat situat în Valea Homoroadelor, jud. Harghita, unde există numeroase manifestări saline), după cum relatează J. Bányai, în timpul săpării unui puț de sare au fost găsite câteva topoare de piatră confecționate din serpentină de culoare verde caracteristică rocilor Persanilor de Nord și din andezit negru de Harghita. După toate probabilitățile, în cazul de față avem de a face cu o depunere rituală lângă un izvor sărat. La Biborțeni (jud. Covasna), într-o zonă aflată la granița dintre Depresiunea Baraolt - care este practic lipsită de surse de sare - și Valea Homoroadelor, unde manifestările saline sunt deosebit de bogate, a fost găsită o depunere de caracter ritual aparținând culturii *Bodrogkeresztur*. Székely Zsolt a găsit aici, într-o groapă circulară, două vase ceramice, un topor masiv de cupru cu brațele în cruce, un topor-ciocan din piatră și două lame mari de opal. Trebuie precizat că, deși locul unde s-a găsit această depunere a fost cercetat, nu s-au descoperit alte elemente ale culturii Bodrogkeresztur, ceea ce arată că acest complex nu aparține vreunei locuiri ci reprezintă urme ale unei practici în afara spațiului locuit. Mai adăugăm și faptul că această depunere este unică în toată aria culturii căreia îi aparține. Toate acestea indică că depunerea eneolitică de la Biborțeni, după toate probabilitățile, reprezintă urmele unor practici (rituale?) legate de unele reglementări privind accesul dintr-o zonă lipsită de sare într-o zonă bogată în manifestări saline.

Evident, interpretările de mai sus, într-o măsură oarecare, au caracter ipotetic, urmând ca viitoarele cercetări să aducă noi argumente necesare.

Valeriu Cavruc
Gheorghe Dumitroaia

Bibliografie selectivă

M. Andronic, *Cacica - un nou punct neolitic de exploatare a sării*, în: SCIVA, 40, 2, 1989, p.171-177.

Gh. Dumitroaia, *La station archéologique de Lunca-Poiana Slatinii*, în: *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*. Iași: Universitatea Al.I. Cuza, Bibliotheca Archaeologica Iassiensis, I, 1987, p. 253-258.

Gh. Dumitroaia, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis XIX*, 1994, p. 7-82.

D. Monah, *L'exploitation du sel dans les Carpates orientales et ses rapports avec la Culture de Cucuteni-Tripolye*, în: V. Chirica & D. Monah (ed.) *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*. Iași: Universitatea Al.I. Cuza, Bibliotheca

Archaeologica Iassiensis IV, 1991, p. 387-400.

D. Monah, *L'exploitation préhistorique du sel dans les Carpates orientales*, în: O. Weller (ed.) *Archéologie du sel: Techniques et sociétés dans la Pré- et Protohistoire européenne, Actes du colloque 12.2 du XIVe Congrès de l'UISPP*, 2001, 2002, p. 135-146.

O. Weller, Gh. Dumitroaia, *The earliest salt production in the world: an early Neolithic exploitation in Poiana Slatinei-Lunca, Romania*, în: *Antiquity*, Vol. 79, No. 306, December 2005.

N. Ursulescu, *Exploatarea sării din saramură în neoliticul timpuriu, în lumina descoperirilor de la Solca (jud. Suceava)*, în: SCIVA, 28, 3, 1977, p. 307 - 317.

Vestigiile arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în epoca bronzului

În *epoca bronzului* (mileniile III - II î.Hr.) anvergura exploatării sării pe teritoriul Europei, în comparație cu epocile precedente, a crescut considerabil. În această perioadă, după cum arată o serie de descoperiri arheologice din Europa de vest și centrală, exploatarea apelor sărate din izvoare de slatină s-a practicat pe scară tot mai largă. Totodată, din această perioadă datează și vestigiile arheologice privind obținerea sării din apă marină (peștera *Ourania* din Creta). În epoca bronzului, pe teritoriul Europei, a crescut semnificativ și exploatarea minieră a sării. Cele mai relevante, bine cunoscute și emblematice am spune, vestigiile în această privință sunt cele descoperite pe teritoriul Austriei, la *Hallstatt*.

La fel ca și în restul Europei, numărul descoperirilor arheologice ce atestă exploatarea sării în epoca bronzului pe teritoriul României, îl depășește cu mult pe cel din perioada neo-eneolitică. Dacă pentru perioada neo-eneolitică dispunem, deocamdată, doar de materialele arheologice ce vin în principal din Moldova Subcarpatică și se referă exclusiv la exploatarea apelor sărate, arealul unor astfel de descoperiri din epoca bronzului mai cuprinde Maramureșul, Transilvania și estul Munteniei. Mai mult, în timp ce datele arheologice din neolitic și eneolitic de pe teritoriul României se referă doar la exploatarea apelor sărate, cele din epoca bronzului relevă și exploatarea miniere.

Mărturiile arheologice directe referitoare la exploatarea sării în epoca bronzului pe teritoriul României au fost descoperite în Moldova Subcarpatică (*Lunca*, jud. Neamț; *Cucuieți*, jud. Bacău), în sud-estul Transilvaniei (*Olteni* și *Zoltan*, jud. Covasna), în centrul Transilvaniei (la *Valea Florilor*, lângă Turda), în nord-estul Transilvaniei (la *Băile Figa* și *Săsarm-Valea Slatinei*, lângă Beclean), în Maramureș (*Valea Regilor*), în Bărăgan (*Stelnica-Grădiștea Mare*, *Țândărei-Cherhanale* și *Bucu-Pochină*, jud. Ialomița), precum și într-o serie de alte locuri.

Vestigiile referitoare la *exploatarea apelor sărate* în epoca bronzului pe teritoriul României se caracterizează printr-o serie de particularități, în comparație cu cele din eneolitic. Menționăm întâi de toate că majoritatea vestigiilor din epoca bronzului privind exploatarea apei sărate din România, cu excepția celor de la *Lunca*, au fost descoperite relativ recent și de-abia au intrat în “vizorul” specialiștilor interesați în exploatarea preistorică a sării. În al doilea rând, subliniem că până în prezent, pe teritoriul României, în contexte din epoca bronzului, nu au fost descoperite “*briquetage*” pentru modelarea calupurilor de sare. La acestea se mai adaugă și faptul că vestigiile exploatării apei sărate din epoca bronzului pe teritoriul României apar nu numai în cadrul unor stațiuni specializate în această îndeletnicire, dar și în așezări “*obișnuite*”, adică cu urme de locuire propriu-zisă și cu materiale atestând o serie de altele activități (creșterea animalelor, cultivarea plantelor, confecționarea uneltelor etc.).

Singurul sit din epoca bronzului interpretat ca fiind o stațiune specializată emina-mente în exploatarea apei sărate este cel de la *Lunca*, jud. Neamț. Depunerile din epoca bronzului din acest sit îi aparțin culturilor *Trzciniec-Komariv* (aceasta, în sec. XVIII-XV î.Hr., acoperea o bună parte a Poloniei, Ucraina Subcarpatică și jumătatea de nord a Moldovei) și culturii *Noua* (o manifestare cultural-cronologică ce în sec. XV-XII î.Hr. ocupa teritoriul dintre Nistru și Apuseni). Aceste depuneri, aidoma celor eneolitice din aceeași stațiune,

conțin multe arsuri și cantități importante de cenușă în amestec cu lemn ars, urme ce au fost puse de cercetători pe seama arderii unor mase importante de lemn necesară fierberii apei sărate. Totodată, în aceste depuneri nu au fost identificate vase confecționate special pentru fierberea apei sărate. Se pare că în acest scop au fost folosite vase ceramice de uz comun. De altfel, ceramica din epoca bronzului de la Lunca include o gamă completă de tipuri și forme, inclusiv recipiente mici (câni și cești). Această din urmă observație ar putea pune sub semnul întrebării opinia, conform căreia, stațiunea Lunca era specializată exclusiv în exploatarea sării.

Unele vestigii din epoca bronzului târziu din sud-estul Transilvaniei și Bărăgan par să dezvăluie și o modalitate de obținere a sării solide din apă sărată diferită de cea consemnată la Lunca. Astfel, în așezările culturii *Noua* de la Olteni - "*Cariera de Nisip*" și Zoltan - "*Nisipărie*", jud. Covasna, situate în apropierea unui izvor de apă sărată, precum și în așezările culturii *Coslogeni* (o manifestare arheologică răspândită în estul Munteniei și Dobrogea, înrudită cu cultura *Noua* și datând din aceeași perioadă) de la *Bucu-Pochină*, *Țândărei-Cherhanale* și *Stelnica-Grădiștea Mare* (jud. Ialomița), aflate în zone cu probabilitatea ridicată a apariției unor astfel de izvoare, vestigiile arheologice legate, după toate aparențele, de evaporarea apei sărate, au fost găsite în poziție secundară. În unele gropi menajere ale acestor așezări, au fost descoperite cantități importante de cenușă în amestec cu lemn ars, împreună cu fragmente masive ale unor recipiente de mari dimensiuni. Recipientele respective au fost lucrate din lut în amestec cu pleavă, având pastă poroasă. Atât cât se poate deduce din fragmentele găsite, ele erau compuse din cupă de formă ovală, lungă de cca. 1 m și lată de cca. 0,5 m, având fundul sferic și cu postament înalt prins de inferiorul cupei. La unele din aceste recipiente postamentele au fost modelate în forma unor plăci masive verticale dispuse în "*H*", iar la altele - în forma unor picioare groase circulare sau dreptunghiulare în secțiune. În așezarea culturii *Noua* de la Zoltan-"*Nisipărie*" (jud. Covasna), fragmente ale unui astfel de recipient au fost găsite într-o groapă circulară puțin adâncă, plină de cenușă și fragmente de lemn carbonizat, descoperită la baza unui "*cenușar*" - o aglomerare, groasă de peste 3 m, de cenușă și lemn ars.

Observăm că în toate cazurile de mai sus avem de-a face cu fragmente ale unor obiecte rupte, aruncate (depuse?) în gropi, împreună cu resturile de ardere ale unor cantități importante de masă lemnoasă. Pentru interpretarea corectă a acestor obiecte apelăm la analogiile care provin din contexte mai relevante. Invocăm în acest sens obiecte similare descoperite într-o serie de ateliere de obținere a sării solide din apa sărată de origine marină și din izvoare, cercetate în sud-estul Angliei și încadrate în principal în prima jumătate a mileniului I d.Hr. Conform analizelor efectuate de specialiștii britanici, aceste obiecte au fost folosite pentru evaporarea apei sărate. Deși obiectele de acest tip din Anglia au câteva deosebiri față de cele din România (printre care menționăm faptul că aveau "*pedestale*" distincte, neprinse de cupe), însă din punct de vedere funcțional, această analogie pare foarte potrivită.

Dincolo de aceste analogii, în favoarea interpretării recipientelor de la Olteni - "*Cariera de Nisip*", Zoltan - "*Nisipărie*", Bucu-Pochină, Țândărei-Cherhanale și Stelnica-Grădiștea Mare ca fiind destinate obținerii sării solide din apă sărată, se mai poate aduce în discuție și faptul că, până acum în cadrul culturilor *Noua* și *Coslogeni*, cu excepția așezărilor citate, astfel de obiecte nu au fost descoperite. Întâmplător sau nu, aceste obiecte au fost descoperite numai în așezări aflate în zone cu probabilitatea ridicată de apariție a izvoarelor cu apă sărată. În această privință se impune o precizare. Astfel, puțul cu apă sărată de la Olteni se află, în prezent, la o distanță de cca. 1,5 km de la așezarea Olteni - "*Cariera de Nisip*" și cca. 5 km de la așezarea Zoltan - "*Nisipărie*". Existența acestui puț se datorează faptului că la un moment dat în acel loc a apărut un izvor de apă sărată cauzat de curenți subterani de apă ce ating formațiuni geologice conținând sarea (în cazul de față argilă

sărată). Acest izvor, datorită oscilațiilor curenților subterani, oricând poate să se oprească. Totodată, alt izvor de apă sărată poate să apară la distanțe mai mult sau mai puțin apropiate sau îndepărtate de locul unde izvorăște apa sărată în prezent. Curenții de apă sărată pot fi atinși și în timpul unor săpături, mai mult sau mai puțin adânci. Prin urmare, este posibil ca în vremuri îndepărtate, izvorul sau izvoarele de apă sărată să se fi aflat mai aproape de așezările Zoltan - “*Nisipărie*” și Olteni - “*Cariera de Nisip*”. În cazul celor trei așezări ale culturii Coslogeni din Bărağan precizăm că una dintre acestea, Țândărei - Cherhanale, se află în apropierea lacului cu apă sărată Strachina. În prezent, în împrejurimile celorlalte două așezări nu se cunosc izvoarele de apă sărată. Însă faptul că în Bărağan există izvoare de apă sărată face posibilă apariția izvoarelor de apă sărată și în zonele acestor așezări.

În ceea ce privește *exploatarea minieră* a sării rocă pe teritoriul României în epoca bronzului, vestigiile în acest sens provin deocamdată exclusiv din Transilvania și Maramureș.

În anul 1817, în zona Maramureșului, la *Ocna Slatina*, în așa-numita “*Valea Regilor*”, cu prilejul săpării unei galerii de drenaj în dreptul exploatării “*Francisc*”, în exploatarea subterană, de forme neregulate, săpate la adâncimi nu prea mari, de cca. 10-13 m, cu un diametru de cca. 13 m și cu o adâncime a excavației de până la 5 m, au fost descoperite o serie de obiecte utilizate pentru exploatarea sării. Obiectele descoperite constau din unelte din lemn, între care un jgheab și frânghii de iută, utilizate probabil la ridicarea blocurilor la suprafață. În aceeași zonă au fost identificate în anii 1846 și 1847 puțuri, având secțiunea pătrată și armate cu grinzi din lemn de esență tare (fag sau stejar).

E. Preissig a susținut opinia potrivit căreia sarea s-a exploatat în Maramureș încă din epoca bronzului, evident în locuri mai ușor accesibile, el oferind în plus o valoroasă reconstituire grafică privind tehnici de havare a masivului de sare cu apă dulce, care a fost dirijată cu “*instalații*” primitive. Până de curând, în literatura de specialitate nu au existat informații despre soarta obiectelor descoperite la Valea Regilor și de aceea acestora nu li s-a acordat importanța cuvenită. Din ghidul Muzeului Național de Geologie din Budapesta, editat în anul 1909, reiese însă că nu numai obiectele descoperite în salina preistorică de la Valea Regilor au fost salvate și transportate la Budapesta, dar și o porțiune a masivului de sare cu adânciturile rezultate în urma acțiunii apei dulci. În singura fotografie cunoscută despre această descoperire se mai poate distinge cu ușurință jgheabul prevăzut cu cepuri, scări și odgoane de coborât în puț, lemne de armătură, lopeți de tip “*vâslă*” și un ciocan din lemn. Din păcate, obiectele descoperite la Valea Regilor au dispărut în timpul celui de-al doilea război mondial.

La *Valea Florilor* (jud. Cluj) au fost descoperite în 1938, cu ocazia unor lucrări de extindere a terasamentului căii ferate în perioada interbelică mai multe puțuri astupate în masivul de sare (“*Salzstock*”), situat aici aproape la suprafață. Pe fundul unui astfel de puț, situat la o adâncime de 8-10 m de la suprafață, cu pereții circulari, căptușiți cu o împletitură de nuiele din care s-au păstrat câteva porțiuni, s-au găsit într-un material argilos sărat nouă unelte lucrate exclusiv din lemn: o cazma, trei lopeți de diferite forme și dimensiuni, un fel de ciocan de sare format dintr-un mâner și un braț-ciocan din lemn de frasin, care inițial putea să fi fost prevăzut cu un vârf metalic (bronz ?), patru pârgșii, din care una prevăzută cu un cârlig, și o troacă. În literatura de specialitate se mai afirmă că alături de aceste obiecte ar fi fost găsită și o râșniță din tuf vulcanic având orificiul trilobat. După afirmațiile muncitorilor care au efectuat aceste săpături, în puțurile străpunse ar fi apărut mai multe troace. În urma investigației efectuate de V. Wollmann în anul 1994 în casa profesorului I. Al. Maxim au fost găsite, pe lângă exemplarul publicat, încă două troace, asemănătoare ca și construcție, dar într-o stare de conservare deplorabilă. Troacele erau scobite într-un trunchi de copac descojit (probabil tei) de circa 40 cm în diametru, având inițial 2 m lungime, adâncimea și lărgimea fiind de circa 20 cm. Fundul lor prezenta, pe linia sa mediană, cam din 15 în 15 cm

distanță, o serie de orificii de circa 3 cm în diametru. În aceste orificii erau introduse tuburi (cepuri) din lemn de soc. Cert este că I. Al. Maxim a recunoscut destinația *“troacei găurite din lemn, cu tuburi din lemn de soc, folosită pentru detașarea prin havare a blocurilor de sare prin dizolvare în exploatarea subterane”*.

I. Al. Maxim considera, pe baza formei râșniței care este tipică pentru Latène-ul dacic târziu, că depozitul cu unelte miniere de la Valea Florilor datează din Latène-ul târziu, atribuindu-l populației dacice, atribuire preluată și de alți specialiști. O analiză C14 efectuată recent pe una dintre trocile din lemn descoperite la Valea Florilor a furnizat însă o dată mult mai veche, care plasează începuturile exploatarea de aici în epoca bronzului târziu, proba respectivă indicând intervalul 1420-990 î. Hr. Se naște desigur întrebarea cum poate fi explicată contradicția dintre vechimea datării obținute prin analiza C14 și prezența în cadrul lotului de obiecte de la Valea Florilor a unei râșnițe de mână, care tipologic poate fi cu greu datată mai devreme de cea de-a doua vârstă a fierului. Acesta a constituit de altfel și principalul argument în favoarea atribuirii exploatarea de la Valea Florilor civilizației dacice. Există mai multe aspecte care trebuie avute în vedere pentru o posibilă explicație. În primul rând este vorba despre faptul că nu există observații suficient de solide (fotografii sau desene din momentul descoperirii) care să ne asigure asupra caracterului unitar al lotului de obiecte, ele putând fi găsite fie în puțuri diferite, fie în același puț, dar la adâncimi diferite. În al doilea rând, prima publicare a pieselor de la Valea Florilor nu a cuprins toate obiectele găsite în 1938 și ea a fost făcută la mare distanță în timp (peste trei decenii) de la momentul descoperirii, ceea ce a putut genera anumite afirmații eronate sau imprecise. Un al treilea aspect care nu trebuie pierdut din vedere este însă cel care privește zona din care s-a prelevat proba și mai ales vârsta copacului din care a fost confecționată unealta de la Valea Florilor.

În nord-estul Transilvaniei, în partea de vest a județului Bistrița-Năsăud aproximativ la jumătatea distanței între orașul Beclean și satul Figa, într-o depresiune în formă de pâlnie cu diametrul de cca. 500 de m, se află situl arheologic *Băile Figa*. Situl cuprinde partea superioară a văii unui pârau cu apă sărată și acoperă o arie de aproximativ 260 m (nord - sud) x 160 m (est - vest). Aproape pe toată întinderea pantei dulci din dreapta pârauului se observă numeroase cavități și movile. Câteva dintre astfel de cavități se observă și în stânga pârauului, iar de-a lungul acestuia, pe ambele maluri ale sale, se observă *“valuri”* discontinui de pământ, care par să fi fost depuse în urma unor excavări ce au contribuit la formarea albiei pârauului. Aceste cavități și movile, după toate probabilitățile, sunt urme ale unor săpături de extragere a sării, neexistând deocamdată date concludente privind vechimea lor.

În albia pârauului se observă numeroase elemente de construcții și amenajări din lemn (peste 460 de pari, bârne, scânduri și țărui). Cele mai frecvente sunt pari înfiți în pământ, uneori cu vădite urme de lovire în vârf cu scopul înfrierii lor în pământ. Parii sunt fie izolați fie dispuși în șiruri sau aglomerări de diverse forme și dimensiuni. În partea superioară a cursului principal al pârauului se observă o aglomerare compusă din 15 pari despicați, alăturați, înfiți adânc în fundul pârauului și care par să fi format gura unui puț, iar la capătul sudic al sitului se observă o grupare aparent haotică a unor pari înfiți în fundul pârauului care par să indice existența unei construcții de dimensiuni mai mari. Uneori de-a lungul malului se observă *“pereți”* din scânduri masive alăturate, înfipte vertical în pământ. În alte cazuri astfel de *“pereți”* sunt dispuși perpendicular pe cursul pârauului și dau impresia unor stavile. Pe tot cursul pârauului se întâlnesc și bârne masive, în poziție culcată, dispuse paralel, oblic sau transversal pe cursul pârauului. Câteodată, de ambele laturi ale unor astfel de bârne au fost surprinși țărui înfiți în pământ, probabil cu scopul fixării acestora. În vara anului 2006 echipa de cercetare româno-britanică, condusă de A. F. Harding și V. Căvruc, a colectat o serie de probe de la aceste construcții și amenajări. Șase dintre acestea au fost analizate prin metoda C 14, în laboratorul din Groningen. Conform acestor analize, cinci probe datează

aproximativ din anul 1000 î.Hr., iar una aproximativ din anul 500.

În albia Pârâului Sărat, cu diverse ocazii, au mai fost găsite o serie de elemente componente ale unor instalații de lemn, precum și unelte de piatră, legate, după toate probabilitățile, de exploatarea sării. Astfel, în anul 1977 geologul Ioan Chintăuan a descoperit în partea superioară a albiei pârâului o așa-zisă *troacă* de lemn care în momentul descoperirii se afla în poziția oblică, astfel încât la suprafața pârâului se observa numai capătul afectat al acesteia, restul piesei aflându-se adânc în fundul mălos al pârâului. Descoperitorul acestei "*troace*" a comparat-o cu obiectul similar descoperit în Valea Florilor. În mai 2005, Ioan Chintăuan a scos "*troaca*" din fundul Pârâului Sărat, constatându-se cu acel prilej gradul foarte bun de conservare a acesteia. Aidoma troacei de la Valea Florilor, ea era scobită într-un trunchi de copac (pin ?). Fundul "*troacei*" este aplatizat din exterior prin cioplire, iar capătul întreg a rămas circular în secțiune și poartă pe dosul său urmele unei ciopliri transversale foarte îngrijite. În interior, pe partea mediană a fundului, "*troaca*" are un rând de orificii de formă pătrată, dispuse la distanțe relativ egale între ele. Pe partea păstrată a troacei se observă 17 de astfel de orificii. În fiecare orificiu al troacei au fost introduse "*cepur*i" lucrate din lemn de soc. Cepurile au capetele superioare îngroșate ce împiedică trecerea lor prin orificiu, iar imediat sub vârful îngroșat capătă secțiune pătrată cu dimensiunile egale cu cele ale orificiilor "*troacei*", detaliu ce asigură închiderea strânsă a orificiilor prin aceste cepuri. Spre capătul inferior cepurile se subțiază și devin circulare în secțiune. Toate cepurile sunt perforate central-longitudinal. Dincolo de elemente similare cu cele ale troacei de la Valea Florilor, în perforațiile unora dintre cepuri de soc ale troacei de la Băile Figa au fost introduse sfori de cânepă împletite din două fire.

În 2005, în cadrul unui proiect de cercetare româno-britanic, finanțat de Academia Britanică, în laboratorul din Groningen au fost efectuate două analize C 14 asupra unor fragmente ale troacei din Băile Figa, fiind stabilită vârsta acesteia la cca. 3000 de ani, adică în jurul anului 1000 î. Hr. Această datare se potrivește întrucâtva și cu rezultatele analizei C 14 efectuată în SUA asupra fragmentelor uneia dintre "*troacele*" de la Valea Florilor. În vara anului 2006, A.F. Harding și V. Cavruc au identificat la Băile Figa cel puțin încă trei piese oarecum similare cu troaca de mai sus. Una dintre ele se află la câțiva metri mai jos de izvorul principal al Pârâului Sărat. În interiorul acestei piese a fost găsit un tub de lemn de mici dimensiuni. Alt obiect asemănător a fost identificat în imediata apropiere de locul unde a fost descoperită *troaca*; cea de-a treia piesă se află lângă izvorul afluentului drept al pârâului, în poziție secundară, alături de un jgheab de lemn, și este acoperită de pământul excavat relativ recent pentru amenajarea rudimentară aici a unui bazin. Tot atunci V. Cavruc și A.F. Harding au descoperit în diverse locuri ale cursului principal al Pârâului Sărat câteva unelte de piatră: un fragment de *topor* cu gaura de înmănușare, câteva ciocane masive aparținând categoriei cunoscută în literatura de specialitate a *ciocanelor de minerit*, precum și două *dălți*. Majoritatea *ciocanelor de minerit* de la Figa au canale gravate necesare legării acestora de cozi. La ce au fost folosite în mod concret aceste ciocane? La spargerea blocurilor de sare? La înfigerea parilor în pământ? Sau poate pentru alte scopuri? Răspunsul la aceste întrebări poate fi dat doar după ce prin cercetările sistematice se va clarifica contextul arheologic și geologic mai precis căruia îi aparțin aceste obiecte. Încă nu s-a stabilit cu certitudine dacă aceste obiecte sunt sau nu contemporane cu construcțiile și amenajările de lemn. Deocamdată, referitor la destinația și încadrarea cronologică a acestor *ciocane* nu avem alte date decât cele pe care ni le oferă analogiile existente în alte locuri. Acestea sugerează că *ciocanele* de la Băile Figa datează din epoca bronzului și că ele au fost destinate exploatarea miniere a sării. În aceste condiții, este foarte probabil ca ciocanele să fi fost contemporane cu *troaca*.

Troace sau jgheaburi din lemn asemănătoare celor de la Valea Florilor și Figa au fost

descoperite și la *Ocna Dejului*, într-o exploatare de sare de adâncime cu vechime apreciabilă, care este în prezent greu de localizat precis. Este vorba despre două jgheaburi din lemn, dintre care unul prevăzut cu orificii în care s-au introdus cepuri de lemn de soc.

Toți specialiștii care s-au referit în decursul anilor la aceste *troace*, cred că acestea au fost utilizate pentru exploatarea sării. Însă opiniile în ceea ce privește funcționalitatea lor sunt contradictorii. Astfel, I. Al. Maxim, F. Wollman și A. Rustoiu susțin că acestea au fost utilizate pentru dirijarea jeturilor de apă cu care se săpau havajele pentru desprinderea blocurilor de la masivele de sare. Conform acestui punct de vedere, după atingerea aflorimentului de sare, la adâncimi de până la 10 m, se montau jgheaburi pe suporti de lemn pentru aducerea apei de la suprafață. Pe fundul jgheaburilor erau fixate la anumite intervale cepuri găurite, străbătute de fibre nelignificate din tulpină de tei. Prin deschiderea sau închiderea cepurilor, precum și prin mutarea periodică a jgheaburilor, jeturile de apă erau conduse la locul dorit, apa dulce provocând havaje verticale sau orizontale. În schimb, I. Chintăuan crede că obiectele de acest tip au fost folosite pentru evaporarea apei sărate. Sforile descoperite în interiorul troacei de la Băile Figa par să fie unul dintre argumentele în acest sens. Pe de altă parte, prezența în cadrul aceluiași sit a *ciocanelor de minerit* înclină balanța în favoarea destinației lor miniere. Însă, soluția definitivă va veni o dată ce vor fi asigurate date mai sigure privind contextele arheologice ale unor astfel de piese. Sunt necesare de asemenea și unele experimente în acest sens.

Urmele exploatării miniere a sării din perioada preistorică au fost găsite și zona *Ocna Mureș* (jud. Alba). În studiul său din 1867 "*Alter der Karpatischen Salinen*" Pošepný amintește un fragment de râșniță descoperit la Ocna Mureșului alături de obiecte de bronz. M. Roska amintește și el despre descoperirea în ocna veche a unor urme de exploatare preistorice, constând dintr-un ciocan de piatră și un celt de bronz. La Ocna Mureș se afla în perioada romană antica localitate *Salinae*, care apare figurată pe *Tabula Peutingeriana* între *Brucla* și *Potaissa*. Tocmai din acest motiv, un lot de unelte din lemn descoperite în împrejurări neclare în perioada interbelică și ajuns în colecția muzeului din Alba Iulia, a fost considerat până de curând ca aparținând perioadei romane. Este vorba despre o lopată cu mâner scurt, mai multe lopeți plate de tip "*vâslă*", un soi de "*satâr*" cu mâner, două bucăți de lemn cu capetele încovoiate, probabil tălpi de sanie pentru transportarea blocurilor de sare, icuri de tip pană și un târnăcop primitiv, având vârful dintr-un corn retezat de bovină, în care intra un mâner din lemn. Alte piese sunt din păcate prea fragmentare pentru a li se mai putea stabili funcționalitatea. Uneltele par mai primitive decât cele cunoscute de la Valea Florilor, iar piesa cu vârf de corn dovedește, în opinia noastră, că la epoca respectivă metalul nu era cunoscut sau era, în orice caz, mai greu accesibil. Până la obținerea rezultatelor analizelor radiocarbon, considerăm că uneltele de la Ocna Mureș aparțin foarte probabil tot epocii bronzului. În zona Ocna Mureșului, la *Uioara de Jos*, au fost observate, cu ocazia unor surpări de teren, posibile urme de minerit constând din gropi care au putut fi urmărite până la adâncimea de 3 m. În literatura de specialitate se afirmă că ar putea fi probabil vorba despre vechi exploatare de sare gemă iar în imediata lor apropiere s-au semnalat urme de locuire ale culturilor Coțofeni (eneolitic târziu) și Wietenberg (epoca bronzului mijlociu și târziu).

De la *Turda* provine o lopățiță de lemn cu mâner scurt, identică cu exemplarul de la Ocna Mureș, ea fiind descoperită de István Teglás împreună cu alte unelte de lemn în anul 1902, cu ocazia îndepărtării depunerilor de la o veche exploatare saliferă din zonă. Ele ar putea data tot din perioada preistorică, deși descoperitorul le consideră romane.

Recent, în cadrul unui proiect de cercetare româno-britanic, în nord-estul Transilvaniei, a mai fost descoperit un sit din epoca bronzului care, după toate probabilitățile a fost legat de exploatarea sării. Este vorba de situl *Săsarm - Valea Slatina* ce se află în partea de vest a județului Bistrița-Năsăud. Urmele din epoca bronzului au fost descoperite în valea

pârâului cu apă sărată Valea Slatinei, în imediata apropiere a unei fântâni cu apă deosebit de sărată. Cea mai importantă concentrare a urmelor acestei stațiuni se observă între cursul principal al pârâului și un mic afluent al acestuia, într-o mică depresiune de cca. 40 x 30 m, delimitată de malul abrupt și de pantele accentuate ale dealului. Aici, urmele stațiunii se prezintă sub forma a trei pete oval-rectangulare de pământ negru în amestec cu cenușă, lemn carbonizat, mici bucăți de lut ars și numeroase fragmente de vase ceramice. În imediata apropiere, la nord de această concentrare, în malul abrupt și înalt al pârâului, la adâncimea de cca. 4 m de la vârful acestuia, cca. 0,5 - 1 m deasupra nivelului apei, se observă o dungă orizontală de pământ de culoare cenușie, lungă de cca. 4 m și groasă până la 0,6 m. În cuprinsul acestei dungi se observă fragmente ceramice asemănătoare cu cele din concentrările de mai sus, precum și câteva mici bucăți de lemn. Fragmente ceramice izolate din epoca bronzului apar și mai jos, de-a lungul pârâului, pe o lungime de cca. 50 de m.

Toate acestea par să indice că depunerile din epoca bronzului se află în poziție secundară, datorată probabil alunecărilor de teren și exploatărilor miniere a sării, iar locul inițial al stațiunii trebuie să fi fost mai sus pe panta dealului.

Ceramica din epoca bronzului, sub aspect stilistic, pare unitară. Fragmentele descoperite provin exclusiv de la recipiente din pastă grosieră lucrate cu mână, suprafața lor adesea purtând striatii sau urme de prelucrare cu măturicea. Unele fragmente prezintă elemente de decor - brăuri orizontale în relief, iar uneori și impresiuni ale sforii răsucite. După toate aceste caracteristici, ceramica de la Săsarm - Valea Slatina poate fi atribuită fazei finale a epocii bronzului timpuriu (aproximativ între anii 2200 și 2000 î.Hr.).

Trebuie precizat că aproape pe toată întinderea pârâului apar urmele unor construcții și amenajări din lemn, unele dintre acestea provenind de la galerii de exploatare a sării. Din observațiile de teren nu s-au putut încă desprinde concluzii certe privind raportul cronologic dintre urmele construcțiilor și ale amenajărilor din lemn cu vestigiile preistorice din acest sit. Se pare totuși că urmele din epoca bronzului sunt anterioare tuturor construcțiilor și amenajărilor din lemn de aici. Nu dispunem încă de date certe privind vârsta urmelor de construcții și amenajărilor de lemn. Toate acestea fac ca interpretarea urmelor din epoca bronzului descoperite la Săsarm - Valea Slatina, ca fiind legate de exploatarea surselor locale de sare rămâne pur ipotetică. Cert este însă că situl de la Săsarm - Valea Slatina prezintă interes major în ceea ce privește cercetarea arheologică referitoare la exploatarea sării din preistorie până în prezent.

Unele vestigii indirecte precum și unele observații de ordin contextual pun în lumină o serie de alte aspecte și implicații ale exploatării sării din epoca bronzului pe teritoriul României.

Prima categorie de vestigii de acest gen o reprezintă numeroasele depozite de obiecte de bronz descoperite în imediata apropiere a surselor de sare. Primele semnalări ale unor astfel de depozite datează încă din sec. XIX și se referă la descoperirea unor obiecte din bronz la *Coștiui* în anul 1863 într-o mină de sare la adâncimea de 16 m în apropierea dealului "*Calvaria*" (depozitul Coștiui I, format din două celturi, o seceră cu butoni și două brățări). Pentru epoca bronzului târziu din Transilvania s-a afirmat în repetate rânduri existența unei legături între marile depozite-turnătorii de bronzuri descoperite la *Uioara de Sus*, *Șpălnaca* sau *Aiud* și zăcămintele de sare din zonă. Dacă depozitul de la *Uioara de Sus* și cele două de la *Șpălnaca*, pot fi puse în legătură cu marile zăcămintele de la *Ocna-Mureș*, cel de la *Gușterița* este în schimb mai aproape de salina de la *Ocna Sibiului*. Cea mai recentă descoperire a unui astfel de depozit de bronzuri a fost făcută la *Pănade*, în bazinul *Târnavelor*. Cercetările de teren au dovedit că depozitul fusese depus în imediata apropiere a unui pârâu sărat, locul fiind numit de localnici "*Sărătura*".

Depozite de bronzuri în apropierea manifestărilor saline au fost descoperite și în

Subcarpații Prahovei (*Drajna de Jos*) și Moldovei (*Borlești*).

O serie de vestigii arheologice de caracter ritual au fost descoperite în punctele cheie ale *drumurilor sării*. Printre acestea menționăm câteva depozite de bronzuri descoperite în pasurile și trecătorile montane ce leagă zonele salifere de cele lipsite de sare. Astfel, depozitele de la Sinaia și Predeal par să marcheze drumul între zona saliferă a Prahovei cu Depresiunea Brașovului săracă în manifestări saline. În aceeași ordine de idei trebuie menționate și grupurile tumulare aparținând culturilor *Schneckenberg* (sfârșitul mileniului III î.Hr.) și *Noua*, ce se întind de-a lungul căilor naturale de comunicare dintre Bazinul Baraolt și Depresiunea Homoroadelor.

În legătură cu preocuparea de control a “*drumurilor sării*” menționăm faptul că în epoca mijlocie a bronzului (cca. anii 2000 - 1500 î.Hr.), în unele puncte strategice ale căilor naturale de comunicare dintre zonele sărace de sare și cele bogate în manifestări saline, apar o serie de așezări puternic fortificate. Una dintre acestea este așezarea fortificată de la *Păuleni-Ciomortan* (jud. Harghita). Fortificațiile acestei așezări au fost ridicate de purtătorii culturii *Costișa-Ciomortan* (datând din începutul perioadei mijlocii a epocii bronzului și răspândită în principal în zona central-vestică a Moldovei). Apoi, prin sec. XVIII î.Hr., așezarea a fost ocupată de purtătorii culturii Wietenberg care domina întreaga Transilvanie. În epoca bronzului mijlociu, atât în perioada locuirii Costișa-Ciomortan cât și în cea Wietenberg, această așezare, la fel ca și în perioada eneolitică, pare să fi avut rolul de control asupra căilor naturale de legătură dintre resursele de cupru de la Bălan și cele de sare din zona Moinești.

Proiectul româno-britanic privind exploatarea preistorică a sării își propune în următorii ani să aprofundeze cercetările care, cu siguranță, vor îmbogăți cunoștințele în acest domeniu.

Valeriu Cavruc
Horia Ciugudean
Anthony F. Harding

Bibliografie selectivă

M. Alexianu, Gh. Dumitroaia, D. Monah, *Exploatarea surselor de apă sărată din Moldova: o abordare etnoarheologică*, în ThD, 12, 1992, p. 159-167.

Gh. Dumitroaia, *Comunități preistorice din nord-estul României*, Piatra-Neamț 2000.

A. Harding, *European Societies in the Bronze Age*, Cambridge 2000.

I. A. Maxim, *Un depozit de unelte dacice pentru exploatarea sării*, ActaMN, VIII, 1971, p. 458-463.

P. Mureșan, *Aspecte etnografice din exploatarea sării în trecut la Ocna Dej*, în: AMET, 1962-1964, Cluj, p. 387-419.

M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București 1977.

F. Pošepný, *Alter der karpatischen Salinen*, în: *Verhandlungen der Geologischen Reichsanstalt*, 1-18, Wien 1867, p. 183-184.

Ed. Preissig, *Geschichte des Mármaroscher Bergbaues*, în: *Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und*

Hüttenwesen, Nr. 28, 1877, p. 301-303; Nr. 29, p. 311-313.

M. Roska, *Erdély régészeti repertórium I. Óskor/Thesaurus Antiquitatum Transsilvanicarum I. Praehistorica*, Kolozsvár 1942.

M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit*, în: Dacia N.S. 7, 1963, p. 177-210.

M. Rusu, *Bemerkungen zu den grossen Werkstätten- und Giessereifunden aus Siebenbürgen*. In: Herbert Lorenz (Hrsg.), *Studien zur Bronzezeit. Festschrift für Wilhelm Albert v. Brunn* (Mainz am Rhein 1981), p. 375-402.

Tom Lane, Elaine L. Morris (ed.), *A millennium of salting: prehistoric and romano-british salt production in the Fenland*, Lincolnshire Archaeology and Heritage Reports Serie, No. 4, 2001.

V. Wollmann, H. Ciugudean, *Noi cercetări privind mineritul antic în Transilvania (I)*, Apulum 2005, 95-116.

Unelte de minerit descoperite la **Valea Regilor** (Maramureș),
în expunerea lor la Muzeul Național de Geologie din Budapesta, 1909.

Vestigii arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în epoca timpurie a fierului

Mărturiile arheologice privind exploatarea sării în Europa sporesc odată cu începutul epocii fierului (aprox. sec. X î.Hr. - sec. I d.Hr.). În această perioadă în Europa au fost exploatare atât apele sărate, cât și zăcămintele de sare gemă. Spre deosebire însă de Europa centrală și de vest, vestigiile arheologice privind exploatarea sării din această epocă pe teritoriul României sunt mult mai modeste.

Dintre puținele vestigii directe din această perioadă aducem în discuție recente cercetări efectuate de Muzeul de Arheologie și Istorie din Piatra Neamț la *Cucuieți* (com. Solonț, jud. Bacău). Acest sit se află lângă izvorul sărat *Slatina Veche*. În marginea de sud a platoului slatinei, începând de la 15 metri de actuala fântână de apă sărată, se observă o depunere antropică, constând din două movile de formă ovală aflate una în continuarea celeilalte. Cercetarea celor două movile a demonstrat că acestea s-au format în urma activităților pentru obținerea sării din saramură desfășurate în perioadele neolitică, eneolitică, epoca bronzului și prima epocă a fierului. Materialele arheologice din epoca fierului constau preponderent în fragmente ale unor recipiente ceramice. Ceramica, după caracteristicile sale stilistice, se încadrează în orizontul *Canlia*, o manifestare arheologică din sec. VI - V î.Hr. atribuită populației getice. În privința formelor ceramice se remarcă utilizarea cu predilecție a recipientelor cu gura larg deschisă, castroane și străchini de dimensiuni medii, prevăzute cu câte două toarte orizontale care, la o analiză preliminară, reprezintă cca. 60% din totalul materialului ceramic atribuit epocii fierului din acest sit. Cea mai mare parte a fragmentelor ceramice din orizontul getic constituiau o aglomerare spre mijlocul primei movile, unde a fost identificată și o „platformă” de formă neregulată, de consistență dură, compusă din fragmente ceramice, cenușă și cărbune, „sudate” împreună. După toate aparențele, preocuparea principală a celor care au lăsat urme materiale din epoca fierului de aici a constat în obținerea sării solide din apa sărată prin fierberea acesteia. Utilizarea cu predilecție a formelor larg deschise pare să se datoreze faptului că în astfel de recipiente procesul de evaporare a apei era mai economic.

Vestigii indirecte din epoca timpurie a fierului referitoare la diverse aspecte ale activității umane privind valorificarea resurselor de sare - aidoma epocii bronzului - sunt legate, printre altele, de o serie de depozite de bronzuri sau piese mai prețioase descoperite în apropierea surselor de sare, dintre care menționăm depozitul de la *Brâncovenești* jud. Mureș (acesta a fost îngropat la intrare pe Mureș dinspre zona Deda - Toplița lipsită de sare în zona saliferă din preajma Reghinului și conținea găleți de bronz).

În secolele IV - II î.Hr. Transilvania, în mare parte, a fost dominată de celți. Faptul că majoritatea așezărilor și necropolelor celtice din Transilvania sunt concentrate în zonele bogate în sare (mai ales pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud deosebit de bogat în resurse de sare), sugerează că sarea a fost cea care i-a atras pe celți în acest areal. Partea extracarpatică a spațiului carpato-danubian era locuită în acea perioadă de populația geto-dacă. În sec. II î.Hr. - I d.Hr. spațiul intracarpatic intră sub stăpânirea dacică.

Chiar dacă în prezent nu dispunem de vestigii arheologice directe în această privință, o serie de observații, în mod indirect, pun în lumină aceste preocupări. Astfel, unii cercetători au observat că cele mai impresionante cetăți ridicate de geto-daci, precum și obiecte mai

prețioase se află adesea, fie în mijlocul unor zone bogate în resurse de sare, fie străjuiesc “*drumurile sării*”. De exemplu, în zona saliferă de la Praid - Sânpaul sunt cunoscute o serie de cetăți dacice, precum cele de la *Șoimușul Mare, Săcel, Porumbenii Mari, Odorheiu Secuiesc, Zetea și Bădeni* (jud. Harghita). Totodată, pare foarte sugestiv faptul că în zona de confluență a văii Ocnișoarei cu valea Târnavei Mari (jud. Alba), se află fortificația de pământ de la Șona, ridicată încă la începutul mileniului I î. Hr. și refăcută apoi în epoca dacică. În aceeași zonă, la Baia, au fost descoperite un vas de aur și un tezaur dacic.

Una dintre cele mai importante cetăți, datorită avantajelor pe care le asigura deținerea surselor bogate de sare, era complexul de la *Ocnița - Ocnele Mari* (jud. Vâlcea).

O situație foarte sugestivă se desprinde și din dispunerea cetăților dacice pe teritoriul ce cuprinde, pe de o parte Depresiunea Homorod, deosebit de bogată în manifestări saline (sarea gemă la suprafață și la adâncimi mici, izvoare, pâraie și lacuri sărate, sărături și plante halofile), iar pe de altă parte, o zonă practic lipsită de surse de sare ce cuprinde Bazinul Baraolt și zona submontană de-a lungul Perșanilor Centrali. Astfel, cetatea *Bădeni* se află în mijlocul Depresiunii Homorod, într-un loc din care se poate observa toată zonă, în timp ce din sud și sud-est, la granița acesteia cu Bazinul Baraolt și zona situată la est de Perșanii Centrali se întinde un lanț compus din alte cetăți (*Merești-“Dâmbul Pipașilor”, Tipia Ormenișului, Piatra Detunată, Tipia Racoșului, Dealul Negru, Dealul Cornu*). Deosebit de sugestivă este situația cetății dacice de la Merești. Aceasta se află într-un loc strategic care asigură controlul asupra celei mai înguste părți a văii râului Vârghiș - Cheile Vârghișului -, una dintre puținele și cele mai facile căi de comunicare dintre Bazinul Baraolt în Depresiunea Homorod. În schimb, cetățile *Tipia Ormenișului, Piatra Detunată, Tipia Racoșului, Dealul Negru și Dealul Cornu* controlau cursul Oltului între Bazinul Baraolt și Homorod. Pare cel puțin tentant ca această situație să fie interpretată în sensul că grupul dacic ce domina zona care cuprindea manifestările salifere din Depresiunea Homorod era preocupat în deținerea controlului asupra acestei zone și, mai ales, asupra căilor de acces în acest areal.

Deosebit de impunătoare este cetatea dacică din zona saliferă din Subcarpații Buzăului de la *Cârlomănești*. În aceeași zonă se află și “*muntele sacru*” dacic de la *Pietroasa Mică - Gruiu Dării* (jud. Buzău).

Dispunerea cetăților dacice în apropierea surselor bogate de sare și în punctele strategice ce permiteau controlul căilor de comunicare dintre zonele bogate în sare și cele lipsite de sare. Astfel, cetățile *Bâtca Doamnei și Cozla* (jud. Neamț) controlau accesul prin Bicaz din Depresiunea Ciucului în zona Neamțului. Cetatea de la *Târgu Ocna* (jud. Bacău) străjuia văile Trotușului și Uzului, prin care se făcea legătura dintre această zonă deosebit de bogată în sare cu Depresiunea Ciucului.

După toate probabilitățile, sarea din spațiul carpato-dunărean făcea obiectul comerțului cu statele elenistice și apoi cu Roma. De altfel, trebuie amintit aici că multe din teritoriile dominate de greci și romani, inclusiv cele din vecinătatea Daciei (Pannonia și Balcani) sunt lipsite de surse importante de sare. Sarea dacică ajungea și în lumea “*barbară*”. Astfel, părintele istoriei *Herodot* relatează că sciții primeau de la geți, alături de multe alte bunuri, și *sarea*.

Valeriu Cavruc
Roxana Elena Munteanu
Horia Ciugudean

Bibliografie selectivă

Doina Ciobanu, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I - XIII e.n) în spațiul carpato-dunărean*, Biblioteca MOUSAIOS, Buzău 2002

E. Iaroslavschi, *Tehnica la daci*, BMN XV, Cluj-Napoca 1997.

F. Medeleț, *Über das Salz in Dakien*, *Archäologie Österreichs* 6/2, 1995, p. 53-57.

V. Vasiliev, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du Premier Âge du Fer en Transylvanie*, București 1995.

V. Wollmann, *Steinsalzbergbau in Siebenbürgen und*

im südlichen Karpatenraum. Der Anschnitt 47.4-5, 1995, 135-147.

V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia Romană/Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrüche im römischen Dakien*. Bibliotheca Musei Napocensis 13, *Veröffentlichungen aus dem Deutschen Bergbaumuseum Bochum* 63, Cluj-Napoca/Klausenburg 1996

V. Wollmann, H. Ciugudean, *Noi cercetări privind mineritul antic în Transilvania (I)*, *Apulum* 2005, 95-116.

Exploatarea sării în Dacia Romană

În lumea antică greco-romană (mileniul I î.Hr. - mijlocul mil. I d.Hr.), conform relatărilor autorilor antici, monumentelor epigrafice și vestigiilor arheologice, exploatarea sării devine o adevărată industrie cu tehnologii sofisticate, cu numeroase specializări profesionale, în care au fost implicați atât oameni liberi aflați în slujba statului cât și numeroși sclavi. Anvergura comerțului cu sarea, mai ales în cadrul Imperiului Roman, cuprinde teritorii vaste, de la insulele Britanice până la Orientul Mijlociu, de la Africa de nord până la Europa centrală. Extragerea, prelucrarea și comerțul cu sarea au fost atât de importante pentru Imperiul Roman, încât ele devin obiectul unor reglementări juridice foarte stricte. Salinele erau considerate un bun public ca și minele, veniturile obținute din exploatarea lor erau taxate prin impozitele numite *vectigalia*. Evident, în lumea greco-romană extragerea minieră era cea care furniza cea mai importantă cantitate a sării, însă, după cum arată, de exemplu, o serie de vestigii arheologice descoperite în Anglia, se practica și obținerea sării din apă marină și cea a izvoarelor sărate. În Italia și Sicilia sarea era extrasă mai ales din saline, dar și din lacuri renumite aflate în Latium (*lacus Caconicus*), Agrigent și Gela.

Odată cu stabilirea stăpânirii romane în Dacia această industrie pătrunde și în spațiul carpato-dunărean. Exploatarea sării în Dacia Romană acoperea nu doar nevoile interne ale acestei provincii, ci și ale altor zone ale imperiului și cu deosebire cele ale provinciei vecine *Pannonia*, unde sarea se transporta pe calea apei (în principal pe Mureș).

Informațiile despre salinele romane din Dacia au fost adunate și amplu discutate în mai multe lucrări științifice, însă, spre deosebire de alte bogății naturale ale provinciei Dacia, aurul, argintul și fierul (ca să ne referim doar la acestea), sării i s-a acordat mai puțină atenție.

După cum arată vestigiile arheologice, epigrafice precum și unele relatări ale autorilor antici, cele mai importante zone de exploatare a sării în Dacia au fost cele de la *Potaissa* (Turda), *Salinae* (Ocna Mureș), *Ocna Dejului* și a *Sibiului*, câteva localități din județele Bistrița-Năsăud și Maramureș și nu în ultimul rând *Sovata*, *Praid*, *Sânpaul* și *Mărtiniș* din județul Harghita. Aici și în alte localități s-au pus în evidență, alături de zăcămintele de sare și metode de exploatare a acesteia, fie din masive, fie la suprafață (se utiliza, ca și în cazul aurului, apa) apoi unelte (în special din lemn) utilizate în activitatea cotidiană (unelte ce pot fi încadrate și în epocile precedente).

La Ocna Mureș (*Salinae*), urmele exploatărilor romane sunt semnalate pentru prima dată în sec. XIX de M. Ackner, care relatează despre existența unor exploatări vechi de suprafață prin decopertare, în apropierea cărora se mai puteau vedea urmele unor clădiri romane, acestea extinzându-se până spre hotarul satului Spălnaca. La Turda (*Potaissa*), semnalările privind exploatările romane sunt chiar mai vechi, primele datând din sec. XVIII. J. Fridwalsky pomeneste descoperirea unor puțuri romane în anul 1756, pentru ca la 1780 J. E. Fichtel să scrie despre lucrări romane acoperite de apă. I. Teglă semnalează și el de la Turda unelte de lemn recuperate în 1902 dintr-o veche exploatare, pe care le consideră romane, dar care ar putea la fel de bine aparține perioadei preistorice.

Nu toți autorii sunt de acord în ceea ce privește datarea în epoca romană a salinelor

de la Ocna Sibiului, deși zona făcea parte din teritoriul provinciei, ba mai mult, prin apropiere trecea drumul care venea dinspre trecătoarea Oltului și urca spre Apulum. J. Fichtel semnalase aici în secolul XVIII nu mai puțin de 15 vechi exploatări, prăbușite în mare parte, pe care le considera antice, părere împărtășită, cu unele rezerve, și de K. Horedt. V. Wollmann acordă un considerabil credit experienței și capacității lui Fichtel de a deosebi exploatările vechi de cele moderne, reținând în plus și semnalarea lui G. Teglas privind descoperirea într-o salină veche din aceeași zonă, a unor ciocane din fier, utilizate probabil la despicarea blocurilor de sare în perioada romană.

Numeroasele urme din epoca romană (urme de așezări, inscripții) dar mai ales identificarea în sec. XIX a unor vechi exploatări atribuite romanilor (*“Römergrubenpingen”*) în zona Ocnei Dejului, Cojocnei și Sicului, îl determină pe Wollmann să atribuie și el, alături de autori mai vechi (M. J. Ackner, J. Marțian), perioadei romane o serie de saline din zona nordică a Transilvaniei, unde menționează și exploatările mai mici de pe valea Someșului și afluenților săi (Cuzdrioara, Căianul Mare, Ciceu-Cristur, Ilișua, Beclean, Sintereag, Vireag și altele).

Salinele din zona Târnavelor și mai ales cele din zona Praid - Sovata au fost și ele exploatare în epoca romană, aici fiind semnalate în sec. XIX urme arheologice datând din această perioadă, semnificative fiind monedele romane găsite într-un vechi puț abandonat.

Trei monumente epigrafice descoperite în zone salifere ale Daciei pun în lumină modalitățile de administrare ale salinelor.

Astfel, prin anul 1840, în ruinele *Micie* (Vețel, jud. Hunedoara) a fost descoperit un altar votiv datând din sec. II-III d.Hr. Inscriptia gravată pe altar se transcrie după cum urmează: *Silvano Do-/mestico/ P(ublius Ael(ius) Euph(o-)/rus pro/5/ salute P(ubli)Ael(i)/ Mari con-ductoris / pascui et sa-/linar(um) l(ibens) v(otum) v(ovit) [Zeului Silvanus Domesticus, Publius Aeulius Euphorus/5/ pentru sănătatea lui Publius Aelius Marus al pășunilor și salinelor, cu bucurie a îndeplinit promisiunea]*.

Un altar asemănător, datând tot din sec. II-III d.Hr., a fost descoperit în toamna anului 1927 la *Sânpaul* (com. Mărtiniș, jud. Harghita), la circa 1,5 km depărtare de Sânpaul spre Ocland *“în locul unde romanii exploatau sarea”*. Pe altar este gravată o inscripție: *Soli Inv-/cto pro / salute[m]/ C(ai) Iuli Valen-/tini c(onductoris) salinar(um/ Iulius Omucio)/ libertus actor / posuit [Soarelui Neînvins, pentru sănătatea lui Caius Iulius Valentinus conductor al salinelor, Iulius Omucio libertul său a pus (prinosește)].* Precizăm că la Sânpaul se afla un castru roman, iar la ieșirea din Sânpaul spre Ocland, adică aproape de locul unde a fost descoperit altarul, lângă unul dintre izvoare se observă la suprafață urmele unor construcții și amenajări de lemn.

Al treilea altar votiv cu inscripția ce face referiri la exploatarea sării a fost descoperit în anul 1913 la 12 km avale de orașul Bistrița, pe malul stâng al râului Șieu, la confluența acestuia cu râul Budac, între satele *Sărățel* și *Domnești*, unde apare la zi sarea masivă, izvoare și bălți cu apă sărată, nămol sărat, eflorescențe saline și plante halofile. Altarul datează din prima jumătate - mijlocul sec. al II-lea d. Hr. și poartă inscripția: *[I]OMETIM [P]RO SALT AEI MARI . COI . CONDVC . PASC ET SALINA . ATTICUS EIVS V . S . L . M) [Lui Iupiter cel prea bun și prea mare [ETIM ?] pentru sănătatea lui Aelius Marcus COL ? arendaș al pășunilor și salinelor. Atticus (sclavul său) cu bucurie a îndeplinit jurământul]*.

Textul inscripției atestă depunerea unei ofrande votive într-un sanctuar al lui Iovis Pater de către un sclav numit Atticus, împuternicit al unui arendaș al pășunilor și salinelor, Aelius Marius, care făcea parte din serviciul de administrare și exploatare al salinelor și pășunilor Daciei Romane. Acest sclav, ajungând la o situație mai bună, a ridicat altarul în sănătatea stăpânului său.

Din inscripțiile de mai sus rezultă că salinele Daciei se aflau în patrimoniul împăraților de la Roma și au fost arendate unor persoane din elita provincială care aveau funcție de *conductoris pascui et salinarum*. Arendașii salinelor și pășunilor din provincie aveau, conform informației de mai sus, și dreptul de comercializare a sării.

Valeriu Cavruc
Vasile Moga
Alexandru Stănescu

Bibliografie selectivă

V. Christescu, *Viața economică a Daciei romane*, 1929 și 2004

V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană*, 1996

I. Chintăuan, I. Rusu, *Considerații cu privire la utilizarea sării și a apelor sărate din nord-estul Transilvaniei*. În: *File de storie*, 5, Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, 2002

J. Fichtel, *Beitrag zur Mineralgeschichte von*

Siebenburgen, Nurnberg 1780.

Parias L. H., coord, *Histoire générale du travail. Préhistoire et antiquité*, I, Paris, 1959.

Lo Cascio E., Rathbone D. [Éd.], *Production and Public Powers in Classical Antiquity*, Cambridge, The Cambridge Philological Society, 2000, 99p. (Suppl. n° 26)

Le Roux, P. *Vectigalia et revenus des cités en Hispanie au Haut-Empire*, Collect. Ec. fr. Rome, 1999, vol. 256, p. 155-173.

Repertoriul selectiv al siturilor arheologice cu vestigii ale exploatării sării din România

Băile Figa (or. Beclean, jud. Bistrița-Năsăud)

În nord-estul Transilvaniei, în partea de vest a județului Bistrița-Năsăud aproximativ la jumătatea distanței între orașul Beclean și satul Figa, la aproximativ 300 m vest de drumul care leagă aceste două localități, într-o depresiune în formă de pâlnie cu diametru de cca. 500 de m, se află situl arheologic Băile Figa, denumirea datorată funcționării pe vremuri aici a unor băi cu apă sărată. Situl cuprinde partea superioară a văii Pârâului Sărat ce curge printre dealuri domoale. Atât cât se poate judeca după urmele antropogene ce se observă la suprafața terenului, situl cuprinde o arie de aproximativ 260 m (nord - sud) x 160 m (est - vest).

Pârâul Sărat adună apele sărate din patru izvoare. Primele două apar la suprafață în liziera pădurii tinere de stejar ce acoperă panta dealului care delimitează valea pârâului din sud. Distanța între cele două izvoare este de aproximativ 15 m. Ele dau naștere cursului principal al pârâului. După ce parcurg separat aproximativ 10 și respectiv 16 m, apele ce vin din aceste izvoare se unesc și curg mai departe în direcția nordică. Cel de-al treilea izvor se află la aproximativ 160 m nord-nord-est de primele două și respectiv la cca. 80 de m est de cursul principal al pârâului. Acest izvor dă naștere celui mai mare afluent al Pârâului Sărat, ale cărui ape curg spre vest cca. 80 de m. La cca. 200 de m nord de primele două izvoare apele acestui afluent se unesc cu cele ale cursului principal al pârâului. Al patrulea izvor, ale cărui ape formează cel de-al doilea afluent al Pârâului Sărat, apare la aproximativ 240 de m nord de primele două izvoare și la cca. 20 de m est de cursul principal al pârâului. Acest din urmă afluent, lung de aproximativ 20 de m, curge spre vest. După aceea, Pârâul Sărat își continuă cursul spre nord, iar peste aproximativ 100 de m intră în stejărișul ce apare în partea de nord a sitului și apoi cotește spre vest.

Lățimea și adâncimea pârâului sunt inconstante, ele variind în funcție de anotimp, precipitații atmosferice și temperatura aerului. În perioadele deosebit de calde și fără precipitații, pârâul este secăt aproape complet, astfel încât albia sa, datorită cristalizării sării, devine albă. În schimb, în perioadele umede nivelul apelor crește considerabil, lățimea maximă a pârâului ajungând pe alocuri până la 2 m, iar adâncimea - până la 0,5 m. Pe fundul pârâului apare în abundență pietriș și bolovăniș. Salinitatea apei Pârâului Sărat se datorează zăcămintelor bogate de sare gemă ce se află aproape de suprafața actuală a terenului. Fiind dulce la origine, apa devine deosebit de sărată după ce străbate în subteran aceste zăcămintele.

Atât în albia pârâului, cât și pe ambele maluri ale acestuia, se observă numeroase urme de activitate umană, legate de exploatarea sării. Astfel, aproape pe toată întinderea pantei dulci din dreapta Pârâului Sărat, pe suprafața de cca. 250 m (nord - sud) x 100 de m (est - vest), se observă numeroase cavități și movile de origine antropogenă. Cavitățile au forme circulare sau ovale, lățimea lor fiind între 3 și 8 m, iar adâncimea - până la 2 m. Movilele de pământ sunt de forme neregulate, înălțimea lor fiind între 2 și 3 m. Câteva dintre astfel de cavități, de dimensiuni ceva mai mari (până la cca. 10 m în diametru și adânci până la 3 m), se observă și în stânga cursului principal al pârâului, în liziera pădurii. Se pare că toate aceste cavități și movile sunt urme ale unor săpături de extragere a sării, nefiind deocamdată cunoscute date concludente privind vechimea lor. De-a lungul cursului principal al pârâului, pe ambele maluri ale sale, se observă "*valuri*" discontinue de pământ, ale căror

înălțime maximă este de cca. 3 m. Aceste “*valuri*” par să fi fost ridicate în urma unor excavări ce au contribuit la formarea albiei pârâului.

Urmele de exploatare a sării există și în albia pârâului, aici observându-se numeroase elemente de construcții și amenajări din lemn. Acestea sunt răspândite neuniform, cele mai multe și mai bine conservate apărând în partea superioară a cursului principal al pârâului, pe o lungime de cca. 120 de m de la primele două izvoare în jos. Urmează apoi o zonă lungă de cca. 100 de m aproape complet lipsită de astfel de urme, după care pe o lungime de cca. 30 de m apar urme de construcții și amenajări de lemn deosebit de dense. Urme izolate ale unor astfel de construcții și amenajări se observă și pe cei doi afluenți ai pârâului.

În total, urmele de construcții și amenajări de lemn ce se observă în albia Pârâului Sărat însumează peste 460 de elemente (pari, bârne și scânduri). Cele mai frecvente sunt pari înfiți în pământ, uneori cu vădite urme de lovire în vârf cu scopul înfigerii lor în pământ. Parii sunt, fie izolați, fie dispuși în șiruri sau aglomerări de diverse forme și dimensiuni. Astfel, în partea superioară a cursului principal al pârâului se observă o aglomerare compusă din 15 pari despicați, alăturați, înfiți adânc în fundul pârâului și care par să formeze gura unui puț, iar la capătul sudic al sitului se observă o grupare aparent haotică a unor pari înfiți în fundul pârâului care par să indice existența unei construcții de dimensiuni mai mari, de cca. 5 x 3 m. Uneori de-a lungul malului se observă “*pereți*” din scânduri alăturate înfipte vertical în pământ ce par să fi fost destinate consolidării malului vestic. În unele cazuri astfel de “*pereți*” formați din scânduri masive alăturate înfipte în pământ sunt dispuși perpendicular pe cursul pârâului și dau impresia unor stavile. Adesea pe tot cursul pârâului se întâlnesc bârne masive în poziție culcată dispuse, fie paralel, fie oblic, fie transversal pe cursul pârâului. Câteodată, de ambele laturi ale unor astfel de bârne au fost surprinși țaruși înfiți în pământ, probabil cu scopul fixării acestora. Pentru stabilirea vârstei acestor elemente, în vara și toamna anului 2006, A.F. Harding, V. Cavruc, Tomasz Wazny și Botar Istvan au recoltat o serie de mostre în vederea unor analize C14 și dendrocronologice. Analizele C14 efectuate recent în laboratorul din Groningen au scos în evidență faptul cinci din cele șase probe analizate datează aproximativ din anul 1000 î.Hr., iar o probă datează aproximativ din anul 500.

În albia Pârâului Sărat, cu diverse ocazii, au mai fost găsite o serie de elemente componente ale unor instalații de lemn, precum și unelte de piatră legate, după toate probabilitățile, de exploatarea sării. Astfel, în anul 1977 geologul bistrițean Ioan Chintăuan a descoperit în partea superioară a albiei pârâului o așa-zisă troacă de lemn care în momentul descoperirii se afla în poziție oblică, astfel încât la suprafața pârâului se observa numai capătul afectat al acesteia, restul piesei aflându-se adânc în fundul pârâului. În prima publicație, descoperitorul acestei “*troace*” a comparat-o cu obiectul similar descoperit în anul 1938 în Valea Florilor lângă Turda și atribuit până nu demult de toți cercetătorii care au făcut referiri la el celei de-a doua epoci a fierului, adică perioadei ce cuprinde secolele II î. Hr. - sec. I d. Hr. În mai 2005, Ioan Chintăuan a scos “*troaca*” din fundul Pârâului Sărat, constatându-se cu acel prilej gradul foarte bun de conservare a acesteia. Aidoma troacei de la Valea Florilor, ea era scobită într-un trunchi de copac (pin ?) masiv (L = 322 cm, l = 42 cm). Fundul “*troacei*” este aplatizat din exterior prin cioplire, iar capătul întreg a rămas circular în secțiune și poartă pe dosul său urmele unei ciopliri transversale foarte îngrijite. În interior, pe partea mediană a fundului, “*troaca*” are un rând de orificii de formă pătrată cu dimensiuni de 1,1 mm x 1,4 cm (pe partea păstrată a troacei s-au păstrat 16 astfel de orificii). În fiecare orificiu al troacei au fost introduse “*cepur*” lucrate din lemn de soc. Cepurile au capetele superioare îngroșate ce împiedică trecerea lor prin orificiu, iar imediat sub vârful îngroșat capătă secțiune pătrată cu dimensiunile egale cu cele ale orificiilor din fundul “*troacei*”, detaliu necesar închiderii cât mai strânse a orificiilor cu cepuri. Spre capătul inferior cepurile se subțiază și devin circulare în secțiune. Toate cepurile sunt perforate central-longitudinal. Dincolo de elemente similare cu

cele ale troacei de la Valea Florilor, în perforațiile unora dintre cepuri de soc ale troacei de la Băile Figa se găseau introduse sfori de cânepă împletite din două fire.

În 2005, în laboratorul din Groningen, cu sprijinul Academiei Britanice, au fost efectuate două analize C 14 asupra unor fragmente ale troacei din Băile Figa, fiind stabilită vârsta acesteia la cca. 3000 de ani, adică în jurul anului 1000 î. Hr. Această datare se potrivește întrucâtva și cu rezultatele analizei C14 efectuată în SUA asupra fragmentelor ale uneia dintre “troacele” de la Valea Florilor, publicată recent de V. Wollmann și H. Ciugudean, care indică încadrarea acesteia între anii 1420 și 990 î. Hr.

În vara anului 2006, A. F. Harding și V. Cavruc au identificat la Băile Figa cel puțin încă trei piese oarecum similare cu troaca de mai sus. Una dintre ele se află la câțiva metri mai jos de primul izvor al Pârâului Sărat. În interiorul ei a fost găsit un tub de lemn de mici dimensiuni (L - 8,4 cm, GR - 1,8 - 2,4 cm). Alt obiect asemănător a fost identificat în imediata apropiere de locul unde a fost descoperită “troaca”; cea de-a treia piesă se află lângă izvorul afluentului, în poziție secundară, alături de un jgheab de lemn, fiind acoperită de pământ excavat relativ recent pentru amenajarea aici a unei “scalde”. Toate aceste piese au rămas deocamdată acolo unde au fost găsite, în așteptarea unor cercetări sistematice care vor fi organizate - sperăm - cât mai curând.

Toți specialiștii care s-au referit în decursul anilor la “troacele” de tipul celor de la Valea Florilor și Băile Figa cred că acestea au fost utilizate pentru exploatarea sării. Însă opiniile în ceea ce privește funcționalitatea lor sunt contradictorii. Astfel, I. Al. Maxim, F. Wollman și A. Rustoiu susțin că acestea au fost utilizate pentru dirijarea jeturilor de apă cu care se săpau havajele pentru desprinderea blocurilor de la masivele de sare. În schimb, I. Chintăuan crede că obiectele de acest tip au fost folosite pentru evaporarea apei sărate. Sforile descoperite în interiorul troacei de la Băile Figa par să fie unul dintre argumentele în acest sens. Însă, soluția definitivă este încă departe de a fi găsită. Sunt necesare date noi privind contextele arheologice ale astfel de piese și efectuarea unor experimente în acest sens.

În vara anului 2006, V. Cavruc și A. F. Harding au descoperit în diverse locuri ale cursului principal al Pârâului Sărat, de la partea superioară până la cea inferioară, câteva unelte de piatră: un fragment de topor cu gaură de înmănușare precum și ciocane masive aparținând categoriei cunoscute în literatura de specialitate a “ciocanelor de minieră”. Acestea din urmă au fost lucrate pe piatra locală (andezit) care în abundență se găsește în albia pârâului. Pentru aceste ciocane au fost selectați bolovani masivi ale căror greutate și formă permitea cu ușurință transformarea lor în unelte de lovire. Pe toate ciocanele se observă canale gravate în piatră care au fost necesare legării acestora de cozi. La ce, în ce mod concret au fost folosite aceste ciocane? La spargerea blocurilor de sare? La înfigerea parilor în pământ? Sau poate pentru alte scopuri? Răspunsul la aceste întrebări poate fi dat doar după ce, prin cercetări sistematice, se va clarifica contextul arheologic și geologic mai precis din care provin aceste obiecte. Încă nu se știe dacă aceste obiecte sunt sau nu contemporane cu construcțiile și amenajările de lemn. Deocamdată, referitor la destinația și încadrarea cronologică a acestor ciocane nu avem alte date decât cele pe care ni le oferă analogiile existente în alte locuri. Acestea sugerează că ciocanele de la Băile Figa datează din epoca bronzului (aproximativ între cca. 2.500 și 800 ani î. Hr.) și că ele au fost destinate exploatării miniere. În aceste condiții, este posibil ca ciocanele să fi fost contemporane cu “troaca”.

Situl arheologic de la Băile Figa, în lumina constatărilor de până acum, pare a fi în prezent cel mai relevant din Transilvania și unul dintre cele mai importante din întreaga Românie, în ceea ce privește cercetarea exploatării preistorice a sării.

Lista bibliografică selectivă:

I. Chintăuan, *Pan used for salt extraction from brines*. În: Studii și Cercetări, Geologie - Geografie, 10, Bistrița 2005, p. 75 - 78.

I. Chintăuan, I. Rusu, *Considerații cu privire la utilizarea sării și apelor sărate din nord-estul Transilvaniei*. În: *File de istorie*, 5, Muz. Jud. Bistrița Năsăud, Bistrița, p. 238 - 277

I. Chintăuan, *Apele minerale și stațiunile din județul Bistrița-Năsăud*, Edit. Supergraf, Cluj-Napoca, 2002.

Anthony F. Harding, Valeriu Cavruc

Biborțeni (oraș Baraolt, jud. Covasna)

Satul Biborțeni aparține administrativ orașului Baraolt fiind situat pe drumul Sfântu Gheorghe-Malnaș-Baraolt, la 5 km de Baraolt, jud. Covasna. La 300 m est de platoul "Dealului Rotund", pe malul unui mic pârau se află o terasă de formă ovală, cu dimensiunile de 80 m (nord-est - sud-vest) x 40 m (sud-est - nord-vest). Partea sudică a terasei este mai ridicată, formând un platou rotund. Cercetările arheologice sistematice au fost inițiate în vara anului 1994 de Székely Zsolt. Cercetările au fost continuate și în anii următori, până în 1998.

S-au descoperit două straturi de cultură. Primul aparține unei așezări de scurtă durată a *culturii ceramicii liniare*, iar al doilea aparține epocii bronzului. În acest sit a mai fost descoperită o groapă circulară, cu diametrul de 1 m, ce conținea o serie de obiecte din perioada eneolitică aparținând culturii Bodrogkeresztúr. Inventarul gropii constă în trei vase ceramice (un capac, o cupă și altul păstrat fragmentar), două lame mari de opal, un topor - ciocan din piatră, cu gaură de înmănușare și un topor din cupru cu brațele în cruce.

Materialul ceramic este reprezentat de un capac modelat din lut în amestec cu nisip fin, prevăzut cu patru urechiușe perforate, plasate pe marginea superioară. Capacul este bine netezit, ars oxidant și are culoarea brună. Cupa a fost modelată din lut în amestec cu cioburi pisate, decorată cu proeminente rotunde, așezate în șir vertical, ars oxidant, culoarea brună. Cel de-al treilea vas a fost puternic fragmentat astfel încât nu i s-a putut reconstitui forma. Capacul este lucrat din pastă foarte fină, de culoare gri-deschisă, are mai multe proeminente plate și urechiușe mici, perforate. Una dintre lamele este de formă triunghiulară, are vârful ascuțit și profilul puternic arcuit la vârf, bine retușată; cea de-a doua este trapezoidală în secțiune și are forma relativ rectangulară, având profilul ușor arcuit. Toporul-ciocan, este lucrat din andezit, are formă rombică cu muchia tăiată drept și tăișul ascuțit, prevăzut cu gaură de înmănușare. Toporul de cupru cu brațele în cruce are un braț de tip teslă (de formă trapezoidală cu lama ușor rotunjită și bine ascuțită) iar celălalt - de tip târnăcop (cu profil simetric și tăișul bine ascuțit). La mijloc are forma romboidală și este prevăzut cu gaură de înmănușare. Toporul găsit în groapă aparține tipului Jászládány și până acum este singurul descoperit în cadrul unor săpături sistematice. Materialul de mai sus aparține fazei timpurii a culturii Bodrogkeresztúr.

După toate probabilitățile, avem de a face cu o groapă de cult, mai ales că vasele nu au fost depuse întregi, ci sparte în altă parte și depuse doar resturi, iar piesele depuse - topoarele (de piatră și de cupru) și cele două mari lame - au valoare intrinsecă deosebită. Unul dintre motivele acestui ritual putea să fie legat de faptul că locul respectiv se află pe una dintre căile de acces din bazinul Baraolt lipsit de sare și Depresiunea Homorod deosebit de bogată în resurse de sare.

Lista bibliografică selectivă:

Z. Székely, *Biborțeni, o. Baraolt, jud. Covasna*. În: *Catalogul Expoziției: Cultură și civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice*, Sfântu Gheorghe, 1988, p. 7.

Z. Székely, *Groapa de cult de la Biborțeni*. În: *Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei. Catalogul de expoziție*, Covasna, 2003, p. 41-44.

Gh. Lazarovici, *Preistoria în Sud-Estul Transilvaniei*. În: *Românii din Covasna și Harghita*, Miercurea Ciuc, 2003, p. 16-17

Dan Buzea

Bucu-Pochină (com. Bucu, jud. Ialomița)

Situl se află la cca. 1 km N de râul Ialomița, pe terasa stângă a fostei albie a râului Ialomița, în vecinătatea de S-SV a vetrei satului Bucu. Suprafața: cca 5000 mp. Vestigiile arheologice descoperite datează din epoca bronzului târziu (cultura *Coslogeni*), prima epocă a fierului, a doua epocă a fierului, materiale sarmatice; Ev mediu timpuriu; Ev mediu târziu. S-a cercetat în anii 1990 - 2006.

Complexele arheologice descoperite includ: gropi menajere Coslogeni, locuințe de suprafață și adâncite hallstattiene, gropi de cult și gropi menajere hallstattiene, bordeie și gropi menajere din sec. IV-III a. Chr., necropola sarmatică, bordeie și locuințe de suprafață aparținând culturii Dridu, bordeie din sec. XVI- XVIII. În contextul vestigiilor de tip Coslogeni au fost descoperite fragmentele unor recipiente ceramice de dimensiuni neobișnuit de mari.

Colectiv de cercetare: Elena Rența, Anca Păunescu, Radu Coman, Simona Munteanu.

Lista bibliografică selectivă:

A. Păunescu, E. Rența, *Așezarea medieval timpurie de la Bucu, județul Ialomița*, în *Arheologia Medievală*, II, 1998, p. 51-77;

A. Păunescu, E. Rența, *Așezarea medieval timpurie de la Bucu, județul Ialomița (II)*, în *Arheologia Medievală*, III, 2000, p. 11-36;

E. Rența, *Necropola sarmatică de la Bucu, Ialomița, III*, 2000, p. 39-57;

E. Rența, *Așezarea getică de la Bucu- Pochină, județul Ialomița (sec. IV-III a. Chr.) I*, în *Ialomița*, IV, 2003-2004, p. 137-184;

E. Rența, R. Coman, *Bucu, com. Bucu, jud. Ialomița*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2005, 2006*, p. 98-100.

Elena Rența

Cacica, (jud. Suceava)

Localitatea Cacica este una dintre cele mai interesante din Bucovina. Amplasată la poalele ramificației Călugărița a Obcinei Mari (805 m alt.), dincolo de care se află cunoscuta Mănăstire Humor, într-un peisaj de-a dreptul "mioritic", ea adăpostește cea mai mare comunitate poloneză din România.

Până acum în depresiunea sa s-au descoperit vestigii arheologice din diverse epoci, începând cu cele aparținând culturii Cucuteni, de care se leagă și exploatarea unui izvor de slatină, pe locul căruia, în epoca modernă administrația austriacă, descoperind masivul de sare, a realizat puțul actual al minei de sare. Deși denumirea îi provine din limbile slave ("kackza" = rață domestică sau sălbatică), apariția sa este rezultatul firesc de colonizare a pământurilor sale de către români, locuitori ai satului din aval, Pârtești, a cărui primă atestare documentară cunoscută datează de la 1415. Cacica s-a creat în ultima treime a secolului al XVIII-lea prin ridicarea spre izvoarele pârâului său cu același nume (în zona viitoare saline) a unor bordeie de vară, ulterior transformate în locuințe propriu-zise. În anii ocupației Bucovinei de către Imperiul Habsburgic (1775) o primă statistică și harta Büschel menționau deja între 11 și 17 locuințe.

Dezvoltarea sa demo-economică s-a datorat însă prezenței aici a mai multor izvoare cu apă sărată. Dacă unele, mai modeste, nu au avut o amenajare propriu-zisă, de tipul fântâni, în schimb, în plin ev mediu suntem convinși că izvorul de pe malul pârâului Dulcea, "Slatina Mare" a beneficiat de astfel de lucrări, inclusiv de întreținere periodică pentru exploatare. Dovada peremptorie în acest sens a fost construirea, cel târziu în secolul al XV-lea, a unui metoh al Mănăstirii Humor, a cărui sarcină era tocmai exploatarea slatinei pe acest versant al Dealului Călugărița, de care s-a amintit deja. Chiar dacă această activitate comercializa o marfă ieftină, slatina, prin tenacitatea cu care s-a desfășurat secole de-a rân-

dul, ea a reprezentat un mijloc eficient și constant de obținere de venituri pentru această mănăstire, de altfel ca și pentru alte lăcașuri monahale plasate pe traseul zăcămintelor de sare din subcarpații Moldovei.

De la Cacica, ale cărei terenuri se găseau la hotarele satului Pârtești, respectiv în braniștea (domeniul) mănăstirii amintite, carele cu butoaie de slatină trase de boi plecau pe așa-zisele “*drumuri ale slatinei*” spre zonele de podiș și câmpie lipsite de această bogăție naturală. Nu întâmplător în valea ce duce spre răsărit și spre râul Suceava, la circa 30 km depărtare de fosta capitală a Moldovei, cu același nume, curge râulețul numit “*Soloneț*” (aceluiași fenomen, ilustrând prezența sării, i s-a datorat denumirea râului Solca, din relativa apropiere).

O dată cu ocupația austriacă și desființarea aproape în totalitate a mănăstirilor bucovinene metohul de la Cacica (atestat indirect la 1665 și în 1784 cu numele “*Pârtești*”) este și el desființat. Ca urmare a politicii iluministe a monarhilor vienezi, în noua provincie ocupată se trece la inventarierea riguroasă și a izvoarelor cu slatină, evidență trimisă Secției monetare și montanistice a Cămarii Aulice din capitala imperială. În urma propunerii inginerilor austrieci, la “*Slatina Mare*”, pe pârâul Blândeț, s-a construit și folosit o scurtă perioadă de timp un cazan de fierbere a saramurii, a cărui prezență este atestată de harta Hora von Oztellowitz (1790), an în care datorită curățării și adâncirii fântânii din centru satului Cacica în devenire, s-a descoperit masivul de sare. Astfel, se renunță la cazanul experimental cât și la începutul unei astfel de exploatare la Solca.

Începând cu acest moment, dezvoltarea localității ia amploare datorită colonizării aici a numeroase familii de mineri polonezi din Bochnia și Wieliczka, din zona Cracoviei, la care se vor adăuga numeroase familii românești de bejenari din Transilvania și unele de ucraineni, germani, maghiari, evrei ș.a. de pe cuprinsul împărăției.

În sfârșit, revenind în timpurile preistorice, este necesar să precizăm unele informații legate de faptul că aici a existat unul dintre cele mai vechi puncte de exploatare a sării sub formă de saramură din România. Așa cum s-au descoperit vestigii similare la Solca (punct “*Slatina Mare*”), sau în județul Neamț, la Lunca - Poiana Slatinei, populația culturii Cucuteni, probabil chiar din valea Solonețului, locuia sezonier în sezonul cald în poiana izvorului viitoare amplasări a salinei și puțului său, fierbând slatină în vase conice, de unică folosință, cunoscute în literatura de specialitate sub numele de “*briquetages*”. Datorită procesului de fierbere a saramurii și a recristalizării mineralului, așa cum se cunoaște, se obțineau conurile de sare, devenite obiect de schimb intercomunitar și intertribal atât de căutat. Prin durata de secole a acestei proceduri “*industriale*”, s-a ajuns în final ca în sol, actualmente la o adâncime de circa 40 cm, să existe un strat de depuneri de circa 80 cm, compus în principal din resturile de la spargerea acestor vase, de la oale de uz comun, foarte rar chiar pictate atât de caracteristic și de cărbuni provenind de la focurile practicate pe loc pentru fierberea saramurii. În urma calculelor estimative în funcție de dimensiunile medii ale brichetajelor de aici, autorul cercetării a calculat volumul unui astfel de recipient (circa 1,5 l) și greutatea aproximativă a unui con de sare astfel obținut prin trei umpleri succesive, ultimele în completare a conținutului, (circa 1,2 kg). După dispariția culturii Cucuteni, populațiile ulterioare nu au lăsat urme arheologice similare de acest tip. Istoria uneori repetându-se, în epoca modernă sarea va ajunge din nou a fi cristalizată sub formă conică, fiind vorba de așa-zisa sare “*huscă*”.

Listă bibliografică selectivă:

M. Andronic, *Evoluția habitatului uman în bazinul hidrografic Soloneț din paleolitic până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, supliment VI -Suceava, Iași, 1997, p. 119-130, 137-140.

M. Andronic, *Cacica - un nou punct neolitic de exploatare a sării*, în SCIVA, 40, 2, 1989, p.171-177.

M. Andronic, *L'exploitation du sel à l'est de Carpathes Orientales dans la préhistoire et dans le protohistoire*, comunicare susținută la simpozionul internațional Arheologia pre și

Cucuieți, com. Solonț, jud. Bacău. Punct: *Slatina Veche*

Izvorul de apă sărată de la Slatina Veche face parte din grupul izvoarelor de slatină din Depresiunea Tazlău. Este situat în partea de vest a depresiunii, la contactul cu unitatea carpatică (Munții Goșmanul), pe teritoriul satului Cucuieți, în apropierea cătunului Pădurăreni. Micro-regiunea Cucuieți-Pădurăreni-Sărata se prezintă sub forma unui amfiteatru natural deschis spre est, delimitat la nord și vest de Dealul Osoi, iar la sud de Dealul Uture (ultimul, împădurit, este numit de către localnici și Dealul Argintăriei; pe unele hărți apare și ca Uture Mic). Fântâna de la Slatina Veche, situată în centrul acestui amfiteatru, este amenajată pe panta sudică a unei coaste ce coboară (sud-nord) dinspre Dealul Osoi; de cealaltă parte a acestei coaste se află cătunul Pădurăreni, pe teritoriul căruia există o altă sursă de apă sărată (Slatina din sat).

Fântâna se află într-o mică vale, afectată parțial de alunecări de teren și de transformarea în mlaștină a locurilor de unde izvorăsc surse de apă semi-permanente. Peisajul este puternic afectat antropic, pe platoul fântânii putând fi observate urmele unei foste exploatare de petrol, iar în jur, până pe culmea Dealului Osoi existând cel puțin opt sonde în folosință, legate prin conducte care traversează toată zona, de Parcul de separatoare aflat la aproximativ 200 de metri spre sud față de fântâna.

Platoul slatinei are formă relativ ovală, înclinat dinspre vest spre est. Lipsit de vegetație, este mărginit spre nord și sud de albiile, adânci și înguste, a două izvoare semi-permanente cu apă dulce ce își au obârșia în zona mlaștinoasă de la vest de fântână și care se varsă, la 17 metri est de fântână, în Pârăul Argintăriei. Acesta din urmă curge sud-nord, la baza dealului cu același nume. Amenajarea pentru apă sărată se află în centrul acestui platou pe a cărei suprafață, spălată de apele pluviale, se observă extrem de multe fragmente ceramice de dimensiuni mici, preistorice și moderne. Captarea constă într-o groapă ovală de 0,70-0,90 metri, ai cărei pereți au fost îmbrăcați cu o împletitură circulară de nuiele; gura gropii a fost întărită cu bârne de lemn dispuse patrulater, îmbinate la colțuri, care au alunecat spre est, fiind, așadar, ușor excentrice față de centrul gropii. Ulterior amenajării bârna de pe latura de est a fost îndepărtată. Adâncimea fântânei este de 0,60 metri de la buza acesteia, oglinda apei situându-se de obicei la -0,10 m de buza fântânii; în anotimpurile ploioase sau chiar în urma unei singure averse apa sărată se revarsă din fântână și curge pe pantă până în Pârăul Argintăriei, pe traseul de curgere formându-se o crustă de sare cu grosimea de câțiva centimetri.

Eroziunea accentuată de pe platou a scos la iveală capetele unor bârne, făcând parte din amenajarea sursei sărate - constituind, probabil, un sistem de susținere a pantei împotriva alunecărilor. De asemenea, sondajul arheologic efectuat aici în anii 2003-2004 a dus la descoperirea unei alte amenajări pentru captarea apei sărate, de epocă probabil modernă, aflată la 26 de metri sud-vest de cea actuală, constând tot dintr-o împletitură de nuiele de formă circulară care îmbrăca pereții unei gropi. În jurul fântânii, aflată aproape de limita de sud a platoului, a fost dezvelită o altă amenajare de susținere, din trunchiuri de copaci. Fântâna veche a fost închisă cu capac de nuiele și cu pământ în urmă cu cel puțin un secol, datorită infiltrațiilor de petrol, vizibile atât în sol pe o suprafață de cca. 35 m², cât și în apa fântânii vechi și pe pereții puțului.

În marginea de sud a platoului slatinei, începând de la 15 metri de actuala fântână de apă sărată se observă o depunere antropică, constând din două movile de formă ovală aflate una în continuarea celeilalte, orientate est-vest și coborând spre est (diferența de nivel dintre baza primei movile și punctul cel mai înalt al celei de-a doua este de 6,30 metri). Prima movilă, aflată mai aproape de fântână, are dimensiunile de 16 x 9 metri și înălțimea de un

metru, în timp ce cea de-a doua, cu înălțimea de 2 metri și cu pante mai abrupte, măsoară 12 metri pe axul lung (est-vest) și 8 metri pe cel scurt. Cele două movile sunt separate de o suprafață de 5 metri, acoperită cu bitum - o afectare relativ recentă a depunerii arheologice, probabil gura de exploatare la suprafață a petrolului (Marele Dicționar Geografic al României semnalează existența, la începutul secolului XX, a 40 de puțuri *“din care se extrage ... păcură”* pe teritoriul comunei Solont; sătenii din Pădurăreni indică platoul slatinei ca loc al unei asemenea exploatări). Este posibil ca depunerea arheologică din cele două movile să fi constituit, înaintea deschiderii puțului de păcură, o singură movilă, deranjată și segmentată cu prilejul începerii exploatării petroliere. Existența unei exploatări de suprafață ar explica, de asemenea, prezența infiltrațiilor de petrol cu precădere în stratul superior al depunerii arheologice, dedesubtul păturii de sol, și care scad în intensitate odată cu adâncimea.

Fântâna veche dezvelită de sondajul arheologic a fost amenajată pe panta sudică a primei movile, la 6 metri de marginea lentilei de bitum și cu cel puțin un metru mai adânc. Foarte posibilă ni se pare, în situația descrisă mai sus, închiderea sa în același timp cu sau la puțin timp după începutul exploatării de păcură. Probabil că tot atunci a fost amenajată și actuala fântână de slatină.

Cercetarea, în 2003 și 2004, a celor două movile a confirmat ipoteza formării acestora ca urmare a activităților desfășurate în preistorie și antichitate pentru obținerea sării din saramură. Sursa de sare de la Slatina Veche a fost exploatată pe parcursul a patru paliere cronologice, în preistorie și antichitate; intervențiile umane din ultimele secole - probabil începând chiar cu amenajarea fântâni vechi - precum și alunecările pantei, cu înclinație destul de accentuată în anumite porțiuni, au deranjat nivelurile arheologice, diferitele faze cronologice putând fi identificate în principal din analiza ceramicii, dar și a puținelor contexte păstrate in situ.

Reconstituirea secvențelor de exploatare a sării doar prin studierea ceramicii a ținut cont de câteva repere: analiza cantitativă a materialului sub raport cronologic, determinarea tipurilor de forme și ponderea acestora, înregistrarea aglomerărilor de ceramică specifice unei epoci în masa totală a acumulării antropice.

Cele mai vechi materiale aparțin fazei a treia a culturii Precucuteni - fragmente de dimensiuni mici, provenind de la vase mici sau medii. Starea de conservare este de cele mai multe ori proastă, ca urmare a infiltrațiilor de petrol. Se grupează spre capătul de vest al primei movile și în movila a doua, unde nu par să fi suferit deranjamente. Sondaje de control efectuate în alte două puncte în apropierea fântânii au evidențiat răspândirea inițială a ceramicii preistorice pe o suprafață mai largă, ce acoperea întregul platou, dar acțiunea combinată a factorilor de mediu și antropici a avut ca rezultat păstrarea în loc doar a unei părți din depunerea arheologică, cuprinzând fragmente ceramice precucuteniene.

Pe parcursul fazei A a culturii Cucuteni activitatea de obținere a sării din apa izvorului pare să se fi desfășurat în zona celea de-a doua movile. Puținele materiale aparținând acestei epoci din structura movilei I apar în contexte nesigure - gropi sau alveolări ale pantei, în care s-au acumulat resturi ceramice aparținând tuturor epocilor documentate în situl de la Cucuieti. Ceramica cucuteniană din movila a II-a este prost conservată, cu vagi urme de pictură. Majoritatea fragmentelor par să aparțină unor recipiente de dimensiuni medii și mari, cu pereții groși.

În ceea ce privește ceramica din epoca bronzului, analiza sa pare să indice frecventat acest punct de exploatare a sării într-un interval de timp mai îndelungat pe parcursul perioadei mijlocii a epocii bronzului. Cele mai apropiate analogii în privința decorului acestor vase se regăsesc în stațiunea de la Lunca-Poiana Slatinei. Materialele din epoca bronzului se concentrau în jumătatea de vest a primei movile, fiind parțial deranjate de depunerea din epoca fierului. Forma dominantă este vasul tronconic, de dimensiuni medii, decorat pe

gât și pe buză cu incizii sau împunsături.

Ceramica datând din epoca fierului, aparținând orizontului Canlia, constituie ultima urmă a exploatării în vechime a depozitului salin. Se grupează în aglomerări, mai ales în prima movilă - în special în buza pantei și de-a lungul acesteia. Cantitativ, ceramica din epoca fierului reprezintă materialul preponderent. În privința formelor remarcăm utilizarea cu predilecție a formelor largi - castroane și străchini de dimensiuni medii, prevăzute cu câte două torti orizontale - care, la o analiză preliminară, pare să constituie 60% din totalul materialului ceramic atribuit epocii fierului. Cea mai mare parte a fragmentelor ceramice din orizontul getic constituiau o aglomerare spre mijlocul primei movile, unde a fost identificată și o "platformă" de formă neregulată, de consistență dură, compusă din fragmente ceramice, cenușă și cărbune, "sudate" împreună.

Sporadic, în partea superioară a depunerii arheologice au fost descoperite și fragmente ale unor vase din epoca modernă.

În prezent, apa fântânii de la Slatina Veche este folosită mai ales de către locuitorii cătunului Pădurăreni și cei ai satelor Sărata și Cucuieți.

Cercetare arheologică: Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț

Lista bibliografică selectivă:

Gh. Dumitroaia, *Săpături arheologice sistematice și periegeze din județele Neamț, Bacău și Suceava (2002-2003)*, în *MemAntiq XXIII*, 2004, p. 434-435

Gh. Dumitroaia et alii, *Cucuieți, com. Solonț, jud. Bacău*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România - campania 2003, 2004*, p. 110-111

R. Munteanu et alii, *Prehistoric exploitation of the salt spring from Cucuieți-"Slatina Veche", Bacău county*, în *Rezumatele comunicărilor colocviilor internaționale Cucuteni - 120 de ani de cercetări. Timpul bilanțului și Arheologia pre- și protoistorică a sării*, Piatra-Neamț, 2004, p. 90

R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, *Bronze Age discoveries near the salt springs in the piedmont region of Moldavia*, în *Congrasul al IX-lea Internațional de Tracologie Tracii și lumea circumponctică / The Thracians and Circumpontic World*, rezumate, Chișinău, 2004, p. 37-38

Idem, *Découvertes de l'Âge du Bronze dans les Sub-Carpates de la Moldavie*, în *Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmbovița oblata editori Victor Spinei, Cornelia-Magda Lazarovici și Dan Monah*, Iași, 2005, p. 461-473.

Roxana Elena Munteanu

Lunca, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Punct: *Poiana Slatinei*

Izvorul de apă sărată de la Lunca se situează, alături de cele de la Oglinzi și Țolici-Petricani, în zona de contact dintre Valea Moldovei și Depresiunea Neamț. Sursa de slatină de la Lunca este situată pe versantul estic al Culmii Pleșului, într-o mică vale deschisă spre est, înconjurată de culmi cu altitudini de 600 m. Izvorul, abundent, este captat de o fântână din lemn, scobită dintr-un singur trunchi de copac cu diametrul de cca. 1 metru. Zona fântânii, delimitată spre nord și nord-vest de izvorul sărat, iar pe celelalte laturi de panta dealului, se prezintă sub forma unui mic platou complet lipsit de vegetație - rezultat al apei sărate și al utilizării intense a locului pentru umplerea diverselor recipiente cu slatină și staționarea vehiculelor. Pe toată această suprafață sunt prezente urmele exploatării actuale a sursei sărate. Izvorul își adună apele într-o mică vale care începe la 50 de metri vest de fântână; în apropierea acesteia valea face un cot spre nord, pentru a se îndrepta apoi spre est. Până în dreptul fântânii salinitatea apei este ceva mai scăzută, pentru ca după punctul de captare aceasta să crească semnificativ. Sursa deversează la 30 de metri est de fântână în pâraul Sasca, punctul de contact constituind o zonă mlăștinoasă.

Zona de exploatare, cu suprafața de aprox. 2 ha, este delimitată pe trei laturi de

pădure, vederea pe latura dinspre est fiind barată de o culme.

Urmele de exploatare preistorică și antică a sării, descoperite în anul 1982 și cercetate de-a lungul a 16 campanii, se concentrează în trei zone de depuneri, dintre care cea mai consistentă, zona A, se află în imediata apropiere a actualei fântâni de slatină. Pe un mic promontoriu care coboară spre est, înconjurat de o zonă mlăștinoasă - obârșia pâ râului Sasca - s-au așezat, de-a lungul timpului, grupuri de populații neolitice (culturile Starëvevo-Criș, Precucuteni), din epoca bronzului (culturile Costișa-Komarov(?) și Noua) și epoca fierului (Corlăteni-Chișinău și Canlia). Sporadic, zona A a fost frecventată și în timpul culturii Cucuteni, în Evul Mediu timpuriu (sec. X-XII) și în sec. al XIX-lea. În urma acestor frecvenări s-a format o movilă de formă ovală, măsurând cca. 60 de metri pe axul lung, 25 de metri lățime și 3 metri înălțime.

Principala categorie de vestigii o constituie ceramica, extrem de fragmentară și în cantitate foarte mare. Atât nivelurile neolitice, cât și cele aparținând epocii bronzului sunt compuse din resturi de vetre - cărbune, cenușă, pământ ars. Lipsa urmelor de construcții de orice tip, precum și prezența vetrelor și a ceramicii fragmentate în cantitate atât de mare, au condus la concluzia că depunerea arheologică s-a acumulat pe parcursul unor frecvenări sezoniere și nu constituie urmele unei așezări obișnuite.

Cea mai consistentă depunere s-a format în zona A în urma exploatării sării din saramură de către comunitățile Starëvevo-Criș (faza IIIB). Constă în vetre de foc, cenușă și o cantitate impresionantă de ceramică, în stare fragmentară. Preponderentă este categoria ceramicii de uz comun - folosită, cel mai probabil, în obținerea sării, dar trebuie semnalată prezența destul de numeroasă a fragmentelor provenind de la vase lucrate din pastă fină, cu decor pictat, imprimat sau incizat. Urme mai puțin consistente ale prezenței acestor comunități au fost identificate în zona B a stațiunii. Posterior, pe același loc s-au așezat temporar și grupuri aparținând culturii ceramicii liniare.

Depunerea precucuteniană aparținând celei de-a doua faze de evoluție a culturii s-a format la est de nucleul materialelor Starëvevo-Criș din zona A, acțiuni de curățare sau reamenajare a spațiului destinat obținerii sării ducând la împingerea unei părți a „*deșeurilor*” și a resturilor de vetre spre panta de est. Se remarcă, din nou, prezența și a ceramicii fine alături de cea din categoria uzuală. În faza următoare - Precucuteni III - activitatea de exploatare a sursei sărate se desfășoară cu precădere în zona B a stațiunii, aflată la o distanță de 60 de metri de actuala fântână. Aceeași zonă este afectată și în timpul culturii Cucuteni; în special în nivelul datând din faza B a culturii Cucuteni au fost descoperite fragmente de vase aparținând speciei Cucuteni C (aprox. 33% din materialul cucutenian).

Comunitățile epocii bronzului care au exploatat sursa de sare din Poiana Slatinei și-au așezat tabăra pe capătul de est al movilei naturale, în imediata vecinătate a zonei mlăștinoase, mai spre est decât grupurile de populație Starëvevo-Criș și Precucuteni. Cercetările au evidențiat exploatarea repetată de-a lungul acestei epoci a izvorului sărat, fiind evidențiate trei niveluri, formate în timpul culturilor Costișa-Komarov (?) și Noua.

În zona A urmează o frecvenare sporadică din Hallstatt-ul timpuriu (grupul Corlăteni-Chișinău), după care, în Latène I, geto-dacii aparținând orizontului Canlia ocupă zona C a stațiunii.

Ultimul nivel arheologic din zona A, deranjând parțial depunerile anterioare, aparține secolelor X-XII.

O descoperire deosebită a constituit-o dezvelirea în zona A, aproximativ în centrul movilei, începând cu -4,30 metri, la baza nivelului Starëvevo-Criș, a unui puț pentru slatină, amenajat probabil în vechime cu o împletitură de nuiele care îmbrăca pereții gropii. Cercetarea acestui complex nu a fost încă finalizată.

Cercetare arheologică: Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț

Lista bibliografică selectivă:

M. Alexianu, Gh. Dumitroaia, *Découvertes gètes récentes concernant l'aspect culturel Canlia dans le d?p. de Neamț*, în *Thraco-Dacia*, XI, 1990, p. 125-133

Gh. Dumitroaia, *La station archéologique de Lunca-Poiana Slatinii*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, p. 253-258

Idem, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, în *MemAntiq XIX*, p. 7-82; Idem, *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis VII*, 2000, p. 141-146

Idem, *Sat Lunca, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț*, în **V. Cavruc, Gh. Dumitroaia** (coord.), *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România*, 2000, p. 31-40

Idem, *Săpături arheologice sistematice și periegheze din județele Neamț, Bacău și Suceava (2002-2003)*, în *MemAntiq XXIII*, 2004, p. 437-439

Gh. Dumitroaia et alii, *Lunca, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România - campania 2002, 2003*, p. 183-184

Gh. Dumitroaia et alii, *Lunca - "Poiana Slatinei", le plus ancien point d'exploitation du sel de l'Europe*, în *Rezumatele comunicărilor colocviilor internaționale Cucuteni - 120 de ani de cercetări. Timpul bilanțului și Arheologia pre- și protoistorică a sării*, *Piatra-Neamț*, 2004, p. 95-97

R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, *Découvertes de l'Âge du Bronze dans les Sub-Carpates de la Moldavie*, în *Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmbovița oblata editori Victor Spinei, Cornelia-Magda Lazarovici și Dan Monah*, *Iași*, 2005, p. 461-473

O. Weller, Gh. Dumitroaia, *The earliest salt production in the World. An Early Neolithic exploitation in Poiana Slatinei-Lunca, Romania*, în *Antiquity*, vol. 79, no. 306, Londra, 2005.

Roxana Elena Munteanu

Olteni (comuna Bodoc, jud. Covasna)

Satul Olteni se află în depresiunea Sfântu Gheorghe și aparține, din punct de vedere administrativ comunei Bodoc, jud. Covasna. Este situat la 10 km nord de orașul Sfântu Gheorghe, de ambele părți ale DN 12, Brașov - Miercurea Ciuc. Satul este străbătut de la nord spre sud de râul Olt.

Depresiunea Brașov, în comparație cu zonele vecine din Transilvania (Depresiunea Homoroadelor), Muntenia (Valea Prahovei și Subcarpații Buzăului) și Moldova Subcarpatică, este foarte săracă în manifestări saline. Aici sunt cunoscute doar câteva izvoare izolate de apă sărată. Unul dintre aceste izvoare se află în dreptul satului Olteni, pe malul stâng al Oltului. Pe locul izvorului localnicii au amenajat o pompă cu care apa sărată este scoasă din puț. Apa din acest izvor conține (mg %_{oo}): Cl = 650; HCO₃ = 11938; Na = 6983; K = 125; Fe₂ = 22; Ca₂ = 228; Mg₂ = 95; CO₂ = 3436. Localnicii folosesc apa acestui izvor în prezent pentru cure de tratare a mai multor boli, printre care cele ale tubului digestiv, cele de nutriție și problemele de hiperaciditate.

În vecinătatea acestui izvor se află o serie de situri arheologice: Olteni Sud "Cariera de Nisip" - Situl A (epoca bronzului, a doua epocă a fierului, perioada Post-romană); Olteni Sud "Cariera de Nisip" - Situl B (neo-eneolitic, necropolă din a doua epocă a fierului); așezarea În Dosul Cetății - "Vármegye" (eneolitic, cultura Cucuteni-Ariuşd-Tripolie); Așezarea "Cetatea Fetii" - "Leanykávár" (eneolitic, cultura Cucuteni-Ariuşd-Tripolie); Olteni Est "Canton C.F.R" (a doua epocă a fierului); Castrul Roman de la Olteni; Olteni Nord "Carieră" (perioada Post-Romană).

Gruparea atât de densă a siturilor arheologice în apropierea acestui izvor poate fi un

indiciu indirect că din preistorie până în perioada post-romană, modestele resurse de apă sărată din acest loc i-au atras pe oamenii din cele mai vechi timpuri.

Vestigiile arheologice directe care par să indice exploatarea apei sărate din această zonă provin din trei situri, cele de la Olteni - Cariera de Nisip (situl A și situl B) și cel de la Zoltan - Nisipărie.

În toamna anului 2000, în zona carierei de nisip deschise de către firma S.C Domarkt SRL, au fost descoperite două situri arheologice (Situl A și Situl B) unde au fost cercetate urmele mai multor așezări și a unei necropole.

Situl A cuprinde o suprafață dintre DN 12 și calea ferată Sfântu Gheorghe - Miercurea - Ciuc. El se întinde pe suprafață de 800 (nord-sud) x 80-100 (est-vest) m. În cuprinsul acestui sit, prin săpături arheologice, în perioada 2000 - 2005, a fost cercetată suprafața de cca 20.000 mp. Aici, au fost descoperite vestigii din epoca bronzului târziu aparținând culturii Noua (aproximativ sec. XV - XII î. Hr.), cele din latenul dacic (sec. IV - III î. Hr.), precum și cele din perioada post-romană (aproximativ sec. IV - V p. Hr.).

Vestigii privind exploatarea sării în situl A provin din contextul urmelor de locuire aparținând culturii Noua. Acestei locuiri îi aparțin, printre altele, 119 gropi menajere. În 8 dintre acestea au fost descoperite aglomerări de fragmente ale unor recipiente masive lucrate din pastă poroasă. Deși, din cauza caracterului fragmentar al acestor recipiente, nu a fost posibilă restaurarea niciunuia dintre ele, judecând după fragmentele descoperite, ele erau compuse din cupe de formă ovală (având dimensiuni peste 60 x 40 cm la gură și înalte de peste 20 cm), aveau fundul sferic și postamente înalte, fie în forma unor picioare masive cu secțiunea circulară și ascuțite la capăt, fie a unor plăci masive verticale dispuse în cruce.

Acest tip de recipiente este extrem de rar în cadrul culturii Noua, singura analogie mai mult sau mai puțin apropiată fiind cunoscută în cadrul acestei culturi în așezarea culturii Zoltan situată la cca. 3 km sud de Olteni, pe malul opus al Oltului. Bune analogii în trei așezări aparținând culturii Coslogeni (o entitate culturală înrudită cu Noua și datând din aceeași perioadă) din Bărăgan.

În mod surprinzător, aceste recipiente prezintă strânse similitudini cu "*briquetagele*" din sud-estul Angliei, datând însă din perioada Britaniei Romane și din cea post-romană. Acestea din urmă, după cum au demonstrat analizele efectuate de specialiștii britanici, au fost folosite pentru obținerea sării solide din apa marină.

Având în vedere că, pe de o parte, recipientele de acest tip în cadrul culturilor Noua și Coslogeni este cunoscut exclusiv în zonele cu potențial de apă sărată, iar pe de altă parte, ele se aseamănă cu "*briquetagele*" din Anglia, interpretarea lor ca fiind folosite pentru evaporarea apei sărate în vederea obținerii sării solide pare cel puțin plauzibilă. Sigur, această interpretare, deocamdată, până la efectuarea unor analize speciale, rămâne pur ipotetică.

Situl B de la Olteni Situl ocupă o primă terasă înaltă situată pe partea dreaptă a Oltului și se află la vest de DN 12 în fața sectorului nord-vestic al Sitului A. El cuprinde suprafața de circa 80 (est-vest) x 40 (nord-sud) m. Suprafața sitului este relativ plană cu o ușoară pantă spre vest. În cuprinsul acestui sit au fost descoperite urmele unor așezări neo-eneolitice (cultura ceramicii liniare cu note muzicale, Boian-Giulești și Precucuteni), precum și o necropolă dacică din sec. IV-III î. Hr.

În stratul neo-eneolitic au fost descoperite fragmente de "*briquetage*" - recipiente de lut de mici dimensiuni, cu pedestal și cu cupă conică, similare întrucâtva cu cele de la Cacica, Solca și Lunca aparținând culturii Cucuteni din Moldova și utilizate pentru obținerea din apă sărată a unor calupuri relativ mici de sare solidă.

Lista bibliografică selectivă:

D. Buzea, *Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni "Cariera de nisip"*. În: Angustia, 7, Sfântu Gheorghe, p. 183 - 226.

D. Buzea, *Sat Olteni, jud. Covasna "Cariera de nisip"*. În: *Catalogul Expoziției: Noi Descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei*, Covasna, 2003, p. 73-80.

V. Cavruc, D. Buzea, *Vestigiile dacice timpurii de la Olteni. Raport preliminar*. În: *Angustia 9, Arheologie, Sfântu Gheorghe*, p. 121 - 154.

Dan Buzea, Valeriu Cavruc

Păuleni - Ciomortan (comuna Păuleni-Ciuc, jud. Harghita)

Așezarea se află la 8 km nord-est de municipiul Miercurea-Ciuc și la 1 km nord-est de satul Șoimeni (Csikcsomortán), comuna Păuleni Ciuc, județul Harghita, în locul numit de localnici Várdomb (Dâmbul Cetății). Este amplasată într-un loc ferit, cu altitudinea absolută de 882 m, la poalele de vest a Munților Ciucului. Acest loc oferă o bună vizibilitate asupra Depresiunii Ciucului. Se află în dreptul pasului Vlăhița ce traversează munții Harghitei - granița naturală dintre Depresiunea Ciucului și centrul Transilvaniei și între cursul superior al Oltului și Izvorul Trotușului, legând Depresiunea Ciucului de Moldova.

În plan, așezarea are forma ovală și ocupă o suprafață de cca. 90 x 60 m. Așezarea este apărută, atât natural cât și prin construcții de fortificație. Din sud ea este delimitată de panta accentuată și adâncă a văii pârâului Remetea, afluent al Oltului, iar din nord - de albia unui pârâu mai mic. Platoul dâmbului, pe care se află așezarea, prezintă o ușoară pantă spre sud.

Așezarea a fost descoperită în perioada interbelică de Al. Ferenczi. În anii 1956, 1960 și 1967 aici a efectuat cercetări Székely Zoltán. În anii 1999 - 2006 cercetările au fost efectuate de Muzeul Carpaților Răsăriteni (Valeriu Cavruc, Dan Buzea) în colaborare cu Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei (Gheorghe Lazarovici), Institutul Român de Tracologie (Székely Zsolt) și Muzeul de Istorie Neamț (Gheorghe Dumitroaia).

Cercetările au scos în evidență urme de locuire din eneolitic (culturile Cucuteni-Ariuşd, Bodrogkeresztúr și Coțofeni) și epoca bronzului (culturile Costișa-Ciomortan și Wietenberg).

Vestigiile culturii Cucuteni-Ariuşd-Tripolie includ urme de locuințe, material ceramic bogat, figurine antropomorfe și zoomorfe, unelte din piatră, silex, os, corn și cupru. Cele mai importante descoperiri privind această locuire s-au făcut sub valul de fortificație al așezării. Aici, pe marginea de nord a dâmbului, au fost descoperite și cercetate mai multe locuințe de suprafață, bordeie, gropi menajere, vetre de foc și gropi de stâlp de la diferite construcții sau amenajări interioare. S-a constatat existența a mai multe nivele de locuire din perioada culturii Cucuteni - Ariuşd, Faza A. Acestea sunt definite după cum urmează: *nivel eneolitic Păuleni I* corespunde fazei timpurii Cucuteni A1, definit prin ceramica neagră bine lustruită, de certă origine sudică; *nivel eneolitic Păuleni II* corespunde fazei Cucuteni-Ariuşd A2 din Moldova. Ceramica uzuală este decorată cu barbotină organizată. Ceramica semifină și fină este pictată, canelată sau incizată cu variate motive care permit o încadrare etnoculturală strâns legată de evoluția din spațiul est carpat; *nivel eneolitic Păuleni III* prezintă un facies local de retardare, în care ceramica pictată dispăre, iar unele categorii din ceramica neagră se mențin.

În contextul urmelor de locuire Cucuteni-Ariuşd au fost descoperite câteva fragmente ale unor *briguete*. Având în vedere faptul că în această parte a Transilvaniei nu există surse semnificative de sare, iar în teritoriile vecine ale Moldovei Subcarpatice sunt cunoscute așezări cucuteniene specializate în obținerea sării din apă sărată (Lunca - Poiana Slatinei; Cucuieti), trebuie să admitem că *briguetele* au ajuns în așezarea de la Păuleni-Ciomortan împreună cu calupurile de sare din Moldova. Sarea din Moldova ajungea în această zonă a Transilvaniei, probabil în schimbul cuprului de la Bălan (unul dintre cele mai bogate zăcămintele de cupru situate la cca. 25 km nord de așezarea Păuleni-Ciomortan). Probabil, drumul cuprului urma traseul Oltului și Remetei până la Păuleni-Ciomortan, apoi, pe uscat el era transportat cca. 8 km până la Trotuș, după care, urmând calea apelor Trotușului, ajungea în

Moldova. Același traseu îl urma probabil și sarea din Moldova în Depresiunea Ciucului.

Materialul eneolitic descoperit în incinta așezării este mai sărac. Aici au fost descoperite urme ale unor complexe de suprafață. Nu se exclude ca acest din urmă complex să aparțină unei faze mai târzii a culturii Ariușd-Cucuteni, orizont căruia îi aparțin probabil și câteva fragmente ceramice izolate aparținând culturii Bodrogkeresztúr. Prezența în așezare a materialelor de acest tip poate fi pusă probabil pe seama “comerțului” cu cupru de la Bălan, cunoscut fiind faptul că purtătorii acestei culturi au fost foarte buni metalurgi.

Urmele de locuire Coțofeni sunt mai modeste. În linii mari, ele se încadrează în faza I a acestei culturi.

La începutul epocii bronzului mijlociu așezarea a fost ocupată de purtătorii culturii Costișa (aproximativ anii 2200 - 2000 î. Hr.), care au făcut primele construcții de fortificare ale așezării, șanțuri și valuri. Care să fi fost rostul unei astfel de fortificații? Se știe că, de obicei, așezările fortificate serveau drept locuri de refugiu pentru locuitorii așezărilor deschise din jur. Pană în prezent însă, în ciuda numeroaselor cercetări de teren, în jurul sitului de la Păuleni Ciuc-Ciomortan nu a fost găsită nici o altă așezare aparținând culturii Costișa. Mai mult, în prezent în toată Depresiunea Ciucului nu se cunoaște o altă așezare aparținând acestei culturi. În aceste condiții, având în vedere poziția geografică deosebită pe care o ocupă acest sit, trebuie să admitem - cu titlu de ipoteză - că rostul fortificațiilor de la Păuleni-Ciomortan era acela de a controla una dintre căile de legătură dintre Depresiunea Ciucului și Moldova. Este posibil ca pe această cale pătrundea în Moldova cuprul de la Bălan iar în Depresiunea Ciucului - sarea din Moldova. Dealtfel, descoperirile arheologice din zona subcarpatică a Moldovei indică folosirea intensă a obiectelor de bronz, deși acea zonă este lipsită de zăcămintele de cupru.

Următoarea locuire din perioada mijlocie a epocii bronzului aparține purtătorilor culturii Wietenberg (aproximativ 2000 - 1300 î. Hr.). Aceștia, prin sec. al XVIII-lea, au ocupat așezarea și au reamenajat fortificația și au construit locuințe pe panta interioară a valului de apărare. Urmele acestei locuiri sunt consistente, fiind cercetate 12 complexe dintre care 4 gropi menajere, 2 gropi rituale cu depuneri de vase ceramice, 2 gropi în care au fost practicate sacrificii umane și 4 locuințe de suprafață foarte bine păstrate.

Așezarea preistorică de la Păuleni Ciuc - Ciomortan, deși este una dintre cele mai amplu cercetate din Transilvania, este încă departe de a fi cercetată exhaustiv. Ea ascunde încă multe taine și dispune de un potențial științific prețios. Continuarea cercetărilor în această așezare va contribui în mod substanțial la o mai bună cunoaștere a preistoriei acestui areal. Gradul bun de conservare a vestigiilor, paleta cronologică deosebită care pune în evidență relațiile dintre Moldova și Transilvania, recomandă acest sit drept un laborator de cercetare a civilizațiilor din perioada eneolitică și epoca bronzului. Pe de altă parte, apropierea de obiectivele turistice cu potențialul turistic ridicat, pot transforma acest sit într-un punct de atracție turistică.

Lista bibliografică selectivă:

D. Buzea, *Obiecte din metal descoperite în așezarea de la Păuleni Ciuc - Ciomortan, jud. Harghita*. În: *Studii de Istorie Veche și Arheologie. Omagiu Profesorului Sabin Adrian Luca*, Hunedoara, 2004, 111 - 123

V. Cavruc, *Noi cercetări în așezarea de la Păuleni (1999 - 2000)*. În: *Angustia*, 5, 2000, p. 93 -102.

V. Cavruc, *Repertoriul Arheologic al județului Harghita*, Sfântu Gheorghe, 2000, p. 173-177.

V. Cavruc, *Noi considerații privind grupul Ciomortan*. În: *Angustia*, 7, Arheologie, Sfântu Gheorghe, 89-98.

V. Cavruc, *Păuleni-Ciomortan*. În: *Noi Descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei. Catalogul de Expoziție*, Sfântu Gheorghe, 2003, p. 129 - 149.

V. Cavruc, *The Ciomortan Group in the light of New-Researches*, În: Marmatia, 8/1, p. 81-123, Baia Mare, 2005.

V. Cavruc, Gh. Dumitroaia, *Descoperirile aparținând aspectului cultural Ciomortan de la Păuleni (Campaniile 1999-2000)*. În: Angustia, 5, 2000, p. 131-154.

V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni (campaniile 1999-2000)*. În: Angustia, 5, 2000, p. 155-172.

V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001 - 2002. Raport preliminar*. În Angustia, 7, 2002, p. 41 - 88

Gh. Lazarovici, S. A. Luca, C. Suciu, D. Buzea. *Descoperirile Cucuteni - Ariușd de la Păuleni (Ciomortan)*. În: Angustia, 5, 2000, p. 103-130.

Gh. Lazarovici, D. Buzea. *Descoperirile Cucuteni-Ariușd de la Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății". Campaniile 2003 - 2005. Raport Preliminar*. În Angustia, 9, Arheologie, Sfântu Gheorghe, p. 25 - 88

Z. Szekely, *Cultura Ciomortan*, În: Aluta, 1970, p. 71-76.

Valeriu Cavruc; Dan Buzea

Săsarm (com. Chiuza, jud. Bistrița-Năsăud)

Situl arheologic *Săsarm - Valea Slatina* se află în nord-estul Transilvaniei, în partea de vest a județului Bistrița-Năsăud, la cca. 10 km nord-est-est de orașul Beclean, la cca. 1 km nord-est de satul Săsarm și la cca. 2 km vest de comuna Chiuza. Situl ocupă o vale cunoscută sub denumirea "*Valea Slatina*", situată la poalele de nord-est ale "*Dealului Săsarmului*".

Pârâul Valea Slatinei, în cadrul sitului, se extinde pe lungime de cca. 350 de m. El adună apele din patru izvoare, din care trei sunt de apă sărată iar cel de-al patrulea - de apă dulce. Primul izvor apare în partea de sud a sitului și generează cursul principal al pârâului care își duce apele printr-o râpă adâncă în direcția nord-nord-est, până la confluența cu apele ce vin din ultimele două izvoare. După aceea, pârâul cotește brusc spre est în direcția satului Săsarm și curge mai departe în Someșul Mare.

Cel de-al doilea izvor se află la cca. 30 m vest de mijlocul cursului principal al pârâului, la poalele dealului ce delimitează valea pârâului din vest. Apa sărată ce vine din acest izvor a format un mic afluent al pârâului, lung de cca. 40 de m, care curge până la confluența cu cursul principal al pârâului în direcția nord-est-est. Între acest afluent și cursul principal al pârâului s-a format o mică depresiune de cca. 20 x 40 m. Aici, pe malul stâng al cursului principal, se află o fântână cu apă sărată amenajată, din care locuitorii satelor din zonă periodic scot slatina pentru nevoile lor gospodărești (în principal pentru sărarea slăninii, confectionarea brânzei și conservarea legumelor). Apa fântânii este deosebit de sărată. Conform mărturiilor localnicilor, această fântână are peste o sută de ani.

Cel de-al treilea izvor se află la cca. 30 de m vest de cursul principal al pârâului și la cca. 50 de m nord de primul afluent. Din el pornește cel de-al doilea afluent al pârâului. Acesta, curge paralel și în aceeași direcție cu cursul principal al pârâului, printr-o râpă adâncă. Apoi, ocolind terminația nordică a promontoriului care îl desparte de cursul principal, el își întoarce apele în direcția opusă, spre SSV, și se unește cu apele ce vin din izvorul cu apa dulce și cursul principal al pârâului.

Cel de-al patrulea izvor este de apă dulce. El pornește din poalele dealului înalt ce închide valea din nord, la cca. 150 de m nord de cotitura cursului principal, dând nașterea celui de-al treilea afluent al pârâului. Acest afluent curge în direcția SSV, până la confluența cu apele sărate ale pârâului.

Dincolo cele patru izvoare menționate, pârâul mai adună apele sărate din câteva izvoare mai mici ce vin din malul stâng al râpei și dintr-un izvor de apă dulce ce se află pe

panta dealului din dreapta pâ râului. Salinitatea apelor din Valea Slatină se datorează curenților subterani de apă, dulce la origine, care traversează masivul de sare și argilă sărată.

Terenul cuprins de sit prezintă urme puternice de eroziuni și alunecări de teren, fapt cauzat, după toate aparențele, prăbușirilor periodice ale galeriilor subterane ce s-au format, inclusiv în urma exploatărilor miniere ale sării. Conform informațiilor relatate de către localnici, mici exploatări de sare prin galerii subterane s-au practicat aici până de curând.

În albia și pe malurile pâ râului, atât în cele ale cursului principal cât și ale afluenților, se observă numeroase urme de construcții și amenajări din lemn, atât în situ cât și în poziția secundară. Acestea apar sub forma unor elemente izolate și, mai ales, sub forma unor șiruri și grupări constând din diverse elemente de lemn prelucrat (pari, stâlpi, scânduri, nuiiele etc.). Aceste urme sunt răspândite neuniform, cele mai dense și consistente dintre ele observându-se în albia cursului principal al pâ râului și în malul stâng al acestuia. O serie de aglomerări de stâlpi masivi de lemn (majoritatea din fag) se observă în sectorul superior al albiei cursului principal al pâ râului. Stâlpii zac aparent haotic iar destinația lor exactă rămâne deocamdată nelămurită.

Mai jos, în zona fântânii de apă sărată, atât în albia principală a pâ râului, cât și în cea a primului său afluent, se observă numeroși pari înfiți în pământ. Pe la mijlocul acestui afluent, în malul stâng al acestuia, abrupt și înalt, se observă două șiruri paralele de pari care flanchează intrarea într-o galerie subterană.

La aproximativ 20 - 40 de m mai jos de fântâna cu apă sărată, în malul stâng al cursului principal al pâ râului, se văd încă două intrări în galerii subterane, distanța între ele fiind de cca. 20 de m. Ambele galerii, după ce apar la suprafață pe o lungime de 20 și respectiv 30 de m, se pierd în adâncul dealului. În ambele cazuri se observă culoare înguste (de cca. 1,5 m) flancate de pereți din stâlpi masivi înfiți în pământ. Printre acești pereți, zac adesea, în poziție orizontală, bârne masive. Acestea par să provină de la plafoanele prăbușite ale galeriilor. Într-o porțiune lungă de cca. 0,6 m a unuia dintre pereți, în imediata apropiere de locul în care acesta se pierde în pământ, se observă o împletitură de nuiiele, legată de stâlpi, foarte bine păstrată.

Mai jos de locul unde apar urmele acestor două galerii, pe o lungime de 50 de m, până la joncțiunea cu apele celor doi afluenți, nici în albia cursului principal al pâ râului nici pe malurile acestuia, nu se observă alte urme de construcții, amenajări sau instalații.

Câteva elemente de construcții din lemn - stâlpi, pari și un jgheab - toate în poziție secundară, au fost depistate în jurul celui de-al doilea izvor al afluentului. Acestea par să provină de la o fântână abandonată. În toamna anului 2005, V. Cavruc, L. Vaida, D. Buzea și C. Bojică, au descoperit alături de aceste elemente, fragmente ceramice medievale (probabil din sec. XVI - XVII).

Urme de construcții și amenajări din lemn se observă și în partea de sud a sitului, în albia și în malul drept al celui de-al treilea afluent (cu apă dulce). Aici se remarcă urmele unei galerii care se prezintă sub forma a două șiruri paralele de stâlpi înfiți în pământ, dispuse perpendicular față de pâ râu. Culoarul acestei galerii avea lățimea de cca. 1,2 m. Urmele galeriei se observă pe o lungime de cca. 5 m, după care se ascund în pământul dealului care se înalță în dreapta afluentului. În dreptul acestor urme, se observă o bârnă masivă (lungă de cca. 6 m, diametrul de cca. 0,7 m) care zace oblic-transversal pe albia afluentului.

În toamna anului 2005, V. Cavruc, L. Vaida, D. Buzea și C. Bojică, au descoperit în cadrul sitului urmele unei stațiuni preistorice din epoca bronzului. Cea mai importantă concentrare a urmelor acestei stațiuni se observă în zona fântânii de apă sărată, între cursul principal al pâ râului și primul său afluent, într-o mică depresiune de cca. 40 x 30 m. Această depresiune este delimitată, din nord - de malul abrupt al dealului ce desparte cursul principal al pâ râului de cel de-al doilea său afluent, iar din vest și sud - de pantele accentuate ale dealului. Aici, urmele stațiunii se prezintă sub forma a trei pete oval-rectangulare (de cca. 2,5 x 3,4 m fiecare) de pământ negru pe fundalul solului galben. În cuprinsul acestor pete se

observă cenușa în amestec cu lemn carbonizat, mici bucăți de lut ars și numeroase fragmente de vase ceramice. În imediata apropiere, la nord de această concentrare, în malul abrupt și înalt al pârâului, la adâncimea de cca. 4 m de la vârful acestuia din urmă și la cca. 0,5 - 1 m deasupra nivelului apei, în argila galbenă, se observă o dungă orizontală de pământ de culoare cenușie, lungă de cca. 4 m și groasă până la 0,6 m. În cuprinsul acestei dungi se observă fragmente ceramice asemănătoare cu cele din concentrările de mai sus, precum și câteva mici bucăți de lemn. Fragmente ceramice izolate din epoca bronzului apar și mai jos, de-a lungul pârâului, pe lungime de cca. 50 de m, inclusiv printre urmele uneia dintre galerii de acolo.

Toate acestea par să indice că depunerile din epoca bronzului se află în poziție secundară, datorată probabil alunecărilor de teren și exploatărilor miniere a sării, iar locul inițial al stațiunii trebuie să se fi aflat ceva mai sus pe panta dealului. Viitoarele cercetări vor arăta dacă și în ce măsură aceste aprecieri sunt corecte.

Ceramica din epoca bronzului, sub aspect stilistic și tehnologic, pare unitară. Fragmentele descoperite provin exclusiv de la recipiente din pastă grosieră lucrate cu mână, suprafața lor adesea purtând striatii sau urme de prelucrare cu măturicea. Unele fragmente prezintă elemente de decor - brăuri orizontale în relief, incizate vertical. După toate aceste caracteristici, ceramica de la Săsarm - Valea Slatină poate fi atribuită fazei finale a epocii bronzului timpuriu sau epocii bronzului mijlociu (aproximativ între anii 2.200 și 1.500 î. Hr.).

Ținând cont de toate împrejurările, pare foarte probabil că rostul acestei stațiuni preistorice a legat de exploatare a resurselor de sare.

În dreptul fântânii au fost descoperite și câteva fragmente ceramice din faza timpurie a celei de-a doua epocii ai fierului (aproximativ sec. IV - III î. Hr.), de factura celtică, ceea ce ar putea fi un indiciu că undeva prin acea zonă există și urmele unei stațiuni din perioada respectivă.

Deocamdată, până la organizarea unor cercetări arheologice sistematice, interpretarea urmelor din epoca bronzului și a celor din cea de-a doua epocă a fierului, descoperite la Săsarm - Valea Slatinei, ca aparținând unor grupuri umane care au exploatat sursele locale de sare rămâne pur ipotetică.

Din observațiile de teren nu s-au putut încă desprinde concluzii certe privind raportul cronologic dintre urmele construcțiilor și ale amenajărilor din lemn cu vestigiile pre și protoistorice din acest sit. Se pare totuși că stațiunile pre- protoistorice și medievale sunt anterioare tuturor construcțiilor și amenajărilor din lemn de aici. Săsarm - Valea Slatina. În prezent, nu există date certe privind vârsta urmelor de construcții și amenajări de lemn de la Săsarm - Valea Slatina.

Valeriu Cavruc, Anthony F. Harding

Solca, (jud. Suceava). Punct: *Slatina Mare*

Sursa de apă sărată se află pe versantul estic al Dealului Cociniș, într-o poiană ce se deschide în pădurea de conifere și foioase (care îmbracă înălțimea), în stânga drumului forestier, la 6 Km est de localitatea Solca. În marginea de vest a acestei poieni, în partea sa cea mai înaltă, a fost amenajată o platformă din bârne, în centrul căreia se află fântâna cu slatină. Din marginea platformei și până la drumul forestier aflat la 110 metri est de fântână și cu 20 de metri mai jos, se observă puține "insule" de vegetație - rezultate ale alunecărilor de teren, printre care, pe panta spălată de torente până la stratul de argilă, se observă o crustă de sare indicând traseul de curgere în perioadele de revărsare ale izvorului sărată.

De pe platforma fântânii se deschide spre est o amplă perspectivă, în zilele cu cer senin linia vizibilității mergând până la Mihoveni.

Pe laturile de nord și de sud ale poienii curg două izvoare semi-permanente cu apă dulce care formează din loc în loc ochiuri de mlaștină, cu vegetație abundentă, specifică și care se varsă într-un alt pârâu, ce curge paralel cu drumul forestier.

Fântâna are formă rectangulară (cu latura de 1,40 metri la exterior) și este amenajată din bârne îmbinate la colțuri; măsoară 1,10 metri înălțime la exterior, iar la interior adâncimea de la buză la luciul apei, măsurată în sezonul cald, la o umiditate medie, este de 2,80 metri. Variațiile nivelului apei sunt marcate de o crustă de sare care poate fi observată pe pereții interiori ai fântânii până la adâncimea de -1,80 metri.

Vestigiile exploatarei izvorului sărat, concentrate mai ales pe latura de nord a poienii și pe un mic platou aflat la 50 metri de fântână, constau într-o cantitate extrem de mare de ceramică preistorică, puternic rulată și fragmentată. O primă cercetare a sitului a fost efectuată în 1968, iar ceramica descoperită în acest sondaj a fost atribuită culturilor Starcevo-Criș, Precucuteni, Cucuteni - faza B, primei epoci a fierului și secolului al XVII-lea. Sondajul efectuat în 2003, însă, nu a evidențiat urme mai vechi de cele aparținând culturii Cucuteni. Se remarcă prezența masivă a ceramicii de tip Cucuteni C, însoțită de numeroase fragmente de brichetaje, alături de ceramică specifică ultimei faze a culturii amintite. Cu excepția câtorva fragmente ceramice care ar putea aparține epocii bronzului, ceramica cucuteniană documentează singura frecventare preistorică a acestui izvor de apă sărată.

O amploare mai mare pare să fi avut exploatarea sursei sărate în secolul al XVII-lea, când suprafața din jurul izvorului a fost amenajată cu un pavaj de pietre de râu și împotriva alunecărilor datorate izvoarelor de terasă au fost ridicate, la baza pantei, întărituri din stâlpi și împletituri de nuiele.

În prezent apa fântânii de la Solca-Slatina Mare este utilizată de către locuitorii localităților Solca, Arbore, Cajvana, Botoșana.

Listă bibliografică selectivă:

Gh. Dumitroaia et alii, *Solca, jud. Suceava*, în *Cronica cercetărilor din România. Campania 2003*, cIMeC 2004, p. 314-315

D. Nicola et alii, *Solca - "Slatina Mare". Considérations stratigraphiques et attribution culturelle*, în *Rezumatele comunicărilor colocviilor internaționale Cucuteni - 120 de ani de cercetări. Timpul bilanțului și Arheologia pre- și protoistorică a sării*, Piatra-Neamț, 2004, p. 91-92.

N. Ursulescu, *Exploatarea sării din saramură în neoliticul timpuriu, în lumina descoperirilor de la Solca (jud. Suceava)*, SCIVA, 28, 3, 1977, p. 307-317

Roxana Elena Munteanu

Stelnica - Grădiștea Mare (com. Stelnica, jud. Ialomița).

Situl se află la 1,5 km est de brațul Borcea, în Balta Ialomiței, la cca. 2,5 km NE de com. Stelnica, pe o zonă înaltă față de restul terenului denumită de localnici Grădiște (grind). Suprafața sitului: cca 25000 mp. Vestigiile arheologice descoperite în cadrul sitului aparțin neoliticului (cultura *Boian*), epocii bronzului târziu (cultura *Coslogeni*), primei și celei de-a doua epoci a fierului și evului mediu târziu. Complexele arheologice descoperite includ: gropi neolitice (cultura *Boian*), un cenușar și gropi de dimensiuni diferite aparținând culturii *Coslogeni*, gropi menajere din prima epocă a fierului, 350 morminte getice din sec. IV-III î. Hr., bordeie medievale din sec. XVI-XVII. În contextul vestigiilor de tip *Coslogeni* au fost descoperite fragmentele unor recipiente ceramice de dimensiuni neobișnuit de mari.

Cercetările arheologice au început în anul 1987 și se află în curs de desfășurare.

Colectiv de cercetare: Nicolae Conovici, Gh. Matei, Virgil Șt. Nițulescu, Elena Rența, Anca Ganciu.

Lista bibliografică selectivă:

Nicolae Conovici, Gh. Matei, *Necropola getică de la Stelnica- Grădiștea Mare (jud. Ialomița), Raport general pentru anii 1987-199*, în M.C.A. (serie nouă) I, 1999, București, p. 99-144;

N. Conovici, Gh. Matei, *Necropola de Stelnica- Grădiștea Mare, jud Ialomița, campaniile 1987-1999*, Cronica Cercetarilor Arheologice din România;

N. Conovici, Gh. Matei, A. Ganciu, *Necropola de la Stelnica - Grădiștea Mare, jud. Ialomița, campaniile 2000-2004*, în Cronica Cercetărilor arheologice din România.

Gheorghe Matei

Țândărei-Cherhanale (com. Valea Ciorii, jud. Ialomița).

Situl se află la cca. 1 km N de clădirea Cherhanalei, pe malul estic al lacului Strachina, la cca 2 km SE de satul Murgeanca. Apartine culturilor *Coslogeni* și *Dridu*. În anii 1969 și 2003 - 2005 au fost efectuate cercetări de suprafață. Au fost identificate trei cenușare de formă ovală, cu diametre cuprinse între 7 și 10 m. În ruptura malului au fost descoperite resturi de gropi menajere cu materiale specifice Coslogeni. Într-una din aceste gropi au fost descoperite fragmente ale unor recipiente ceramice neobișnuit de mari.

Colectiv de cercetare: N. Anghelescu, E. Rența, M. Filip, R. Coman, Gh. Dobre, S. Munteanu, B. Radu, A. Nae, I. Găvăneanu, G. Bondoc.

Lista bibliografică selectivă:

S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii, I, Epoca bronzului în spațiul carpato - balcanic*, București, 1978, p. 118-119, 122.

Elena Rența

Zoltan (comuna Ghidfalău, jud. Covasna)

La cca. 8 Km nord-est de municipiul Sfântu Gheorghe (jud. Covasna) la marginea de nord a satului Zoltan - Étfalva, comuna Ghidfalău, pe o terasă înaltă situată pe malul stâng al Oltului (la 500 m est de albia sa actuală), se află un sit preistoric. Urmele de locuire sunt răspândite pe suprafața de 500 (nord-sud) x 300 (est-vest) m. La cca. 5 km nord se află izvorul cu apă minerală sărată.

În anii 1970 - 1971 (Székely Zoltan), 1996 - 2000 (Valeriu Cavruc) și 2005 (A.F. Harding și Valeriu Cavruc), situl a fost supus unor cercetări arheologice sistematice, fiind cercetată, prin săpături arheologice, suprafața de cca. 1.500 mp, iar cercetările geo-fizice au cuprins aproape toată așezarea. Cercetările au scos în evidență în principal urme ale unor așezări succesive din eneoliticul târziu (cultura Coțofeni) datând din aproximativ finalul mil. IV - prima jumătate a mil. III î. Hr; din faza finală a epocii bronzului timpuriu, de tip Silea-Orlești - Iernut - Zoltan datând aproximativ din anii 2.200 - 2.000 î. Hr; din perioada mijlocie a epocii bronzului cu elemente specifice culturilor Costișa, Monteoru, Wietenberg și Tei datând aproximativ din anii 1.800 - 1.600 î. Hr.; din perioada târzie a epocii bronzului aparținând culturii Noua datând aproximativ din anii 1.500 - 1.200 î. Hr.

La marginea de sud a așezării, la baza unui "cenușar" gros de peste 3 m, într-o gropiță circulară și puțin adâncă, au fost descoperite câteva fragmente provenind, după toate probabilitățile, de la un recipient masiv lucrat din pastă grosieră și având picioare masive și înalte. De la acest recipient au fost descoperite fragmente a două "picioare" masive și un fragment de margine a cupei recipientului. Acest recipient pare să fi avut aceeași formă și funcționalitate ca și cele de la Olteni.

Lista bibliografică selectivă:

G. Cavruc, V. Cavruc, *Așezarea din epoca bronzului timpuriu de la Zoltan*. În: Angustia, 2, 1997, p.157-176.

V. Cavruc, *Satul Zoltan, com. Ghidfalău, jud. Covasna*. În: *Catalogul Expoziției: Noi Descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei, Covasna*, 2003, p. 87-110.

Dan Buzea, Valeriu Cavruc.

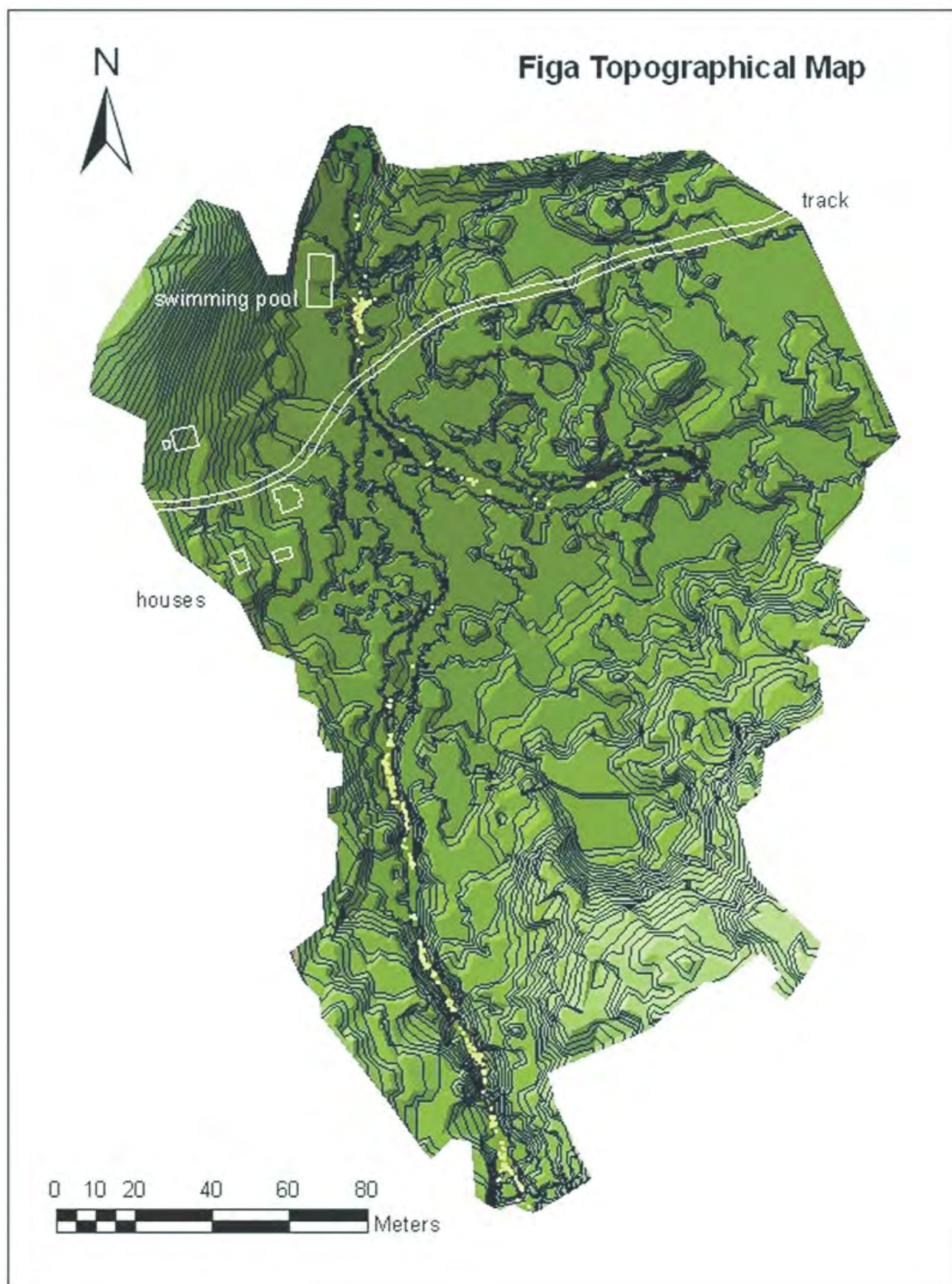
Planul general al sitului arheologic **Săsarm** - "*Valea Slatină*", jud. Bistrița-Năsăud.
 Punctele galbene reprezintă locuri unde au fost descoperite construcții de lemn.
 Harta a fost realizată de Bryn Morris, Marea Britanie.

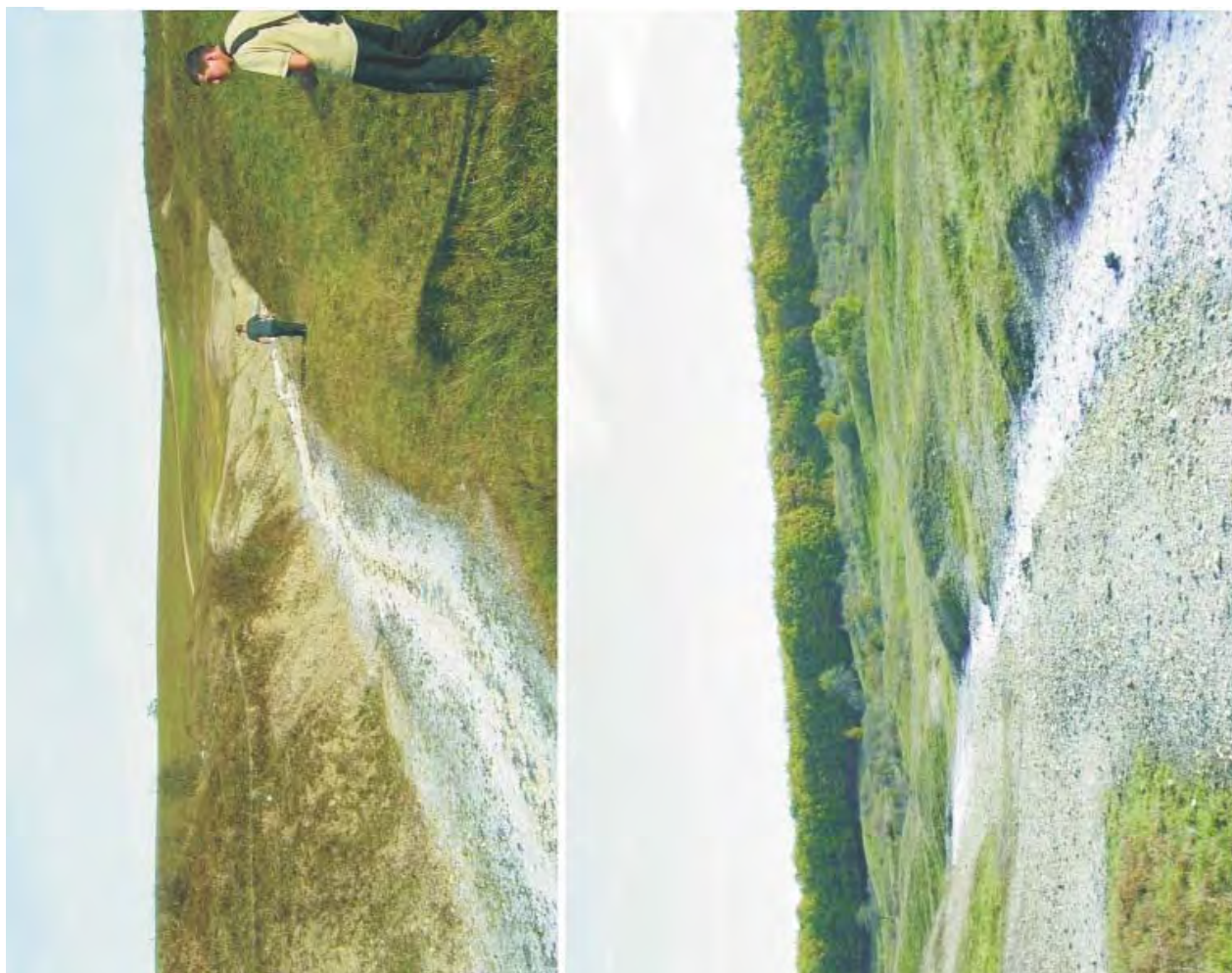
Săsarm - "*Valea Slatină*" - Vedere generală.

Săsarm - "*Valea Slatină*" - Concentrări de material arheologic din epoca bronzului.

Planul general al sitului arheologic “*Băile Figa*”, **Figa**, jud. Bistrița-Năsăud.
Punctele galbene reprezintă locuri unde au fost descoperite construcții de lemn.
Harta a fost realizată de Bryn Morris, Marea Britanie.

Figa - “Băile Figa”. Vederi generale

Figa - “Băile Figa”. Amenajări din lemn.

Figa - “Băile Figa”. Troacă din lemn.

Figa - “Băile Figa”. Amenajări din lemn.

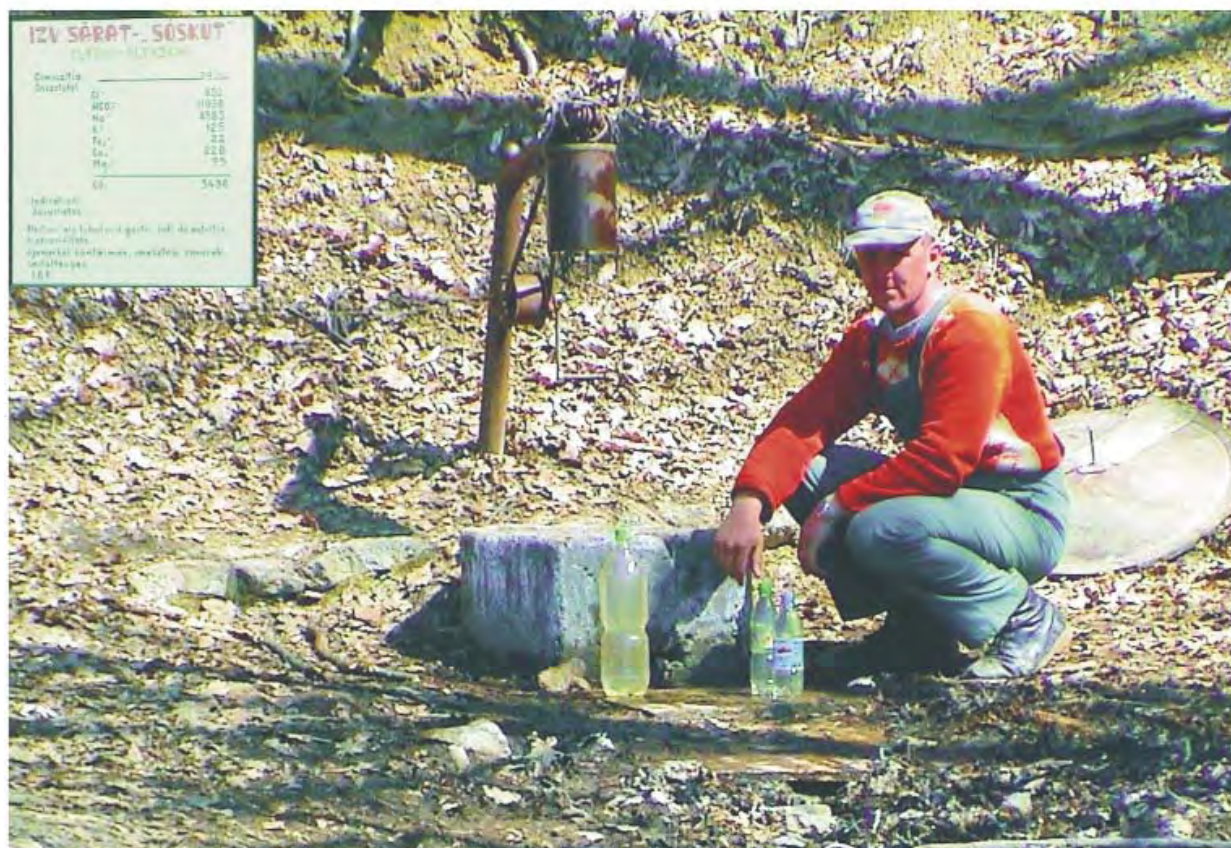
Sânpaul - "*Minele romane*", jud. Harghita. Vedere generală.

Sânpaul - "*Minele romane*", jud. Harghita - Recoltarea probelor de lemn în vederea datării cu C_{14} .

Olteni - *“Izvorul cu apă minerală sărată”*, jud. Covasna. Vedere generală.

Olteni - *“Izvorul cu apă minerală sărată”*, jud. Covasna.

Olteni - "Cariera de Nisip", jud. Covasna. Situl A - Vedere dinspre nord-est.

Olteni - "Cariera de Nisip", jud. Covasna. Situl A - Groapa 122.
Pe fundul gropii se observa fragmentele unui recipient folosit la evaporarea sării.

Zoltan - “Nisipărie”, jud. Covasna. Cenușar - vedere generală dinspre sud.

Zoltan - “Nisipărie”, jud. Covasna. Cenușar.
 Locul descoperirii fragmentelor recipientului folosit la evaporarea apei sărate.

Păuleni Ciuc - Ciomortan - *“Dâmbul cetății”*, jud. Harghita. Vedere generală dinspre est.

Păuleni Ciuc - Ciomortan - *“Dâmbul cetății”*, jud. Harghita. Vedere generală dinspre vest.

Cucuieți - "*Slatina veche*", jud. Neamț. Fântâna veche de slatină

Solca - "*Slatina Mare*", jud. Neamț. Vedere generală.

Lunca - "Poiana Slatinei", jud. Neamț. Săteni veniți după slatină.

Lunca - "Poiana Slatinei", jud. Neamț. Caseta 2 - profilul din nord.

Exploatarea sării în spațiul Carpato-Dunărean în perioada post-romană și cea a marilor migrații

Părăsirea Daciei de către Imperiu n-a însemnat separarea locuitorilor de pe țărmul stâng de cei de pe țărmul drept al Dunării. Romanii au păstrat câteva capete de pod sau puncte înaintate pe malul stâng, la Lederata, la Dierna, la Drobeta, la Hinova, la Bistreț, la Sucidava, așa încât comunicarea între cele două maluri a fost neîntreruptă. Multitudinea obiectelor de proveniență bizantină, răspândite în spațiul carpato-dunărean la mijlocul primului mileniu d. Hr., prezintă o importanță certă pentru înțelegerea evoluției civilizației locale.

Nu trebuie să pierdem din vedere zonele fostei Dacii locuite de dacii liberi, bogate în sare, care au continuat să fie exploatate în secolele I - III după obiceiul străvechi, prin forme simple, care s-au perpetuat și pot fi studiate și astăzi în zone greu accesibile, cum ar fi zona Sări - Bisoca (județul Buzău), Valea Sării (județul Vrancea) și zona de sărături a Bistriței Năsăud (Colibița, Bistrița Bârgăului, Prundul Bârgăului, Suseni Bârgăului, Slătinița, Livezile, Dumitra, Cepari, Florești, Sîntereag, Sărata, Caila, Domnești, Sărățel).

Exploatarea sării a continuat și a avut o amploare mai mică sau mai mare, după cerințele și condițiile interne și externe, dacă avem în vedere epoca atât de frământată a marilor migrații. C. C. Giurescu, referindu-se la viața economică dintr-o epocă mai târzie - economia naturală, arată că două produse, sarea și fierul, nu pot fi excluse din viața comunității și nici din procesul de schimb. Putem considera, deci, pe bună dreptate, că întregul spațiu salifer a continuat să fie intens exploatat pentru necesitățile interne și externe - ne referim aici la spațiul est - carpatic, unde carpii și-au desfășurat viața economică după vechile tradiții și, desigur, sub influențele romane. M. Rusu caracteriza astfel exploatarea sării în primul mileniu: *“Multe dintre necropolele și așezările care pot fi datate între secolele 4-9 sunt oarecum localizate în locurile unde se exploata sare (Ocna Sibiului, Ocna Mureșului, Noșlac, Turda, Cojocna, Someșeni, Ocnita, Ocna Dejului etc) sau în apropierea surselor de ape sărate sau izvoarelor (Berid, Corund, Bond, Filiaș, Odorhei etc.). Din cele 200 de masive de sare din România, 62 sunt în Podișul Transilvaniei împreună cu alte 130 de ape și izvoare sărate. Sarea a fost de o importanță economică remarcabilă de-a lungul istoriei omenirii. Un om are nevoie de aproximativ 8 kg de sare anual. Animalele domestice (vite, oi, porci, cai) au nevoie de cantități semnificative de sare. Animalele sălbatice (cerbi, porci mistreți, bizoni) au locuit în jurul surselor de apă sărată unde își alegeau locurile pentru vânat. Lipsa totală de depozite salifere în Câmpia Tisei, zona de sud Dunăreană și Balcani făcea din Transilvania cea mai bogată și disponibilă sursă de sare pentru acestea. Sarea era transportată în jos pe Mureș cu plutele, de-a lungul “drumului sării” din Transilvania până în Câmpia Panonică, după cum spun cronicile și documentele din secolul al 11-lea. Nu există dubii că sarea se număra printre produsele plătite ca tribut de populația latină, fapt dovedit de necropolele avare (Teiuș, Câmpia Turzii etc.) care se întind în jurul minelor”* (M. Rusu, *Avars, slavs, romanian population in the 6th-8th centuries, in Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, Monographs, XVI, București, 1975, p.145-146).

În spațiul Moldovei rezervele de sare sunt mari cantitativ și se găsesc la adâncimi mici, fapt ce ușurează mult extracția. Dovezile arheologice atestă că ocupația principală a populației era agricultura și tocmai de aceea exploatarea sării în forme simple de suprafață s-a practicat din timpuri imemorabile. Este cunoscut faptul că popoarele la care predomină hrana

vegetală nu se pot lipsi de sare, iar cele crescătoare de animale o căutau mai ales pentru hrana acestora. Istoricul latin Tacit afirma că: *“popoarele germanice nu au cunoscut sarea și, atât timp cât ele au cutreierat întinsurile ca vânători, în vechile limbi germanice n-a existat cuvântul sare”*. După ce s-au fixat și au început să facă agricultură, sarea a început să fie prețuită ca aliment, în limba lor a apărut cuvântul *“sare”* și germanii au dus războaie crâncene pentru a-și asigura resursele de sare.

Populația daco-romană numeroasă, rămasă în acest spațiu a continuat să exploateze bogățiile și să găsească forme de colaborare cu nenumăratele valuri de migratori care au trecut peste aceste pământuri. În ceea ce privește poziția populațiilor în migrație față de practicarea îndeletnicirilor de valorificare a bogățiilor miniere și chiar față de acelea din cadrul economiei de transformare, ei foloseau populația locală pentru procurarea materiei prime, pentru realizarea diferitelor obiecte, întrucât aceste munci erau considerate *“înjositoare pentru poziția lor de dominatori”* și erau complet necunoscători, nu aveau cunoștințele tehnice necesare, ceea ce îi împiedică să organizeze și să practice ei înșiși asemenea ocupații. Se constată o unitate de evoluție în întreg spațiul fostei Dacii.

Dacii, romanizați acum, *“au continuat să are și să semene, să crească vite, să cultive vița de vie, să scoată sare și aur din pământ, să pescuiască și să-și facă singuri uneltele și armele necesare”*. Schimburile comerciale se realizau mai ales în natură, romanicii de peste Dunăre ofereau imperiului grâne, vite, sare pentru care primeau uleiuri, vinuri, obiecte vestimentare și de podoabă sau de cult.

În secolele III și IV, ca urmare a relațiilor cu carpaii și dacii liberi, elementele sarmatice au pătruns și în cultura acestora după cum atestă descoperirile arheologice aparținând culturilor Poienesti-Vârtescoi din Moldova și Chilia-Militari din Muntenia, secolele II-III, cât și culturii Sântana de Mureș, secolul IV, din spațiul carpato-dunărean. Cercetările arheologice evidențiază cert faptul că, în urma contactelor și conviețuirii cu autohtonii, noii veniți au fost asimilați.

Dacă analizăm spațiile nord dunărene vizate de năvălitorii primului mileniu constatăm că au fost interesați de rezervele salifere.

Goții, populație de neam germanic, de la apariția lor pe țărmurile Baltice, în secolul II d. Hr., și până la așezarea în masă la sud de Dunăre, goții au jucat un rol important și în raporturile de aculturație care au dus la formarea culturii *Sântana de Mureș - Cerneahov*.

Răspândirea culturii Sântana de Mureș în zona centrală a Transilvaniei, pe teritorii nord - dunărean s-a făcut în etape, mai întâi în Moldova și Muntenia (la vest de limesul transalutanus și în Oltenia nu se cunosc descoperiri din faza timpurie), apoi purtătorii acestei culturii pătrund în colțul sud - estic al Transilvaniei (nu înainte de 330), avansează pe cursul superior al Mureșului și în centrul Transilvaniei, spre mijlocul secolului al IV-lea. Descoperirile din spațiul intracarpatic definesc o fază mai târzie a acestei culturi, din a doua jumătate a secolului al IV-lea. În Transilvania răspândirea vestigiilor acestei culturi este mai bine delimitată, ca și diferențierea lor de cele aparținând romanicilor. O regiune dintre cele mai bogate în așezări Sântana de Mureș este cea din bazinul superior al Oltului.

Vestigii importante, așezări și cimitire, ale acestei culturi au fost descoperite la Pietroasele (jud. Buzău), la poalele dealului Istrița și pe cursul superior și mijlociu al râului Călmățui. Rezultatele acestor cercetări oferă date privind organizarea socială și stratificarea societății în secolul al IV-lea.

Dacă suprapunem o hartă cu localizări ale vestigiilor purtătorilor culturii Sântana de Mureș peste o hartă a rezervelor de sare și a zonelor de sărături vom constata că, în mare parte, acestea corespund. Analizând situația din zona de la Curbura Carpaților, unde se află importante zăcămintele de sare și întinse sărături, rezultă constatări interesante privind raporturile dintre amplasarea complexelor culturii Sântana de Mureș și rezervele de sare. Astfel, centrele de la Pietroasele, Izvoru Dulce, Nenciulești, Lipia și Monteoru - Merei, Gherăseni,

Pietrosu - Costești, Smeenii, Moisița, Luciu, Largu, Bălteni, se află în preajma murărilor de la Dara, Sărățeanca, Gura Sărății și Monteoru, ori a sărăturilor Călmățuiului. Ipotezele privind raporturile dintre așezările purtătorilor culturii Sântana de Mureș și zăcămintele de sare se confirmă și pentru cursul superior al Oltului, unde, în jurul Ocnelor Mari, există o zonă de concentrare a așezărilor din această vreme. De asemenea, numeroase descoperiri aparținând acestei culturi se află pe cursul superior al Mureșului și în centrul Transilvaniei, unde se găsește zona cea mai bogată în sare a țării.

Hunii populație nomadă, crescători de animale, ne face să considerăm că manifestau, indiscutabil, un mare interes față de bogățiile zonei nord-pontice, unde sarea deținea un loc important și asupra căruia Imperiul lui Atila și-a extins autoritatea.

Gepizii, populație est germanică înrudită cu goții, au pătruns în spațiul carpatic după destrămarea coaliției hunice. Gepizilor le-au fost atribuite mai multe descoperiri arheologice din centrul Transilvaniei: mormintele princiare de la Apahida, conținând obiecte de podoabă din aur și piese de harnașament, între care și mormântul lui Omharus, unde s-au identificat elemente ale culturii gepizilor, dar și prezența populației locale, așezarea de la Morești (pe Mureș), situate foarte aproape de masivele de sare din zona Turda și Ocna Mureș. Alte descoperiri atribuite gepizilor concentrate pe valea superioară și mijlocie a Mureșului și pe cursul Târnavei Mari sunt puse în legătură cu conflictul gepido-avaro-longobard din anul 567/568, cum ar fi cele de la Morești, Noșlac, Band, Șeica Mică (așezare). Descoperirile din aceste zone indică interesul și preocuparea gepizilor pentru exploatarea rezervelor de sare din Transilvania. Interesul gepizilor pentru sarea din aceste zone a existat și în perioada în care s-au așezat în Câmpia Tisei, deși nu există dovezi arheologice.

Avarii au exercitat o dominație puternică și bine controlată în centrul Transilvaniei. Avarii au exercitat o intensă dominație asupra unor teritorii românești din spațiul extracarpatic și în mod deosebit în cel intracarpatic, adică în Podișul Transilvaniei, mai ales în vremea celui de-al doilea caganat, deoarece noii veniți, și ei crescători de vite, erau direct și vital interesați de procurarea sării, aflată în cantități mari în numeroase locuri din Transilvania. Așa se explică de ce descoperirile avare datând din secolul VII se grupează tocmai în zonele bogate în zăcămintele de sare, ca de exemplu la Ocnișoara, Ocna Mureșului și Aiud (jud. Alba), Turda, Câmpia Turzii, Sic (jud. Cluj), Ocna Dejului. În aceeași măsură cu preocuparea pentru *extragere și transport, depozitele de sare au jucat un rol economic foarte important, sarea constituind un element de bază în hrana oamenilor și animalelor, insuficientă în vest, în Câmpia Tisei și tot atât de puțină în Peninsula Balcanică*.

Slavii au perturbat pentru mai mult de o jumătate de secol dezvoltarea proprie și ascendentă a societății locale romanice nord-dunărene. De pe la mijlocul secolului al VI-lea, încep raidurile militare slave împotriva Imperiului, care afectează în special sudul Moldovei și estul Munteniei. Iar de la sfârșitul sec. al VI-lea încep să se stabilească la nord de Dunăre. Trăind alături de români, slavii au folosit și exploatat resursele de sare solidă, ape sărate și sărături de pe tot acest spațiu. După pătrunderea în Transilvania, prin Văile Trotușului și Oituzului, la sfârșitul sec. al VI-lea, au luat sub control salinile aducătoare de venituri. Numai astfel se poate explica înlocuirea termenului de *salinae* cu cel de ocnă (*okna* - cuvânt de origine slavă care înseamnă fereastră). *Revenirea la latinescul salină s-a făcut în secolul XIX, când este considerat neologism*.

Referitor la *sclavinia* atestată prin marea necropolă de la Monteoru, nu poate fi întâmplătoare, așezarea ei într-o zonă cu izvoare cu apă sărată și nici faptul că se găsește în nordul sărăturilor Călmățuiului, care acoperă o zonă foarte întinsă, (cea mai întinsă zonă cu sărătură din spațiul românesc) unde, până astăzi, singura formă de exploatare cunoscută o constituie pășunatul.

Dominația avară începe să fie înlocuită de cea **bulgară** din vremea țarului *Krum* (803), cea din urmă având pretenții de ordin economic, între care procurarea sării din salinile

Carpaților și din sudul Transilvaniei. În nordul Dunării, bulgarii au reușit să ocupe pentru o perioadă mai îndelungată numai teritorii situate în stânga Tisei, ce aparținuseră avarilor și fuseseră smulse lor după ce chaganatul se prăbușise sub loviturile armatelor france. Această părere pornește de la știrea referitoare la solicitarea făcută bulgarilor în anul 892 de către regele german *Arnulf*, de a nu permite vinderea sării în Moravia, cu care el se afla în război. *“Fiul cel mare și urmașul lui Boris, Vladimir (889-893) ne informează că o solie a regelui Arnulf al părții de răsărit a imperiului franc, a venit până la țarul Bulgariei, cerându-i înnoirea păcii și să nu îngăduie să se mai vândă sare moravilor cu care Arnulf era în relații de dușmănie. Deoarece în Bulgaria, de la sud de Dunăre, nu existau saline, sarea de care aveau nevoie moravii nu putea proveni decât din ocnele Transilvaniei, în acest caz, bulgarii puteau împiedica transportul sării fie în regiunea Tisei (în gura Mureșului, în punctul Szolonk ș.a.), fie în locurile de exploatare a acesteia. Este probabil, fără să fie dovedită decât pentru Valea Mureșului, o stăpânire a bulgarilor asupra Transilvaniei până în regiunea ocnelor de sare.... Populația băștinașă care extrăgea sare din ocnele Transilvaniei era supusă, probabil, unor dijme asemănătoare celor din alte produse”.*

Este demn de remarcat interesul deosebit al bulgarilor pentru zăcămintele de sare și comerțul cu acest produs din nordul Dunării, care aducea, desigur, și numeroase venituri. Intervenția lui *Arnulf* scoate în evidență cât de păgubitoare putea fi lipsa unui astfel de produs, fie și pentru o scurtă perioadă, în existența statului Morav. Momentul este deosebit, dovedind importanța sării în acest conflict. Acest produs, sarea, nu putea să provină decât din salinele din Transilvania de nord sau Maramureș, întrucât este știut că în Bulgaria nu exista sare, în afară de câteva *tuzle*. În vremea respectivă, la Salankemen (Piatra Sării), localitate situată la confluența Tisei cu Dunărea, pe malul sudic al fluviului, se găsea un depozit de sare. Sarea era adusă aici fie pe uscat, fie transportată pe Tisa. Aici funcționa un aparat financiar alcătuit din vameși, aznici etc., cu sarcini de a percepe vama de la ambarcațiunile care transportau sarea pe Mureș.

Ultimile valurile de migratori ce au trecut peste spațiul românesc, au fost pecenegii, uzii și cumanii, care făceau parte din marea familie a neamurilor de limbă turcă.

În zona de control a cumanilor intrau, desigur, în afara Bărăganului, și munții de sare din Vrancea și Buzău. Exploatarea populară a sării din această zonă, începută în vremuri imemorabile, se mai practică și astăzi, mai ales că scoaterea sării se poate face foarte simplu din maluri, la lumina zilei.

Aceste popoare care veneau din centrul Asiei *“se hrăneau cu lapte de cal”*, căci pentru ei *“calul este atât hrană, cât și armă”*; sunt în permanentă căutare de *“apă și iarbă”*. Având un astfel de mod de viață, acești migratori erau și mari consumatori de sare, fiind continuu în căutarea prețiosului mineral pe care îl procurau, desigur, folosind cunoștințele și munca populației băștinașe.

Doina Ciobanu

Bibliografie selectivă

C. Atudorei, E. Bocante, P. Miclea, *Cercetarea, exploatarea și valorificarea sării*, București, 1971.

M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, București, 1998.

I. Barnea, *Bulgarii*, în: *Istoria României*, cap. V, vol. I, București, 1960, p. 762-763.

E. M. Constantinescu, *Memoria pământului dintre Carpați și Dunăre*, Buzău, 1999.

C. C. Giurescu, *Probleme controversate în istoria României*, București, 1977.

K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei sec. IV-XIII*, București, 1958.

K. Horedt, *The gepidae, the avars and the romanian population in Transylvania*, în: *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, Monographs, XVI, București, 1975.

B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e. n. în Muntenia*, București, 1966.

A. Pârscoveanu - Apostolide, *Sarea*, Editura Științifică, București, 1963.

M. Rusu, *Avars, slavs, romanian population in the 6th-8th centuries*, în: *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, Monographs, XVI, București, 1975.

V. Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X - XIII. Români și turanici*, Iași, 1985.

D. Gh. Teodor, *Contribuțiile cercetărilor arheologice la cunoașterea istoriei spațiului carpato-nistean în secolele II-XIV*, în: *Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat*, Historica, Iași, 1997, p. 222.

D. Gh. Teodor, *Romanitatea carpato - dunăreană și bizanțul în veacurile V - XI e. n.*, Iași, 1981.

Mineritul de sare în Evul Mediu în Transilvania și Maramureș

1. Schiță istorică

În evul mediu, în Bazinul Carpatic cele mai importante ocne de sare se găseau în Transilvania (la Turda, Dej, Sic, Cojocna, Ocna Sibiului) și în Maramureș (la Coștiui și la Rona). Ocne mai puțin importante se găseau și lângă Ghiurghiu și Bistrița, iar un puț de apă sărată la Sôvár (Slovacia).

Primele mențiuni scrise din evul mediu referitoare la exploatarea sării se găsesc într-o însemnare referitoare la anul 892. Conform acesteia, regele francilor i-a cerut hanului bulgar să nu îngăduie vânzarea sării în Moravia. Această sare provenea sau din Transilvania, sau din Maramureș, aceste ținuturi fiind stăpânite de bulgari în acea vreme. Ungurii, de asemenea, încă de la începutul stăpânirii lor în Bazinul Carpatic, au extras sare: prima mențiune în acest sens o conține Legenda sfântului Gerard, care pomeneste că Ahtum a vămuit sarea regală care era transportată pe Mureș, eveniment petrecut în jurul anului 1000. În Maramureș, exploatarea sării a început probabil abia în sec. al XIII-lea. Până în primele decenii ale sec. al XIV-lea, majoritatea ocnelor erau în proprietatea regilor Ungariei, pe baza faptului că ei dețineau terenurile pe care se aflau aceste mine, însă după aceasta regii au posedat toate ocnele în virtutea dreptului regalian.

În secolele XI-XIII sarea era pusă în vânzare sau de către puterea regală în depozitele regale de sare, administrate în mare parte de către musulmani și evrei, sau în colaborare cu instituții ecleziastice, cărora regii le-au donat importante cantități de sare sau chiar ocne. În cel de-al doilea caz slujbașii regali aveau dreptul să cumpere la un preț convenit atâta sare câtă doreau, iar cantitatea rămasă se putea vinde liber. Despre cantitatea de sare primită de biserici ne putem face o imagine pe baza acordului de la Bereg din 1233 încheiat între rege și biserică, în care cele 29 instituții religioase nominalizate primeau în total 143000 bucăți de sare - dar nu toate bisericile care primeau sare erau trecute în listă. În cele din urmă în sec. al XIV-lea exploatarea și desfacerea sării a ajuns să fie organizată exclusiv de către puterea centrală prin niște instituții proprii, numite cămări de sare. Acestea au fost reorganizate în 1397, reformele aduse atunci rămânând în esență în vigoare până la sfârșitul evului mediu. În anul amintit s-a hotărât interzicerea importului de sare în teritoriile aflate peste râul Sava, s-au înființat 14 noi cămări, s-a fixat prețul sării, precum și limitele jurisdicției cămării din Maramureș între râurile Tisa și Zagyva (în mare partea estică a Slovaciei).

Pentru redresarea tezaurului aflat într-o situație foarte precară în epoca Jagellonienilor (1490-1526), mai precis pentru a spori veniturile, s-au elaborat câteva proiecte de reformă financiară și la începutul sec. al XVI-lea, care au vizat și transformarea organizației cămărilor de sare. Planul din 1513-1514 viza închiderea ocnelor mai mici (în Transilvania cele din Sic și Cojocna) și a mai multor cămări din țară pentru a reduce cheltuielile și se dorea și interzicerea plăților cu sare. Cel din 1521 a prescris unificarea mărimii bolovanilor de sare, fixarea prețului acestuia, interzicerea plății cu sare și închiderea tuturor cămărilor, astfel comercializarea sării devenea liberă. Aceste planuri însă nu s-au realizat, sau au fost puse în practică numai pentru o foarte scurtă perioadă.

2. Tehnologia exploatării, transportul și vânzarea sării

Sarea se exploata în ocne având formă de clopot: minerii, începând de la suprafață au

săpat un puț perpendicular relativ îngust până ce au ajuns la masivul de sare, de unde au început să lărgescă treptat suprafața de exploatare de o formă circulară alcătuind o boltă, care boltă era necesară pentru a nu se prăbuși ocna.

Sarea a fost desprinsă prin forma unor blocuri mari bătând niște icuri în masiv cu ajutorul unor ciocane, după care aceste blocuri au fost tăiate în ocni în cuburi cu ajutorul unor târnăcoape. Cuburile de sare în Transilvania erau tăiate în două mărimi: cubul mare se numea sarea de căruță (sal currualis), pentru că era transportat pe uscat cu căruțe, iar sarea mică se numea sarea de luntre (sal navalis), fiindcă era transportată pe apă cu ajutorul luntrelor. Mărimea bucăților de sare varia de la cămară la cămară, de exemplu sarea de căruță avea o greutate de aproximativ 8,6 kg la Turda și 10,8 kg la Ocna Sibiului, iar cea navală în târgurile amintite 2,7 kg, respectiv 4,9 kg. În Maramureș în schimb se pare că cuburile de sare aveau o singură greutate. Deoarece regulamentul din 1397 amintea numai un singur tip de sare, se pare că numai după acest an, într-o dată deocamdată necunoscută, au apărut cele două tipuri de sare. Fărâmtura produsă cu ocazia tăierii sării, numită sarea mărunță (sal miliatus) nu se punea în vânzare, deși Sigismund de Luxemburg (1387-1437) dorea să schimbe această cutumă dezavantajoasă tezaurului. În ocni iluminatul era asigurat de către opaițe cu seu sau lumânări. Sarea era scoasă la suprafață cu ajutorul unei mașini numite „*gepel*, *kepel*”, după expresia maghiară cu înțelesul de mașină, „*gép*”. Acest aparat era de fapt un vârtel tras de 6-8 cai, compus dintr-o construcție piramidală de lemn, de care erau legați printr-o funie lăsată perpendicular în ocni niște saci de piele, în care era pusă sarea tăiată. Tăietorii de sare coborau în ocne și ieșeau la suprafață pe niște scări de lemn. Munca minerilor era îngreunată de către apariția apei de subsol după o anumită adâncime, care varia de la ocne la ocne. Apa de subsol era scoasă afară din ocne tot cu ajutorul vârtelului.

O imagine despre felul cum arăta o ocni medievală ne putem face pe baza unei descrieri a ocnelor din Turda din 1528. La această cămară două ocne erau în funcțiune, aflate la răsărit de oraș pe o colină mică și așezate una de alta la aproximativ 30 de pași distanță. Fiecare dintre mine avea 3 puțuri, dispuse în triunghi, la o distanță de un stânjen. Pe unul se scoteau la suprafață blocurile de sare, sarea sfărâmată în timpul tăierii și apa. Prin celălalt coborau în ocne tăietorii de sare pe niște scări, iar cel de-al treilea era folosit pentru coborârea unui cazan mare de aramă cu ajutorul unui vârtel manual, în care se făcea foc pentru purificarea aerului din ocni de duhoarele care emanau din roci. O a treia ocni se afla la o distanță de o arbaletă de acestea, părăsită anterior, care de atunci s-a umplut cu apă. Una dintre ocne avea o adâncime de aproximativ 70 de stânjani, cealaltă o adâncime de aproximativ 30 de stânjani, iar sarea se afla la circa 15 stânjani de suprafață.

Sarea scoasă la suprafață era aranjată de către miliariști sau zilieri în grămezi. La Turda uneori grămezile erau acoperite cu paie și împrejmuite cu gard, altădată aceste metode de protecție lipseau, sarea fiind lăsată sub cerul liber, expusă la ploi. Astfel, de multe ori sarea se strica și se topea, ceea ce provoca mari pagube cămării. Pentru a evita pagubele și ca sarea să nu mai fie furată s-a hotărât să se ridice magazii.

De la magazii sarea era transportată pe uscat cu căruțe, sau pe apă, cu luntre, preferându-se cea de-a doua modalitate pentru că era mai puțin costisitoare. Sarea din Transilvania era transportată pe râurile Mureș și Someș, respectiv pe fluviile în care acestea s-au vărsat (Tisa și Dunărea), iar cea din Maramureș pe Tisa. De exemplu, sarea din Turda până la Mureș era transportată de către cărauși locali, aceasta fiind o obligație a lor, ei putând fi constrânși la transport de către slujbașii cămărașilor. Pe Mureș sarea era dusă mai departe cu luntre construite în Turda. Construcția acestora trebuia planificată din timp, fiind nevoie de scânduri pregătite cu un an înainte, altfel s-ar fi putut ajunge la situația neplăcută de a nu exista nici o luntre de transport, cum s-a întâmplat de exemplu în 1552. Erau mai multe tipuri de luntre, mari și mijlocii, de același fel și formă ca plutele foarte mari, și bărci

mai mici, numite “*koczy*”, pe care luntrașii le foloseau pentru transportul sării lor. Luntrea cea mare de Turda de exemplu avea o lungime de circa 9,4 m și o lățime de 4,7 m, pe care încăpeau 20000-22000 sau chiar mai multe blocuri de sare mărunță și 7000-9000 blocuri de sare de căruță, adică circa 60 de tone sare. În general, corăbiile porneau după Paști, când apele Mureșului începeau să crească, iar într-un an se pornea de două ori. Înainte de plecare drumul naval era eliberat de eventualele trunchiuri de copaci căzute în fluviu. Drumul până la Lipova cerea aproximativ 7 zile.

Sarea se vindea la cămărilor unde se exploata acest minereu. În 1397 prețul a 100 de bucăți de sare era de 1 florin, la începutul sec. al. XVI-lea 3 florini (sarea de căruță). Sarea navală nu era comercializată direct, ea servind la plata soldaților, prețul a 100 de drobi fiind calculat la 5 florini. Prețul acestui articol însă creștea foarte mult cu distanța la care era transportat, de exemplu în 1397 la granița de vest a Ungariei sarea costa de cinci ori mai mult, ca la ocne.

3. Administrația

Exploatarea și comercializarea sării se realiza în cadrul cămărilor de sare (*camera salium*), care au împânzit întregul regat. Excepție au format scaunele secuiești, unde sarea era exploatată liber de către secui (până înăbușirea în sânge a răscoalei lor din 1562, când acest privilegiu al lor era șters și s-a format și acolo o cămară). Istoriografia a semnalat cămări într-un număr de 66 de localități, majoritatea în așezări urbane (26% în orașe libere regale, 64% în târguri și numai 9% în sate), care se aflau în general pe lângă importante rute comerciale sau la intersecția acestora. În fruntea cămărilor stătea un cămăraș (*camerarius*, numit câteodată comite sau vicecomite al cămării sau vicecămăraș), iar în fruntea tuturor cămărilor un comite al cămărilor regale de sare (*comes camerarum salium regalium*). În general la începutul sec. al XV-lea acesta era conducătorul întregii cămări din regat, dar în general erau doi astfel de comiți, dintre care unul răspundea de cămările din Transilvania și de cele subordonate acestora, iar celălalt de cele din Maramureș. Până la reforma financiară a lui Mathia Corvinul (1458-1490) comiții cămărilor erau numiți de către rege, iar după reformă de către tezaurier. Cămărașii aveau și atribuții judecătorești pe teritoriul cămării, dar diferențele ivite între orășeni și slujbașii cămării judecau juzii localităților împreună cu judecătorii aleși ai tăietorilor. Aceștia din urmă hotărau singuri numai în chestiuni minore.

Exploatarea propriu-zisă a sării era efectuată de către tăietorii de sare (*incisores salium*), care erau de două feluri: localnici și străini. Primii erau numiți și “*tăietori pe postav*”, din cauză că ei primeau 8 sau 9 coți de postav pentru o haină, în schimbul căreia ei erau obligați să lucreze în ocne timp de un an în fiecare zi lucrătoare, la care puteau fi constrânși și cu forța. Tăietorii străini erau scutiți de această obligație. Tăietorii de sare erau descriși ca niște oameni îndărătnici, răi și săraci, care după ce au primit banii pe munca lor, imediat îi beau. Ei aveau un conducător, numit jude, care îi reprezenta pe mineri, le rezolva toate treburile publice care îi priveau, le transmitea ordinele conducerii și avea grijă de îndeplinirea acestora. Meșterul minei era conducătorul lor profesional. Despre numărul tăietorilor de sare avem informații numai din mijlocul sec. al XVI-lea referitor la cei angajați la unele cămări din Transilvania: atunci, la câte o cămară lucrau în general între 40 și 70 de tăietori, deci numărul lor total se poate estima la aproximativ 250 - 300 de persoane.

Minerii erau plătiți pe baza cantității sării exploatate: în 1435, în Maramureș, pentru tăierea a 100 bucăți de sare ei primeau 8 denari, în 1491 în Ocna Sibiului 10 denari, în 1498 în Maramureș și în 1528 în Transilvania 20 denari (ca termen de comparație amintim că la începutul sec. al XVI-lea un zilier primea pe zi în general între 6 și 10 denari, un soldat pedestraș primea pe o lună 2 florini, unul călăreț 3 florini). Minerii însă trebuiau să taie pe deasupra celor 100 de bucăți de sare încă 18 drobi: 8 pentru ca comercianții să vină la cămară în profida vămilor existente, iar 10 bucăți pentru că mulți drobi s-au spart sau nu au avut mărimea corespunzătoare, sau pentru că erau și bucăți de sare care conțineau și pământ, care

nu se cumpăra. Pe de altă parte tăietorii de sare însă mai primeau cu ocazia celor patru sărbători mari (Crăciun, Paști, Rusalii și ziua Tuturor Sfinților) și un butoi de vin, un bou și 100 de pâini, iar la unele cămări încă un butoi de vin la instalarea unui nou cămăraș. La Turda, de exemplu, pentru stimularea tăietorilor s-a obișnuit să dea ajutoare (subsidii) aproape în fiecare duminică sau zi de sărbătoare; ca ajutoare minerii au primit de fiecare dată vin, pe lângă care câteodată au mai primit și un bou sau niște oi.

Pe lângă mineri la exploatare lucrau și alte categorii de muncitori. Dintre ei un grup aparte îl alcătuiau cei care lucrau la mașina de extragere, alcătuit din slugi (*famuli*), care ajutau la scoaterea sării la suprafață, *“rotari”* (*kerekiste*) sau *“miliarști”* (*miliariste*), care au încărcat sarea și apa în mașina de extragere, *“kepeliste”*, care îngrijeau și conduceau caii folosiți la mașina de extragere. Seul necesar luminării în ocne era împărțit minerilor de către distribuitorul seului. Fierarii reparau și câteodată confecționau uneltele necesare la tăierea sării. Sarea transportată pe apă era încredințată navigatorilor numiți *“celeriste”* (*celleriste*), numărul cărora ajungea până la 80-100 de persoane. Conducătorii lor erau decanii, cu care tratau cămărașii când doreau să trimită sarea cu nave.

Personalul administrativ de la fiecare cămară era alcătuit dintr-un ofițer (*officialis*), un contabil (*rationista*), ajutat de către un scrib (*scriba*), un *“magulator”*, care ținea evidența sării tăiate (cuvântul *“máglya”* în limba maghiară însemnând grămadă, în care era pusă sarea), un distribuitor de bani, care plătea pe loc tăietorii, odată ce blocurile de sare erau aduse la suprafață și numărate și un sigilator (*sigillator*), care puneă pecetea pe actele eliberate. Pentru deservirea persoanelor amintite anterior la casa cămării erau angajați și câte un bucătar, chelar și grădinar.

4. Producția de sare

Despre producția de sare s-au păstrat doar câteva registre, toate din secolele XV-XVI. Din aceste socoteli știm că în 1494 la cămara din Maramureș au fost tăiate 526927 drobi de sare, circa 5796 tone. În cămările transilvănene în 1515 au fost exploatate 2537916 de cuburi, în anul financiar 1532-1533, fără producția din Ocna Sibiului, 1430525 de cuburi. Știind că la Ocna Sibiului între august 1528 și iunie 1529 au fost tăiate 283855 bucăți, în anul financiar 1534-1535 180943, producția transilvăneană în jurul anului 1530 se poate estima la circa 1,6-1,7 milioane de bucăți de sare, adică circa 11000 de tone.

În profida interdicțiilor se mai și importa sare în regat, și anume din Austria, Polonia și litoralul adriatic în regiunile limotrofe. Sarea se exporta numai într-o direcție, anume în Peninsula Balcanică, prin Bosnia și Serbia. Despre export avem date numai din începutul sec. al XVI-lea: între august 1514 și martie 1516 la vama Smederovo, aflată lângă Belgrad s-a exportat o cantitate estimată între 226 și 266 tone de sare.

5. Veniturile din sare

Veniturile din sare alcătuiau, după taxe, a doua cea mai mare de sursă de venit a regelui. În timpul lui Béla III. (1172-1196) vistieria regală a încasat din sare anual 16000 de mărci de argint, în epoca lui Sigismund de Luxemburg aproximativ 100000 de florini, pe baza unui raport datat între 1461 și 1463 între 80000 și 100000 de florini, a unui altui raport din 1475 80000 de florini. La începutul secolului al XVI-lea veniturile din sare au scăzut drastic: în 1516 la suma de 25000, iar în 1519 la numai 14000 florini. Sub Béla III aceste venituri au reprezentat circa 7% din bugetul total al trezoreriei, sub Mathia Corvinul (1458-1490) 13%.

La evaluarea veniturilor din sare însă trebuie luat în considerare că importante cantități de sare erau vărsate diferitelor persoane și instituții, fără ca valoarea acestora să apară în socoteli. Astfel nobilii primeau gratuit cantitatea de sare necesară pentru nevoile caselor lor, iar sașii transilvăneni precum și locuitorii târgurilor unde se exploata sare aveau privilegiul de a tăia anual gratis sare pe durata unei săptămâni. Pe lângă acestea, ostașii care serveau la paza hotarelor sudice și mulți demnitari regali principali primeau o parte a sala-

riului lor în sare, dar pe baza unor donații regale și o serie de persoane și instituții eclesiastice aveau dreptul la anumite cantități de sare. Valoarea totală a tuturor acestor cantități de sare nu se știe, dar valoarea lor se ridica la sume importante: de exemplu soldații trebuiau să primească în anul 1504 sare în valoare de 20588 florini, iar pe baza unui alt plan bugetar alcătuit probabil în 1511, în valoare de 21484 florini, care echivalau cu 18, respectiv 15% din salariul total al acestora. Cantitățile de sare care erau folosite pentru asigurarea exploatării și care erau date prin transfer erau de asemenea semnificative. Ca exemplu putem aminti cazul cămării din Maramureș din anul 1494, unde pentru funcționarea cămării era cheltuită 44% din sarea livrată: 16% era dată angajaților cămării (ca plată), 4% pentru transport, 24% pentru întreținerea cămării și pentru procurarea diferitelor materiale necesare funcționării cămării (fier, ceară, etc.), prin transfer s-a dat 18,5%, și numai 13% era vândută pe credit, iar abia restul de 19% a fost transportată la camerele filiale.

Zsolt Simon

Bibliografie selectivă

Doboși, Alexandru, *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (sec. XIV-XVI.)*. Studii și cercetări de istorie medie 2 (1951): 125-166.

Draskóczy István, *Das königliche Salzmonopol in Ungarn in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts*. In: *Das Zeitalter König Sigismunds in Ungarn und im Deutschen Reich*, herausgegeben von Tilmann Schmidt, Péter Gunst. Debrecen 2000: 133-143.

Draskóczy István, *Erdély sótermelése az 1530-as években*. In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről*. (Studia Miskolcinsia 5.) Szerk. Bessenyei József, Horváth Zita és Tóth Péter. Miskolc 2004: 25-70.

Draskóczy István, *Szemponatok az erdélyi sóbányászat 15-16. századi történetéhez*. In: *Studia professoris-professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Almási Tibor -

Draskóczy István - Jancsó Éva. Bp. 2005: 83-117.

Hóvári János, *Az erdélyi só a török Szendrőben*. In: *Gazdaság, társadalom, történetírás. Emlékkönyv Pach Zsigmond Pál 70. születésnapjára*. (Társadalom-és művelődéstörténeti tanulmányok 6.) Bp. 1989.

Iványi Béla, *Két középkori sóbánya-statutum*. Századok 45 (1911) 10-30, 98-113, 187-195.

Kubinyi András, *Königliches Salzmonopol und die Städte des Königreichs Ungarn im Mittelalter*. In: *Stadt und Salz*. Herausgeben von Wilhelm Rausch. Linz 1988: 213-232, 293-294.

Kubinyi András, *Die königlich-ungarischen Salzordnungen des Mittelalters*. In: *Das Salz in der Rechts- und Handelsgeschichte*. Herausgeben von Jean-Claude Hocquet, Rudolf Palme. Berenkamp 1991: 261-270.

Paulinyi Oszkár, *A sóregálé kialakulása Magyarországon*. Századok 58 (1924): 627-647.

Date cu privire la exploatările timpurii de sare din Maramureș

Una dintre importanțele bogății naturale ale Maramureșului este sarea. Prospekțiunile gravimetrice și geologice, precum și forajele săpate arată că formațiunea cu sare de aici, reprezentată prin marne salifere, gipsuri și masive de sare, se extinde pe aproape toată aria de răspândire a depozitelor tortoniene de circa 400 km², de la Bogdan Vodă (Cuhea) până la Hust. Stratul de sare se găsește începând chiar de la suprafață sau la diferite adâncimi, de la doar câțiva centimetri până la 1400 m, și este puțin deranjat tectonic, acumulările de sare prezentând forme de pernă. Sarea este de foarte bună calitate, mai mult sau mai puțin granulată, culoarea sa fiind albă sau cenușiu deschis. Acumulările de sare cele mai importante din Maramureș se găsesc la Ocna Șugatag, Coștiui și Slatina (Solotvina, Aknaszlatina), zăcămintele destul de bogate se află însă și în zona altor localități: Slătioara, Vadu Izei, Nereșnița (Neresnica, Nyéresháza), Hust și altele. De asemenea, există numeroase izvoare suprasărate (saramuri, slatine), cu mineralizație totală mai mare de 100 000 mg/l, la Coștiui, Ocna Șugatag, Slătioara, Botiza, Bogdan Vodă (Cuhea), Ieud, Rona de Sus etc.¹

În legătură cu începuturile și vechimea exploatărilor de sare din Maramureș au fost exprimate foarte multe opinii, unele deja în scrieri din secolul XVIII sau de la începutul secolului XIX, care sunt în majoritatea lor astăzi practic inaccesibile, ele fiind însă menționate și în lucrări mai noi. În cursul secolului XIX și la începutul secolului XX informațiile și părerile cu privire la aceste exploatări se înmulțesc. Luările de poziție recente repetă în bună măsură datele anterior comunicate, există însă și interpretări ce pun într-o nouă lumină vechile descoperiri.

Într-o notiță scrisă de F. Pošepný sunt amintite piesele de bronz descoperite la Coștiui (celturi și brățări), care sunt puse în conexiune cu exploatarea salinelor în epoca bronzului². Autorul vorbește și de salinele din epoca romană de la Turda, Dej, Ocna Mureș, Ilișua³.

Într-un articol dedicat exclusiv mineritului din Maramureș, Ed. Preisig este de părere că sarea de aici, în locurile unde ea apărea la suprafață, a putut fi folosită deja în epoca neolitică, prezența umană în Maramureș în această epocă fiind dovedită de apariția, în 1872, a unui topor de piatră în valea Vișeuului, între localitățile Petrova și Leordina⁴.

Existența ocnelor de sare în epoca bronzului în mai multe locuri este dovedită, potrivit aceluiași autor, de numeroasele piese de bronz găsite în Valea Regelui (Königstal, Királyvölgy) și alte puncte aflate la nord de Tisa, precum și în salinele de la Coștiui, dar mai ales de descoperirea din 1817 din Valea Regelui, atunci când a fost deschisă ocna Francisc (Franz-Grube)⁵. Este vorba de o grotă aflată la adâncimea de 13 m, cu lungimea de 9,5 și lățimea de 3,8 m, care avea în partea sa sudică o altă grotă, în umplutura căreia se aflau lucrări din lemn, funii din scoarță, precum și argilă și noroi, și care, după curățire, măsura 13 m în diametru și 4,7 în înălțime⁶. Se menționează tot din acest loc minele, de asemenea vechi, identificate în 1846 și 1847, aflate aproape de suprafață, în care s-au găsit bușteni neciopliți de fag și stejar, aceștia permițând presupunerea existenței în vechime și a unor lucrări de suprafață⁷. Pe baza celor descoperite în vechile mine, Preisig reconstituie metoda de exploatare utilizată în extracția sării, fără folosirea vreunei unelte de tăiat, ci doar prin acțiunea apei. El mai afirmă că mine asemănătoare celor de la Valea Regelui au fost identificate și la Ocna Șugatag și Coștiui, aici în apropiere de Muntele Calvaria, unde au fost descoperite

piesele de bronz. Adâncimea la care se găsesc este de regulă nu mai mare de 9,5 m, cea mai adâncă fiind la 16 m⁸.

Preisig vorbește și de exploatările de sare din Maramureș în epoca romană, după ce conchide că din timpul Regatului dacilor, căruia i-au aparținut și teritoriile maramureșene, lipsesc dovezile unor astfel de exploatări. El susține că populația, care a efectuat lucrările la Dragomirești, Ieud, Șugatag, Rona de Jos, Slatina, Neagova (Dobrkanskoe, Nyágova), Teceu (Tjacev, Těcső) etc., a venit din Transilvania, și remarcă o serie de asemănări între salinele maramureșene și cele transilvănene: aspectul ocnelor, ductul șanțurilor, haldele în formă de val și altele⁹. Autorul crede că mai ales resturile vizibile ale celor 18 ocne mai mari și 111 mai mici de la Talabor (Terebleja, Talaborfalva) îndreptătesc presupunerea că exploatări de sare în Maramureș au existat și în perioada postromană, ele funcționând până la venirea ungurilor, apoi și în continuare, fiind exploatate acum și zăcămintele aflate la adâncimi mai mari¹⁰.

După G. Wenzel, începuturile exploatărilor de sare pot fi cu certitudine urmărite înapoi în timp până în secolul XIII, el considerând datele comunicate de Preisig ca fiind interesante, pe baza lor putând fi emise însă doar ipoteze¹¹. El afirmă că satele create în jurul ocnelor s-au transformat în scurt timp în așezări libere, apoi au primit privilegiul orășenești, astfel de orașe fiind Hust, Visc (Vyškovo, Visk), Câmpulung la Tisa, Sighet și Teceu, ridicate la acest rang în 1329 de către Carol Robert¹².

J. Jereb împărtășește părerea lui Preisig în ceea ce privește datarea încă în neolitic a primelor exploatări de sare din Maramureș, dovezi în acest sens fiind citate descoperirile din 1847 de la Valea Regelui, care sunt și descrise pe scurt¹³. El descrie și câteva ocne vechi de la Ocna Șugatag, care au fost descoperite în apropiere de Valea Sărată în perioada 1831-1847 și care au fost atribuite antichității; cele mai multe dintre acestea aveau adâncimea de 10-16 m și lățimea de 8-10 m, existând și două mai mari, inundate, de 48-50 m¹⁴.

I. Mihályi se ocupă într-o lungă notă de subsol de istoricul exploatării sării în Maramureș¹⁵. El afirmă că locuitorii de aici au produs sare cu mult înainte de epoca romană, nu numai pentru consumul local, ci și pentru export, transportul sării pe Iza, Taras, Talabor și Tisa fiind realizat cu ușurință. Autorul enumeră descoperirile de piese de bronz de la Ieud, Nereșnița, Coștiui, Slatina, piesele găsite în Valea Regelui, monedele romane de la Giulești, Ieud, Sighet, Slatina etc., tezaurul de peste 1100 de monede, de asemenea romane, apărut în 1874 la Teceu¹⁶, toate puse în legătură cu exploatarea sării în timpul romanilor sau înaintea acestora¹⁷. Mihályi este de părere că în Annales Fuldenses, unde este relatată cererea din 892 a împăratului Arnulf către principele bulgar Wladimir, prin care acesta este solicitat să nu mai furnizeze sare Moraviei, se face referire la sarea din Maramureș, concluzia sa fiind că în secolul IX se exploata sarea în Maramureș și că acest ținut era atunci sub dominația bulgarilor¹⁸.

În lucrările lui L. Schmidt¹⁹ și S. Rákóczy²⁰ sunt rezumate informațiile și părerile lui Preisig cu privire la mineritul din Maramureș. În studiul lui Rákóczy, dedicat nu numai aspectelor legate de Maramureș, sunt făcute o serie de conexiuni sau presupuneri interesante²¹ și sunt reproduse în desen piese arheologice, dintre care o parte nu se mai păstrează astăzi.

Și B. Iványi susține că exploatarea salinelor din Maramureș a început înainte de romani, dovezi în acest sens fiind uneltele primitive de bronz găsite în sare pe teritoriul ocnelor²². Prezența romană și, inclusiv, mineritul în această perioadă sunt puse sub semnul posibilului, având în vedere descoperirile de monede și de inscripții romane aici, sursa de informații citată fiind lucrarea lui Mihályi²³. Autorul este de părere că, după ce Maramureșul a fost părăsit de romani, ocnele s-au ruinat, iar existența lor a fost uitată, astfel că, până la redescoperirea lor, probabil deja în secolul XIII, nu au existat exploatări de sare în Maramureș²⁴. El pune sub semnul întrebării autenticitatea informației, menționate și de Szilágyi²⁵, potrivit căreia Béla al IV-lea împreună cu fiica sa, Kunigunda, au vizitat ocnele de

sare din Maramureș, cu această ocazie fiica primind în dar una dintre ocne²⁶, totuși admite ca plauzibilă existența exploatărilor de sare aici încă în secolul XIII, având în vedere evoluția istorică ulterioară, inclusiv ridicarea la rang de oraș a mai multor localități²⁷.

Vechimea exploatărilor de sare din Maramureș este afirmată și de Tit Bud, care spune că există un număr mare de ocne părăsite, ce au aparținut coloniștilor romani, în apropierea acestora fiind descoperite monede de argint bătute de împărați romani și bizantini²⁸.

A. Filipașcu vorbește despre prezența romană în Maramureș ca de un fapt cert, dovedit prin numeroase descoperiri²⁹, printre care monede, dar și inscripții, inclusiv cea reprodusă de către Mihályi, care însă în mod cert nu provine din Maramureș³⁰. De această prezență este legată intensă expolare a sării, care își are începuturile la Dragomirești, Ieud, Giulești, Rona de Jos, Slatina, Nirișel, Neaga, Teceu, Ocna Hust și Bereneu în secolul II, metodele folosite fiind transmise urmașilor, "care au continuat să exploateze sarea neîntre-rup până la venirea ungarilor"³¹.

V. Bélay consideră sarea ca fiind cea mai importantă bogăție naturală a Maramureșului și principalul factor geografic ce a determinat popularea teritoriului³². Pe baza unor descoperiri de unelte de minerit primitive, el consideră, citându-l pe Mihályi, că sarea a fost exploatată deja în epoca romană, pentru ca în secolele de început ale mileniului II să fie deschise o serie de exploatări noi, printre acestea cele din împrejurimile Hustului și Talaborului, de la Virișmort (azi Tisa), descrisă într-un document din 1418 ca ocna deja părăsită, cele mai importante rămânând minele de la Coștiui și Șugatag³³.

Punctele de vedere mai nou exprimate cu privire la exploatările de sare din Maramureș subliniază importanța și vechimea acestora. Au fost emise și ipoteze, dintre care unele sunt greu demonstrabile.

Astfel, K. Horedt pune în legătură așezarea fortificată din Bronzul târziu de la Sighetu Marmăției cu exploatarea sării de la Coștiui și Ocna Șugatag³⁴. Această ipoteză este menționată și de Sođa Demeterová³⁵. M. Rusu este de părere că salinele amintite au fost cunoscute deja în epoca bronzului, aici fiind descoperite, la începutul secolului XIX, puțuri cu unelte de lemn, piatră și bronz³⁶. El afirmă că aceste mine au funcționat și în perioada hallstattiană³⁷. Despre prezența unor unelte de piatră și bronz cu o vechime de cca 3500 de ani, care atestă exploatarea sării la Coștiui (Rona) și Ocna Șugatag vorbesc I. H. Crișan și V. Cazacu citând o lucrare de la 1780 a învățatului ardelean Fichtel³⁸. Începuturile exploatării sării în Maramureș sunt datate și de W. Wollmann în epoca bronzului, cele mai vechi saline fiind considerate cele aflate în preajma expoatării "*Sf. Ladislau*" de la Coștiui, precum și cele din Valea Regelui³⁹. Salinele de la Coștiui-Rona sunt enumerate de Doina Ciobanu printre cele exploatate o perioadă foarte îndelungată, începută încă în preistorie⁴⁰.

Existența unor exploatări de sare în Maramureș în epoca dacică este susținută sau este considerată ca fiind probabilă de mai mulți cercetători: Crișan⁴¹, E. Iaroslavschi⁴², M. Bărbulescu⁴³, A. Rustoiu⁴⁴. Nu lipsesc nici părerile cu privire la prezența unor astfel de exploatări în epoca romană, exprimate de V. Boroneanț⁴⁵ și Ciobanu⁴⁶, sau în legătură cu posibilul comerț cu sare făcut de dacii liberi, ipoteză emisă de Wollmann⁴⁷.

Lipsesc din Maramureș investigațiile arheologice care să fie legate direct de exploatările de sare, precum lipsesc și argumentele care să permită conexiunea certă dintre diferite obiective arheologice semnalate sau deja cercetate prin săpături și salinele Maramureșului. Presupunerea că resursele de sare maramureșene au fost cunoscute și exploatate din timpuri străvechi este totuși îndreptățită, mai ales dacă avem în vedere modul de amplasare a zăcămintelor, unele aflate chiar la suprafață sau foarte aproape de aceasta. De asemenea, se poate admite cu suficient temei că sarea a reprezentat una din bogățiile care au favorizat, în ultimele secole ale mileniului II î.e.n., creșterea importanței economice a regiunii Tisei superioare și a puterii comunităților de aici⁴⁸.

Întrebarea referitoare la începuturile exploatării sării în Maramureș rămâne deocamdată fără răspuns. Cercetările arheologice de suprafață de dată recentă la sud de Tisa⁴⁹ și săpături sistematice la nord de acest râu⁵⁰ dovedesc prezența umană în zonă încă din paleoliticul mijlociu, în etapa imediat următoare această prezență fiind chiar mai consistentă. S-au înmulțit și descoperirile neolitice din Maramureș în ultimul timp, ele provenind din mai multe microzone; cele mai multe sunt concentrate, ca și cele paleolitice, pe culoarul Tisei sau în apropiere de acesta⁵¹. Marea majoritate sunt descoperiri întâmplătoare de topoare de piatră, printre acestea fiind și unul apărut, în condiții neprecizate, la Coștiui⁵². Există câteva date și cu privire la locuirea Maramureșului în eneoliticul final, și anume așezările Coțofeni de la Tisa-Certeze (Lazuri) și Sighetu Marmăției-Dobăieș⁵³. Pare foarte probabil că în acest foarte lung interval de timp, ce începe cu paleoliticul mijlociu, sarea Maramureșului a fost folosită de localnici, procurarea sa de la suprafață neîntâmpinând vreo dificultate. O presupunere similară a fost emisă și pentru Transilvania⁵⁴, în timp ce pentru anumite regiuni ale Moldovei există dovezi sigure de exploatare a sării în neolitic⁵⁵.

În etapa ce a urmat culturii Coțofeni, într-o perioadă îndelungată de peste un mileniu, Maramureșul, ca de altfel întreaga Transilvanie de Nord, a fost slab sau chiar deloc populat. O locuire, care a devenit din ce în ce mai intensă, se constată de abia începând cu secolele de mijloc ale mileniului II î.e.n., odată cu instalarea comunităților Suciu de Sus. Numeroasele așezări, dar mai ales descoperirile de bronzuri și aur sunt mărturii ale civilizației epocii bronzului, epocă căreia i se atribuie de către mai mulți experți (geologi, istorici), după cum s-a văzut, primele exploatări de sare din Maramureș, dovezile aduse fiind piesele de bronz găsite, potrivit unora, chiar în saline, precum și instalațiile identificate în ocnele de la Valea Regelui.

Cu excepția localității Ocna Șugatag, în toate celelalte așezări cu resurse bogate de sare există descoperiri de bronzuri. Cele mai multe au apărut deja în cursul secolului XIX. Datele cu privire la condițiile lor descoperire, dar și în legătură cu componența lor diferă, de cele mai multe ori, de la o sursă la alta.

La Coștiui au ieșit la iveală două depozite de bronzuri. Depozitul I⁵⁶ a fost descoperit, în 1863, pe partea nordică a Dealului Szenes (fig. 4), în apropiere de Dealul Calvaria (fig. 6). Potrivit unor informații din literatura secolului XIX, locul de descoperire se afla în vecinătatea unei saline, alții afirmă însă că piesele de bronz au fost găsite chiar în sare. Bronzurile erau depuse într-o grămadă (la adâncimea de 8-11 cm ?). Ele au ajuns la Naturhistorisches Museum din Viena (MNHV) și la Muzeul Național din Budapesta (MNMB). De asemenea, pare destul de probabil că acestui depozit i-au aparținut și cele două piese (un celt și o brătară) care au fost predate de către Oficiul regal al sării cu sediul la Coștiui, în august 1902, Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmăției (nr. inv. 23-24). În acest sens pledează și o informație din manuscrisul lui Mihályi, potrivit căreia una dintre piese, și anume un celt, se afla în posesia Oficiului încă din 1863. Informațiile din literatura recentă cu privire la numărul obiectelor recuperate sunt, cel puțin în parte, contradictorii. Ele își au punctul de plecare din datele furnizate de J. Hampel, care descrie două loturi, unul format din șapte piese, celălalt din două (în prezentarea loturilor s-au strecurat și câteva greșeli [de tipar?], unele mai greu sesizabile, care schimbă, mai ales în cazul celui de al doilea lot, înțelesul celor afirmate). Este posibil ca Hampel să fi comis o eroare, și anume să fi repetat enumerarea, respectiv descrierea a două piese. Coroborând toate informațiile și ținând seama și de posibilele greșeli făcute de Hampel, se poate concluziona că depozitului i-au aparținut patru (sau cinci) celturi cu plisc, unul cu defect de turnare, o seceră cu buton și patru (sau cinci) brătări deschise, ornamentate cu creștături⁵⁷. Dintre acestea se mai păstrează cinci piese (două celturi, două brătări și o seceră) la NHMW (nr. inv. 34892-34894; câte două piese au același nr. inv.) și una (un celt) la MNMB (nr. inv. 1863. 77. 1; piesa pierdută - o

brătară - avea nr. inv. 1863. 77. 2). Depozitul II⁵⁸ a apărut în 1936, cu ocazia construirii șoselei Coștiui-Petrova, la km 6,7. Au fost recuperate două brătări, două fragmente de la o brătară și două verigi de picior, dintre care una cu unul din capete rupt. Piese, în prezent pierdute, s-au aflat în colecția T. Kiss din Sighetu Marmăției.

Tot de la Coștiui provin câteva descoperiri izolate de bronzuri: 1) Topor cu disc și spin, descoperit în 1844, a fost în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției⁵⁹. 2) Spadă, descoperită înainte de 1892, a fost la MNMB (colecția Kiss, în prezent neidentificabilă)⁶⁰. 3) Topor cu aripioare, descoperit înainte de 1896⁶¹. 4) Celt cu plisc cu secțiunea rectangulară, descoperit, în 1983, pe dealul Hrițcova. În anul 1988 piesa se afla în colecția Școlii generale Coștiui⁶².

De la Slatina se cunosc de asemenea două depozite de bronzuri. Depozitului I⁶³, descoperit în a doua jumătate a secolului XIX și ajuns în colecția Mihályi, i-au aparținut șase topoare cu disc și spin, 11 fragmente de discuri cu spin, tuburi de înmănușare și lame de la topoare cu disc și spin, o daltă cu toc, două celturi, dintre care unul cu plisc, și, probabil, un fragment de topor cu manșonul prelungit în dreptul cefii. În prezent se mai păstrează la muzeul din Baia Mare (nr. inv. 215-226) doar fragmentele de topoare cu disc și spin și fragmentul de topor cu manșonul prelungit în dreptul cefii. Din depozitul II⁶⁴, descoperit înainte de 1913, au fost salvate și au ajuns la MNMB un topor cu manșonul prelungit în dreptul cefii, un celt și un vârf de lance.

La Slatina a ieșit la iveală în 1867, ca descoperire izolată, și o spadă cu limbă la mâner (lung. 50 cm), care a ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției⁶⁵.

Un depozit de bronzuri, reconstituit pe baza manuscrisului lui Mihályi⁶⁶, provine și de la Nereșnița. Potrivit celor afirmate de istoricul maramureșean, în apropiere de localitate, într-o salină, au fost descoperite, în 1843, două topoare cu disc și spin (lung. 26 cm), două celturi, șapte verigi (probabil brătări), dintre care unele ornamentate, precum și o spirală⁶⁷. Mihályi precizează că cele două topoare au ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției, fapt confirmat de inventarele expoziției organizate în acest oraș în 1876⁶⁸. Celelalte piese au fost donate de către J. Lugossy Academiei Ungare, fapt confirmat în parte de o informație publicată în 1844⁶⁹. Hampel descrie un singur topor cu disc și spin din colecția Liceului, afirmând că a fost descoperit în 1844⁷⁰. Acest topor este în mod cert unul dintre exemplarele amintite de I. Mihályi. Informația lui Hampel a fost preluată de J. Pasternak⁷¹ și K. Bernjakovič⁷², care consideră, evident greșit, că piesa este o descoperire izolată.

Despre un topor cu disc și spin de la Nereșnița, care s-ar afla la muzeul din Ujgorod (nr. inv. B3-481) vorbește S. I. Penjak⁷³. J. Kobal' afirmă însă că o astfel de piesă din localitatea menționată nu s-a aflat niciodată la acest muzeu⁷⁴.

Un alt depozit de bronzuri care a fost pus în legătură cu vechile exploatare de sare din Maramureș este cel de la Ieud⁷⁵. Acest depozit a fost descoperit în 1867, în punctul La Runchi. Era format din șase topoare cu disc și spin, depuse într-un vas de lut. Potrivit datelor furnizate de Mihályi⁷⁶, locul de descoperire se afla în vecinătatea unui izvor cu hydrotion, unde se găseau una lângă alta, pe panta unei ridicături de pământ, șase surpături, pe care istoricul le considera ca provenite de la ocne de sare foarte vechi. Din cele șase topoare două s-au pierdut, iar patru au ajuns în colecția Mihályi.

De la Ieud mai provin două tășuri de celt, eventual piese izolate, care au ajuns tot în colecția Mihályi⁷⁷, precum și un inel de aur, asemănător celor din tezaurul de la Sarasău, dar de mai mici dimensiuni (diam. probabil 1,5 cm), descoperit izolat în 1866, care a fost achiziționat, de asemenea, de Mihályi⁷⁸.

La Vadu Izei⁷⁹, într-o zonă de asemenea bogată în resurse de sare, evidențiate mai ales în ultimul timp, a fost descoperit, în cariera de piatră de pe coasta Dealului Brânduș, în punc-

tul La Căitar, la adâncimea de 0,50 m, printre blocuri de andezit, în vara anului 1968, un depozit de bronzuri, format exclusiv din brățări.

Un alt depozit de bronzuri care ar putea să fie pus, eventual, în conexiune cu resursele de sare este cel descoperit la Crasna Vișului⁸⁰. Piese ce formează acest depozit (celturi, brățări, verigi, o seceră, un celt de care sunt atașate o verigă și un miez de turnare pentru vârful de lance) au fost depuse printre blocuri de gresie într-o zonă premontană, la altitudinea de 669 m⁸¹. Potrivit tradiției locale, în imediata vecinătate a locului de descoperire se află, foarte aproape de suprafață, importante cantități de sare⁸².

Descoperirile de bronzuri menționate, dar și inelul de aur, aparțin în majoritatea lor secolelor XIII și, cel puțin parțial probabil, XII î.e.n., respectiv unei secvențe de timp limitată din cadrul perioadei Bronzului târziu, care se caracterizează însă în regiunea Tisei superioare printr-un foarte mare număr de depuneri de metale (depozite de bronzuri de tip Uriu-Ópályi, uneori și cu piese de aur, și tezaure de tip Sarasău sau piese izolate de aur). În timp ce depozitul de la Ieud conține exclusiv topoare cu disc și spin, iar cel de al doilea depozit de la Coștiui și depozitul de la Vadu Izei doar piese de podoabă, cele de la Nereșnița, Slatina I, Slatina II și Coștiui I au o compoziție mixtă, cu o combinație de arme, unelte și podoabe (Nereșnița, Slatina II), de arme și unelte (Slatina I) și de unelte și podoabe (Coștiui I).

Uneltele existente în aceste depozite sunt celturi (Coștiui I, Nereșnița, Slatina I, Slatina II) și o seceră (Coștiui I). Evident, secera nu putea fi utilizată la extracția sării, dar nici celturile nu au servit acestui scop. Cele prezente în depozitele discutate sunt obiecte ușoare și de mici dimensiuni, iar unul dintre ele, din depozitul Coștiui I, prezintă defecte de turnare. Nici topoarele cu disc și spin, dintre care cele timpurii au avut funcția de armă sau de semn de distincție, iar cele târzii și, probabil, funcție premonetară, nu au fost folosite în minerit.

Depozitul de la Crasna Vișului aparține unei etape cronologice mai recente decât cele anterior analizate, și anume Hallstatt-ului A. Cele mai multe dintre piesele componente fac parte din categoria podoabelor. Pe lângă acestea sunt prezente aici și câteva unelte ușoare, folosite cu precădere în activități gospodărești.

Examinând întregul ansamblu de descoperiri de bronzuri din Maramureș, nu vom găsi nici un obiect despre care s-ar putea afirma cu certitudine că reprezintă o unealtă de minerit. Doar o singură unealtă, și anume toporul cu gaura de înmănușare transversală din cel de al doilea depozit de la Șieu, este mai masivă, având greutatea de 970 g⁸³.

Unelte de minerit există totuși în depozitele din Transilvania. Este vorba de ciocanele cu aripioare (Lappenpickel), piese prevăzute cu un braț cu vârful ascuțit, iar în partea superioară, pe ambele laturi, cu aripioare mai mult sau mai puțin îndoite, precum cele din depozitele de la Uioara⁸⁴ și Gușterița⁸⁵, și de un baros fragmentar de la Uioara⁸⁶. Rusu menționează ciocane cu aripioare și în depozitul de la Șpălnaca⁸⁷. Aceste piese sunt desemnate fie doar ca unelte de minerit, fără alte precizări, fie ca unelte folosite în exploatarea sării. Depozitele menționate aparțin etapei cronologice imediat următoare depozitelor de tip Uriu-Ópályi.

Analogiile apropiate ciocanelor cu aripioare transilvănene au apărut în Austria, în mai multe saline ale grupului de est de la Hallstatt, în câteva morminte și ca descoperiri izolate pe teritoriul cimitirelor de aici⁸⁸, precum și în depozitul de la Sipbachzell⁸⁹. După E.F. Mayer, ciocanele cu aripioare apar prima dată în epoca câmpurilor de urne (Urnenfelderzeit), iar din etapa evoluată a acestei epoci sau poate chiar mai devreme începe exploatarea sării prin metode miniere, perioada de înflorire a extracției de sare corespunzând însă epocii hallstattiene⁹⁰. Ciocanele cu aripioare de bronz sunt întrebuințate, cel puțin la Hallstatt, și în faza timpurie a Hallstatt-ului târziu, ele fiind apoi înlocuite cu ciocanele de fier⁹¹.

Descoperiri mai recente de la Hallstatt, urmând de fapt altele mult mai vechi de la mijlocul secolului XVIII, indică însă existența unor exploatări miniere de sare deja în secolul

XII î.e.n., apărând aici obiecte de lemn și piele, funii din scoarță, mânere de fag și stejar, pe care se observă urmele aripioarelor de la ciocane, vârfuri de bronz rupte, provenite fără îndoială de la Lappenpickel de formă sudestoeuropeană (de fapt transilvăneană)⁹². Prezența acestor unelte în depozitul de la Sipbachzell, încadrat de asemenea în faza veche a câmpurilor de urne, reprezintă o dovadă în plus pentru datarea timpurie a salinelor.

Autorii austrieci sunt de părere că exemplarele transilvănene de Lappenpickel au servit mai degrabă la extragerea minereurilor cuprifere⁹³. Argumentul adus în acest sens este faptul că piesele apărute în Transilvania sunt rupte relativ aproape de partea lor superioară, în timp ce cele de la Hallstatt și Sipbachzell au rupturile înspre vârf. De aici ar rezulta implicit că ele au fost folosite în exploatarea unor materiale diferite.

Piesele de la Uioara și Gușterița, eventual și de la Șpălnaca, se găsesc în așa-numitele depozite-turnătorie, care au în compoziție în număr mare turtite și obiecte fragmentare. Depozitele amintite se află, așa cum specifică și Rusu⁹⁴, într-o zonă apropiată de saline. Nu se găsesc la distanțe mari nici resursele de minereuri neferoase. Folosite în extragerea sării sau a minereurilor, eventual a ambelor resurse, ciocanele cu aripioare reprezintă dovada clară a existenței unor exploatare de adâncime și în Transilvania în secolele de sfârșit ale mileniului II î.e.n.

Revenind la descoperirile de bronzuri din Maramureș discutate, este de menționat că ele argumentează în primul rând prezența unor locuiri din Bronzul târziu în zonele bogate în sare. Dacă informațiile cu privire la apariția unora dintre bronzuri în saline sau în apropierea acestora corespund realității, atunci aceste descoperiri constituie argumente pentru datarea timpurie a activității miniere în Maramureș, chiar dacă obiectele găsite nu erau folosite în astfel de activități. Ele pot însă reprezenta depuneri votive făcute de cei care lucrau în mine sau la exploatarea de suprafață, o categorie de oameni care avea desigur, cel puțin parțial, obiceiuri distincte de cele ale celorlalți membri ai comunității. Fără îndoială, sunt necesare noi descoperiri pentru a dovedi mai argumentat această presupunere⁹⁵.

Recent au revenit în actualitate și descoperirile ieșite la iveală în Valea Regelui. În studiul publicat în 2005 de către V. Wollmann și H. Ciugudean se remarcă *“suprinzătoarea asemănare dintre obiectele găsite în anul 1817 în Maramureș, mai bine spus în Valea Regilor...cu cele descoperite în anul 1938 la Valea Florilor”*⁹⁶.

Pentru una dintre piesele găsite la Valea Florilor, un jgheab de lemn, a fost efectuată și o analiză 14C, rezultând o datare de cca 1250 î.e.n.⁹⁷, acest rezultat fiind considerat *“suficient de convingător în ceea ce privește vechimea exploatarea de sare de la Valea Florilor”*⁹⁸.

Asemănările clare ale pieselor descoperite la Valea Regelui și Valea Florilor lasă să se întrevadă o metodă identică de exploatare a sării, prin folosirea apei dulci. Acest fapt nu înseamnă în mod obligatoriu că exploatarea din cele două locuri au funcționat în același timp, mai ales dacă avem în vedere că metoda amintită rămâne în uz o perioadă îndelungată, iar începând cu celții devine chiar procedeul sistematic de obținere a sării⁹⁹. Desigur, nu se exclude nici posibilitatea contemporaneității sau măcar a apropierea în timp a salinelor vechi de la Valea Regelui și Valea Florilor.

Ținând seama de probele, e drept mai mult indirecte, adunate până în prezent, dar și de constatarea că mai ales în Bronzul târziu regiunea este intens populată, ipoteza cu privire la începuturile extracției subterane a sării din Maramureș în secolele de sfârșit ale mileniului II î.e.n. și la existența deja într-o etapă anterioară a unor exploatare de suprafață este acceptabilă.

Începând cu secolul IX î.e.n., Maramureșul, ca de altfel o parte însemnată a regiunii Tisei superioare, se depopulează. Pentru o perioadă destul de îndelungată, care este definită drept prima epocă a fierului, au fost identificate doar câteva așezări: Tisa-Certeze (Lazuri), Ieud-Podul de la gura Gârbovei, Sarasău-Zăpodie¹⁰⁰, Sighetu Marmăției-Făget¹⁰¹, Biserica Albă (Belaja Cerkov')-Dealul Mănăstirii¹⁰², probabil și Ocna Șugatag-Handal¹⁰³. Aceasta din

urmă se află în apropierea lacului sărat Gavrilă, format pe locul unei saline. Așezările menționate aparțin unor secvențe cronologice diferite din cadrul primei epoci a fierului. Cu foarte mici excepții, ele nu au furnizat decât ceramică.

Situația cercetării arheologice din Maramureș pentru etapele de evoluție ulterioare nu este diferită sensibil de cea cu privire la prima epocă a fierului. Este posibil ca în anumite perioade gradul de populare a regiunii să fie similar cu cel din secolele imediat ulterioare epocii bronzului.

Așezările Latene identificate în Maramureș sunt chiar mai puține decât cele din Hallstatt-ul mijlociu și târziu: Oncești-Cetățuia¹⁰⁴, Slatina-Cetate¹⁰⁵, Biserica Albă-Dealul Mănăstirii¹⁰⁶. Este interesant că toate aceste așezări sunt de înălțime și sunt fortificate, se poate deci presupune cu destul temei că au existat în epoca a doua a fierului și așezări deschise, aflate în locuri mai joase. De altfel, locuirea din această epocă este dovedită și de prezența descoperirilor monetare la Sighetu Marmației¹⁰⁷, Ieud¹⁰⁸, Rozavlea¹⁰⁹.

Pentru epoca romană¹¹⁰ este identificată până în prezent doar o singură așezare, și anume cea de la Călinești-Rogoaze¹¹¹, sunt cunoscute însă mai multe descoperiri monetare¹¹², fapt ce sugerează o locuire mult mai accentuată decât cea indicată de stadiul actual al cercetării obiectivelor arheologice.

O situație aproape identică se constată și în privința cunoașterii secolelor V-XIII e.n. Au fost cercetate mai multe așezări din acest interval cronologic: Sarasău-Zăpodie¹¹³, Crăciunești-Mohelca¹¹⁴, Tisa-Certeze (Lazuri)¹¹⁵, Slatina-Cetate¹¹⁶ Sighetu Marmației-Valea Mare¹¹⁷. Ele aparțin unor etape de timp diferite, astfel că problema densității habitatului în secolele menționate este departe de a fi elucidată. În acest interval se datează și două tezaure de dirhemi arabi¹¹⁸, precum și două inele de tâmplă provenite, probabil, dintr-un mormânt datat în secolele XI-XII e.n., găsit în raza localității Sighetu Marmației¹¹⁹.

Deși s-a afirmat în repetate rânduri că în secolele ulterioare epocii bronzului a continuat extracția sării în Maramureș, lipsesc orice dovezi în acest sens. Cu o eventuală excepție, și anume așezarea preistorică de la Ocna Șugatag, necercetată încă prin săpături, aflată în apropierea salinelor, nici una dintre așezările pre- și protoistorice identificate nu poate fi pusă în legătură directă cu vreo exploatare de sare, fie de suprafață, fie de adâncime. Este totuși aproape cert că sarea Maramureșului, măcar cea aflată la suprafață, a fost folosită și de-a lungul mileniilor I î.e.n.-I e.n. Poate că ea a fost exploatată în cantități mari, o parte fiind destinată schimbului.

Pentru ca această prezumție să poată fi demonstrată, sunt necesare, în afara unor considerații teoretice, argumente, ce se obțin prin ample cercetări de teren, dar și prin noi prospecțiuni în salinele vechi încă detectabile.

După abandonarea exploatărilor de sare moderne, în 1934 la Coștiui, în 1951 la Ocna Șugatag¹²⁰, o bună parte a salinelor s-a distrus mai ales datorită infiltrațiilor de apă dulce. Urmele unora dintre ele se observă încă. Acestea pot reprezenta un punct de plecare în investigație.

În mai anul 2003, Clubul de Speologie "Montana" din Baia Mare a inițiat cercetarea salinei Apaffy de la Coștiui (fig. 7). Potrivit lui Szilágyi¹²¹, această salină se număra spre sfârșitul secolului XIX printre cele 14 deja abandonate, există totuși informații că ea a fost redeschisă în timpul celui de al doilea război mondial, exploatări neautorizate și la scară mică desfășurându-se aici chiar și după 1945¹²². În anii '80 ai secolului trecut au fost executate la galerie lucrări de reparații în vederea punerii obiectivului în circuitul turistic, care au fost însă abandonate înainte de finalizare¹²³.

În prezent se păstrează într-o stare foarte proastă de conservare intrarea și o parte a galeriei (fig. 8-9), o altă intrare de galerie, abia perceptibilă, despre care se presupune că aparținea aceleiași ocne (fig. 16), precum și două puțuri, acestea din urmă mult mai bine con-

servate (fig. 10-12). Etapele cercetării pot fi astfel rezumate¹²⁴: S-a coborât pe puțul de 8 m adâncime și s-a ajuns la nivelul galeriei. Galeria este perforată de un puț pornit de la suprafață, care ajunge până la -23 m, aici începând salina propriu-zisă. Având formă de clopot, aceasta este acum parțial umplută de un lac, adâncimea actuală a acestuia neputând fi stabilită, luciul de apă aflându-se, la data cercetării, la -47 m, cota absolută fiind +360,9 m. Într-o perioadă de 16 ani, nivelul lacului, care este alimentat de apele de precipitații, s-a ridicat cu 1,9 m¹²⁵. Partea de intrare în galerie, acum surpată, este armată cu prilejul lucrărilor menționate din anii '80, în timp ce interiorul galeriei (fig. 13-14) păstrează o armătură veche, de tip "desiș" (trunchiurile sunt așezate vertical unul lângă altul, fără spații între ele). Vechimea destul de apreciabilă a galeriei este indicată și de faptul că profilul are o lățime mică. În galerie se păstrează mai multe trunchiuri parțial retezate și decorate (fig. 15), care au servit, foarte probabil, pentru poziționarea sursei de iluminat (opaiț, lampă). În peretele salinei propriu-zise se observă resturile unui sistem de coborâre semicircular amenajat din bârne, în momentul de față neutilizabil. În cadrul cercetării s-a stabilit și faptul că între salina Appafy și lacul Francisc, format prin surparea unei vechi mine, nu a existat nici o legătură, ceea ce înseamnă că salina Appafy este stabilă, prin urmare exploatabilă, eventual și turistic.

În cadrul cercetării menționate de la Coștiui nu au fost găsite artefacte care să indice exploatări foarte vechi. Identificarea acestora este îngreunată și de permanentele mișcări tectonice din zonă, care modifică peisajul. Astfel, de exemplu, în urma unor prăbușiri recente, lacul Francisc, odinioară o atracție deosebită a localității, nu mai există (fig. 19).

Studiul geologic și geotehnic efectuat la Coștiui (vezi fig. 1-3)¹²⁶ indică că partea localității cea mai afectată de prăbușirea salinelor vechi este cea vestică, pe o lungime de cca 700 m și lățimea de 100-150 m, pe direcția NE-SW (fig. 17-18), acest aliniament cuprinzând fostele mine Francisc, Pál, Károly, Maria Tereza, Antal, Jozsef și Kurucz. Există și alte suprafețe restrânse de ușoară scufundare, umplute cu apă sau colmatate. Zona minei Ferdinand, aflată în extremitatea de est a jumătății de vest a localității, este de asemenea surpată, iar mina inundată. Între cele două zone a fost evidențiată o suprafață cu o lungime maximă de 550 m și lățimile în limite de 180-420 m, unde au fost sesizate urmele unor vechi exploatări, minele având un areal restrâns (30 m lungime, 20 m lățime). Gradul de stabilitate și siguranță a terenului n-a putut fi cu certitudine stabilit tocmai datorită faptului că nu există o certitudine asupra extinderii minelor în subteran. Se pare că această zonă este cea mai propice pentru demararea unor cercetări arheologice. Astfel de cercetări pot fi întreprinse și în porțiunea de est a localității, în dreapta și stânga văii Szenes (fig. 5), în apropiere de presupusul loc de descoperire a depozitului de bronzuri Coștiui I, într-o zonă propice habitatului.

Un studiu geologic și geotehnic a fost întocmit și pentru localitatea Ocna Șugatag (vezi fig. 20-22)¹²⁷.

Din acest studiu, din care reproduc, cu permisiunea celor care l-au elaborat, câteva pasaje importante și pentru planificarea unor cercetări arheologice, rezultă că în dreptul fostelor exploatări se constată prezența unui areal de scufundare activă (fig. 23) ce a reactivat procesele geomorfologice locale, areal ce are tendința evidentă de a se extinde atât în lungul albiei pârâului Valea Sărată (fig. 28), cât și pe ambii versanți, în dreptul complexului de lacuri (fig. 24-27). În aceste condiții, dinamica actuală cunoaște o evoluție rapidă în primul rând prin reactivarea eroziunii liniare și a alunecărilor de teren. Acestea au provocat la rândul lor modificări în dinamica proceselor din întregul bazin superior ale căror efecte s-au repercutat foarte repede și în porțiunea din aval a bazinului (în special adâncirea în marnele monoclinale, activarea malurilor pârâului, a torenților și conurilor de dejecție, precum și declanșarea unor alunecări pe versantul N-E al dealului Rozinii).

Procesele sufozionale din regiune se datoresc prezenței sării în apropierea suprafeței topografice și a lucrărilor miniere mai vechi legate de exploatarea sării. Agresivitatea apelor

de suprafață și a celor de infiltrație au dus la o evoluție rapidă a unor forme de sufoziune de suprafață - doline-care, prin dimensiunile și densitatea lor, au generat un relief elastocarstic ce se suprapune pe arealul de scufundare menționat și se extinde spre sud în jurul lacului Gavrilă. Dintre dolinele mai vechi ce s-au adâncit și extins ca urmare a legăturii lor cu cavitățile subterane, cele aflate pe versantul drept al pârâului cantonează lacuri (Elisabeta, Bătrân, Vrăjitoarei), iar versanții lor abrupti sunt afectați de procese actuale deosebit de active: surpări, alunecări, ravenări. Acest grup de doline corespunde în subteran în parte salinei Bogdan și, deși legăturile lor actuale sunt temporar întrerupte prin dopuri de materiale provenite din degradarea versanților, posibilitatea reluării unor asemenea legături nu poate fi exclusă.

În jurul lacului Pipiriga, de o parte și alta a albiei pârâului Valea Sărată, se dezvoltă un microrelief elastocarstic actual cu implicații în modificarea albiei minore. În doline s-au instalat deja ochiuri de apă, iar celor ce încep a se contura, le corespund înmlăștinirile de pe partea stângă a pârâului. Schimbarea cursului albiei pârâului Valea Sărată a generat, la rândul ei, formarea unor microterase locale din materiale abia consolidate.

Grupul de lacuri Gavrilă, Mihai și Vorsing corespunde unei evoluții mai îndelungate a proceselor de sufoziune. Astfel, lacul Gavrilă, în forma sa actuală a luat naștere prin îngemănarea a cel puțin patru doline formate în dreptul salinelor Mihai și Dragoș Vodă. Lacurile Vorsing și Mihai sunt mai recente, dolinele în care sunt cantonate având o evoluție mai rapidă. Ca urmare, într-un viitor apropiat, lacul Mihai se va uni cu lacul Gavrilă prin năruirea suprafeței reduse ce desparte aceste doline. Prăbușirile și alunecările sunt favorizate și de prezența unei linii de izvoare la contactul dintre argilele cenușii și depozitele piemontane pleistocene, din abruptul sudic, abrupt ce înaintează regresiv spre grupul de doline ce rețin apele lacului Vorsing. Procesele de sufoziune au generat în această zonă câteva doline mici, incipiente, la baza acestui abrupt, contribuind la subminarea lui.

Salina Dragoș Vodă a fost ultima prin care s-a exploatat masivul de sare. Având o suprafață de circa 21 000 m², este alcătuită din 8 camere. Primele patru camere au secțiunea cvasiogivală, înălțimea de cca 50 m, deschiderea la tavan de 10 m, iar talpa de 30 m. Adâncimea până la care s-a exploatat este 120 m. Următoarele trei camere au profil trapezoidal cu înălțimea de 42 m, deschiderea la tavan 10 m și talpa de 25 m, aflându-se la aceeași adâncime cu primele camere. Camera a opta, ultima, este și cea mai scundă, având doar 20 m înălțime, profil ogival, restul valorilor fiind aceleași. Grosimea stratului de acoperiș deluvio-coluvial scade de la sud spre nord de la 35 m la 5-6 m. În pofida existenței unor sisteme de drenuri de suprafață și subterane, în iunie 1948 apa s-a infiltrat prin tavan și neputând fi oprită, la 31 mai 1950 a încetat extracția sării, iar la 1 septembrie salina a fost inundată. La 15 iunie 1957 a început o serie de surpări și prăbușiri subterane axate în zona puțurilor de apă, acces și extracție a salinei Mihai și a puțului de apă vestic și probabil a galeriilor ce leagă puțul ascensorului cu camera 1 a salinei Dragoș Vodă. Prăbușirea însoțită de zgomote și trepidatii denotă modificări importante în topografia salinei. Mișcarea lentă de scufundare și care a dus la formarea cuvetei lacului Gavrilă a durat 4-5 luni, după care a încetat de a fi sesizabilă. Adâncimea mare a celor cinci depresiuni lacustre (maximă de 29-30 m), circulare și îngemănate, au condus la concluzia că aici nu este vorba de simple pâlnii sufozionale. Materialul de acoperiș are aici doar 27-32 m grosime, iar stratul de sare protector deasupra salinei Mihai nu depășește 10-18 m, total insuficient pentru limitarea infiltrațiilor apelor freatice.

Majoritatea pilonilor de susținere din sare au fost subdimensionați. Astfel în salina Dragoș Vodă, grosimea pilonilor nu a depășit 12-18 m, în timp ce valoarea necesară era de 20-21 m (numai pilonul dintre camera 7 și 8 se încadrează între aceste limite acceptabile). Este foarte probabil ca primii trei piloni să se afle într-o fază înaintată de erodare chimică.

Probabilitatea producerii unor surpări în jurul puțului de apă nordic din dreptul camerei 5 este destul de mare.

În ceea ce privește salina Bogdan, situația este puțin diferită decât a celor prezentate. Având cameră aproape paralelipipedică cu înălțimea de 40-45 m, un tavan de siguranță de 20-30 m, iar stratele de acoperiș de 12-18 m grosime, exploatarea sării aici s-a apropiat de marginea masivului, verticalitatea straturilor de sare pledând în acest sens. Puterea de dizolvare a apelor agresive freatice din acoperiș ca și a celor din zona de contact a fost factorul principal care a dus la apariția bazinului de prăbușire în care este cantonat lacul Bogdan I și II, cele mai tinere dintre marile lacuri de la Ocna Șugatag. Aceste lacuri, datorită fenomenului foarte activ de prăbușire, vor fi într-un timp scurt unite.

În lungul albiei pârâului Valea Sărată, în zona complexului de lacuri și în amonte de acestea, procesele de aluvionare în albie, asociate cu procese de sufoziune, eroziune locală și sărăturare, fac neutilizabile terenurile. Pe versanții din zona de obârșie a bazinului, terenurile au o stabilitate mai mare; eroziunea areolară este asociată cu forme incipiente de eroziune liniară și de sufoziune.

Sectorul superior al bazinului Văii Sărate (*“La Salină”* și *“Colerași”*), unde grosimea depozitelor piemontane poate depăși 40 m, constituie adevărate rezervoare freatice. Apariția mării depresiuni în care e cantonat lacul Gavrilă și lacul Vorsing, atrage descărcarea lor accelerată către această zonă; aceste ape cu mineralizație redusă, ca și cele ce provin din extremitatea sud-vestică a dealului Rozinii, au avut ca urmare stabilirea stratificației hidrochimice în lacul Gavrilă (după analizele efectuate la 9.IV.1977 de către C.P.J. Maramureș, mineralizația totală varia între 0,548 gr./l la suprafață și 58,72 gr./l la 30 m adâncime; în 15.IX.1970, în puțul vechi, la suprafață se înregistrau 1,1 gr./l săruri, iar la 70 m adâncime - 261,88 gr./l). Nu este dovedită o legătură permanentă între volumul de apă al lacului Gavrilă și volumul de apă din salina Dragoș Vodă, dar nu se poate nega prezența unei relații temporare. Conform ridicărilor topografice, cota fundului lacului Gavrilă este situată la cca 438-435 m. Cota la care se aflau tavanele salinelor Mihai și Dragoș erau de aproximativ 425 m și respectiv 388 m (camera 7). Rezultă că, în cel mai bun caz, cuveta lacustră e separată de salina Mihai printr-un strat de sare care avea în 1957 maximum 7-10 m grosime. Data fiind evoluția rapidă a clastocarstului, este puțin probabil ca acest strat să mai constituie un ecran de protecție față de apele relativ agresive din lacul Gavrilă.

Dintr-o sumară estimare a bilanțului hidric al lacului Gavrilă, fără a lua în considerație aportul freatic, ar rezulta, la valori medii multianuale, un surplus anual de 7.020 m³ (circa 2,8% din volumul lacului) sau o creștere de nivel anuală de 29,8 cm. Se știe că emisarul ce iese din lac nu are scurgere permanentă, iar după informații locale, nivelul lacului are variații mici, ceea ce sugerează o scurgere subterană din lac. După umplerea salinelor Mihai și Dragoș Vodă, această scurgere are loc prin depozitele de acoperiș ale masivului de sare și numai în măsura în care sunt extrase cantități importante de apă sărată din saline, scurgerea poate avea lor și în acest sens. Problema păstrării calitative și cantitative ale acestui echilibru este esențială.

Paralel cu eroziunea de suprafață, procesele de tasare și sufoziune afectează negativ o parte din perimetrul localității. Apele freatice își sporesc mineralizația spălând masivul de sare.

Cea de-a doua unitate distinctă a arealului o constituie aria depresionară cuprinsă între lacul Gavrilă și meandrele încătușate de lângă cantonul silvic. Axată în lungul văii Sărata, depresiunea ocupă spațiul situat pe flancul masivului de sare (aflat la numai 1,5 -2 m de suprafața topografică în dreptul lacului Pipiriga). Zona de adâncire maximă tinde să se deplaseze către salina Dragoș Vodă (camerele 6-8), fapt evidențiat de numeroasele despletiri și terasetele lăsate pe dreapta văii.

Din informațiile furnizate de localnici reiese că vechea albie era complet controlată, scurgerea efectuându-se într-un jgheab de lemn impermeabilizat. Drenarea apelor într-o albie regularizată este în prezent absolut necesară între camera 6 și lacul Pipiriga, această zonă având tendința de a se transforma într-o arie înmlăștinată, accentuând astfel sufoziunea locală. Cu excepția apelor freatice ce debușează din dealul Rozinii și parțial din interfluviul Cosău-Valea Sărată, celelalte ape (de suprafață și freatice) care drenează depresiunea, sunt neagresive sau puțin agresive, având conductivitatea electrică mai mare de $10.000 \mu\text{S}$. Proveniența izvorului sărat situat în axul depresiunii nu este cert. El poate fi alimentat de apele freatice aflate în contrapantă pe flancul masivului de sare, dar nu se exclude posibilitatea alimentării lui și cu ape din salinele Dragoș Vodă și Bogdan prin intermediul unor vechi rețele de canale de drenaj subteran. După informațiile localnicilor, acum câțiva ani lacul Bătrân a secăt brusc, pe fundul lui observându-se blocuri de sare. Reumplerea a avut loc la fel de rapid în mai puțin de 24 de ore cu apă sărată și caldă.

În ceea ce privește dinamica actuală a celor doi versanți este vizibilă evoluția mult mai rapidă a versantului estic, în care, pe lângă procesele de suprafață, au avut loc puternice sufoziuni și prăbușiri ce au condus la formarea cuvetelor lacurilor Bogdan I și II (cel mai recent), Bătrân, Vrăjitoarei etc. Ritmul mai accelerat de evoluție pe versantul estic, care va afecta negativ o parte din perimetrul localității, trebuie pus pe seama poziției masivului de sare, aflat în zona sa marginală și afectat de lucrări subterane de exploatare, ceea ce a facilitat activitatea deosebită și a apelor de contact.

În condițiile descrise, o cercetare arheologică ce își propune identificarea la Ocna Șugatag a unor eventuale exploatări de sare pre- sau protoistorice este extrem de dificilă. Totuși, așa cum menționam, în apropierea unuia dintre lacurile sărate au fost descoperite urmele unei așezări ce datează, se pare, din mileniul I î.e.n. Probabil că urme de acest fel mai există în zonă. Punerea lor în evidență ar demonstra un habitat mult mai vechi decât cel cunoscut din documentele scrise, fiind foarte plauzibilă legătura sa cu bogatele resurse de sare.

O altă direcție a investigației referitoare la exploatarea și folosirea sării în Maramureș este cea care are ca obiect izvoarele de saramură. O listă cu un număr foarte mare de astfel de izvoare a fost furnizată deja de Szilágyi¹²⁸. Deocamdată am putut doar constata că aceste izvoare sunt și astăzi utilizate (fig. 30-34), dar nu am identificat în apropierea lor urme de locuire vechi. Cercetările viitoare vor furniza, fără îndoială, și astfel de urme.

Carol Kacso

Note

1. Din literatura mai veche referitoare la aspectele geologice legate de sarea din Maramureș a se vedea **I. Szilágyi**, *Máramaros vármegye egyetemes leírása a Magyar orvosok és természetvizsgálók 1876-ban Szigeten tartott XIX-dik nagygyűlésének alkalmából*, Budapest, 1876 (citată în continuare Szilágyi, Máramaros) 83 sqq., 406 sqq., iar din literatura recentă **C. Stoica, I. Gherasie**, *Sarea și sărurile de potasiu și magneziu din România*, București, (f. a.), 78 sq.; **V. Mutihac**, *Structura geologică a teritoriului României*, București, 1990, 220.

2. **F. Pošepný**, *Das Alter der karpatischen Salinen*, OesterrZBH 15, 1867, 191.

3. Ibidem.

4. **Ed. Preisig**, *Geschichte der Máramoreser Bergbaues*, OsterrZBH 28, 1877, 301 sq., pl. XII, fig. 1-

3. Piesa s-a aflat în colecția lui I. Mihályi de Apșa. Potrivit informației comunicate de acesta (în *A történet előtti Máramaros*, probabil 1883, manuscris la Direcția județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, Baia Mare [prescurtat în continuare Mihályi, *Máramaros*], 6 sq.), ea a fost descoperită în 1870. Toporul, pierdut între timp, este amintit în mai multe lucrări (*ArchÉrt* S.V. 10, 1876, 294; *Magyar orvosok és természetvizsgálók 1876 augusztus 22-től egész 28-ig Máramaros-Szigeten tartott XIX. nagygyűlésének történeti vázlati és munkálatai*. Budapest, 1878 [prescurtat în continuare *Magyar orvosok*], 165; **L. Schmidt**, *A máramarosi bányászat fejlődésének története*, BányKohLap 34, 1901, 331; **C. Kacsó**, *Date noi cu privire la preistoria Maramureșului*, Angustia 4, 1999 [prescurtat în continuare **Kacsó**, *Preistoria*], 55), dar singura ilustrație cunoscută

este cea publicată de Preisig.

5. Preisig, op. cit., 302, pl. XII, fig. 4-33.

6. Dimensiuni ușor diferite, se pare mai exacte, sunt oferite de *Vezető a Magyar Királyi Földtani Intézet Múzeumában, Földt. Int. Népszerű Kiadványai 1*, 1909 (prescurtat în continuare *Vezető*), 176. Pieseile descoperite în Valea Regelui au fost păstrate un timp la Slatina, apoi au ajuns la Muzeul Institutului Geologic din Budapesta (vezi și fig. 105 din publicația citată), locul lor actual de păstrare, potrivit informației primite de la V. Wollmann, căruia îi datorez și datele bibliografice, nu este cunoscut. Într-o foarte recentă comunicare trimisă de domnul dr. A. Szemán sunt informat că zece piese de lemn de la Valea Regelui se păstrează la Központi Bányászati Múzeum (Muzeul Central de Minerit) din Sopron (nr. inv. 2000. 106. 1-2000. 106. 10).

7. Preisig, loc.cit. W. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană*, BiblMusNap XIII - VeröffentBergbauMusBochum, Cluj-Napoca, 1996, 246 localizează Valea Regelui la Ocna Slatina (Maramureș), aceeași localizare fiind menționată și de A. Rustoiu (*Locuirile dacice*, în V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. A. Balaguri, C. Cosma, *Solotvino-"Cetate"* [Ucraina Transcarpatică]. *Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu*, BiblThrac 33, Cluj-Napoca, 2002 [prescurtat în continuare Rustoiu, *Locuiri*], 77; *Sarea Maramureșului și așezările dacice de pe Tisa superioară*, Marmatia 7/1, 2003 [prescurtat în continuare Rustoiu, *Maramureș*], 202), iar Doina Ciobanu, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I-XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean*, Buzău, 2002, 181 la Slatina, pe râul Vișeu. Szilágyi, *Máramaros*, 422 spune însă că aceasta se găsește la 4 km nord de Alsó-Neresznicze (Nereșnița de Jos), pe locul vechii saline aflându-se un izvor sărat, același loc fiind indicat și de I. Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV* (prescurtat în continuare I. Mihályi, *Diplome*), Maramureș-Sziget, 1900, 619, nota 2. În P. Szokol, *Az akna-szlatinai sótelep bányászata*, BKL 12, 1879, 134 și în *Vezető*, loc. cit. se afirmă că Valea Regelui este plasată la 32 km nord-vest de Aknaszlatina (Slatina, astăzi Solotvino).

8. Preisig, loc.cit.

9. Ibidem, 303.

10. Ibidem, 311 sqq.

11. G. Wenzel, *Magyarország bányászatának kritikai története*, Budapest, 1880, 147, nota 2.

12. Ibidem.

13. J. Jereb, *Az aknasugatagi sóbányászat*, BKL 17, 1884, 2.

14. Ibidem, 12.

15. I. Mihályi, *Diplome*, 618 sqq., nota 2.

16. Acest tezaur a fost greșit localizat de mai mulți cercetători la Teceu Mic, respectiv la Teceu, județ Maramureș, vezi C. Daicoviciu, N. Constantinescu, *Breve histoire de la Transylvanie*, București, 1965, harta 3 - *L'espace carpato-danubien à l'époque romaine*; T. Bader, *Descoperiri monetare în Cîmpia someșană*, Baia Mare, 1967, 9; D. Protase, T. Bader, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Ghirișa*, în *Tezaururi monetare din*

județul Satu Mare, Oradea, 1968, 49; Gh. Lazin, *Circulația monetară în nord-vestul României (sec. II-IV)*, StComSatu Mare 1, 1969, 113, nr. 18; B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia N.S. 15, 1971, 397; idem, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, SCIV 22, 1971, 117; T. Bader, J. Winkler, *Al doilea tezaur de denari romani imperiali descoperit la Ghirișa (com. Beltiug, jud. Satu Mare)*, StComSatu Mare 4, 1980, 115; A. Sășianu, *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1980, 174, nr. 134; S. Dumitrașcu, *Dacia Apuseană (Teritoriul dacilor liberi din vestul și nord-vestul României în vremea Daciei romane)*, Oradea, 1993, 125, nr. 7; A. V. Matei, I. Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec. II-IV p.Chr.) în spațiul nord-vestic al României*, Zalău - Cluj-Napoca, 2000, 82, nr. 137; V. V. Vizauer, *Un denar roman de la Sighetu Marmăției*, Marmatia 7/1, 2003, 223. Localitatea de descoperire este indicată corect în mai multe lucrări ale lui I. Mihályi (*Máramaros földje a történelem előtti korban*, în "Közérdek. Politikai hetilap", M.-Sziget, anul 1, nr. 13-17 din 25 noiembrie-23 decembrie 1883; *Diplome*, 619), precum și în lucrările lui A. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, ed. a II-a, Baia Mare, 1997, (prima ediție a apărut la București în 1940), 20 sq.; M. Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986, 16; I. Stanciu, *Descoperiri din a doua jumătate a mileniului I î.H. și mileniul I d.H. în județul Maramureș*, EphNapocensis 2, 1992, nota 43; V. Kotigoroško, *Ținuturile Tisei superioare în veacurile III î.e.n.-IV e.n. (Perioadele La Tene și romană)*, BiblThrac XI, București, 1995, 133; G. M. Iuga, *Monede din tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Teceu*, Marmatia 7/1, 2003, 229 sqq.

17. În acest context, istoricul transcrie și o inscripție romană, încastrată în peretele casei sale din Sighet, despre care afirmă însă că a fost adusă de la Ulpia Traiana.

18. Mihályi, *Diplome*, loc. cit.

19. L. Schmidt, *A máramarosi bányászat fejlődésének története*, BányKohLap 34, 1901, 330 sqq.

20. S. Rákóczy, *A bányászat multja a magyar birodalom földjén*, BányKohLap 43, 1910, 613 sq., 778 sq.

21. Spre exemplu, Rákóczy, op. cit., 610 presupune că la turnarea pieselor de bronz din depozitul de la Gușterița a fost folosit cuprul provenit din minele de la Căvnic.

22. B. Iványi, *Két középkori sóbánya-statutum*, Századok 45, 1911, 12.

23. Ibidem.

24. Ibidem, 12 sq. După Iványi, în înțelegerea încheiată între Arnulf și Wladimir nefiind menționate nominal nici ocele din Maramureș, nici cele din Transilvania, pare mai degrabă credibilă ipoteza că în acest document referirea s-a făcut la exploatarea de sare din Transilvania, existența acestora fiind confirmată de scrierea lui Anonymus. Al. Dobosi, *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (secolele XIV și XVI). Situația tăietorilor de sare și răsvrățirile lor contra nedreptății cămărașilor*, SCIM 1, 1951,

125, nota 2 crede însă că sarea din menționata înțelegere putea fi doar cea din Maramureș și Transilvania de Nord. Deși nici unul dintre aceste ținuturi, așa cum remarcă deja Iványi, nu apar în tratatul din 892, **D. Fodor**, *Pagini din istoria mineritului*, Deva, 2005, 123 spune "În acel tratat s-a pus condiția ca Vladimir să nu permită moravilor cumpărarea de sare care provenea din Transilvania de Nord sau din Maramureș... Tot de aici aflăm și despre transportul la distanțe mari încă din secolul al IX-lea a sării din Maramureș". Este evidentă aici reproducerea unei ipoteze, fără citarea sursei, și nu a documentului propriu-zis.

25. **Szilágyi**, *Máramaros megye általános történelméből (a XII. és XIII század)*, anexă la Századok 23, 1889, 19.

26. **Iványi**, op. cit., 13

27. Ibidem, 13 sq.

28. **T. Bud**, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, 1911, 53.

29. **Filipașcu**, loc.cit.

30. Vezi nota 15.

31. **Filipașcu**, op. cit., 21 sq.

32. **V. Bélay**, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*, Budapest, 1943, 7.

33. Ibidem.

34. **K. Horedt**, *Așezarea fortificată din perioada târzie a bronzului de la Sighetul Marmăției*, Baia Mare, 1966, 21 sq.

35. **Soňa Demeterová**, *Hradiská kultúry Suciú de Sus a Gáva*, ArchRozhl 35, 1983, 36.

36. **M. Rusu**, *Metalurgia bronzului din Transilvania la începutul Hallstattului*, Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1972 (în continuare Rusu, Metalurgia), 44.

37. Idem, *Bemerkungen zu den grossen Werkstätten- und Giessereifunden aus Siebenbürgen*, în **H. Lorenz** (ed.), *Studien zur Bronzezeit. Festschrift für Wilhelm Albert von Brunn*, Mainz/Rhein, 1981 (în continuare Rusu, Bemerkungen), 382.

38. **I. H. Crișan**, **V. Cazacu**, *Creația științifică și tehnică la geto-daci*, în **Șt. Pascu** (red.), *Istoria gândirii și creației științifice și tehnice românești I. Din antichitate pînă la formarea științei moderne*, București, 1982, 195.

39. **Wollmann**, op. cit., 245 sq.

40. **Ciobanu**, op. cit., 158 sq.

41. **I. H. Crișan**, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București, 1986, 339.

42. **E. Iaroslavschi**, *Tehnica la daci*, BiblMusNapocenssi 15, Cluj-Napoca, 1997, 44.

43. **M. Bărbulescu**, *De la începuturile civilizației la sinteza românească*, în **M. Bărbulescu**, **D. Deletant**, **K. Hitchins**, **Ș. Papacostea**, **P. Teodor**, *Istoria României*, București, 1999, 46.

44. **Rustoiu**, *Locuri*, 77 sq.; idem, *Maramureș*, 201 sqq.

45. **V. Boroneanț**, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, 155 sq. (Ocna Șugatag, Dragomirești). Câteva dintre localizări sunt greșite.

46. **Ciobanu**, op. cit., 158 sq., 173 sq. (Coștiui-

Rona, Ocna Șugatag) Și aici apar localizări eronate.

47. **Wollmann**, op. cit., 245.

48. **Kacsó**, *Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuș*, în **C. Kacsó** (ed.), *Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998*, BiblMarmatia 1, Baia Mare, 2001, 240 sq.

49. **A. Păunescu**, **C. Ivanciuc**, *Noi descoperiri paleolitice în România*, SCIVA 42, 1991, 205 sqq., fig. 2, 1-8; **Kacsó**, *Preistoria*, 55, fig. 1, 1-3; **T. Ivanciuc**, *Descoperiri arheologice inedite în Țara Maramureșului*, ActaMusMar 3, 2005, 277 sqq.

50. **J. Kobal**, *Preliminary report on the results of archaeological research on the multi-level fortified settlement of "Chitattia" (near Solotvino/Aknaszlatina, Transcarpathian region, Ukraine) by the Expedition of the Transcarpathian Museum of Local History*, ÉvkNyíregyháza 37-38, 1995-1996 (1997), 117 cu literatură.

51. **Kacsó**, *Preistoria*, 55 sq., fig. 1, 4-9, fig. 2-3; **T. Ivanciuc**, op. cit., 283.

52. **Kacsó**, *Preistoria*, fig. 3, 4.

53. Ibidem, 56, fig. 4.

54. **T. Saile**, *Salz in ur- und frühgeschichtlichen Mitteleuropa - Eine Bestandsaufnahme*, BerRGK 81, 2000, 167 cu literatură.

55. **Gh. Dumitroaia**, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi*, MemAnt 19, 1994, 13; idem, *Comunități preistorice din nord-estul României de la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, BiblMemAnt 7, Piatra Neamț, 2000, 141 sqq.

56. În afara literaturii deja menționate în legătură cu descoperirile de bronzuri de la Coștiui (Preisig și alții) vezi cu privire la primul depozit **F. Kenner**, *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde der österreichischen Monarchie (1862-1863)*, Wien, 1864, 102 sqq., fig. 89 a și 89b; **Ed. Freiherrn von Sacken**, *Leitfaden zur Kunde des heidnischen Alterthumes*, Wien, 1865, 125; **F. Römer**, *Magyar régészeti krónika*, ArchKözl 4, 1864, 162, nr. 666, 169, nr. 747; **E. Freih. von Sacken**, **F. Kenner**, *Die Sammlungen des k. k. Münz- und Antikenkabinettes*, Wien, 1866, 316, nr. 1646; **J. Hampel**, *Trouvailles de l'âge de bronze en Hongrie*, Budapest, 1886 (prescurtat în continuare **Hampel**, *Trouvailles*), 94; idem, *A bronzkor emlékei Magyarhonban, II*, Budapest, 1892 (prescurtat în continuare **Hampel**, *Bronzkor II*), 128; **T. Lehoczky**, *Adatok hazánk archeológiájához különös tekintettel Beregmegyére és környékére, I*, Munkács 1892 147; **Mihályi**, *Diplome*, 618 sq., nota 2; **M. Hoernes**, *Őskori és romai leletek Magyarországból a bécsi udvari természetrajzi múzeumban*, ArchÉrt 24, 1904, 206 sqq., nr. 10; *Múzeumi évkönyv. A máramaros-vármegyei múzeum-egyesület története és a múzeum tárgyainak jegyzéke*, Máramarossziget, 1905, 78 sqq; **J. Pasternak**, *Ruské Karpaty v archeologii*, Prace, 1928, 171, nr. 58; **M. Roska**, *Erdély régészeti repertóriuma. I. Őskor*, Kolozsvár, 1942, 239, nr. 54; **Rusu**, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit*, Dacia N.S. 7, 1963, 205, nr. 19; **Amália Mozsolics**, *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi*, Budapest, 1973, 172 sq.; **M. Petrescu-Dîmbovița**, *Depozitele de*

bronzuri din România, București, 1977 (prescurtat în continuare **Petrescu-Dîmbovița, Depozite**), 56, pl. 37, 1-6; idem, *Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, PBF XVIII, 1, München, 1978 (prescurtat în continuare **Petrescu-Dîmbovița, Corpus**), 100, nr. 21, pl. 26C; **B. Wanzek**, *Die Gußmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa*, UPA 2, Bonn, 1989, 79; **S. Hansen**, *Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhônetal und Karpatenbecken*, UPA 21, Bonn, 1994, 580, nr. 106; **Kacsó**, *Al patrula depozit de bronzuri de la Sighetu Marmatiei*, RevBistriței 9, 1995 (prescurtat în continuare **Kacsó, Depozit**), 12; idem, *Precizări cu privire la descoperirile de bronzuri din Maramureș*, StComSatu Mare 15-16, 1998-1999 (prescurtat în continuare **Kacsó, Precizări**), 51, 61; **V. Wollmann, H. Ciugudean**, *Noi cercetări privind mineritul antic în Transilvania (I)*, Apulum 42, 2005, 100.

57. Această enumerare a compoziției depozitului Coștiui I diferă ușor de cele enunțate în ultimele lucrări în care am discutat depozitul menționat (vezi mai sus nota 53).

58. **Dr. Vasile Ilea**, *Orașul Sighet*, SocRom IV, 1-3, 1939, 59; **Roska**, op. cit., 239, nr. 54; **D. Popescu**, *Bronzearmreifen aus der Maramureș Dacia 9-10, 1941-1944 (1945)*, 145 sq.; **Petrescu-Dîmbovița, Depozite**, 56, pl. 37, 7-12; idem, *Corpus*, 100, nr. 22, pl. 27A; **Hansen**, op. cit., 580, nr. 107; **Kacsó, Depozit**, 12; **Petrescu-Dîmbovița**, *Der Arm- und Beinschmuck in Rumänien*, PBF X, 4, Stuttgart, 1998 (prescurtat în continuare **Petrescu-Dîmbovița, Armschmuck**), 59, nr. 437, 66, nr. 585, 67, nr. 602, 103, nr. 1144, 104, nr. 1151, pl. 44, 437, fig. 52, 585, fig. 53, 602, fig. 90, 1144, fig. 90, 1151; **Kacsó, Precizări**, 63.

59. **Hampel**, *Magyarhoni régészeti leletek repertoriuma. Második közlemény*, ArchKözl 13, 1880 (în continuare **Hampel, Repertorium**), 63 sq.; idem, *Trouvailles*, 94; idem, *Bronzkor II*, 128 sq.; **Pasternak**, op. cit., 167 sq., nr. 19; **Roska**, op. cit., 239, nr. 54; **A. Vulpe**, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2, München, 1970 (prescurtat în continuare **Vulpe, Äxte I**), 101; **Mozsolics**, op. cit., 173; **Kacsó, Depozit**, 19; idem, *Precizări*, 65.

60. **Hampel, Bronzkor II**, 129; **Hampel, A bronzkor emlélkei Magyarhonban, III**, Budapest, 1896 (prescurtat în continuare **Hampel, Bronzkor III**), 103; **Pasternak**, op. cit., 174, nr. 20; **Alexandrina D. Alexandrescu**, *Die Bronzeschwerter aus Rumänien*, Dacia N.S. 10, 1966, 189, nr. 303; **Mozsolics**, op. cit., 173; **T. Bader**, *Die Schwerter in Rumänien*, PBF IV, 8, Stuttgart, 1991, 167 sq., nr. 415; **Kacsó, Depozit**, 19; idem, *Precizări*, 67; idem, *Das urnenfelderzeitliche Schwertdepot von Oncești*, ArchKorr 29, 1999 (prescurtat în continuare **Kacsó, Oncești**), 52; idem, *Spade de bronz din Maramureș*, Angustia 5, 2000 (prescurtat în continuare **Kacsó, Spade**), 210, nr. 5.

61. **Hampel, Bronzkor III**, 41; **Vulpe, Die Äxte und Beile in Rumänien II**, PBF IX, 4, München, 1975 (prescurtat în continuare **Vulpe, Äxte II**), 80.

62. **Kacsó, Depozit**, 19; idem, *Precizări*, 69

63. **Roska**, op. cit., 12, nr. 13; **Vulpe, Äxte I**, 65, 81,

84, fig. 18, 282, pl. 25, 349-358, pl. 27, 385 (piesele sunt considerate ca descoperite într-o localitate neprecizată din Maramureș); **Mozsolics**, op. cit., 117 (în loc de daltă cu toc este menționat un celt); **Kacsó, Contribuții la cunoașterea metalurgiei cuprului și bronzului în nord-vestul României, Apulum 15, 1977 (prescurtat în continuare **Kacsó, Contribuții**), 132, fig. 2, 1-12; **Ehregard Kroeger-Michel**, *Les haches a disque du Bassin des Carpathes*, Paris, 1983, 199; **Kacsó, Depozit**, 17 sq.; idem, *Precizări*, 62; **Kobal'**, *Bronzezeitliche Depotfunde aus Transkarpatien (Ukraine)*, PBF XX, 4, Stuttgart, 2000, 95, nr. 126.**

64. **Roska**, loc.cit.; **Mozsolics**, loc.cit.; **Kacsó, Depozit**, 18, fig. 10, 1-3; idem, *Precizări*, 62; **Kobal'**, op. cit., 95, nr. 126 A.

65. *ArchÉrt S.V. 10*, 1876, 294; *Magyar orvosok*, 164; **Hampel, ArchÉrt S.V. 11**, 1877, 46; **Hampel, Repertorium**, 66; **Mihályi, Máramaros**, 11; **Hampel, Bronzkor II**, 158; idem, *Bronzkor III*, 103; **Pasternak**, op. cit., 174, nr. 27; **K. Bernjakovič**, *Bronzezeitliche Hortfunde vom rechten Ufergebiet des oberen Theisstales (Karpatoukraine USSR)*, SlovArch 8, 1960, 370, nr. 170; **Kacsó, Precizări**, 65; idem, *Oncești*, 52; idem, *Spade*, 212, nr. 19.

66. **Mihályi, Máramaros**, 13, 16, 19, 22.

67. **Kacsó, Depozit**, 16; idem, *Precizări*, 51; **Kobal'**, op. cit., 90, nr. 93 A.

68. *ArchÉrt S.V. 10*, 1876, 294; *Magyar orvosok*, 164.

69. *Magyar Akadémiai Értesítő IV*, 1844, 3 (febr.-apr.), 70.

70. **Hampel, Repertorium**, 33; idem, *Bronzkor II*, 4.

71. **Pasternak**, op. cit., 161, nr. 154.

72. **Bernjakovič**, op. cit., 369, nr. 154.

73. **S. I. Penjak**, *Bronzovii skarb sela Kriva Husts'kogo raiony Zakarpats'koi oblasti, în Doslidžennja starodavn'oi istorii Zakarpattja*, Ujgorod, 1972, 112. Informația a fost preluată de **Kacsó, Depozite**, 21.

74. **Kobal'**, op. cit., 90.

75. **Rómer**, *Magyar régészeti krónika*, ArchKözl 7, 1868, 189, nr. 1020; *ArchÉrt S.V. 10*, 1876, 294; *Magyar orvosok*, 165; **C. Gooss**, *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittleren Donaugegeng (Kap. I-IV)*, AVSL 13, 1876, 474, 517; **Mihályi, Máramaros**, 16; idem, *Diplome*, 618 sq., nota 2; **Roska**, op. cit., 114, nr. 13; **Rusu**, op. cit., 206, nr. 35; **Vulpe Äxte I**, 84 sq., nr. 419-420, 422-423, fig. 30, 419-420, 422-423; **Mozsolics**, op. cit., 144; **Kacsó, Contribuții**, 132, 140 sq., fig. 1, 1-4; **Petrescu-Dîmbovița, Depozite**, 61, pl. 50, 11; idem, *Corpus*, 103, nr. 39, pl. 35C; **Kroeger-Michel**, op. cit., 198, Lista 10b, D-603, D-604, 200, Lista 12, D-804, DDE-814; **Kacsó, Depozit**, 13 sq.; **Hansen**, op. cit., 584, nr. 185; **Kacsó, Precizări**, 62.

76. **Mihályi**, loc. cit.

77. **Kacsó, Contribuții**, 135, fig. 3, 6, 8; idem, *Precizări*, 67.

78. *Magyar orvosok*, 165; **Mihályi**, op. cit., 28 sq.; **Kacsó, Date noi cu privire la tezaurul de aur de la Sarasău**, SCIVA 32, 1981, 372, nota 17.

79. **F. Nistor, A. Vulpe**, *Depozitul de brățări de bronz de la Vadul Izei*, SCIV 21, 1970, 623 sqq.; **Petrescu-Dîmbovița, Depozite**, 72, pl. 70, 3-12 și pl. 71, 1-2;

Kacsó, *Depozit*, 18, fig. 7; **Petrescu-Dîmbovița**, *Armschmuck*, 47-49, 65, 70, 91, 94, 190, pl. 32, 302, 303, pl. 33, 319, pl. 35, 336, 337, pl. 51, 577, pl. 56, 651, pl. 77, 971, pl. 78, 972, pl. 80, 1000, 1001, pl. 165, 2414; **Kacsó**, *Precizări*, 64.

80. **Kacsó**, *Der Bronzefund von Crasna Vișeuului*, în **T. Kovács** (ed.), *Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag*, Budapest, 1996, 249 sqq.

81. Altitudine măsurată recent cu un aparat GPS eTrex Summit. La data publicării depozitului (vezi nota 78) am estimat altitudinea locului de descoperire la cca 800 m.

82. Informație D. Borda și I. Gherheș.

83. **Kacsó**, *Descoperiri inedite de bronzuri din județul Maramureș*, *Marmatia* 3, 1977, 35, fig. 5, 14.

84. **Roska**, op. cit., 91, nr. 82, fig. 117; **Rusu**, *Metalurgia*, 25; **Vulpe**, *Arte II*, 80, nr. 457-463, fig. 45, 457-459 și fig. 46, 460-463; **Petrescu-Dîmbovița**, *Depozite*, 114, fig. 220, 17-19 și fig. 221, 1. 5; idem, *Corpus*, 132, nr. 184, fig. 165, 119-123; **Rusu**, *Bemerkungen*, 379, Tabel 1.

85. **L. Reissenberger**, *Der neuße archäologische Fund bei Hammersdorf*, *AVSL N.F. X*, 3, 1872, 16, fig. 3, 6; **Roska**, op. cit., 265, nr. 130; **Rusu**, *Metalurgia*, 25; **Vulpe**, *Arte II*, 80, nr. 464, pl. 46, 464; **Petrescu-Dîmbovița**, *Depozite*, 95, pl. 155, 1; idem, *Corpus*, 120, nr. 141, pl. 113, 211; **Rusu**, *Bemerkungen*, 379, Tabel 1.

86. **Roska**, op. cit., 91, nr. 82, fig. 116, 7; **Petrescu-Dîmbovița**, *Depozite*, 114, pl. 220, 13; idem, *Corpus*, 132, nr. 184, pl. 165, 118.

87. **Rusu**, *Metalurgia*, 25.

88. **E.F. Mayer**, *Die Äxte und Beile in Österreich*, *PBF IX*, 9, München, 1977, 228 sq., nr. 1357-1391, pl. 92, 1357-1360 și pl. 93, 1361-1383.

89. **P. Höglinger**, *Der spätbronzezeitliche Depotfund von Sipbachzell/Oö*, *Linzer Archäologische Forschungen*, Sonderheft XVI, Linz, 1996, 41 sq., pl. 20, 349-354.

90. **Mayer**, op. cit., 230.

91. Ibidem.

92. **F.-E. Barth**, *Ein Füllort des 12. Jahrhunderts v. Chr. im Hallstätter Salzberg*, *MAGW 123/124*, 1993/94, 37 sqq.; idem, *Bronzezeitliche Salzgewinnung in Halstatt*, în **B. Hänsel** (ed.), *Mensch und Umwelt in der Bronzezeit Europas*, Kiel, 1998, 123 sqq.

93. **Mayer**, op. cit., 230 sq.; **Höglinger**, op. cit., 43 sq.

94. **Rusu**, loc. cit.

95. Un depozit de bronzuri a fost găsit și la Pănade, în bazinul Târnavelor, locul de depunere a acestuia aflându-se într-un punct numit de localnici Sărătura, aflat în imediata vecinătate a unui izvor sărat, cf. **Wollmann**, **Ciugudean**, op. cit., 98.

96. **Wollmann**, **Ciugudean**, op. cit., 99. Existența în exploatarea vechi din Maramureș (fără a fi specificată Valea Regelui) a unor piese asemănătoare cu jgheabul (troaca) de la Valea Florilor este remarcată și de **I. Al. Maxim**, *Un depozit de unelte dacice pentru exploatarea sării*, *ActaMusNap* 8, 1971, 461.

97. **Wollmann**, **Ciugudean**, op. cit., 100 sq., fig. 1.

98. Ibidem.

99. **W. Aubell**, *Vom alten zum modernen Salzbergbau*, în **Der Bergmann. Der Hüttenmann. Gestalter der Steiermark**, *Katalog der 4. Landesausstellung 1968*, Graz, 1968, 135.

100. Menționate de **Kacsó**, *Preistorie*, 60.

101. Obiectiv recent identificat. Materialul descoperit la muzeele din Sighetu Marmăției și Baia Mare.

102. **Vasiliev**, *Considerații asupra sistemului de fortificație al așezării traco-dacice de la Biserica Albă (Belaija Tzerkovi)*, *Ucraina Transcarpatică*, *Annales Universitatis Apulensis*, Series Historica 7, 2003, 113 sq.

103. **Ivanciuc**, op. cit., 279, nr. 13. Au apărut, într-un strat de cultură cu arsură, mai multe fragmente ceramice, despre care autorul credă că aparțin epoci bronzului. Fragmentele văzute de mine par a aparține mai degrabă epocii timpurii a fierului.

104. **H. Daicoviciu**, **O. Bandula**, **I. Glodariu**, *Cercetările de la Oncești din Maramureș*, Baia Mare, 1965.

105. **Rustoiu**, *Locuiri*, 46 sqq.

106. **Vasiliev**, loc. cit.

107. **E. Fiala**, *Collection Ernst Prinz zu Windisch-Grätz. Anhang zu dem Band V, Griechen: Die Prägungen der Barbaren*, Prag, 1904, 204, nr. 2856-2859; **K. Pink**, *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, Budapest, 1939, 80; **R. Forrer**, *Keltische Numismatik der Rhein- und Danaulande. Ergänzte Neuauflage, 1. Band*, Graz, 1968, 148, fig. 278; **Judita Winkler**, *Despre tezaurul monetar descoperit la "Juncad" Sighetul Marmăției în secolul XIX (?)*, *StComSatu Mare* 2, 1972, 207 sqq.; **C. Preda**, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, 73 sq., 100 sq., 106, 108 sqq., 195, nr. 7, 196 sq., 380, 408; **Sășianu**, op. cit., 161, nr. 118/I; **Stanciu**, op. cit., 180, nr. 27, A; **Kotigoroško**, op. cit., 42.

108. **Winkler**, *Contribuții numismatice la istoria Daciei*, *SCȘ Cluj* 6, 1955, 82 sq., Tabel IV, nr. 84; **Preda**, op. cit., 316, 321, 435, nr. 33; **Sășianu**, op. cit., 130, nr. 66/I; **Stanciu**, op. cit., 175, nr. 13, A.

109. **Ö Göhl**, *Éremleletek*, *NumKözl* 14, 1915, 71; **Pink**, op. cit., 36; **Roska**, op. cit., 239, nr. 59; **Winkler**, op. cit., 90 sq., Tabel IV, nr. 137, 104 sq., Tabel V, nr. 50; **Preda**, op. cit., 120, nr. 28; **Sășianu**, op. cit., 145 sq., nr. 100/I-II; **Stanciu**, op. cit., 179, nr. 23A și 23B.

110. Printr-o astfel de definire nu se acreditează ideea prezenței efective a populației romane într-o largă parte a teritoriului de nord-vest al României, inclusiv Maramureșul, în perioada secolelor II-IV e.n., este doar uniformizată periodizarea pentru un spațiu mai extins, vezi și **Matei**, **Stanciu**, op. cit.

111. **R. Popa**, **C. Kacsó**, *Cercetări arheologice la Călinești-Maramureș*, *SCIVA* 25, 1974, 561 sqq.

112. Pentru ansamblul de descoperiri monetare romane din Maramureș vezi literatura citată supra nota 14.

113. **Popa**, *Noi cercetări de arheologie medievală în Maramureș. Șantierul Sarasău*, *SCIV* 22, 1971, 601 sqq.; **R. Popa**, **R. Harhoiu**, *Mărturii arheologice din Maramureș aparținând mileniului I e.n.*, *SCIVA* 40, 1989, 249 sqq., 265 sqq. (secolele IV-V și IX-XIII).

114. **Popa**, **Harhoiu**, op. cit., 256 sqq. (secolul VII)

115. **Stanciu**, op. cit., 180 sq., nr. 30 B (secolele VII-IX).

116. **C. Cosma**, *Locuirea medieval timpurie*, în **Vasiliev, Rustoiu, Balaguri, Cosma**, op. cit., 91 sqq. (secolele XI-XIII).

117. **Popa**, *Urmele unui sat părăsit din feudalismul timpuriu în hotarul Sighetului Marmăției*, SCIVA 26, 1975, 271 sqq. (secolele XII-XIII).

118. Maramureș (**Hampel**, *Ujabb tanulmányok a honfoglaláskor emlékeiről*, Budapest, 1907, 228 sq.; Gohl, *NumKözl* 13, 1914, 21; **Popa**, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, 44 sq.; **A. V. Fomin, L. Kovács**, *A Máramaros megyei ["huszti"] 10. századi dirhemkincs*. *NumKözl* Melléklete 1, 1987, 1-76; **L. Kovács**, *A Máramaros megyei ["huszti"] dirhemkincsről*, în **J. Makkay, J. Kobály** [ed.], *Honfoglalás és az Árpád-kor. A Verecke híres útján tudományos konferencia anyagai*, Ungvár, 1997, 243 sqq.; **A. Kiss**, *A 375 és 1000 közötti kincsleletek, mint a Kárpát-medence kora középkori történeti forrásai. A kincsleletek katalógusa*, Zalai Múzeum 9, 1999, 61 sq., nr. 23; **F. Pap**, *Repertoriul numismatic al Transilvaniei și Banatului secolele 11-20. Despre circulația monetară în Transilvania și Banat secolele 11-20*, Cluj-Napoca, 2002, 96; **Ana-Maria Velter**, *Transilvania*

în secolele V-XII. Interpretări istorico-politice și economice pe baza descoperirilor monetare din bazinul Carpatic, secolelele V-XII, București, 2002, 124 sq., 324, nr. VII, 9 ["Hust"]); Sighetu Marmăției (**Kovács**, op. cit., 242).

119. **J. Eisner**, *Slovensko v pravéku*, Bratislava, 1933, 266; **Popa**, op. cit., 45.

120. **Stoica, Gherasie**, loc. cit.

121. **Szilágyi, Máramaros**, 409.

122. Informații Z. Czigler și D. Istvan.

123. Informație Z. Czigler.

124. Datele mi-au fost comunicate de către geolog D. Istvan, conducătorul expediției.

125. Studiul geologic și geotehnic privind caracteristicile terenului necesare la proiect: "P. U. Z. - Valea Izei-Rona de Sus (Valea Stejarului-Coștiui), întocmit de S. C. Geoproiect S. R. L., Baia Mare (manager general ing. Sorin Zaharia), 2002.

126. Ibidem.

127. Studiu de fundamentare pentru P. U. G. Ocna Șugatag, întocmit de S. C. Geoproiect S. R. L., Baia Mare (manager general ing. Sorin Zaharia), 2000.

128. **Szilágyi, Máramaros**, 123 sqq.

Lista ilustrațiilor

Fig. 1. Coștiui. Arealul lucrșrilor de exploatare a sării (după S. Zaharia).

Fig. 2. Coștiui. Amplasamentul și secțiunile vechilor ocne de sare (după S. Zaharia).

Fig. 3. Coștiui. Secțiune longitudinală prin ocnele de sare (după S. Zaharia).

Fig. 4. Coștiui. Dealul Szenes (foto C. Kacsó).

Fig. 5. Coștiui. Valea Szenes (foto C. Kacsó).

Fig. 6. Coștiui. Dealul Calvaria (foto C. Kacsó).

Fig. 7. Coștiui. Planul de suprafață și profilul ocnei Apaffy (întocmite de Clubul de Speologie "Montana" - Baia Mare).

Fig. 8. Coștiui. Intrarea în galeria 1 a ocnei Apaffy (foto C. Kacsó).

Fig. 9. Coștiui. Vederea de sus a galeriei 1 a ocnei Apaffy (foto C. Kacsó).

Fig. 10. Coștiui. Gura puțului 1 al ocnei Apaffy (foto C. Kacsó).

Fig. 11. Coștiui. Gura puțului 2 al ocnei Apaffy (foto Clubul de Speologie "Montana" - Baia Mare).

Fig. 12. Coștiui. Puțul 2 al ocnei Apaffy (foto C. Kacsó).

Fig. 13. Coștiui. Interiorul galeriei 1 a ocnei Apaffy (foto Clubul de Speologie "Montana" - Baia Mare).

Fig. 14. Coștiui. Interiorul galeriei 1 a ocnei Apaffy (foto Clubul de Speologie "Montana" - Baia Mare).

Fig. 15. Coștiui. Interiorul galeriei 1 a ocnei Apaffy (foto Clubul de Speologie "Montana" - Baia Mare).

Fig. 16. Coștiui. Resturile intrării în galeria 2 a ocnei Apaffy (foto C. Kacsó).

Fig. 17. Coștiui. Zona surpăturilor (foto C. Kacsó).

Fig. 18. Coștiui. Ocnă surpată (foto C. Kacsó).

Fig. 19. Coștiui. Zona fostului lac Francisc (foto C. Kacsó).

Fig. 20. Ocna Șugatag. Harta geotehnică a localității (după S. Zaharia).

Fig. 21. Ocna Șugatag. Planul și secțiunea transversală a ocnelor de sare (după S. Zaharia).

Fig. 22. Ocna Șugatag. Harta proceselor geomorfologice actuale (după S. Zaharia).

Fig. 23. Ocna Șugatag. Zona surpăturilor (foto C. Kacsó).

Fig. 24. Ocna Șugatag. Lacul Gavrilă (foto C. Kacsó).

Fig. 25. Ocna Șugatag. Lacul Mihai (foto C. Kacsó).

Fig. 26. Ocna Șugatag. Lacul Vorsing (foto C. Kacsó).

Fig. 27. Ocna Șugatag. Lacul Bogdan I (foto C. Kacsó).

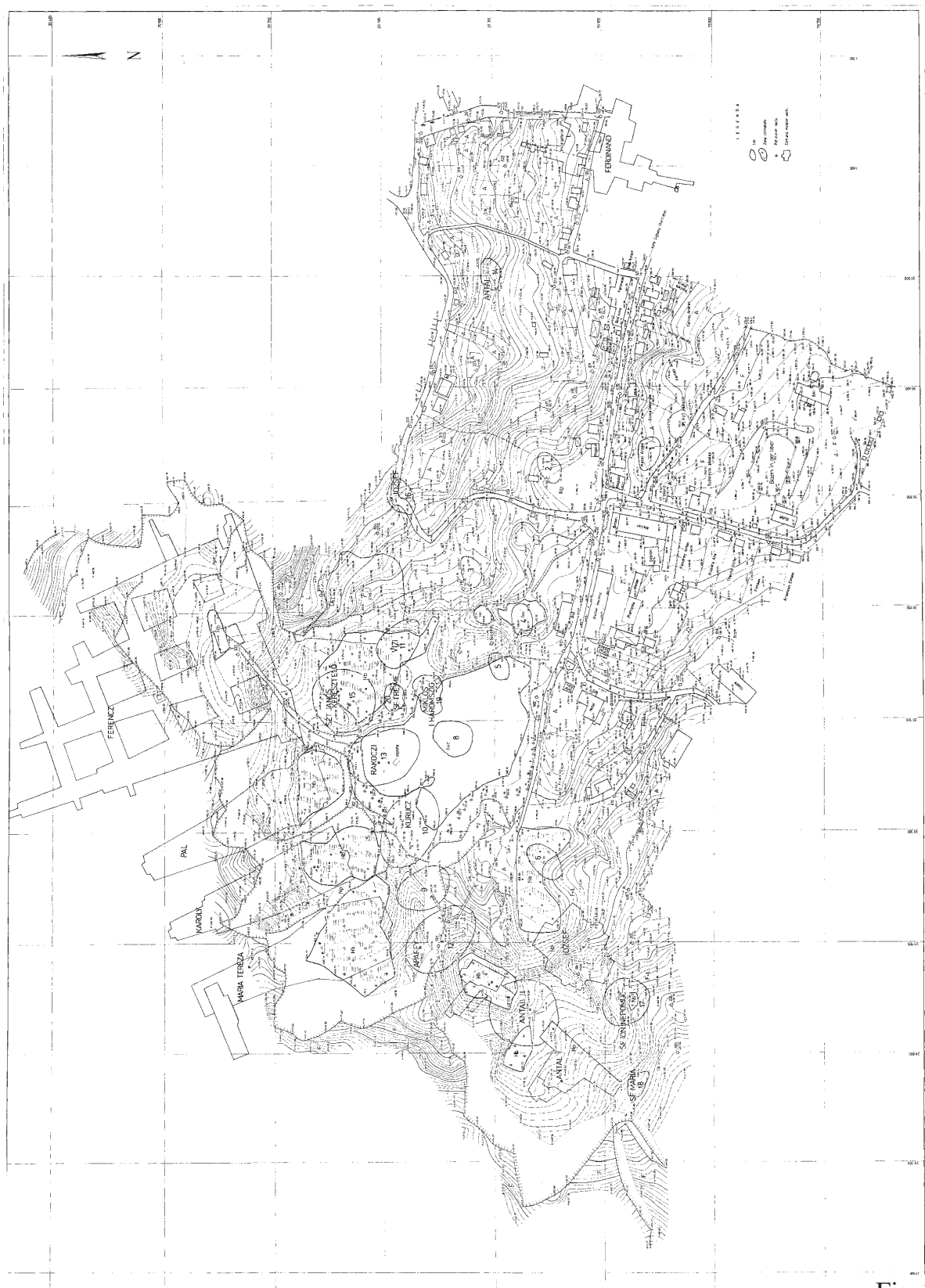
Fig. 28. Ocna Șugatag. Valea Sărată ((foto C. Kacsó).

Fig. 29. Ocna Șugatag. Sare aflată la suprafață (foto C. Kacsó).

Fig. 30. Ocna Șugatag. Izvor de saramură (foto C. Kacsó).

Fig. 31. Ocna Șugatag. Transportul saramurii (foto C. Kacsó).

Fig. 32. Rona de Jos. Izvor de saramură (foto C. Kacsó).

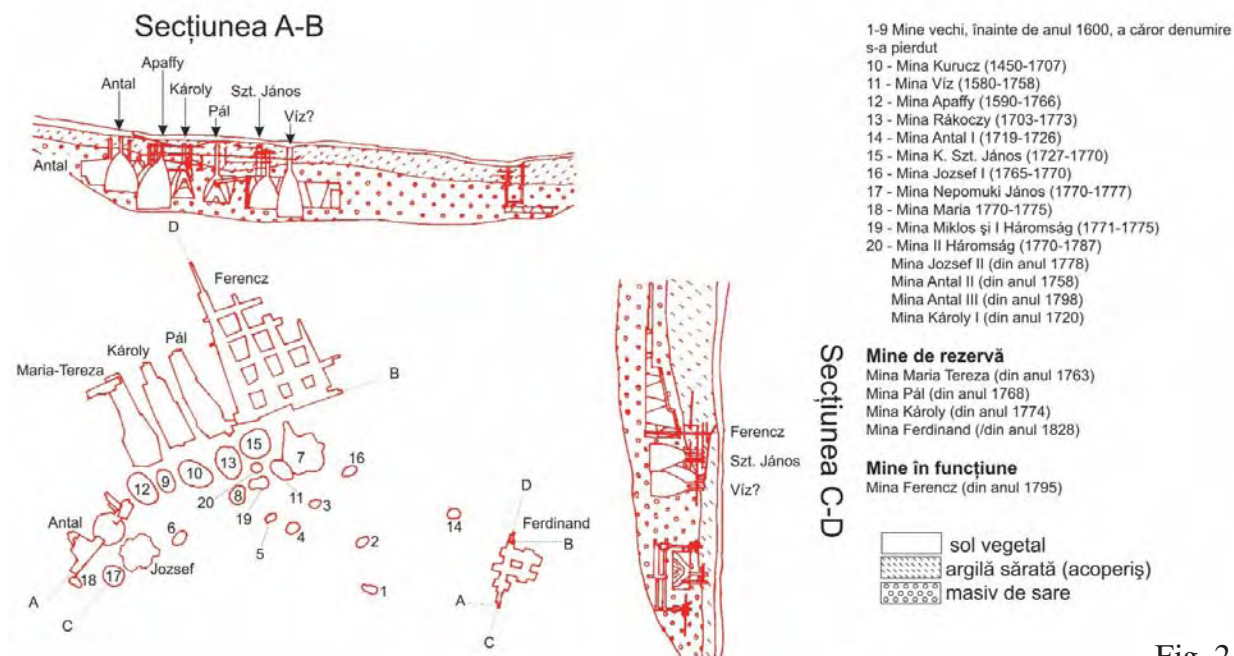

Fig. 2

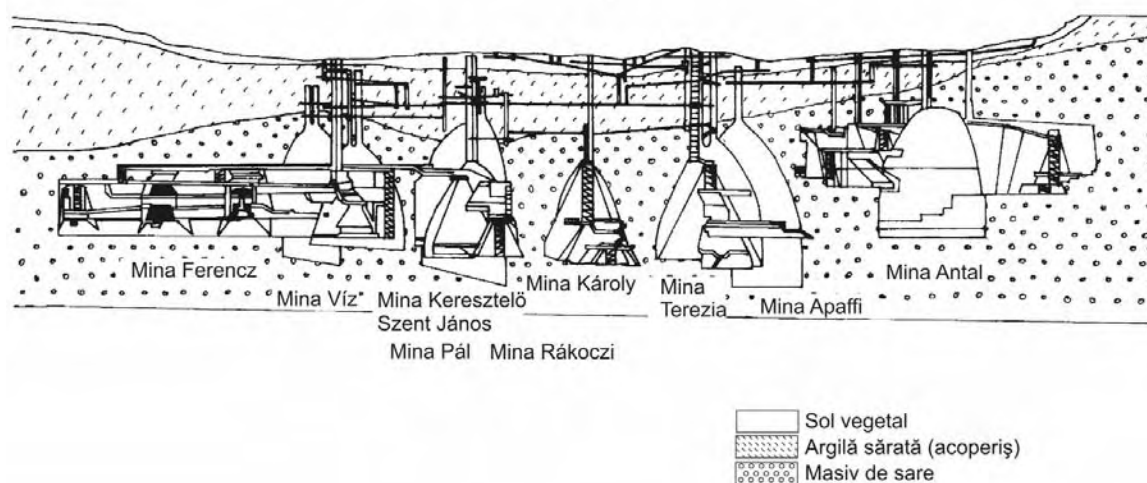

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 11

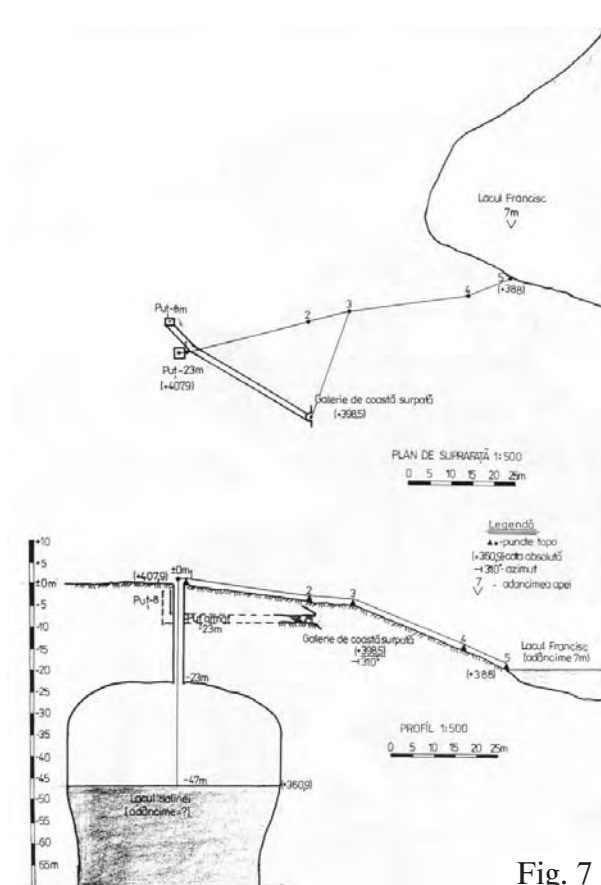

Fig. 7

Fig. 10

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

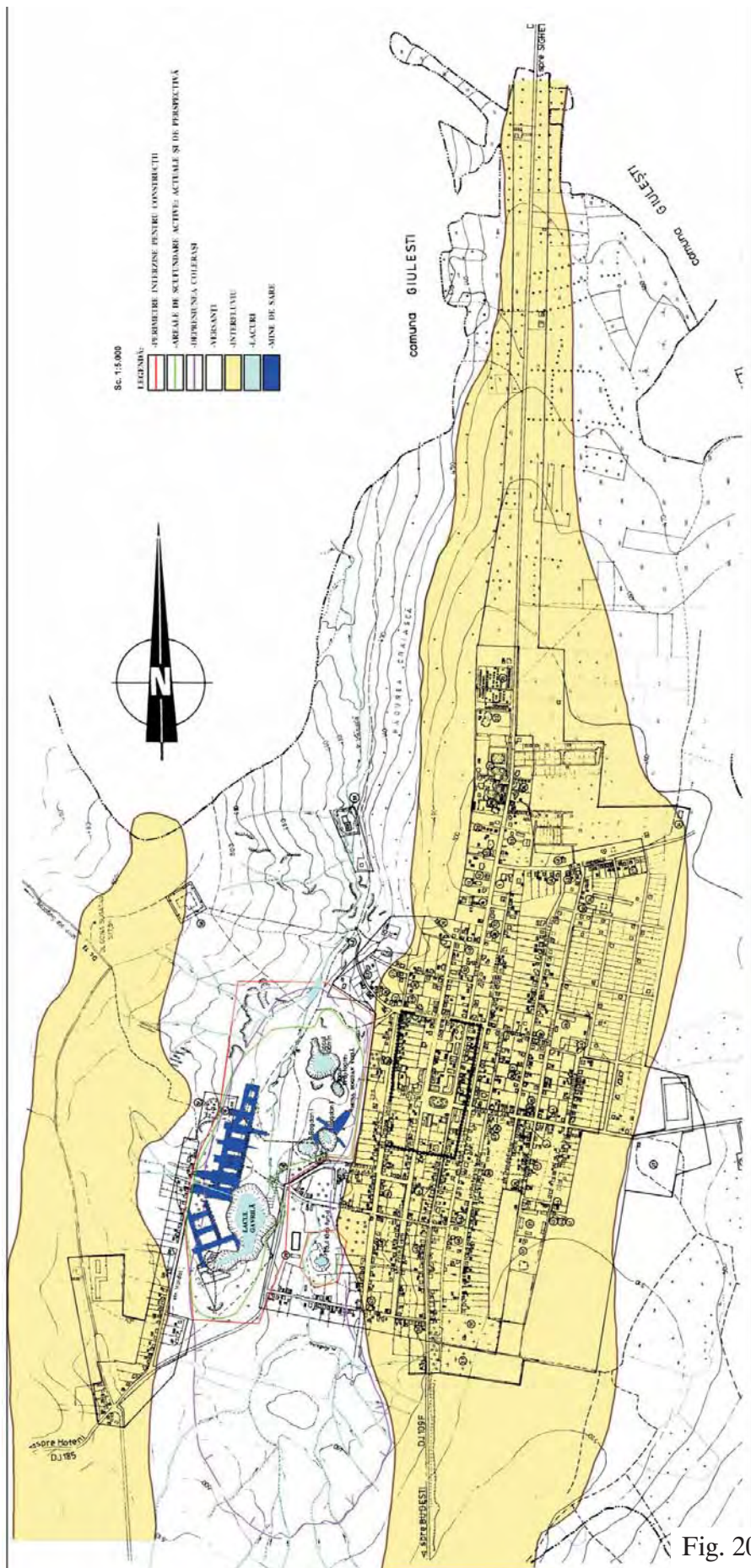
Fig. 17

Fig. 18

Fig. 19

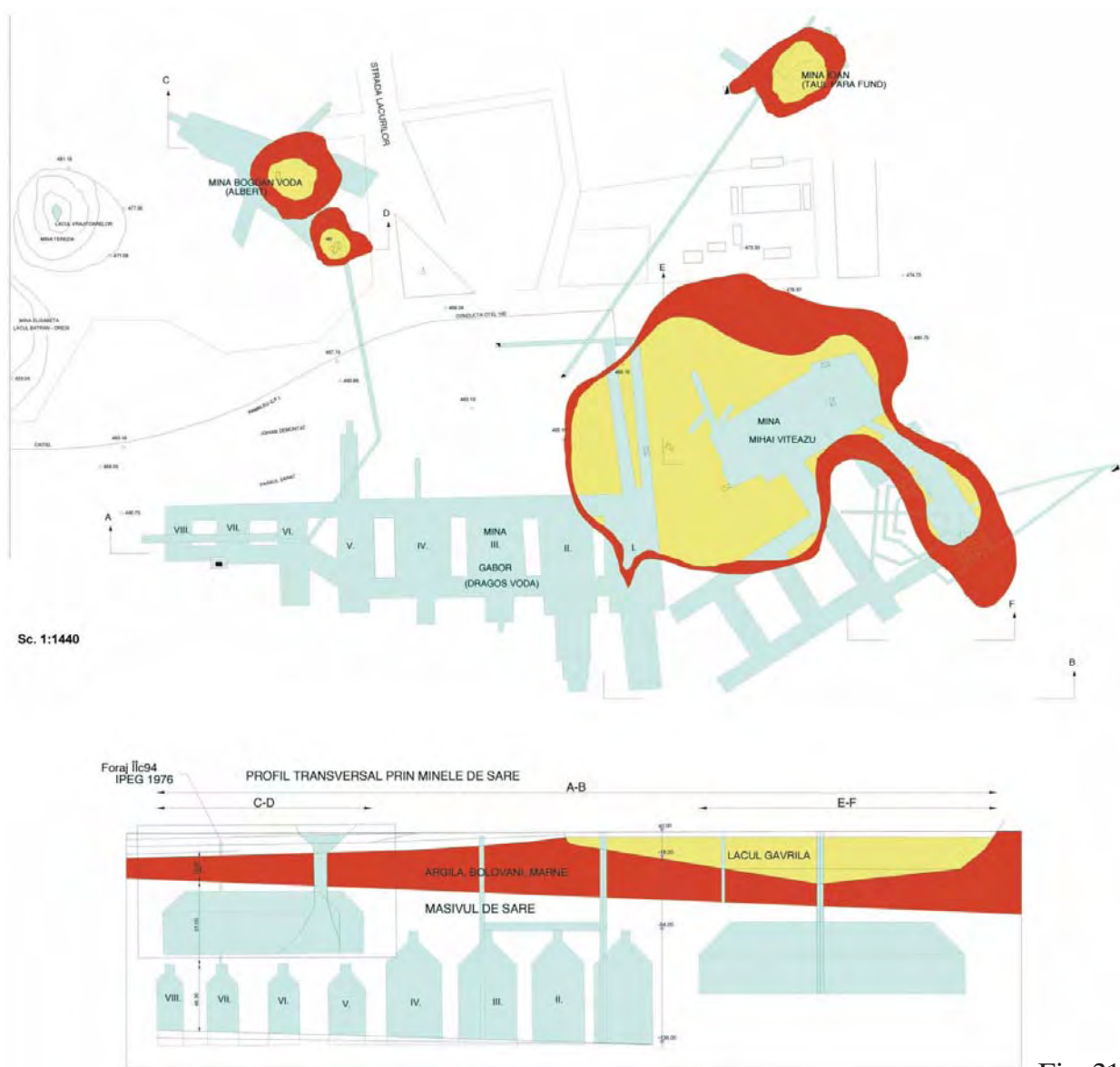

Fig. 21

Fig. 23

Fig. 24

Fig. 25

Fig. 26

Fig. 27

Fig. 28

Fig. 29

Fig. 30

Fig. 31

Fig. 32

Exploatarea sării în evul mediu în Țara Românească

În evul mediu în toate regiunile din Europa unde se găsea sare, dreptul de a exploata îl avea regele sau principele acelui stat.

Exploatarea sintetică a sării, de proporții care să permita exportul, s-a putut face în Țara Românească numai după formarea statului feudal. Domnul muntean trebuia să-si asigure o sursă precisă de venituri, care o constituia, pe lângă altele, tocmai exploatarea sării.

Cea mai veche știre despre exploatarea sării în Țara Românească datează din 13 martie 1373, data scrisorii trimisă de regele Ludovic al Ungariei, comitelui Timișoarei, prin care îi poruncește să oprească la Orșova importul sării din Țara Românească¹. Acest lucru dovedește că exploatarea sării în Țara Românească este mai veche decât data de emitere a documentului.

În secolul al XVII-lea în Țara Românească funcționau în total șase saline: Ocnele Mari, Telega, Slănic, Ghitioara, Teișani și Ocna Mică lângă Târgoviște.

Ocnele Mari² un document de la 1408, vorbește de un *“Anghel de la Ocnă care face danii mănăstirii Cozia”*. Nu poate fi vorba decât de Ocnele Mari (Vâlcea), faptul este confirmat și de un document din 19 iunie 1422³ în care Radu Praznoglava întărește mănăstirii Cozia și Cotmeana, daniile făcute de părintele său Mircea între altele și o ocnă la Ocnele de Sus. De la această ocnă provenea sarea de care vorbește la 1445 cronicarul burgund Wavrin. El îl citează pe Vlad Dracul care vrea să recâștige de la turci cetatea Giurgiu pentru că *“Nicio piatră din această cetate nu e, care să nu fi costat pe tatăl meu câte un bolovan de sare”*⁴. Ocnele de la Râmnic încep să se numească Ocnele Mari (*Val Ocna*) începând cu sec. al XVI-lea⁵.

Ocna Mică (*Mal Ocna*) de la Târgoviște este amintită la 7 ianuarie 1517, într-un document de la Neagoe Basarab, prin care acesta întărește mănăstirii Argeș stăpânirea asupra moșiei pe care se găsește Ocna Mică⁶.

Telega este pomenită prima oară la 16 aprilie 1562, într-o *“carte”* a lui Petru cel Tânăr care confirmă mănăstirii Drăghicești (adică Mărgineni) satul Telega *“și vama de sare”*⁷.

Ghitioara se găsea pe moșia satului Aninișul, din fostul județ Saac și apare sub numele de *“Vitioara”*, Jitioara și mai des Ghitioara, este amintită pentru prima oară într-un document din 15 iunie 1577⁸. A fost închisă probabil în jurul anului 1680⁹.

Teișani era situată foarte aproape de Ghitioara la apus de Vălenii de Munte în fostul județ Saac, este atestată la 7 septembrie 1682¹⁰.

Slănic - aici operațiunile de deschidere începuseră în 1689, documentul din 20 aprilie 1685¹¹ atestă că Mihai spătarul, fratele lui Șerban Cantacuzino achiziționase un teren pentru deschiderea unei noi ocne la Slănic. Ocnele trebuiau să funcționeze cât vor da sare bună *“iar de va ieși sare rea și nu va umbla bine”*¹² se va închide.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, la cele șase saline se adaugă Ocna Săraru - jud. Saac foarte aproape de ocna Ghitioara. Avem date puține despre funcționarea acestei ocne dar într-un document din 20 decembrie 1705 se hotărăște închiderea ei odată cu cea de la Ghitioara întrucât *“fiind ocne multe și să scotea sare multă, care neputându-se vinde cu preț bun, venitul sării și al domniei fiind la scădere”*¹³.

În secolul al XVIII-lea exploatarea de sare nu scade, dar Ocna Mică își încetează activitatea. Documentele din 7 aprilie 1774 spun “... acele ocne acum sunt astupate și nu mai umblă”¹⁴.

Faptul că nu se mai deschid noi saline se datorează mai ales exploatarea de la Slănic, unde era sare “din destul” și de bună calitate și a cărei exploatare nu a încetat nici astăzi.

Domnul era stăpânul sării, ce se scotea din ocna - sarea era “domnească”, iar proprietarul suprafeței de sub care se afla ocna avea dreptul la dijmă “să ia zecimala din 10 bolovani un bolovan și den mari și den mici și den sare măruntă, însă să aibă voie să-și ia dijma din sare tot pre luni, den lună în lună”¹⁵.

Stăpânii moșiei nu aveau nici un drept de proprietate asupra zăcămintului de sare. Darea pe care o primeau stăpânii moșilor în sec. XV-XVI era de 3% din sarea extrasă. Astfel în timpul lui Radu cel Mare Mănăstirea Dealul primea 3% de la Ocnița (Ocna Mică). În 1715 Ștefan Cantacuzino¹⁶ revine asupra dării din 10 bolovani. Se pare că practica era mai veche.

Această dijmă se putea ridica uneori la peste 30.000 ocale pe an (aproximativ trei vagoane) după cum deducem din cei 700-800 de bolovani pe care-i lua mănăstirea Hurez și care reprezentau doar jumătate din zecimala sării ocnelor de la Ghitioara și Săraru.

Dreptul domniei supra sării aflate în pământ este confirmat și de știri mai târzii din sec. XIX.

În 1820, Ignatie Iacovenco, secretar al Consulatului rus la București, menționează “toate bogățiile subsolului nu sunt proprietatea celui ce stăpânește pământul, ci ale gospodarului”¹⁷.

Proprietarii asupra zeciuielii din sarea ocnelor îl aveau unii boieri și câțiva moșneni. La sfârșitul sec. al XVII-lea și primele decade al sec. al XVIII-lea proprietatea moșnenească se stinge complet, întrucât pământul pe care erau deschise ocnele sunt închinat de stăpânii lor mănăstirilor și spitalelor sau bolnițelor.

În general, stăpânul unei moșii cu ocne de sare trebuia să fie un protejat al domniei - un mare feudal (boier sau mănăstire), deschiderea și funcționarea unei ocne pe o moșie se putea socoti ca o răsplătă din partea domnului față de stăpân prin dijma pe care i-o acorda. În cursul secolului al XVII-lea boierimea reușește să înlăture vechea stăpânire a obștilor țărănești asupra moșilor cu sare.

Una din cele mai vechi mențiuni cu privire la tehnica extragerii sării în Țara Românească o avem de la Paul de Alep, care spune “în Țara Românească și Moldova sunt ocne în munți și mine pe sub pământ de unde se taie <sare> în bolovani mari”. Sarea este ca piatra neagră de Alep, dar zdrobită se face ca zăpada, femeile o vând întotdeauna în pulbere la târguri. Însă tăierea ei este foarte grea¹⁸.

În 1780 Roicenic, călător prin Țara Românească și Moldova spune “solurile se sapă foarte adânc. Lucrătorii fac două deschideri, una perpendiculară și alta oblică. La oarecare adâncime, în gura celei dintâi se așează un grătar de fier pe care se ard cantități mari de lemne cu scopul de a schimba și purifica aerul din salină. Cealaltă deschidere servește de ieșire pentru lucrători. Aceștia taie bucăți mari de sare în greutate de un chintal, pe care le scot afară prin deschiderea perpendiculară cu ajutorul <burdufelor> de piele de bivoliță fixat pe funie. În minele adânci evacuarea apelor era o mare problemă, multe mine erau închise din această cauză”¹⁹. Erau folosite diferite sisteme de evacuare, cu lanț cu cupe, cu țevi pe care circulă un lanț cu bile (supape) precum și diverse sisteme de pompe cu piston pe lângă extracția cu burduful de piele.

“Noaptea se taie acest mineral, iar ziua se scotea la suprafață. Fiecare piatră e o bucată mare, în greutate cam 200 până la 300 oca. Acești bolovani sunt scoși cu frânghii lungi de lucrători cu ajutorul unei mașini mișcate de cai”²⁰, crivac. Încă din Evul Mediu Timpuriu extracția sării din puț, se făcea cu ajutorul unui vârtel manual ca la fântâni. Vârtejul era acționat de la 1,2 sau 3 oameni. În Evul Mediu la toate salinele se introduce extracția cu

vârtejul (crivacul) pus în mișcare cu ajutorul atelajului cu cai. Vârtejul cu vertical era cunoscut și folosit încă de pe vremea romanilor. Folosirea atelajului s-a introdus mult mai târziu. Folosirea vârtejului cu cai la extracția sării, a mărit producția salinelor și a permis adâncirea camerelor de exploatare, măbind durata de extracție. Salinele aveau la suprafață o incintă plană, unde era instalată casa vârtejurilor, de obicei acoperită, precum și ateliere, depozite și magazine. Galerile de transport se lungesc, puțurile de mină sunt mult mai adânci. Studiile ingineresti privind exploatarea sării în țara noastră arată că profilul gropilor de sare, în plan vertical, a cunoscut la noi trei aspecte, acela de con, de clopot și de butelie²¹. La extracția sării participau mai multe categorii de lucrători specializați. Munca în ocnă se făcea de ciocănași, meșteri și măglași, plătiți în natură și bani.

Metodele de exploatare a sării cunosc o perfecționare lentă și în paralel se produce o mare diferență a categoriilor de lucrători. Astfel la sfârșitul secolului XVIII-lea sunt amintiți: gurarii - cei care supravegheau funcționarea crivacului, bătăturașii - cei care strângeau sarea măruntă din fundul ocnei. La aceștia se mai adăugau o serie de lucrători a căror muncă se lega de exploatarea sării, și anume: dulgherii, fierarii, lumânărarii, dar și funcționarii - scriitorii de sare și gramăticii - cei care notau cantitatea de sare, cantaragii, curierii, vameșii, chelarii (magazioneri), someșii (casieri) și alții. O categorie distinctă o formau: străjerii sau dorobanții (paznicii osândiților)²². Creșterea numărului de lucrători dar și perfecționarea acestora s-a făcut încet dar fără oprire. Importanța crescândă a mineralului o cerea, căci cum spunea plin de înțelepciune Ion Simionescu profesor la Universitatea din Iași la începutul sec. al XX-lea *“Se bat oamenii dela sare, cum s-ar bate dela aur sau pietre scumpe... Un petec de pământ sărat, ori un drum bătut de caravanele care transportau sare, dau loc la încăierări sângeroase, întocmai ca și câmpurile cu diamante ori locurile de cărbuni”*²³.

Doina Ciobanu

Note

1. **Aurora Ilieș**, *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în *Studii și materiale de Istorie Medie*, vol. I, 1956, p. 155-197 după **Hurmuzaki**, Documentele 1-2, p. 213 și 159
2. D.I.R. - B sec. XII-XV, p.59; **Aurora Ilieș**, op.cit., p. 157
3. D.I.R. - B sec. XIII-XV, p.76
4. ****Călători străini despre Țările Române*, vol. I, București, 1968, p. 109; **Doina Ciobanu**, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I-XIII e.n.) în spațiul Carpato-Dunărean*, Buzău, 2002, p.86
5. **Aurora Ilieș**, op.cit., p. 158
6. D.I.R. - B sec. XIII-XV, p.37
7. D.I.R. - B sec.XV, vol. III, p.162
8. D.I.R. - B vol. IV, p.282
9. **C. Giurescu**, *Contribuții la studiul cronicile muntene*, București 1906, p. 44; **Aurora Ilieș**, op. cit., p. 160
10. **A. Ilieș**, op.cit., p. 159
11. Fondul Academiei, CCCLXIX/94
12. **A. Ilieș**, op.cit., p. 160
13. Arh. St. București, mrs. 711, f. 206-207

14. Arh. St. București, Mănăstirea Câmpulung, LXII/152
15. Academia Română, doc. CCCLXIX/100
16. Arh. St. București, Mitropolia Bucureștilor - LXIV/6
17. **G. Bezniconi**, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1944, p.221; **A. Ilieș**, op.cit., p. 167
18. **Paul de Alep**, *Minele din Țara Românească*, în *Călători străini*, vol VI, București, 1976, p. 141
19. **Ștefan Olteanu și Valeriu Cazacu**, *Dezvoltarea științei și tehnicii medievale în Istoria gândirii și creației științifice și tehnicii românești*, București, 1982, p. 291
20. **A. Ilieș**, op.cit., p. 169
21. **M. Stamatiu**, *Istoricul metodelor de exploatare a zăcămintelor de sare din România*, București, 1943, p. 9
22. **I. Simionescu**, *Sarea*, București, 1923, p.11-12, **Dinu C. Giurescu**, *Țara Românească în sec. XIV-XV*, București, 1971, p. 81-82, **A. Constantinescu**, *Din istoria industriei românești*, București, 1981, p. 23-24, **Doina Ciobanu**, op.cit. p. 104 -106
23. **I. Simionescu**, op.cit., p. 4

Exploatarea sării în Moldova medievală

La fel ca în Transilvania și Țara Românească, Moldova a cunoscut o intensă activitate în extracția sării în perioada evului mediu. Aceasta s-a datorat, în primul rând, prezenței zăcământului de sare în mai multe localități, ceea ce a permis dezvoltarea unei activități de extracție, încă dinaintea formării statului feudal Moldova.

Cercetările efectuate până în prezent au fost relevante pentru a face afirmația conform căreia, în Moldova, principalul centru de extracția sării a fost trecut și rămâne și în prezent Țargu Ocna, căruia i s-a adăugat, între timp, cel de la Cacica, jud. Suceava¹.

În aval de Tg. Ocna, pe valea Oituzului, la Grozești au existat manifestări saline la suprafață, de unde s-a exploatat sarea de către localnici în secolul al XIV-lea.

Prezența zăcământului de sare la mică adâncime a fost semnalată în județul Vrancea, în zona Valea Sării, unde s-a practicat exploatarea populară².

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea se extrăgea sare din dealurile Hârlăului care acoperea nevoile de consum din satele Șipotele și Toporăuți³.

În vremea domniei lui Vasile Lupu erau menționate de către un călător englez depozitele de sare din împrejurimile satului Ibănești, ținutul Dorohoi⁴.

Toate aceste regiuni fac parte din marginea Flișului care se învecinează la apus cu marea zonă saliferă din arcul exterior al Carpaților, zonă care formează fâșii cu lățimi variabile până la zeci de kilometri și care se întind din Polonia (Silezia), de-a lungul Carpaților Orientali, a Carpaților Meridionali (până la Valea Dâmboviței) cu ultimele apariții salifere pe malul drept al Oltului, la Ocnele Mari⁵.

Luând în calcul tradiția orală, mineralogul Carol Mihalic de Hodocin afirma pe la mijlocul secolului al XIX-lea că, înainte de a se scoate sare la Tg. Ocna, locuitorii Moldovei ar fi adus-o dintr-o "*sarniță*" din Basarabia. La Ocnița, între localitățile Movilău și Briceni au existat rezerve de sare și abandonarea "*sarniței*", conform celor relatate de Hodocin, s-a datorat invaziei tătarilor⁶.

Zăcământul de sare de la Tg. Ocna, de vârstă badeniană, se prezintă sub forma a patru linii de masive de sare care străpung acoperișul de formațiuni eocen - oligocene ale Flișului. Lungimea zăcământului este de 5-6 km, iar lățimea de 800-1200 m. Cele patru masive de sare sunt situate în partea stângă a Trotușului, de-a lungul pârauului Vâlcica:

- Fețele Țargului, pe pârauul Adânc (extern);
- Masivul Salinelor Tg. Ocna, cel mai important (amplasat la mijloc);
- Gura Slănicului, pe Valea Cărbunarului;
- Valea Ocei (ultimele două au amplasament intern).

Zăcământul de sare de la Tg. Ocna are un conținut ridicat de NaCl (97,89 % reprezentând o puritate deosebită). Uneori acesta este friabil și conține incluziuni gazoase și argiloase. În părțile pământene au fost găsite bucăți de lemn carbonizat, fructificații de pin, nuci, alune și granule de chihlimbar. Sarea gemă este cristalizată, albicioasă sau sură, cenușiu - negricioasă, dându-i un aspect vărgat, dungat, al așa zisei "*sări vărgate*" care marchează depunerile sezoniere⁷. Rezervele zăcământului de sare de la Tg. Ocna au fost evaluate la 493 milioane de tone.

În conformitate cu ultimele interpretări privind exploatarea sării înainte de secolul al

XIV-lea, este posibil ca aceasta să fi avut loc la Grozești, pe valea Oituzului, *“fără însă a putea argumenta existența cămărășia ocnelor aici”*⁸. *“În timpul lui Ștefan cel Mare - se consemna într-o monografie a salinei Tg. Ocna - logofătul Iancu Trotușanu, cămăraș al ocnelor, a mutat reședința administrației de la Tg. Trotuș”*⁹. După cum confirmă mai mulți cercetători, cele relatate în legătură cu mutarea cămărășiei ocnelor de la Grozești la Tg. Trotuș nu se confirmă de documentele timpului¹⁰.

La sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea existau exploatări de sare în Gura Slănicului, pe Trotuș *“... și se pare că avântul pe care-l iau aceste exploatări se datorește, așa cum s-a mai arătat, unor meșteșugari transilvăneni (maramureșeni, secui) care, cunoscând bine arta mineritului și având condiții favorabile (masive de sare aproape de suprafață), au practicat și au inițiat și pe localnici în acest meșteșug”*¹¹. După cum arăta Dumitru Vitcu, *“...cei mai vechi întreprinzători, până astăzi cunoscuți, ai exploatării sării în Moldova au fost ocolașii de Trotuș - numire ce ar fi avut-o cei dintâi minieri ce au întreprins lucrarea ocnelor pe socoteala lor...se pare că din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, când statul feudal constituit își avea un aparat administrativ organizat, când și ținutul și localitatea Trotuș au împrumutat numele acelor ocolași”*¹².

În a doua jumătate a secolului al XV-lea se trece la exploatarea sării pe coasta nord-vestică a dealului Fetele Târgului, din masivul de sare Târgu Ocna (Vâlcele). Acesta se întinde pe direcția N-S pe circa 1 km și pe direcția E-V pe circa 600 m, având în partea centrală o grosime de circa 350 m. Volumul rezervelor de sare este de 188 milioane tone cu un conținut de 97,89 % NaCl. La sud de Trotuș se continuă cu masivul de sare Gura Slănicului care conține o lamă de sare impură, de dimensiuni mult mai mari. Volumul rezervelor de sare este de 493 milioane tone, cu un conținut mediu de 83,4 % NaCl și 12,6 % insolubil¹³. Masivul de sare Târgu Ocna (Vâlcele) se detașează față de celelalte masive de sare din zonă din punct de vedere al calității și al posibilităților de exploatare. Acesta a fost exploatat fără încetare din secolul al XV-lea până astăzi.

Activitatea ocolașilor de la Trotuș aducea venituri importante, ceea ce a atras atenția domnitorilor moldoveni. De pe la mijlocul secolului al XV-lea, mai precis în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt are loc instaurarea monopolului domnesc asupra ocnelor. În acest sens evocăm documentul din 17 noiembrie 1502 care reprezintă reînnoirea unui privilegiu mai vechi întărit Mănăstirii Putna, anume *“să aibă în fiecare an de la ocna noastră de la Trotuș câte o sută și cincizeci de drobi de sare”*¹⁴. Următorii domni moldoveni vor reînnoi acest privilegiu Mănăstirilor Galata, Bistrița și Vânători în cantități variate de drobi de sare.

Pe lângă cantitățile apreciabile de sare de la ocna ce se afla la Trotuș de care dispuneau domnitorii Moldovei, se exploatau zăcăminte de sare pentru consumul propriu de către locuitorii satelor ce aveau în preajmă zăcămintele aflate la suprafață. Călătorind prin Țara Românească și Moldova în prima jumătate a secolului al XVI-lea, unul dintre trecători nota că aici *“sunt munți de sare pe care locuitorii îi taie așa cum se taie pietrele în carieră”*¹⁵. Și alți călători străini localizează centre mai importante cu zăcăminte de sare, cum ar fi la Grozești, pe valea Oituzului (afluent al Trotușului), unde sarea aflându-se la suprafață se putea lesne exploata prin atacul direct asupra zăcămintului. *“Lângă Grozești se poate vedea un munte compus numai din cristale de sare”* - consemna la 1781, Fr. I. Sulzer care aprecia că la Grozești era *“primul loc din Moldova unde sarea apare la suprafață”*¹⁶. De asemenea, dealurile Hârlăului adăposteau un depozit salin care, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, asigura necesarul de consum pentru satele Șipotele și Toporăuți ale mănăstirii Barnovschi din Iași¹⁷.

Călătorul englez ce ne-a vizitat țara în vremea lui Vasile Lupu (la 1652), Robert Bargrave, consemna depozitele de sare *“împietrită”* situate în împrejurimile satului Ibănești de la ținutul Dorohoi, de unde se făcea export în Turcia. Despre sarea de la Ibănești Bargrave

spunea că „...este tăiată în bucăți de două sau trei picioare. În bucăți pare neagră, oarecum igrasioasă, dar când este pisată este cu mult cea mai bună pe care am văzut-o sau am gustat-o vreodată”¹⁸.

Rezerve de sare au fost găsite în ținutul Vrancea, la Valea Sării, care au fost identificate în urma unui sondaj efectuat la începutul secolului al XIX-lea. Rezervele se aflau la o adâncime nu prea mare, de șase stânjeni¹⁹. Zăcămintele de sare au fost semnalate la Poduri, Munteori și Irești, unde acesta ieșea la suprafața pământului²⁰.

După ce în Moldova a fost instaurat monopolul domnesc asupra exploatării sării, a fost înființată camera ocnelor. Aceasta se ocupa de administrarea ocnelor, fiind condusă de unul sau doi cămărași. Primul dintre cămărașii de la Tg. Ocna a fost Eremia, în timpul domniei lui Petru Rareș.

Cămărașia ocnelor, ca instituție medievală, a apărut după ce domnitorii Moldovei luaseră asupra lor exploatarea sării. Aceasta se ocupa atât de exploatarea sării, cât și vânzarea acesteia în țară și în afară. Numit de domn pentru o perioadă de un an de zile, cămărașul aducea la cunoștință acestuia, periodic, sămile venitului ocnelor. El avea în subordine lucrătorii de la ocnă, fiind retribuit de către domn cu leafă și venitul încasat prin vinderea sării mărunte. Cât timp Trotușul a avut statutul de ținut, cămărașul de ocnă era și ispravnic de Trotuș²¹.

Despre exploatarea sării care era localizată în acte doar la târgul Trotuș luăm cunoștință din cea mai veche statistică moldovenească cunoscută până astăzi, „catastihul de cisle de țirani, de la toate ținuturi și curteni și vătăji și neamiși și popi” din 20 februarie 1591. În acesta se consemnează la ținutul Trotuș un număr de 120 șaigăi, specialiști în exploatarea sării și care erau scutiți de dări către Vistierie²². Informații referitoare la modul cum se extrăgea sarea la Trotuș ne sunt oferite de către călătorul străin Pietro Deodato care arăta că sarea se tăia sub pământ în bucăți mari și groase, cubice, care se scoteau afară cu ajutorul unor roți puse în mișcare de forța animală²³. Un alt călător străin, Paul de Alep, trecând prin Moldova în veacul al XVII-lea, relatează: „lucrarea în ocne e foarte grea...Metoda de tăiere a sării se face cu mare muncă. Ei sapă cam 9-10 m în adâncime până dau de sare...Noaptea se taie acest mineral iar ziua îl scot la suprafață. Fiecare bucată e o piatră mare, în greutate cam de 2-3 sute oca. Acești bolovani sunt târați de lucrători cu ajutorul unor frânghii lungi, trase de cai”²⁴.

Folosindu-se de informațiile referitoare la provinciile românești și din țările vecine, pe care le-a coroborat cu cele din secolul al XIII-lea și ale călătorilor străini, Dumitru Vitcu recompune tabloul tehnicii de exploatare a sării în Moldova: „Mai întâi se săpa o groapă cu diametrul de aproximativ 2 m în stratul de pământ ce acoperea orizontul de sare. Pereții gropii erau întăriți cu împletituri de nuiel sau cu scânduri numite țambre. Tăierea sării se făcea cu topoare lungi în coadă (ciocane) prin trasarea făgașelor în mal și apoi, cu ajutorul unei instalații numită crivac, care se compunea dintr-un tambur cilindric cu ax vertical din lemn și pus în mișcare de forța animală. Un odgon desfășurat pe acest tambur făcea ca un capăt să se înfășoare, iar celălalt să se desfășoare, încât atunci când un capăt al frânghiei co-bora în ocnă, celălalt scotea afară bolovanul de sare”²⁵.

Personalul care lucra la ocnă era format din șavgăi și măglași alături de care îi întâlneam pe meșteșugarii cu atribuțiuni precise: fierari, dulgheri, lumânărari, funari și alți lucrători: cantaragii, chelari, grămățici, paznici etc.²⁶. Remunerația acestui personal se făcea în bani și în natură de către cămărașul ocnelor numit de domn pe un an de zile.

Pe parcursul secolului al XVI-lea meșteșugarii de la Ocnă se organizaseră într-o corporație (breslă), cunoscută sub numele de rufet, condusă de un birău. Acesta avea autoritate asupra tuturor rufetașilor, cunoscute fiind numele lui Ioniță birău (1635), Căpățînă birău (1638) și alții. La 9 septembrie 1683, într-un zăpis de danie făcut mănăstirii de la Ocna figu-rau Rusu birăul alături de „vatamanul”, „grămăticul” și „curtenii”²⁷. Documente ulterioare,

cum ar fi cel de la 17 februarie 1690, consemnează prezența la Ocnă a unui jude, grămătic, birău, a negustorilor și zugravilor²⁸. Toate acestea dovedesc că Ocna era o așezare în care meșteșugurile se aflau în plină dezvoltare, fapt care l-a determinat pe Dimitrie Cantemir să o includă în categoria târgurilor din Moldova la începutul celui de al XVIII-lea veac²⁹.

Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, mai precis în anul 1646, misionarul catolic Bandini³⁰ ne-a transmis date importante cu privire la exploatarea și valorificarea sării la Ocna: *“La opusul orașului Troțuș - scria Bandini - este o groapă de sare pe coasta unui munte; la poale este un sat (“pagus”) ce are până la 300 de care. Locuitorii săi, nu plătesc bir, nici nu sunt luați în altă muncă decât câte o dată pe săptămână să scoată pentru principe 40 bolovani mari de sare, sau tatăl de familie sau vreun lucrător tocmît al acestuia, sau într-o zi sau în toată săptămâna să completeze numărul său; pentru că dacă neglijează vremea, în săptămâna viitoare i se pune la socoteală 80 de bolovani”*. După cum se poate observa, acești locuitori erau privilegiați, fiind obligați de a presta o zi normată pe săptămână la ocna în folosul domnitorului. Această obligație era globală, fiind repartizată uniform asupra tuturor capilor de familie. Bandini mai amintește alte două sate ai căror locuitori se ocupau tot cu scosul sării. După părerea lui Corneliu Stoica³¹, aceste sate ar putea fi Gura Slănicului, Tisești sau Vișoara. Locuitorii acestor sate nu erau degrevați de toate obligațiile întrucât *“pentru fiecare bolovan de sare li se dă un nummus de argint, adică doi bani leșești”*. Bandini nota și alte avantaje pe care le aveau lucrătorii de la ocne: *“în cursul anului, cămărașul, când se schimbă, obișnuiește a da minierilor, după starea fiecăruia, unul, două sau trei cară de sare; apoi în toate zilele are bucăți de sare cât poate lua cineva cu sine în paner, nimeni nu-l oprește”*. Dumitru Vitcu, comentând acest text, face următoarea precizare: *“Cu excepția ultimului paragraf, observația sa poate fi extinsă în timp până în epoca Regulamentului Organic (inclusiv) - obiceiul de a dărui însemnate cantități de sare lucrătorilor ocnei, înrădăcinându-se”*³². Bandini a coborât în interiorul exploatării, făcând următoarea apreciere: *“Adâncimea acestei ocne este de 100 orgii, însă înăuntru atîta cuprinde încât s-ar putea zidi o cetate; la ieșirea din afară sunt grămezi colosale de bolovani de sare, ca niște ziduri; carele și oamenii care o transportă sunt ca furnicile”*³³.

Din punct de vedere calitativ, Bandini aprecia că sarea de ocna era *“cu mult mai tare ca sarea de mare, încât oleacă ajunge pentru a săra bucatele și pâinea; culoarea unor bucăți este obscură și atunci are un amestec mult cu materii din pământ. Dar pisată devine albă ca zăpada ori de culoare era mai înainte”*³⁴. Atunci când se referă la posibilitățile de valorificare, Bandini aprecia că sarea din această ocna își avea întrebuințarea *“nu numai în Moldova, ci și în Rusia, Podolia, Ucraina, Turcia și Tartaria unde se exportă”*. Având în vedere că Imperiul Otoman stăpânea Egiptul și Siria, se poate aprecia faptul că, încă din secolul al XVII-lea, sarea moldovenească era prezentă pe trei continente.

Cronicarul turc Evila Celebi, însoțind armata turcească în expediția din 1659, din Transilvania, amintește fugitiv despre ocna, arătând că *“peșterile de la această ocna...sunt niște puțuri uriașe ce seamănă cu infernul”* că *“muntele și stîncă de aici sunt sare”* și că au eliberat 200 de prizonieri turci³⁵.

Descrierea pe care ne-a lăsat-o Dimitrie Cantemir aduce noi elemente cu privire la extragerea sării: *“Nu departe de târgul Troțușului sunt saline avute, pe care locuitorii le numesc ocne. Acolo nu e nici o măiestrie pentru curățit, căci săpînd pământul de un cot sau doi de adînc, se găsește sare prea curată, care se străvede ca cristalul sau porfirul, nefiind amestecată cu pământ cât de puțin. Și aceste saline niciodată nu iau finit măcar deși lucrează întrînsele multe sute de oameni. Pentru că în tot locul unde se taie tablele sau drobii cei de sare, lasă într-un loc și într-altul colonne de acest cristal de sare, care să sprijinească pământul și boltitura și să aibă loc a se lăți vinele cele noi; și așa apoi boltele acestea atît se umplu de sare, până în 20 de ani, încât nici nu se cunosc că au fost deșarte vreodată”*. Domnitorul cărturar arăta că

intrau în Galați vase “nu numai din locurile vecine ale Mărilor Negre, din Crimeea, Trapezunt, Sinope, Constantinopol, dar și din Egipt și chiar din Barbaria”, unde sunt încărcate cu “lemn moldovenesc, miere, ceară, sare, unt, silitră și grâne, din care nu puțin câștig au toți locuitorii Moldovei”³⁶. Tot referitor la comerțul cu sare pe care îl făcea Moldova, încă din 1710, Guvernul Transilvaniei a interzis acest negoț, ridicând în același timp prețul sării ardelene. Cu toate acestea, locuitorii din scaunul Ciuc au continuat să se aprovizioneze cu sare moldovenească mult mai ieftină, în ciuda tuturor măsurilor întreprinse de regimul habsburgic³⁷.

Comerțul cu sare a plasat așezarea de la Ocna la întretăierea importantelor drumuri în Evul Mediu. Sunt cunoscute, începând cu secolul al XVI-lea, rețele de drumuri pe care circulau încontinuu căruțele încărcate cu sare. Dintre acestea, drumul Ocnei cobora pe valea Trotușului și urma apoi pe valea Siretului până la Galați. Alte drumuri pe care se transporta sarea erau cel al Brașovului, Liovlui, Sculenilor și cel al Ghimeșului.

Pe parcursul secolului al XVII-lea cămărașii de la Târgu Ocna au jucat un rol important în relațiile comerciale ale domnilor Moldovei cu Brașovul. Zona Trotușului a fost de-a lungul Evului Mediu o adevărată “*placă turnantă*” în relațiile dintre Moldova și Transilvania.

Abuzurile săvârșite de către cămărași, daniile făcute de către aceștia boierilor și mănăstirilor, precum și risipa de sare la groapa ocnei i-au determinat pe domni să renunțe uneori la serviciile cămărașilor și să utilizeze un sistem de exploatare cu arendarea ocnelor. Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea se constată prezența arendașilor la ocnele de sare ale Moldovei. Vistieria scotea la mezat (vânzare) venitul ocnelor de sare pe o perioadă ce varia de la unul la trei ani. Cumpărătorii erau obligați să achite Vistieriei dările tuturor lucrătorilor de la ocnă și daniile de sare către boieri și mănăstiri. În anul 1756 ocnele fuseseră arendate de către domnul Moldovei Matei Ghica unei companii boierești alcătuită din vistiernicii Dumitrașcu Paladi și Aristarh, având ca “*purtător de grijă al ocnei*” pe sulgeriul Tudorache. Aceiași aveau să cumpere ocnele și în anul următor de la domnitorul Constantin Racoviță³⁸.

Încă de la începutul secolului al XVIII-lea rufetașii de la ocne s-au bucurat de a vinde băuturi în târgul Ocnei. Grigore al II-lea Ghica a luat o serie de măsuri care i-a avantajat pe tăietorii de sare (șavgăi). Astfel, la 1 iunie 1741 a hotărât să sporească leafa acestora de la un ban la trei bani pe drobul de sare. Prin hrisovul din 1 decembrie șavgăii erau scutiți și de alte dări, cu condiția ca “*și ei să fie silitori*”.

Informații precise cu privire la numărul locuitorilor ce alcătuiau rufetul ocnei avem din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Dimitrie Cantemir consemna la începutul acestui secol că la ocne lucrează “*multe sute de oameni*”. El se referea atunci nu numai la rufetași, ci și la robii țigani și la condamnații la ocnă, despre care consemna și Pietro Deodato³⁹. Rufetul ocnei cuprindea la 1762 doar 225 oameni⁴⁰, reprezentând lucrătorii specializați: șavgăi, lăturași, curteni, tărbănțași și vâtafi. Domnitorul Grigore Ion Calimah le acorda la 1762, însemne speciale (“*pecetluiri roșii*”) pentru a fi recunoscuți și a se bucura de scutirile și datoriile ce le aveau⁴¹. Pe tot parcursul celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea rufetul ocnei trebuia să aibă același număr de lucrători, adică 225. În caz că acest număr se descompleta din diverse motive (boală, bătrânețe, moarte, etc.) cămărașii desemnau pe înlocuitori, fiind înștiințați domnul și ispravnicul de ținut.

Pentru a asigura creșterea continuă a producției de sare domnitorii au dispus mărirea veniturilor la tăietorii de sare care a ajuns până la 12 bani noi pentru fiecare drob de sare tăiat. Printr-o poruncă din anul 1785 a domnului Alexandru Ion Mavrocordat către șavgăii ocnelor⁴², acestora li se interzicea cu desăvârșire strămutarea. În felul acesta, lucrătorii specializați în tăierea drobilor de sare, erau practic legați pe viață de locul de muncă.

Pe piața internă sarea era valorificată conform unor practici folosite tradițional. Locuitorii cumpărau sarea cu prețul cerut la gura ocnei, fiind liberi să o vândă în toate părțile

Moldovei, mai puțin la punctele de desfacere situate la granița țării, numite scheli. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea sarea se vindea cu bucata (drobul), prețul acesteia înregistrând la ocnă o continuă creștere. Aprovizionarea magaziiilor de la granițe cu bolovani de sare se făcea de către locuitorii ce dispuneau de mijloace de transport. Sătenii erau obligați de a presta cărașii de sare în folosul cămărașilor sau arendașilor în schimbul unei chirii dinainte stabilită. Domnitorul Alexandru Moruzi a hotărât în anul 1806 ca locuitorii țării să nu mai fie obligați de a căra sarea la schele ca până atunci. El a dispus ca angajarea cărașilor să se facă de către funcționarii speciali ai cămării prin înțelegere cu locuitorii⁴³.

Până la anul 1800 sarea se extrăgea din Ocna Tâlharilor și Ocna cu Brad din Fetele Târgului. După această dată se scotea sare prin puturile Sf. Gheorghe și Sf. Nicolae, după care se trece la exploatarea Ocnelor Unite.

Desfacerea sării pe piața externă era dirijată spre Rusia și Imperiul otoman. Datorită războaielor ruso-turce de după răpirea Bucovinei (1775) și din perioada anilor 1806-1812, comerțul cu sare a fost perturbat prin închiderea granițelor spre Turcia și spre Rusia⁴⁴.

Pierderile de teritorii suferite de statul feudal Moldova prin cucerirea Bucovinei de către austrieci și a Basarabiei de către ruși au avut drept consecințe reducerea comerțului cu produse din Moldova, printre care și sarea. S-a trecut astfel la reducerea numărului de lucrători, scăzând astfel și producția. În aceste noi condiții s-a trecut la încercarea de valorificare a slatinelor de pe moșia mănăstirii Râșca, prin acordarea unui privilegiu de înființare a unei „*fabrici de huscă*” căminarului Th. Ciurea, la 18 ianuarie 1815. Același Tudorachi Ciurea, în tovărășie cu Duldner (secretarul agenției prusiene din Iași) și cu spătarul Petrachi Cazimir au deschis în anul 1817 o nouă „*fabrică de huscă*” pe moșia răzeșilor Juncani, ținutul Bacău⁴⁵.

Către sfârșitul evului mediu moldav ocnele deveniseră o întreprindere cu un număr mare de lucrători. După cum rezultă și din catografia din anul 1820, numărul rufetașilor de la ocnă ajunsese la 650 din care 610 lucrători, restul fiind văduve și scutiți din slujba ocnei. Cei 151 de tăietori produceau prin munca lor o cantitate mai mare de sare. Din prezenta catografie rezultă noi categorii de lucrători ca: trăistarii, călțarii, burdujării, curălarii și feștilarii ocnei⁴⁶.

Începând cu anul 1822 o companie boierească, în frunte cu căminarul Costache Cerchez, a luat în arendă ocnele de la Trotuș. După cum s-a putut constata, bilanțul anual era falimentar, mai cu seamă datorită cheltuielilor mari de producție și desfacere. Pe parcursul anilor 1823-1825 se prefigurează o criză marcată de poarta administrației a ocnelor. Criza avea să se amplifice în ultimii ani de domnie a lui Ioniță Sandu Sturza și să culmineze odată cu izbucnirea războiului ruso-turc din anii 1828-1829.

La 25 aprilie 1828 veniturile ocnelor au trecut în categoria veniturilor bugetare ale statului, exploatarea salinelor din Moldova intrând într-o nouă epocă, cea modernă, a Regulamentului Organic.

Dorinel Ichim

Note

1. **Dumitru Vitcu**, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, Iași, 1987, p. 23

2. **Doina Ciobanu**, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I-XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean*, Biblioteca Mousaios, Buzău, 2002, p. 47

3. **Dumitru Vitcu**, op. cit, p. 27

4. Ibidem

5. **V. Meruțiu**, *Contribuțiuni la studiul masivelor de sare din România*, București, 1912, p. 112

6. **Mihalic de Hodocin**, *Sarmițele sau ocnele Moldovei în Calendar pentru români*, 1849, p. 15; **Teodor Burada**, *Despre creștăturile șalgăilor pe droburile de sare*, în „*Revista pentru istorie, arheologie și filologie*”, an III, vol. V, 1885, p. 173

7. Aducem mulțumiri și pe această cale domnului prof. univ. dr. Nicolae Barabaș și muzeografei Mihaela Heisu de la Complexul Muzeal de Șt. Naturii "I. Borcea" Bacău, pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție materiale de specialitate inedite.
8. **Confer. Corneliu Stoica**, *Istoria orașului Târgu Ocna din cele mai vechi timpuri până la 1918*, Editura Aristarc, Onești, 1999, p. 42 și nota 16
9. **A. Nemeșiu**, *Monografia salinei Tg. Ocna. Studiu geologic și tehnic*, 1943, p. 11
10. **Dumitru Vitcu**, op. cit., p. 26; **Corneliu Stoica**, op. cit., p. 42
11. **Corneliu Stoica**, op. cit., p. 42
12. **Dumitru Vitcu**, op. cit., p. 26 și nota 32
13. **Confer. Coriolan Stoica, Ion Gherasie**, *Sarea și sărurile de potasiu din România*, București, 1981, p. 52-54
14. *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. III, p. 505 D.R.H.
15. **Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu**, *Din istoria mineritului în România*, București, 1970, p. 132
16. **Confer. Dumitru Vitcu**, op. cit., p. 27 și nota 38
17. Ibidem și nota 39
18. Ibidem și nota 40
19. 1 stânjen = 2,23 m
20. **T.G. Bulat**, *Ocnele de sare din Moldova. Organizația și producția lor în 1810*, în "Arhivele Basarabiei", an X, nr. 1-4, 1938, p. 126
21. **C. Broșteanu**, *Salinele noastre*, București, 1901, p. 253
22. **Constantin Turcu**, *Cele mai vechi statistici moldovenesti*, în "Studii și cercetări științifice. Istorie", an VII (1956), Jasc.2, Iași, p. 67
23. **Confer. N. Maghiar, Șt. Olteanu**, op. cit., p. 274
24. **Paul de Alep**, *Călătoriile patriarhului Macarie din Antiohia în Țările Române*, ed. E. Cioran, pp. 119 și 169
25. **Dumitru Vitcu**, op. cit., p. 29
26. **Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu**, op. cit., p. 178
27. **Teodor Burada**, *Despre creștăturile șalgăilor pe droburile de sare*, în "Revista pentru istorie, arheologie și filologie", an III, vol. V, București, 1885, p. 173
28. **N. Maghiar, Șt. Olteanu**, op. cit., p. 168
29. **Dimitrie Cantemir**, *Descrierea Moldovei*, Editura Minerva, București, 1976, p. 32
30. **V.A. Urechia**, *Codex Bandinus. Memoriu asupra scrierii lui Bandinus de la 1646*, București, 1895, p. XV
31. **Corneliu Stoica**, op. cit., p. 53
32. **Dumitru Vitcu**, op. cit., p. 32
33. **V.A. Urechia**, op. cit., p. LIV - LV
34. Ibidem
35. *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976, p. 469
36. **Dimitrie Cantemir**, op. cit., pp. 25,42
37. **János Szócs**, *Legăturile comerciale cu Moldova (1800 - 1848)*, în "Ateneu", Bacău, nr. 10 (214), oct. 1987, p. 6-7
38. **Dumitru Vitcu**, op. cit., p. 38
39. **Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu**, op. cit., p. 175
40. **Th. Codrescu**, *Uricariul*, vol II 2, pp. 165-166
41. **Dumitru Vitcu**, op. cit., p. 36
42. **Th. Codrescu**, *Uricariul*, vol. I2, p. 173
43. **Dumitru Vitcu**, op. cit., p. 40
44. **T. Gh. Bulat**, op. cit., pp. 122,125
45. **Constantin Turcu**, *Fabrica de huscă de la Luncani-Bacău, 1817*, în "Arhivele Statului 125 ani de activitate. 1831-1956", București, 1975, pp. 418, 419
46. **Dumitru Vitcu**, op. cit., p. 44.

Sarea Brăilei

Necesitate de prim ordin pentru om și pentru vitele din regiune, pentru prepararea peștelui atât de abundent cândva aici, în fața orașului, în Balta Brăilei, sarea a fost un element esențial pentru pescarii locului, dar și pentru păstorii transhumanți.

Documentar, sarea ca marfă, ca produs indispensabil omului din acest areal al Bărăganului și Bălții, îngemănate, apare într-o *kannuamea* pentru portul și târgul Brăilei din 1570 (cod de legi otoman destinat unei provincii, unei localități sau comunități). Aflăm aici că negustori din Țara Românească și Brașov “*transportau cu căruțele mari cantități de pește după ce îl săraseră, pe loc, cu sarea cumpărată din port, aceasta provenind din ocnele valahe*”. (Anca Popescu, *Brăila otomană într-o kannuamea de la 1570*, în Istros, VII, 1994, p. 186).

Dar mai devreme cu circa trei decenii registrele vigesimale ale Brașovului pentru anul 1545 înregistrau cantitatea record de 8713, 5 poveri, valorând 888.500 de aspri, reprezentând 1.176.322, 5 kg de pește, adică peste 117 vagoane și jumătate (Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (sec. XIV-XVI)*, p. 110-111) aduse numai în 11 luni pe piața orașului de sub Tâmpa. Ar fi interesant de calculat ce cantitate de sare a fost necesară pentru conservarea acestei cantități impresionante. Dar pentru cantitățile însumate ale anilor 1503 (5285 poveri), 1529/30 (4264,5 poveri), 1543 (7318,5 poveri) și 1545 (8713, 5 poveri) pe care le cunoaștem?

Și totuși, cu mult înainte, sub Mircea cel Bătrân, privilegiile brașovenilor pentru co-merțul în Țara Românească aminteau de cantități mari de pește trimise la Brașov. Vama era “*pentru un car de pește la Brăila de 18 ducați, 1 pește la Târgșor, 1 pește la Târgoviște, 1 pește la Dâmbovița*” (cf. DRH, *D. Relații*, doc. 121, p. 198-201). Ori, toată această operațiune, care pentru veacul al XVI-lea o putem urmări aproape în amănunt, - cu toate transporturile de pește consemnate în registrele Brașovului, - ne poate sugera o idee despre *cantitatea de sare trebuitoare conservării temporare sau definitive a acestui produs*.

Dar sarea era vitală și în creșterea animalelor și în prelucrarea cărnii acestora. Drumul Brăilei a fost și un drum coborât și urcat, în sute de ani de păstorit transhumant, de milioane de capete de vite. “*De aici porneau apoi corăbii încărcate cu grâu și orz, dar și cu carne sărată sau pastramă, cu seu, cerviș, unt, sare, pește sărat și afumat pentru Istanbul*” (Const. C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila*, 1968, p. 72).

De unde venea această sare, care era regimul obținerii ei și cât costa ea?

În veacul al XVI-lea, celebrul Mihail Cantacuzino Șeitanoglu, era arendașul acestui articol de monopol - sarea - la Istanbul, în timp ce la noi, în veacul următor, al XVII-lea, continuă aprovizionarea cu sare de la Ghitioara și Telega, iar din vremea lui Brâncoveanu și de la Slănic. De aici, de la Brăila, ea merge la Istanbul. În 1630 Poarta se înțelege cu Țara Românească asupra unui aspect: se renunță la vama percepută pentru sarea importată pe la Nicopol, Rusciuc și Silistra în schimbul unei sume fixe adăugată la haraci. În 1632-1633 măsura se extinde inclusiv și asupra Brăilei.

Veacul al XVIII-lea și următorul aduc noi detalii și precizări importante în această problemă, între care și delimitarea zonelor de export, cu aprobarea sultanului, ca urmare a unui “*obicei vechi*”.

Brăila avea să stăpânească - și stăpânește încă - un vast "*imperiul al sării*". Nu departe de Brăila, la 12 km de orașul de astăzi, se află *Lacu Sărat*, o adevărată binecuvântare pentru oamenii locului dar și pentru cei de pretutindeni. Sarea a dat aici noroiului calități extraordinare în tămăduirea multor boli. Din 1861, când se fac primele analize a apelor lacului și până în 1875, când apar primele cabine de băi calde, *Lacu Sărat* devine tot mai mult un punct de real interes, exploatat intens după 1886 și mai ales în perioada interbelică.

Ce *mărturii materiale* putem evoca astăzi din perspectiva acestei vechi nevoi de sare, a exploatării și comercializării, a folosirii ei în atâtea domenii ale vieții?

Întâi de toate banala și omniprezenta piuă pentru sare, aflată în gospodăria fiecărui satean din Câmpia sau din Balta Brăilei. Bolovanii trebuiau pisați și astfel, din lemn mai ales, de forme, mărimi și esențe diferite, au fost realizate astfel de obiecte. Ele au fost găsite în județul Brăila, atât pe valea Buzăului (Boarca, Mihail Kogălniceanu) cât și în satele de pe Balta Brăilei (Tufești).

Câteva solnițe din lemn, lucrate foarte aproape de zilele noastre, între anii '70-'80 ai veacului trecut întregesc sugestia noastră despre "*sarea-n bucate*" de Brăila.

Ionel Căndea

Izvoare documentare din cadrul Tezaurului Arhivistic Național al României referitoare la istoria exploatării, transportului și comerțului cu sare

În tezaurul documentar al Arhivelor Naționale ale României se păstrează, la loc de cinste, numeroase documente referitoare la exploatarea, transportul și comerțul cu sare, din diferite perioade istorice. Documentele s-au păstrat sub formă de manuscrise, concepte, originale, tipărituri, schițe și planșe tehnice, fiind redactate în paleografiile latină, germană, maghiară și în chirilică.

Fondurile arhivistice din care provin aceste documente sunt fonduri administrative (ale scaunelor și comitatelor, ale preturilor de plasă și prefecturilor), economice (Tezaurariatul Minier al Transilvaniei, Oficiul Superior Minier Zlatna, Direcția Minieră Cluj ș.a.)

Printre cele mai vechi documente din expoziție referitoare la transportul sării amintim și un document original (deținut de către Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale) emis de Sigismund, regele Ungariei, în data de 13 aprilie 1413, în localitatea Arieș (*Aryes*), prin care ordonă comitelui salinelor din Transilvania, precum și locuitorilor săi din Ocna Sibiului, ca sașii din cele Șapte Scaune să nu fie împiedicați să-și ia sare mărunță cu carele din salinele de la Ocna Sibiului potrivit vechilor lor privilegii.

Pentru cei care doresc să aprofundeze această temă, vom prezenta în rândurile de mai jos principalele genuri de acte deținute de o parte din direcțiile județene ale Arhivelor Naționale ale României.

Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale deține documente referitoare la minele de sare din Transilvania, comerțul sării, reglementări ale exploatării și valorificării sării din ocne (inclusiv documente referitoare la poruncile împăratului Carol al VI-lea privind exploatarea și valorificarea zăcămintelor de sare), ordine ale Magistratului orașului Brașov privind livrarea sării pentru armată, ordine guberniale privind transportul și comerțul cu sare, întocmirea conscripțiilor pentru ocnele de sare existente, acte procesuale privind folosirea sării (de exemplu, procesul Scaunului Odorhei din anul 1722 pentru folosirea sării), memorii ale Universității Săsești privind impozitele legate de sare și comerțul cu această materie primă.

Din numeroasele documente deținute de către Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale referitoare la exploatarea și transportul sării, a fost ales un număr de șase documente. În acest context, merită a fi studiată scrisoarea lui Thomas Altemberger, primarul orașului Sibiu, din 6 august 1486, către magistratul orașului Brașov, cu privire la atribuirea vămii vigesima, a camarilor de sare și ocuparea cetății de la Hunedoara. De asemenea, un alt document, cu semnătura autografă a lui Mihai Viteazul-Voievodul Țării Românești, atrage atenția vizitatorului, atât prin formă, cât și prin conținut. Actul emis la Alba -Iulia, la 23 ianuarie 1600, purtând semnele de validare aferente, este o reconfirmare a vechiului drept al unor comune aparținătoare orașului Sighișoara de a folosi liber sarea din Ocna de la Odorhei. Desigur că acest drept a folosi nestingherit sarea de la această ocnă a fost confirmat și întărit și în anii 1594 și 1596, de un alt cunoscut personaj istoric-principele Transilvaniei - Sigismund Bathori.

Importanța acestei materii prime pentru dezvoltarea economică a Transilvaniei este demonstrată și de interesul manifestat de Maria Tereza, împărăteasa Austriei, care la 6 noiembrie 1759, a emis un rescript întocmit în urma informațiilor adunate de către Ignatus

Iosephus Bornemissa, tezaurar regal, referitoare la vama tricesima și prețul sării.

În cadrul expoziției a fost ales și un document deținut de către Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale. Acesta este un ordin gubernial către Scaunul Trei Scaune prin care se comunică necesitatea de a se efectua socotelile privind aprovizionarea armatei, precum și instrucțiuni precise referitoare la interzicerea aducerii sării din Moldova. Această precizare este foarte importantă în contextul în care contrabanda cu sare era în creștere, iar importurile de sare din Țara Românească și Moldova erau strict reglementate. Mijloacele prin care se lupta împotriva contrabandei erau foarte variate, de exemplu, într-o adresă a magistratului orașului Brașov din anul 1820, către castelanul de Bran, se solicita ca în bisericile din ținutul Branului să se popularizeze deosebirea de formă și de calitate a sării din ocna împărătească de la Praid și cea din Țara Românească, evident pentru a se evita contrabanda cu sare.

Relevante sunt și documentele păstrate la Direcția Județeană Buzău a Arhivelor Naționale cu privire la exploatarea sării din afara Arcului Intracarpatic, de asemenea, aici se regăsesc informații referitoare la înființarea unei colonii armenesti la Suceava și importul sării din Transilvania, rapoarte privind cercetarea resurselor de sare din Bucovina, respectiv înființarea unor depozite de sare; majoritatea documentelor se referă la exploatarea sării din fostele județe Buzău și Râmnicu Sărat.

La Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale au fost identificate documente cu privire la descrierea zăcămintelor de sare și a oficiilor de sare din Transilvania, documente referitoare la instrumente de măsură folosite de către topografii de la saline, schițe ale salinelor din Transilvania, precum și ale unor mori de sare. Pentru a veni în sprijinul celor interesați de evoluția exploatării și valorificării sării, cercetarea documentelor de arhivă poate fi completată cu studierea unor valoroase lucrări de specialitate legate de această temă:

Johann Ehrenreich von Fichtel, *Beytrag zur Mineralgeschichte von siebenbürgen*. Nürnberg 1780 (lucrare în original la Biblioteca Academiei. Filiala Cluj-Napoca cu numeroase schițe, desene, grafice color incluzând și spațiul carpatic răsăritean).

Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor în epoca modernă*, Iași 1987 (lucrarea este redactată pe baza unui bogat material arhivistic).

Dordea Ioan, *Historiographie des Salzwesens in Rumanien*, în: *Festschrift Rudolf Palme zum 60. Geburtstag*. Berenkamp, 2002, p. 85-113.

A. Nemeșiu, *Exploatarea de sare de la Tg. Ocna*, Tg. Ocna, 1936

M. Stamatiu, *Istoricul metodelor de exploatare a zăcămintelor de sare din România*, în: *Analale Academiei Române*, Tom XVIII, Mem. 16, București 1943.

Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale pune la dispoziție acte referitoare la instrucțiuni privind contrabanda cu sare și încălcarea monopolului sării, documente preponderent din secolele XVIII-XIX, regulamente pentru angajații salinelor, ordine ale principilor privind comerțul, transportul și monopolul sării, referate și informări privind amenajarea și exploatarea salinelor din Transilvania din perioada 1679-1786, protocoale încheiate cu ocazia vizitării salinelor din Praid de către comisiile guberniale, de la sf. sec. al XVIII-lea, instrucțiuni privind contrabanda cu sare și încălcarea monopolului sării în perioada 1782-1846, protocoale ale comisiilor instituite pentru stabilirea statutului tăietorilor de sare de la Ocna Sibiului și Turda.

În patrimoniul documentar deținut de către Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale predomină ordinele Guberniului Transilvaniei referitoare la transportul sării, prețul de comercializare al sării, punerea în funcțiune a fântinii de sare de la Cetatea de Baltă, rapoarte ale comisarilor de aprovizionare în legătură cu lipsa de sare pentru nevoile de consum.

Pentru expoziție, din multitudinea de documente, au fost selectate, pentru reprezentativitatea lor prin formă, dar și conținut, două ordine guberniale trimise oficialității comitatu-

lui Târnava, în legătură cu creșterea prețului sării și punerea în funcțiune a fântânii de sare de la Cetatea de Baltă: ambele documente sunt originale, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, având semne de validare , fiind redactate în paleografiile latină și maghiară.

În cadrul expoziției sunt prezentate doar o parte din documentele referitoare la rolul pe care l-a jucat sarea, ca materie primă, în diferite perioade istorice, însă cele mai multe așteaptă a fi cercetate la Direcțiile județene ale Arhivelor Naționale, fiind accesibile, prin intermediul sălilor de studiu, tuturor celor care doresc să descopere o altfel de istorie.

Asociația Arhiviștilor și Prietenilor Arhivelor Covasna

Monografia oraşului Ocna-Sibiului

2006.

Ocna Sibiului a fost pentru prima dată amintită în documente în anul 1263, deşi zona a fost locuită încă de pe vremea dacilor şi romanilor. Prelucrarea sării a constituit o tradiţie veche pe aceste meleaguri, iar ultima mină de sare activă a fost închisă în anul 1931. Lacurile naturale, formate pe locul salinelor, au constituit punctul de plecare pentru dezvoltarea localităţii ca o importantă staţiune balneo-climaterică. Atracţia numărul unu a staţiunii este reprezentată de cele 52 de lacuri cu calităţi curative. Apele şi nămolul sunt folosite în tratamente reumatice, neuromotorice şi ginecologice. Cel mai adânc este lacul Avram Iancu, cu circa 130 m adâncime, iar cel mai sărat este lacul Brâncoveanu, el fiind cel mai sărat lac din ţară. Mai există şi celebrul lac “fără fund”, care de fapt are doar 33 m adâncime. Staţiunea balneo-climaterică are o capacitate de 144 locuri în hotel, 150 de locuri în căsuţele popasului turistic şi 80 de locuri în satul de vacanţă al elevilor.

Staţiunea a fost inaugurată oficial în 1846, iar în 1909 s-a terminat Pavilionul central, un complex arhitectural în stil “Jugendstil”¹.

1888.

Din anul 1888 datează monografia oraşului Ocna Sibiului, întocmită de către **Andrei Bakk**, preot romano-catolic în localitate începând din anul 1875, până la moartea survenită în anul 1906. Cartea este - după cum menţionează autorul în prefaţă - rezultatul unei îndelungate munci de cercetare, efectuate în arhivele Oficiului local de administrare a salinelor, în arhiva oraşenească, în arhivele Capitlului de la Alba Iulia, inspirându-se în acelaşi timp şi din lucrările unor oameni de ştiinţă contemporani. Tot prefaţa anunţă că “*aceste note istorice redau în ordine cronologică de la începuturi, până în anul 1888, tot ce este demn de amintit din trecutul salinelor de la Ocna Sibiului: deschiderea ocnelor, sistemul lor de funcţionare, statutul lor financiar şi juridic, legi şi dispoziţii regale, calamităţi, câştiguri şi pagube...*”.

Cartea a rămas în forma ei manuscrisă (caiete, fişe, notiţe, făcute cu cerneală, sau cu creionul), cu toate că există două foi de titlu manuscrise care arată că tiparul trebuia să fie executat la Budapesta, la Institutul Hunyadi Mátyás, în anul 1888. Nu s-a făcut, manuscrisul rămânând în posesia autorului până la moartea acestuia. O însemnare făcută cu cerneală pe una din foile goale de la început arată că: “*L-am dat spre păstrare domnului consilier Nicolae Albu, martie 1906*”, autorul decedând la 23 martie 1906.

Pentru o vreme, cartea s-a aflat în custodia Consiliului oraşenesc Ocna Sibiului², după care a ajuns în proprietatea Muzeului Brukenthal din Sibiu.

Lucrarea este structurată pe două volume: primul, ocupându-se de oraşul (târgul) Ocna Sibiului, (istoric, organizare, autorităţi, administraţie, populaţie, biserică, învăţământ, condiţii de existenţă, etc.), iar cel de al doilea, de saline şi lacurile staţiunii balneo-climaterice.

Ne ocupăm de cel de al doilea volum, cel despre ocnele de sare şi lacurile sărate în care s-au transformat. Are două părţi: prima intitulată: “*Istoria salinelor reg. magh. din Ocna Sibiului*”, iar cea de a doua poartă titlul: “*Descrierea băilor sărate aromate reg. magh. din Ocna Sibiului*”. Subiectele care urmează să fie tratate, sunt anunţate prin nişte notaţii marginale pe care noi, pentru o mai bună prezentare a conţinutului manuscrisului, le vom considera în

continuare titluri de capitole, luându-ne asupra noastră responsabilitatea numerotării capitolelor:

/ **cap. I./: Szent. FERENTZ akna / Die FRANCISCI Grube / Ocna Sf. FRANCISC,**

- în anul 1765 este menționată pentru prima dată ca ocnă de sare aflată în exploatare;
- 1. Specificatio salicidarum actualium Fodinac Sancti Francisci pro Anno 1773 uni versim = 28.
- 2. Se află nu departe de Ocna Josephi;
- 3. După foarte scurt timp, umplându-se cu apă, s-a sistat exploatarea sării de aici;
- 4. Este lacul de lângă șosea.

Közép Akna / Ocna de la Mijloc,

- după cum îi arată și numele, se află situată între Ocna Mică și Ocna Nepomuk;
- ca mină pentru extracția de sare, Mina de mijloc este menționată pentru prima dată, în anul 1779;
- în anii 1781 și 1786 au fost făcute lucrări de reparații și întreținere ale excavației de sare în mină;
- 1787 - mina a ajuns la o adâncime de 62 stânjeni;
- 1804 - mina a ajuns să aibă o adâncime de 66,5 stânjeni.

Baia Josephi / Die Josephi Grube,

- primele pregătiri pentru deschiderea minei Josephi au fost făcute în anul 1775;
- numele excavației provine, după toate aparențele, de la numele împăratului Josif al II-lea care a vizitat Sibiul și împrejurimile în două rânduri: la 27 mai 1773 și la 5 iunie 1783;
- mina supraviețuiește probabil până la începutul secolului al XIX-lea, după care fiind inundată de apă, excavația de sare este părăsită.

Baia Sf.Nepomuk / St.Nepomuk Gruben / Szent Nepomuk bánya

- deschiderea ei se hotărăște pentru luna martie 1772;
- la 4 octombrie 1775 se face sfințirea minei;
- 1776 -1780 - se instituie contabilitate privată exclusivă asupra veniturilor și cheltuielilor minei;
- 1786 - sunt efectuate unele lucrări de reparații și întreținere a minei;
- în anul 1804 mina Nepomuk ajunge la adâncimea de 33 de stânjeni;
- la 9 nov.1867 are adâncimea de 39 stânjeni;
- acum (1888), este menținută ca "*Reservgrube*".

Mina Sancti Ignatii / St. Ignati Gruben / Szent Ignatius bánya,

- după toate probabilitățile, data deschiderii acestei mine ar fi ziua de 28 iulie 1780;
- se crede că și-a căpătat numele de la "*Ignatius*", "*comissarius et secretarius*", la Thesauriat.
- Câteva date din istoricul minei:
 - 1785 - s-a extras cantitatea de 21,455 q. sare gemă;
 - 1786 - au fost făcute lucrări de reparații și de recondiționare;
 - 1787 - lucrări de reparații;
 - 1804 - s-a ajuns la adâncimea de 23 stânjeni;
 - 1829 - lucrări de renovare;
 - 1867 - excavația de sare a ajuns la adâncimea de 45 de stânjeni;
 - după 1867 - este singura mină de sare în funcțiune.

După această enumerare a minelor de sare aflate în funcțiune la Ocna Sibiului în anul terminării monografiei despre ocnele de aici, cartea continuă cu enunțarea prin scurte note marginale a subiectelor legate de istoria minelor, enunțuri pe care noi le-am considerat titluri de capitole. Cităm o parte din ele:

1. *Cantitatea de sare în blocul de sare de la Ocna Sibiului, componenții ei chimici și proprietățile lor naturale:*

- sunt enumerate sortimentele de sare produse în mina Sf. Ignat;
- sare curată, albă, foarte concentrată;
- sare ghipsoasă, cu multe impurități;
- sare curată, cenușie, foarte concentrată;
- sare albă, curată, mixtă;
- sare curată, cenușie;
- sare Gorz;

2. *Exploatarea sării odinioară și acum, uneltele folosite, modalitățile de transport:*

Pe vremea romanilor s-a folosit munca sclavilor la tăierea și ridicarea la suprafață a sării. Romanii nu au săpat mai jos de o adâncime de 10 - 20 de stânjeni, și prin aceasta se explică numărul mare de cavități (din când în când putem să spunem și lacuri, care nu sunt altceva decât foste mine de sare părăsite la mică adâncime și acoperite de ape).

Blocul de sare era tăiat cu ajutorul unor pene de lemn (icuri din lemn, bătute cu târnăcopul în masa de sare). Minele de sare aveau formă de con, uneori fiind lărgite înspre interior în formă de căpătână de zahăr, abia din secolul acesta [sec. XIX.-nota trad.] s-a dat forma de astăzi a minelor de sare. După sistemul de acum, acoperișul minei are lățime de 6-8 stânjeni, lungimea fiind de 60 - 100 de stânjeni, încăperile de dedesupt fiind compartimentate în părți cât de cât egale.

În vremurile de demult, la Ocna Sibiului, exploatarea sării se făcea cu ajutorul târnăcopului; după anul 1866, a fost încercată și o metodă mai nouă, cea a exploziei provocate cu praf de pușcă, dar acest mod de exploatare a sării din mină nu prea s-a dovedit eficace deoarece putea să sporească pericolul inundației cu apă a minelor.

Astăzi (1888), tăietorii de sare de la Ocna Sibiului lucrează ca și acum sute de ani la lumina luminărilor. Dovadă ne este o specificație datată din anul 1767, provenită de la Arhivele Administrației Generale a Sării din Transilvania, în care se notifică că, în anul respectiv, în mină au fost arse 5991 de luminări.

Un document din anul 1430 arată că în minele de la Ocna Sibiului, sarea a fost tăiată într-o formă frumoasă, pătrată, având lungime de cel puțin un picior, colțurile pătratului fiind puțin rotunjite.

Sarea din mine este scoasă cu ajutorul scripeților cu frânghii, folosindu-se din cele mai vechi timpuri de ajutorul puterii cailor.

În majoritatea cazurilor, minele de sare de la Ocna Sibiului au atins o adâncime maximă de 60-64 de stânjeni, o săpătură mai adâncă de acest nivel fiind foarte riscantă, putând provoca la orice moment invazia apelor subterane. În legătură cu acest aspect asupra securității minelor Bakk îl citează pe cercetătorul Joannes Seivert : Mina Josephi... *“a fost deschisă la începutul acestui secol [sec.XIX. -notă trad.] a fost găsită în ea sare foarte frumoasă și curată, dar după o înaintare de câțiva stânjeni în adâncime, dintr-o mină minusculă veche de pe vremea romanilor, plină cu apă, o fâșnit apa cu atâta putere încât muncitorii abia au reușit să-și salveze viețile”*³.

3. *Cantitatea de sare produsă în trecut și investițiile făcute:*

Urbariul din anul 1782 arată că la minele Sf. Ignat și Sf. Nepomuk în anul respectiv au fost exploatare următoarele cantități de sare:

In Summo Lapides formales	- 219472;
In mediocri	- 180820;
In infimo	- 170617;

.....
Notă: nu se menționează unitatea de măsură, (quintale?);

“Documentele ne arată că din timpurile cele mai îndepărtate, tăietorii de sare de la Ocna Sibiului erau obligați să taie pentru fisc anual 80; 60; respectiv 44 mii de [nu este menționată unitatea de măsură - obs. trad.] sare gemă. Pe lângă aceasta, au mai tăiat și pentru ei, au mai tăiat și pentru stăpâni și au mai onorat și alte obligații oferind sare extrasă din minele de la Ocna Sibiului”. Sarea de la Ocna Sibiului a avut o mare căutare în această parte sudică a Transilvaniei, mai ales de către neguțătorii de vite, fiind o sare gustoasă și de bună calitate. (document citat de autor provenind după spusele Domniei Sale din Arhivele Capitlului de la Alba Iulia, 1639).

“Dieta Transilvaniei reglementează cantitatea de sare extrasă la Ocna Sibiului:

a) Dieta întrunită la Alba Iulia în decembrie 1670 hotărăște: sarea să fie extrasă în cantitatea obișnuită până acum;

b) Dieta de la Alba Iulia din 25 mai 1675 dispune ca: să fie redusă cantitatea de sare exploatată la Ocna Sibiului;

c) Dieta Transilvaniei întrunită în anul 1821 hotărăște ca; să nu se extragă mai mult de 45-50 mii de quintale de sare pe an la Ocna Sibiului”.

4. Prețul sării în diferite timpuri:

Prețul sării a fost diferit în diferite timpuri, de cele mai multe ori el fiind stabilit de către forul legiuitor, Dieta Transilvaniei.

Ex: a) anul 1810 - prețul sării se situează între 2 fl. și 4fl,50 cr/q;

b) anul 1812 - prețul sării obișnuite : 3 fl.R,40 cr./q;

- prețul sării mărunte: 2 fl.R,8 cr/q.

5. Condițiile de lucru și de trai ale angajaților de la minele din Ocna Sibiului:

În vremuri mai îndepărtate, la Ocna Sibiului au lucrat în jur de 150-200 tăietori de sare. Astăzi (1888) lucrează 300 muncitori și 40 zilieri.

.....
Diferite forme de pedeapsire a unor abateri de la regulile de lucru și de trai:

1) Punerea pe butuci,

Această formă de pedeapsă a fost aplicată pentru prima dată în anul 1758. (nota autorului),

2) Penalizări în bani,

- o hotărâre judecătorească din 10 aprilie 1815, spune că Gheorghe Hajduk, slujbaș la Ocna Thököly, a furat 70 de quintale de sare, pe care acum trebuie să le plătească de 7 ori și să suporte și 18 lovituri de nuia, pedeapsă care a și fost aplicată în Piața Mare a orașului de către slujbașii primăriei.

3) Pedeapsă corporală, izgonire și “*prescriptio*”:

Tăietorului de sare prins cu furtul din avutul minei i se aplică două-trei lovituri pe spinare cu coada târnăcopului folosit la extracția sării, de către fiecare muncitor din mină.

Începând din anul 1832, pedeapsa corporală, aplicată la fața locului, de către colegii de muncă al celui care a comis abaterea, se transformă în pedeapsa cu închisoarea.

În continuare urmează câteva titluri (capitole), în care sunt tratate diferite legi privind statutul juridic al minelor de sare din Ocna Sibiului; reglementări cu privire la viața particulară a minerilor; curiozități, etc.

*

Cea de a doua parte a lucrării se ocupă de prezentarea lacurilor sărate, rezultate de pe urma inundării cu apă a minelor de sare, atât pe vremea romanilor, cât și mai târziu, în secolele XVIII-XIX, în jurul cărora a fost întemeiată stațiunea balneo-climaterică Ocna Sibiului, înfloritoare la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, tratând multe boli de natură loco-motorie și ginecologice.

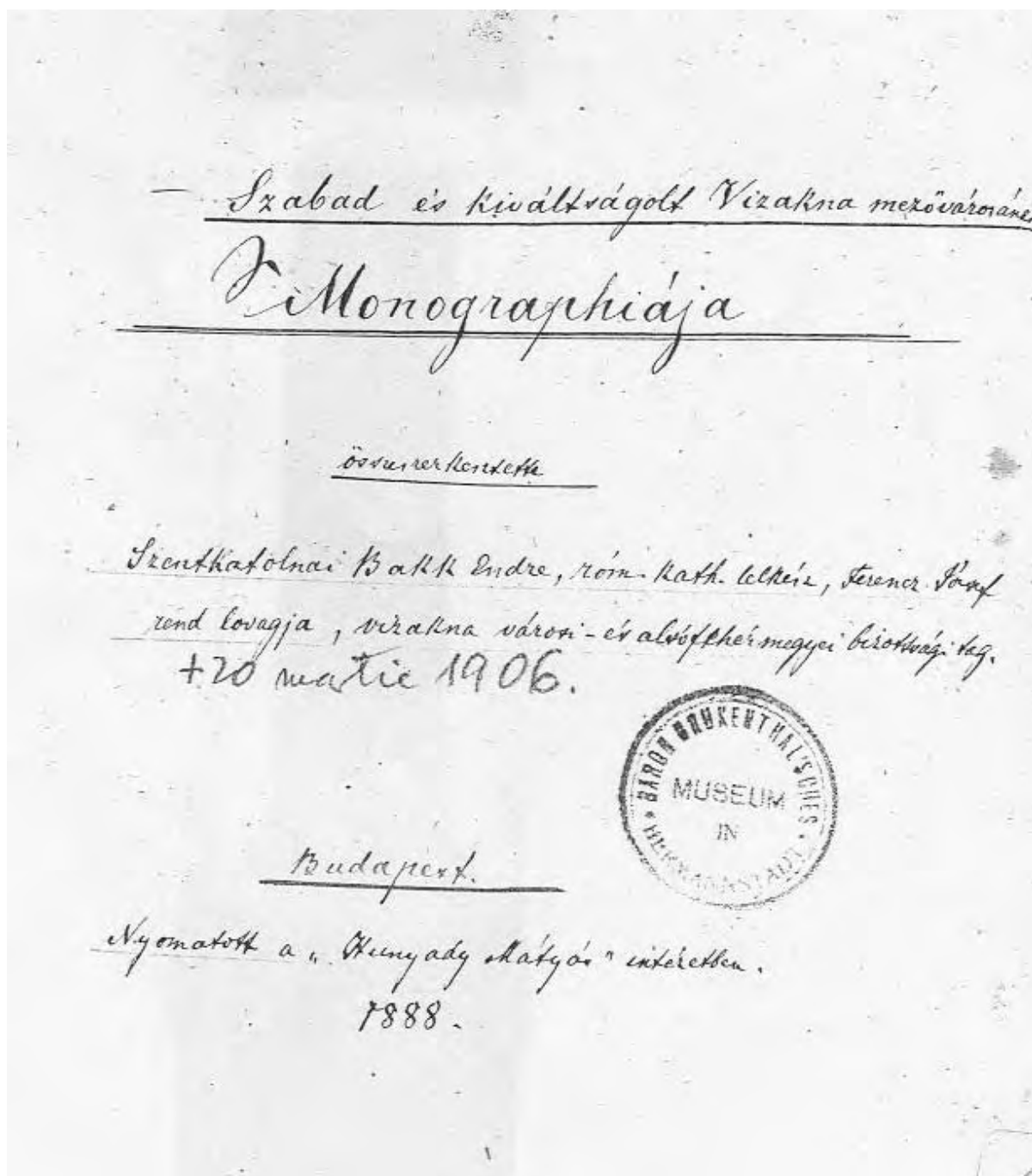
După o perioadă de abandon, astăzi (2006), se fac încercări de reabilitare a stațiunii, manuscrisul lui Andrei Bakk, pe care el a considerat să-l facă “*ca un om cu dragoste pentru patrie*”, fiind un document nu atât de științific, cât interesant și plăcut la citire.

Olga Șerbănescu

Note

1. Stațiunea Ocna Sibiului (pagină de pe Internet)
2. Révai Nagy Lexikona, XIX, Budapest, 1926, p.407.

3. Seivert, în Hermannstädter Zeitung, 9 nov. 1867
(trimitere bibliografică făcută de autorul manuscrisului)

Rolul balnear al unor ape cloruro-sodice din județul Neamț

Utilizarea apei izvoarelor sărate în scopuri terapeutice este probabil la fel de veche ca și folosirea acestora pentru consumul alimentar. Cu siguranță pe parcursul Evului Mediu astfel de tratamente utilizând ape minerale (printre care și ape cloruro-sodice) se practicau în mănăstiri; nu întâmplător, probabil, în apropierea multor mănăstiri vechi din zona subcarpatică a Moldovei (Bistrița, Tazlău, Horaița, Neamț, Sihăstria) se găsesc „*izvoare tămăduitoare*”.

Apa izvorului sărat de lângă Mănăstirea Neamț a fost utilizată în bolnița mănăstirii în secolele XVIII-XIX pentru tratarea reumatismului și a altor afecțiuni, pentru hidroterapia alienaților dați spre îngrijire mănăstirii. Cei care se ocupau de tratamente erau călugării și abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în stabilirea diagnosticului și a tratamentului intervin și medicii de la Spitalul din Târgu Neamț (oraș aflat la 15 Km distanță de mănăstire). Încercarea de a construi în apropierea mănăstirii a unui stabiliment balnear modern se lovește de opoziția starețului, care nu este de acord cu tulburarea liniștii locului. În aceste condiții băile sunt frecventate fără o supraveghere medicală adecvată, iar instalațiile rămân rudimentare până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, apa de la izvor fiind cărată de sacagii la locuințele din satul mănăstiresc, închiriate bolnavilor. Treptat, odată cu deschiderea stabilimentului balnear de la Oglinzi, alături de Târgu Neamț, izvorul de lângă mănăstire este folosit din ce în ce mai puțin, până ce rămâne în părăsire.

În secolul al XIX-lea, odată cu pătrunderea în Țările Române a influenței Occidentale, fie din inițiativa episcopilor din Iași și din București, fie ca urmare a unor inițiative particulare, își fac apariția primele stațiuni balneare (Olănești - 1830, Călimănești-Căciulata - 1854, Govora - 1874, Slănic Moldova - 1877, Slănic Prahova - 1885, Sărata Monteoru - 1895). În această perioadă sunt „*descoperite*”, publicate și susținute proprietățile curative ale apei izvoarelor din zona de salifer, care sunt comparate cu apele minerale din celebre stațiuni balneare ale vremii - Kissingen, Vichy, Carlsbad, Marienbad (apele izvoarelor de la Bălțătești sunt analizate în 1810, 1839, 1856, 1885; cel de la Mănăstirea Neamț - în 1856, 1864 și 1877; izvoarele din Piatra-Neamț - în 1882; cele de la Tazlău și de la Oglinzi - în 1888). La fel ca în Occident, sezonul băilor se deschide la 15 mai și se închide la 15 septembrie. De cele mai multe ori se insistă în presa vremii asupra prețurilor scăzute în comparație cu cele din marile stațiuni europene, prețuri care le fac accesibile unui număr mai mare de bolnavi. Cu toate acestea, „*moda băilor*” nu capătă o amploare foarte mare, stațiunile balneare fiind frecventate cu precădere în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX.

Interesul pentru utilizarea acestor resurse naturale în scopuri terapeutice în a doua jumătate a secolului XIX și la începutul celui următor se concretizează și în apariția mai multor lucrări referitoare la tipurile de ape minerale și efectele lor: **A. Fătu**, *Descrierea apelor minerale*, 1874; Idem, *Despre întrebuințarea apelor minerale ale Moldovei*, 1881, **Al. Saabner-Tuduri**, *Ape minerale și stațiunile climaterice din România*, 1900.

Un exemplu de inițiativă particulară pentru punerea în valoare a efectelor terapeutice ale apei izvoarelor sărate îl constituie stațiunea balneoclimaterică Bălțătești, situată la 11 km de Târgu Neamț și 34 km de Piatra-Neamț, pe DN 15 C, la o altitudine de 475 m. În 1810 principele Gheorghe Cantacuzino, proprietarul moșiei Bălțătești, află de existența unor

“izvoare tămăduitoare” pe pământul său, de unde apa era scoasă și transportată la Mănăstirea Văratec, unde servea la tratamentul reumatismului. În apropierea acestor izvoare, în număr de trei, amenajate din vechime și numite de către săteni “fântânile cu slatină rea”, principele construiește două barăci din lemn, folosite pentru băi de către familie și cunoscuți. Băile cu slatină erau utilizate în tratamentul reumatismului, a guturaiului, a afecțiunilor de piele. După 1850 proprietarul din acea vreme al moșiei, principele Știrbei, construiește stabilimentul balnear, pe care îl vinde, în 1878, doctorului Dimitrie Cantemir. Acesta transformă “stabilimentul de slatină” într-o adevărată stațiune, construind cea mai mare parte a clădirilor și a instalațiilor. Tot doctorului Cantemir i se datorează și descoperirea unui al patrulea izvor de apă sărată, folosit pentru cura internă, și încercarea de introducere în circuitul farmaceutic a “sării de Bălțătești”, solvent cu efecte purgative și diuretice.

Pe durata Primului Război Mondial stațiunea este transformată în spital militar și suferă importante deteriorări. Noii proprietari, doctorii Lazăr și David Goldhamer, far reparațiile necesare, iar stațiunea Bălțătești mai cunoaște o perioadă de prosperitate, până în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Naționalizate în 1948 și trecute în administrația Stațiunii Balneoclimaterice Slănic Moldova, băile sunt sporadic folosite până în 1971, când intră în reparații capitale și chiar după încheierea acestora, în 1973, gradul de frecventare a stațiunii se situează, în medie, sub 50% din capacitate. După 1989 stațiunea este trecută pentru o perioadă în administrația Direcției de Asistență Medicală a Ministerului Apărării Naționale, iar din 2000 primește rangul de Sanatoriu Balneoclimateric și de Recuperare Medicală. Astăzi izvoarele de apă mine-rală de la Bălțătești sunt recomandate pentru tratarea, prin cură internă, a maladiilor aparatului digestiv, a obezității, a afecțiunilor catarale, precum și prin vindecarea limfatismului, a afecțiunilor sistemului nervos, a paralizilor, a afecțiunilor pielii prin cură externă (băi).

Mai puțin cunoscute astăzi, deși de o reputație bună în epocă, sunt apele minerale cloruro-sodice de la Piatra-Neamț. Descoperite în 1882, analizate și supuse spre aprobare Consiliului de Igienă și Salubritate Publică al Județului Neamț, apele ce izvorau din versantul dealului Cozla au fost captate la scurt timp după aceea de către Consiliul Comunal, care transformă parcul din apropiere în zonă de tratament în aer liber. Cura cu apă de Cozla, era considerată un remediu în afecțiunile aparatului digestiv și era recomandată a se ține dimineata, combinată cu plimbări.

Apele minerale de pe Cozla au fost utilizate până în deceniul al treilea al secolului XX când, în urma unei alunecări de teren, izvoarele au fost închise.

În apropiere de Bălțătești, la numai 15 Km spre nord, se află Stațiunea Oglinzi, înființată în 1889 de către “Consiliul Comunal al urbei Neamț”, aflată sub supravegherea medicilor de la spitalul din Târgu Neamț. Izvoarele cu apă sărată au fost cunoscute și exploatate de către populația primelor așezări din zonă, unul din scopurile urmărite fiind, probabil, și cel terapeutic. Până spre mijlocul secolului al XIX-lea localnicii folosesc apa izvoarelor din Poiana Dăscăliței fără o supraveghere medicală.

Pe fondul general al reconsiderării la scară industrială a resurselor naturale din a doua jumătate a aceluiași secol, în special ca urmare a încercărilor din ce în ce mai numeroase de a pune în valoare a izvoarelor minerale din Regat, comparându-le cu ape minerale celebre din Europa și insistând asupra calităților deosebite și mai ales asupra disponibilității acestora pentru întreaga populație, și apele cloruro-sodice de la Oglinzi intră în atenția autorităților locale, care fac demersuri pentru analizarea compoziției apei, apoi pentru instalarea în apropierea lor a unor stabilimente balneare.

Într-o primă etapă izvoarele sunt captate, iar tratamentele se realizează la domiciliu. Persoanele suferinde pot lua gratis apă din fântâni, în baza unui certificat medical emis de

medicul oraşului sau de către spital. Aprobarea pentru construirea stabilimentului balnear este obţinută în 1892, anul următor băile fiind date în folosinţă. Se tratau aici anemii, boli ale sistemului nervos, reumatismul, rahitismul, diverse boli ale pielii.

Până în preajma celui de-al Doilea Război Mondial staţiunea a cunoscut o perioadă de prosperitate, fiind vizitată de un număr mare de pacienţi. În timpul conflagraţiei, mai ales în ultimii doi ani ai acesteia, clădirile băilor au suferit distrugeri mari; mult timp după aceea (până spre 1970) staţiunea Oglinzi a fost închisă, în lipsa fondurilor pentru reparaţii. Redeschise în 1988, băile funcţionează cu numai două pavilioane până în 1998, când este inaugurată o nouă bază de tratament.

Roxana Munteanu

Bibliografie selectivă

Vasile Ailincăi, Emil Roman, Bălăteşti: pagini monografice, Piatra-Neamţ, 2001; Idem, *Rădăcini. La Bălăteşti*, Piatra-Neamţ, 2005.

D. Apostolidi, St. Predescu, Apele minerale de Cozla din oraşul Piatra, districtul Neamţu. Memoriu, Piatra, 1883.

Dimitrie Cantemir, Sarea Athermală de Bălăteşti. Conferinţă ținută la Societatea Geografică Română în sesiunea ordinară a anului 1883, în Asachi. Revistă Ştiinţifică-Literară, anul III, nr. 3-4, Piatra, 1884.

D. Constantinescu, Aurelian Grigorescu, Valentin Grigorescu, Sorin Miron, Din trecutul istoric al spitalu-

lui din Tg. Neamţ şi al ospiciului de alienaţi din Mănăstirea Neamţ, fără an apariţie.

Constantin D. Gheorghiu, Ape minerale, locuri istorice. Monastiri, staţiuni balneare şi climaterice, etc. din judeţul Neamţ, Piatra-Neamţ, 1904.

George Ioan Lahovari, C.I., Brătianu, Grigore G. Tocilescu, Marele dicţionar geografic al României. Alcătuit şi prelucrat după dicţionarele parţiale pe judeţe, vol. I, 1898, *vocea Bălăteşti*, pag. 308-310; vol. II, 1899, *vocea Cozla*, pag. 732-734; vol. IV, 1901, *vocile Neamţului (Mănăstire)* p. 471-472 şi *Oglinzi*, p. 551-552.

Sarea în cultura populară

Sarea - fragmentarium etnologicum

Filosofia populară dintotdeauna a avut în prim plan existența umană și aceasta s-a regăsit în propoziții simple cu un conținut de mare densitate. În tot și în toate când se referă la existență, poporul se raportează la opoziții binare, care astăzi se regăsesc în multe cugetări. Astfel, focul și apa, cerul și pământul, ziua și noaptea, lumina și întunericul, binele și răul, albul și negrul, viața și moartea, înlăuntrul și înafara etc. sunt doar câteva asemenea opoziții ce au generat și generează și astăzi cugetări și teorii pe care nu de puține ori le găsim în filosofia populară. O asemenea opoziție o găsim și în *“gust”*, adică în senzația pe care omul o are în contact cu anumite alimente percepute prin anumite părți ale limbii sau ale cavității bucale și ne referim la opoziția *“dulce-sărat”*. Dacă în mentalitatea populară tot ce este *“bun”* se raportează la *“dulce”*, adică *“bun și dulce”*, nu întotdeauna tot ce este *“sărat”* este *“rău”* și nici nu există expresia *“sărat și rău”*, dar există în alte culturi ca și în cea română propoziția *“sarea este zahărul săracului”*. Adică sarea este un aliment indispensabil organismului uman și animal în general, și de aceea poporul a sintetizat admirabil importanța acestuia. Astfel, tradiția populară română consemnează și astăzi ideea de primire a cuiva în cea mai mare cinste prin primirea cu pâine și sare, adică au fost întâmpinați *“cu pâine și sare”* sau ceva foarte valoros și de preț, fără termen de comparație, adică precum *“sarea pământului”*.

Expresiile *“drag ca sarea-n ochi”* sau a-i sta cuiva *“ca sarea-n ochi”* sunt expresii ce pun în evidență pe cineva nesuferit, inacceptabil, dar alte exemple *“ca sarea-n bucate”* pun în evidență efectul benefic al acestora. *“A pune sare pe coadă”* cuiva înseamnă a-l stimula în rău, a-l pedepsi, a-l enerva ca pedeapsă.

Sarea este prezentă în diferitele obiceiuri din viața omului, adică în riturile de trecere cu segmentele lor intermediare (nașterea, căsătoria, moartea), dar și în obiceiurile de peste an, cele legate de succesiunea anotimpurilor peste care s-au suprapus marile sărbători creștine.

În general obiectemele pe care le găsim în practica acestor obiceiuri, în speță **sarea**, prin simbolistica lor sunt purtătoare de puteri supranaturale, magice, iar folosirea lor se face exclusiv pentru îndepărtarea răului, pentru punerea sub protecție a copilului, a omului în general, a gospodinei și a animalului. Înainte de a pleca la biserică pentru cununia religioasă este bine ca mireasa să ia cu ea puțină sare, un grăunte de usturoi și un ou mic fiert tare. Acestea vor fi jurate de preot odată cu *“jurământul de fidelitate”* obicei specific la greco-catolici preluat și de comunitățile ortodoxe după 1948, când s-a interzis cultul greco-catolic. Usturoiul și sarea se vor păstra sub pragul ușii de la intrarea în casă pentru ca tânăra familie să aibă noroc în viață, pentru a nu fi *“deochiați”*, iar atunci când vor avea copii să nu se lege de ei *“vrăjile și să nu le poată lua nimeni țâța și somnul”*.

Se mai crede în popor că *“atunci când ai un mort în casă - ca să nu pățești ceva rău, este bine să te cântărești cu sare”* așa cum *“este bine când se naște copilul, după botez, la miezul nopții, să-l cântărești în pielea goală cu sare, ca să nu se lege nici un rău de el”*.

La Breb în Maramureș, dar și în Argeș, când se iese cu plugul la arat, în momentul ieșirii pe poartă se aruncă în urma lui cu jar aprins (cărbbuni), iar pe plug se așează o pâine și un drob de sare.

La Ion Creangă ne amintim *“drobul de sare”* de pe cuptor și *“Drob de sare în spinare/Mălăieș în călcâieș”*.

I.A. Candrea în *“Tarba fiarelor - studii de folclor”* (București, 1928, p. 49) când se referă la mătrăgună și felul cum trebuie scoasă din pământ consemnează *“Cel ce are a săpa mătrăguna se duce la dânsa cu un dar de pâine și sare și, înainte de a săpa zice: Mătrăgună, Doamnă Mare! Eu te dăruiesc cu pâine și cu sare și tu să-mi dăruiești leac lui X de durere de dânsale, ori de durere de șele, ori de friguri omorând boala suferindului, apoi sapă buruiiana și în locul ei lasă pâinea și sarea...”*. În județul Suceava, pe lângă pâine și sare i se mai dă Doamnei și vin. Rachiu nu vrea să bea Doamna Împărăteasă. Tot I.A. Candrea consemnează că *“Tot felul de buruieni descântate sunt puse în gălețile de mulș umplute cu apă și lăsate afară peste noapte ca să cadă roua pe ele. A doua zi aceste buruieni sunt tăiate mărunt, se amestecă cu tărațe și cu sare și se dau vitelor să le mănânce. Sarea în special joacă mare rol pentru alungarea strigoaicelor”* (Candrea p.104).

Un manuscris miscelaneu din secolul al XVIII-lea (Mihai Dăncuș - *Elemente de etnoiatrie într-un manuscris miscelaneu din sec. al XVIII-lea descoperit în Maramureș, în vol. Maramureș - vatră de istorie milenară. Lucrările celui de-al treilea Simpozion, Ocna Șugatag, 01-03 august 1977, Cluj-Napoca, 1997, p. 341-354.*) consemnează mai multe rețete în care sarea are un efect benefic.

“De dinți sau măsele”

“Să pârgăluiești în tigaie cenușă și cu sare să o ții cum îi putea de caldă într-o cârpă de aceea lature sau oțet de vin tare sau rachiu nestâmpărat sau ai sau piper și cu tămâie sau dohănie”.

“De durerea capului”

“Să moi o rantie (cârpă) cu oțet tare și cu sare, un hrean sau frunza lui și se leagă la cap că se va trage durerea”

“Când are omul piatră, adică când i se pune la inimă o lespede ca o piatră sau ca un talger”

“Rădăcină de nalbă sălbatică și fiartă cu vin și puțină sare și să beie dimineața pe nemâncat”

Exemplele sunt nenumărate. Am dat câteva pentru a evidenția importanța sării în viața tradițională.

În Maramureș există nenumărate izvoare cu ape sărate, fântâni de unde oamenii de-a lungul secolelor și mileniilor au folosit *“slatina”* pentru gătitul mâncării, pentru conservarea alimentelor, dar și în scopuri medicale, ne referim în special la băile sărate de la Coștiui, Ocna Șugatag, Ocna Slatina, Ieud, Botiza ș.a. În timp, producția sării s-a industrializat, aceasta devenind un produs *“de schimb”* foarte valoros - care se transporta încă în perioada medievală sub formă de bulgări de sare pe căruțe pe *“drumul sării”* sau cu plutele pe râul Tisa (vezi pentru aceasta capitolul *“istoricul sării”*).

Pentru viața de zi cu zi în gospodărie oamenii au creat obiecte de uz casnic folosite pentru păstratul sării în stare solidă sau lichidă: *“sărărițe”*, *“slătinău”*, *“toc pentru sare”* (pentru transportul saltinei), dar și *“valău”* pentru animale, ciubere pentru săratul cărnurilor de porc etc.

Obiectele de uz casnic și uneltele și obiectele mari folosite pentru păstratul sării și consumul ei au creat o adevărată cultură a sării, care iată cum am văzut mai sus implică și conotații spirituale și de etnoiatrie cu implicații adânci în viața omului.

Mihai Dăncuș

Exploatarea populară a sării

În zona Buzăului și Vrancei sunt enorme rezerve de sare plasată la suprafață și care nu au fost exploatare niciodată organizat. S-a făcut o exploatare populară care reprezintă forma cea mai veche a exploatării sării la noi, anterioară exploatării domnești, înainte chiar de formarea statului feudal, când producția era în mâna obștilor țărănești.

În această formă (populară) sarea s-a exploatat și se mai exploatează prin:

- scoaterea bulgărilor de sare din maluri - printr-o simplă îndepărtare a stratului de pamânt de la suprafață și folosind unelte comune: târnăcop, cazma, sapă, lopată, mătură, ș.a.
- folosirea apei sărate din “murători”
- folosirea “apei de leac” din gurile de “apă de leac”
- exploatarea sărăturilor.

Întreaga zonă de dealuri a Buzăului este plină de sare, cele mai cunoscute fiind zonele Lopătari, Mânzălești (unde se găsește cea mai mare peșteră din lume), Bisoca și Sări - de unde izvorăște Slănicul - afluent sărat al râului Buzău. O altă zonă este Sărata Monteoru - unde se găsesc izvoare de leac, valorificate prin amenajarea unor băi pentru tratament și ștranduri. De aici izvorăște Călmățuiul cu cursul său ascuns, sinuos și schimbător și care a creat mari zone de sărături în Câmpia Buzăului.

Datele referitoare la exploatarea sării în zona Buzăului sunt foarte rare și complet întâmplătoare. Prima știre o avem din însemnările de călătorie ale lui Francisc Sivori, (c. 1560? 1589) prieten apropiat și favorit al domnitorului Petru Cercel (1583-1585). Bucurându-se de favorurile domnului, el a obținut dreptul de a strânge veniturile din județul Buzău “*ca vămi pescării și ocne*”. Într-un timp de mai puțin de doi ani a strâns “*cam 40.000 de scunzi*”¹, sumă destul de mare pentru acele vremuri.

În zona Vrancei rezervele de sare se găsesc de la Malurile Vintileancăi până la Valea Sării, aici exploatarea s-a făcut și se face încă în mare parte dezorganizat. Statutul special de autonomie al țării Vrancei a determinat aici o exploatare locală, valorificată prin comerț cu zonele vecine. La Valea Sării exploatarea era organizată printr-o mină locală unde lucrau săpători din satele vecine. Meșteșugul s-a practicat până anul 1947².

Pentru a menține prețul la sare, încă din secolul al XVII-lea domniile încep reglementarea și limitarea exploatării populare. Aceasta, consta în introducerea sărăritului și pazei malurilor cu sare.

În județul Buzău, Rm. Sărat și fostul Saac, locuitorii aveau dreptul să taie sare numai pentru trebuințele casei lor, în schimbul unei mici contribuții numită “*sărărit*” sau “*sărăritul munților*”, percepută de “*sărari*”.

Știrile în legătură cu acest fel de exploatare sunt târzii, din a doua jumătate a sec. al XVII-lea, dar ele arată o stare de lucruri mult mai veche. Acest drept îl avea populația sătească - chiar și ȧiganii - plătind în schimb darea de 44 de bani pe an. Această dare urcă în secolul următor la 66 bani³. Iată ce spune o condică din 1700 a domnitorului Constantin Brâncoveanu cunoscut pentru fiscalitatea practică “*să se scrie sărăritul pre la sate ot sud Râmnic i ot sud Buzău i ot sud Saac, care au obiceiul de dau sărărit, pentru căci sunt ei slobozi de iau sare den munții accia de sare de acolo. Deci să aibă a se scrie pre toți oamenii...au fie slu-*

jitori, au birnici, au dărăbanți, au scutelnici, au călări i pedestri, au popi diiaconi, călugări, au țigani sau măcar ce fel de om ar fi, de nume câte bani 44”.

Erau cazuri când se dădeau și scutiri: Grigore Ghica (1660-1664; 1672-1673) într-un document din 6 august 1662 - scutește 15 oameni ai Mănăstirii Unguriu (jud. Buzău) între altele și de sărărit. De asemenea, Duca Vodă (1673/1678) într-un document din 7 ianuarie 1674 și apoi Șerban Cantacuzino (1678-1688), într-un document din 11 mai 1687, iartă de “sărărit” slobozia mănăstirii Bradu (jud. Buzău), despre care zice: *“să fie în pace și slobozi de sărărie, iar sărării să se ferească de slobozie”*. Totuși și cei scutiți erau obligați să plătească sărăritul în unele împrejurări, cum spune aceeași condică de porunci a lui Brâncoveanu și arată motivul *“pentru că fiind estimpul al treilea an, (înnoirea domniei) s-au socotit să dea cu toții și ertați și neertați”*. O poruncă domnească din 1784, vorbește despre paza malurilor cu sare care se făcea de către *“oamenii cămărașilor de ocne”* ... ca să *“nu facă risipă și să iae sare cu carul sau cu calul, afara numai din cei ce plătesc sărăritul, care sunt știuți, însa și aceea să aibă voie a lua numai cu traista, pentru trebuinței casei lor...să iae de la dâșii mielul hârșie (blana unui miel) cașul și 6 oca de lână sau câte 5 taleri de la cine nu va avea de acelea”*. Iar cine va fi prins furând *“sau cu carul sau cu calul”, “vitele toate să le iae de gloabă, iar pe oameni, după obicei, prin știrea dumnealor ispravnicilor să-i trimită la pedeapsa ocnei”*⁴. Un alt document din 17 februarie 1813 precizează că această plată în natură se lua *“de la mocanii cei ce sunt cu oile, după obiceiul lor”* - dovedind o stare de lucruri foarte vechi. Este clar că în vremurile vechi exploatarea populară a *“malurilor de sare”* se făcea numai pentru nevoile proprii ale membrilor obștilor țărănești și ale păstorilor. Mai târziu economia în bani și comerțul fiind în creștere, s-a născut primejdia pentru fiscul domnesc ca acest drept popular de exploatare a sării să fie folosit cu scopuri comerciale și de aici provin restricțiile amintite mai sus.

La 13 ianuarie 1830, Obșteasca Adunare emitea un ordin prin care se aducea la cunoștință ispravnicilor din județe că vămile și ocoalele din Principate au fost luate în arendă și era fixat prețul exploatării sării la *“7 lei suta de oca, la gura ocnei, fiind liber, să cumpere oricine”*. Măsurile numeroase luate de domnie nu au împiedicat furtul de sare care este frecvent consemnat de documente și anume într-un document din 1831, 4 august, - vătaful Plaiului Pârscoav înștiința isprăvnicia de Buzău despre atacul dat de locuitorii din plaiul despre Buzău (Bâsca Rosiliei, Beceni, Nehoiașu, Nehoiu, Valea Boului și Muscelul) înarmați cu topoare și sape la Malul Sării - Înfundata și despre luarea cu forța a unei cantități mari de sare⁵. Un document din 9 mai 1867, arată că Procuratura buzoiană primește copia raportului îngrijitorului de la localitățile sărate despre furtișagul de sare de la Bisoca, raport ce implică locuitorii din Vintilă-Vodă⁶.

O mulțime de documente vorbesc despre astfel de furturi (la 12 noiembrie 1868 la Bisoca, 1881 la Sărulești, 1894 la Nehoiu, 1910 la Trestia, ș.a.) fapte ușor de realizat, întrucât scoaterea sării de o calitate superioară se făcea foarte ușor. Extinderea comerțului prin sistemele de prăvălii și mai târziu magazine au redus exploatarea sării din maluri preferându-se sarea pisată, dat fiind prețul ei destul de scăzut. În vremurile de restriște (cele două războaie mondiale), când comerțul era tot mai greoi, oamenii s-au întors la vechile metode de scoatere a sării. Exploatarea populară a sării se practică și astăzi. Bulgării de sare scoși cu târnăcopul, toporul sau cazmaua din malurile de sare sunt folosiți la hrana animalelor sau pregătirea furajelor. Apa din murători este folosită pentru prepararea murăturilor (pătlăgele, varză, fructe) pentru iarnă; pentru prepararea brânzei, pentru săratul cărnii sau pentru prepararea hranei zilnice. În fiecare localitate există rețete precise de folosire a apei sărate în funcție de salinitate. De exemplu la :

- Beciu (com. Scorțoasa) - izvorul se găsește în mijlocul satului, raportul este - o galeată de saramură la 2 găleți de apă dulce - pentru muratul verzei și pentru murături (informator Nicolae Manea- 73 ani)

- la Chilii (comuna Chilii) - groapa se găsește la 250 m de sat, lângă șosea - raportul este de o găleată cu saramură la o găleată cu apă dulce la murături și varză “după gust” (informator Răduță Dumitru - 55 ani și Bălan Stana - 62 ani)

- La Muscel (com. Pătârlagele), pentru prepararea murăturilor raportul este de 2 la 3. Pentru prepararea cărnii la Crăciun se folosește numai saramură și sunt necesare 3-4 zile de păstrare a cărnii în saramură (informator Dumitru Victor - 68 ani)

- Malul Alb (com. Pătârlagele), pentru murături și varză se folosește raportul de 1 la 6 iar pentru săratul cărnii o zi ținut la saramură este suficient (informator Dumitru Victor - 68 ani)

Sfârlacul (sarea cu pământ) este folosită la săratul apei din jgheaburile pentru vite - această metodă este practică mai ales de neputincioși (bătrâni și bolnavi - informator Vasile Stan - 72 ani)

“Apa de leac” care se găsește în gropile urât mirositoare ce nu scad niciodată - are un procent mare de sare, sulf și oxizi de fier. Efectul ei terapeutic este binecunoscut și practicat din vechime. Tratamentul constă în băi cu apă caldă sau rece având efect asupra reumatismului, rănilor deschise, cicatricilor, hemoroizilor, ulcerării, mătreață, ș.a. În afara localnicilor tratamentul (în general de 2 săptămâni), este făcut și de rudele, prietenii și persoane care în timp s-au convins de eficacitatea lui (informator Mitoc Dumitra - 61 ani - Muscel și Nica Dumitru - 57 ani - Colți). Condițiile rudimentare în care se practică băile (în căzi sau butoaie), distanța mare de localitate a acestor gropi, apoi depărtarea de oraș și de șosele, fac ca folosirea apei de leac să fie puțin cunoscută, iar tratamentul să rămână într-o formă rudimentară.

Problema “sării și a sărăritului” - printr-o analiză complexă, aruncă o nouă lumină asupra istoriei noastre sociale, economice și politice⁷.

Doina Ciobanu

Note

1. ****Călători străini despre țările române*, vol. III, 1971, p. 28

2. Informator Moș Nemuț - 90 ani fost săpător în mină

3. **Aurora Ilieș**, *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în *Studii și materiale de Istorie Medie*, vol. I, 1956, p. 155-194

4. **Aurora Ilieș**, op. cit., p. 155-197

5. Arhivele Statului București, *Documente privind exploatarea sării în Țara Românească, 1800-1850*, vol. Doc. 353, p. 487

6. Arhivele Statului Buzău, dosar 221/1867

7. **Doina Ciobanu**, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I-XIII e.n.) în spațiul Carpato-Dunărean*, Buzău 2002, p. 87-123

Sisteme de transport și de comercializare tradițională a sării

Transportul și comercializarea tradițională a sării constituie o componentă esențială a vieții comunităților umane și din arealul nostru cultural. Se poate vorbi astfel de ceea ce tot mai mulți autori numesc *“drumurile sării”*.

Drumurile sării fac parte din categoria mai largă a drumurilor străvechi, tradiționale. Dar aceste drumuri ale sării s-au format cu timpul oarecum independent de alte căi sau itinerarii economice, multe dintre ele fiind considerate conexe drumurilor pastorale. Pe unele trasee principale de altfel, chiar coincideau, pe altele secundare făceau anumite joncțiuni. Unii etnografi susțin însă că nu trebuie să se confunde drumurile sării cu drumurile pastorale, primele având un caracter net economic, de căi de negoț, celelalte un caracter itinerant, de căi de acces la pășunea din munte sau luncă, chiar dacă uneori drumurile pastorale constituiau și matca unor drumuri de negoț pentru bâlciurile, iarmaroacele și târgurile de pe traseele lor.

Printre căile mai avantajoase pentru transport și comerț tradițional se numără și râurile urmărind trasee intra și extracarpătice ; pe cursurile lor au fost transportate de-a lungul secolelor, produse deficitare în unele zone, cum au fost sarea sau lemnul, și mai greu de cărat cu căruțe, care sau alte mijloace de transport în unele zone cu căi de acces terestre greu practicabile și mai costisitoare.

În Țara Românească medievală, existând mai multe puncte de exploatare a masivelor de sare - și traseele terestre ale drumurilor sării erau diferite, coborând spre Dunăre; unul de-a lungul Oltului până la Caracal, de unde se ramifica în câteva drumuri secundare care ajungeau fiecare în parte la Bechet, Corabia și Islaz; o altă ramură a drumului ducea prin Craiova la Calafat. Pe dreapta Oltului, pornea drumul de la Ocna Mare continuând prin două ramificații spre Zimnicea și Giurgiu. Din dreptul ocnelor de sare așezate în bazinul Teleajenului și al Prahovei, coborau drumuri spre Dunăre, la Giurgiu, la Slonul de la Greaca, la Oltenița, spre bălțile Cornățelului, spre Călărași și Brăila.

În Transilvania, se remarcă detașat un drum străvechi al sării, care cobora pe Mureș de la Uioara spre Alba Iulia și Deva, iar de aici spre Ilva, Lipova și Arad; se desprindeau apoi două drumuri secundare, unul dintre ele paralel cu râul Streiul pătrundea adânc în satele de munte din Țara Hațegului și altul paralel cu apa Cernei care pătrundea în Țara Pădurenilor.

Dacă exploatarea sării era riguros organizată și supravegheată de autoritățile fiecărei provincii istorice românești, prin arendașii exploatărilor, *“contraccii ocnei”*, de obicei aceștia nu neguțatoreau direct sarea extrasă ci o vindeau *“chirigiilor”*, care transportau și revindeau pietrele de sare, bulgării, bulzurile sau bolovanii. Prin cămărașul ocnei, care era reprezentantul autorizat al eforiei exploatărilor, se vindea la gura ocnei sarea, fie contracților, fie chirigiilor în acord cu prevederile aceluia Otcup al ocnelor. Chiriagiii se diferențiau după modul în care transportau sarea în: spătari sărari, care cărau sarea pe spate în desagi; călăreții sărari, care cărau sarea în coșuri de nuiete, plase din funii împletite sau desagi, pe cai de povară, căruțași sărari care transportau bulgării de sare în care, căruțe mari sau mici și plutașii sărari care transportau sarea cu plutele pe apă.

Spătașii și călăreții sărari transportau sarea mai ales pe drumurile de sub munți, prin satele de la poalele lor, pe plaiuri și pe poteci puțin cunoscute. Cei mai necăjiți erau desigur

spătașii sărari care obișnuiau să ducă sarea cu piciorul prin coclauri de munte, prin desișurile pădurilor.

Cea mai largă categorie de chirigii erau călăreții sărari numiți în documentele vechi și călăreți de sare. Ei transportau sarea pe drumuri sau poteci, bulzuri sau bulgări purtați în desagi, lese sau coșuri din nuiiele sau plase din funii, cumpănite peste cai de munte (sau catări). Aceste plase și harnașamentul animalelor de povară erau adaptate transportului special. Încărcătura era acoperită cu țoluri sau alte țesături pentru a apăra bulgării sării de ploaie, burniță, ceață sau rouă. Călăreții sărari erau bine organizați și când transportau în caravane, aveau în fruntea lor un staroste. Uneori, apăreau și incidente între călăreții sărari și paznicii plaiurilor Carpaților.

Prin intermediul acestor chirigii ai sării se aprovizionau satele și păstorii din zonele de sub munte în Transilvania, Banat, Oltenia, Muntenia, Moldova, Maramureș; multe drumuri treceau prin zona de graniță habsburgică apoi austro-ungară în epoca premodernă și modernă, precum și prin unele sate de pe versantele nordic și vestic ale Carpaților Meridionali, între Jiu și Dunăre.

În Moldova, regiunea Buzăului, Râmnicului Sărat, având sarea stratificată la suprafața solului, era lăsată localnicilor și vecinilor în schimbul unei contribuții, numită “sărărit” sau “sărăritul munților”, să extragă sau să taie acest produs în folosul lor.

Transportul sării dinspre regiunile imediat submontane în zona de câmpie se realiza pe așa-numitele “drumuri de apă”, prin intermediul plutăritului. Plutăritul ca sistem și soluție tehnică de transport este cel mai vechi mijloc de transport pe ape pentru toate categoriile de produse economice și s-a practicat în unele zone până la mijlocul sec. XX. Despre căraușia pe ape, avem informații încă din primele secole ale primului mileniu d.Hr. când în Dacia romană, spre exemplificare, existau așa-numitele colegii organizate pe teritoriul Transilvaniei, care se ocupau exclusiv cu transportul pe apă: colegiul luntrașilor-*nautorum*, colegiul plutașilor-*dendrophorum* și colegiul *utricularilor*. Aceștia făceau transporturi mai ales pe Mureș, dinspre podișul Transilvaniei spre Câmpia Panonică. Luntrașii transportau mai ales sare, plutașii lemne, iar utricularii diferite produse pe un fel de platforme sub care se legau burdufuri de piele umplute cu aer.

Vechimea transportului sării pe apă este atestată în perioada medievală de documentele cancelariei regilor maghiari; aflăm că la 1222, regele Andrei al II-lea reglementa astfel transportul sării: “*Andrei, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei, Dalmației, Croației...am mai îngăduit zișilor frați [cavalerilor teutoni] să țină liber pe râul Olt șase nave, pe râul Mureș alte șase, care să ducă sare prin tot regatul nostru la mers în jos, iar la venit în sus să aducă alte lucruri*”. Un alt document din 1233, reglementa prețurile cu care se comercializa sarea: “*Iar prețurile sării sunt acestea: pentru fiecare tyminus [zece mii de pietre de sare] să se plătească bisericilor 8 mărci ... iar pentru bolovanii de sare de apă [transportată pe apă] mai mari, datorăm mănăstirii din Igrîș 26 mărci pentru fiecare tyminus, iar bisericii din Arad 25 [mărci], deasemenea pentru fiecare tyminus. Iar pentru bolovanii de sare terestră [transportată cu carele] vom da o marcă pentru o sută de pietre de sare*”. Călătorii străini aflați în trecere pe meleagurile românești aduc și ei unele mărturii legate de transportul sării. Marele cărturar umanist de origine română Nicolaus Olahus, la mijlocul secolului XVI mărturisea: “*sarea care se sapă și se taie în Transilvania obișnuiește să fie transportată cu luntrea pe cele două râuri Mureș și Someș până la râul Tisa și de aici să fie distribuită și dată în vânzare prin toată Ungaria. Iar cea din Maramureș este cărată, parte în care trase de 16 boi și mai bine, parte în nave până în părțile de sus ale Ungariei*”. Deasemenea, Anton Verancsics, în prima jumătate a secolului XVI afirma că: “*Arieșul are un curs navigabil de-abea patru mile ungurești de la orașul Turda până la Mureș. Someșul îl are cu mult mai lung de la orașul Dej până la Tisa (și un oraș și celălalt sunt vestite prin ocne) și bolovanii de sare sunt transportați de pe acel râu al Arieșului*

spre Mureș și de pe Someș pe Tisa”.

Bella al IV-lea acordă cavalerilor ioaniți în 1247 dreptul de a duce sare spre folosința țării și a părților dinspre Bulgaria, Grecia și Cumania, din orice ocnă a Transilvaniei, iar Ladislau al IV-lea, a întărit capitlului din Alba Iulia dreptul de a lua două treimi din vama de sare de la Vințu de Jos, sare purtată pe apă, când coboară pe Mureș cu luntrea.

Documentele medievale arată cât de importantă era în trecut circulația și buna gospodărire a sării. Cronicarul călător francez Jean de Warvin - spre exemplu - consemna că Mircea cel Bătrân ar fi clădit cetatea Giurgiului plătind pentru fiecare bloc de piatră adusă de pe malul drept al Dunării, câte un bloc de sare.

Pentru epocile premodernă și modernă (sec.XVIII-XIX), din informațiile de arhivă, cercetări de teren și reminiscențe folclorice, ni se confirmă deasemenea, existența a două drumuri principale pe apă, folosite de plutași pentru transportul bulgărilor de sare: unul în Câmpia Transilvaniei, altul între Carpații meridionali și Dunăre, primul pe Mureș, al doilea pe Olt; cel de pe Mureș pornea de la Ocna Mureșului, cobora spre Alba Iulia, Deva și Lipova ajungând la Tisa, iar cel de pe Olt, cobora de la Ocnele Mari spre Slatina, Caracal până la Dunăre. În Moldova, plutele cu sare porneau de la Târgul Ocna, pe Trotuș, coborând pe apa Siretului până la Dunăre. Etnograful I. Vlăduțiu, afirma că pe Bistrița moldovenească cu plute coborau adesea și locuitorii din amonte iar uneori se transportau vite, mai ales boi și cai, piatră pentru construcție și piatră de var, diferite gresii, lână, brânzeturi, sare și altele. Alteori, de pe plutele vândute se obțineau banii pentru cumpărarea din marile târguri a altor produse și animale necesare.

Drumul transilvănean al sării pe apă, era mai lung, bine amenajat pentru navigație, prevăzut cu opriri din loc în loc, amenajate cu schele ale sării, unde se practica negoțul.

Tehnica specială și ingenioasă cu care se construiau plutele folosite pentru transportul sării, presupunea ridicarea unui pat de bârne cu cel puțin o jumătate de metru deasupra plutei, astfel încât umezeala să nu altereze sau să îngreuneze produsele transportate, ci dimpotrivă trebuiau să fie aerisite continuu pe această platformă suspendată.

Orbán Balázs, precizează că pe Valea Topliței Mureșului Superior, exista un gater al satului care tăia scânduri speciale pentru “vasele de sare”, lungi de 12 brațe.

Plutașii sărari mai transportau și sare zdrobită sau chiar saramură în butii sau fedeleșe pe care o schimbau în natură pe unele produse agricole deficitare (grâu, secară, mei), dar pentru căraușie, mai ales pe distanțe mai mari de obicei, plutașul primea plată sau dijmă.

Din punct de vedere etnic și social, majoritatea plutașilor din Transilvania erau români iobagi, dar practicau plutăritul și secuii din zona Mureșului și Oltului Superior, uneori formând echipaje mixte. Conscriptia Urbarială Toplicza de la 1785, prevedea obligațiile iobagilor români în plute pentru nobilimea maghiară. Deasemenea, plutașii erau obligați să plătească vamă în foarte multe locuri, de la care încercau uneori să se sustragă, însă plutăritul era foarte bine organizat, existând ofițeri însărcinați cu supravegherea și buna rânduială a negoțului pe plute.

Pe lângă importanța economică, plutăritul integrându-se în activitatea comerțului, așa după cum afirma și istoricul N. Iorga, avea sensuri mult mai largi “*constituind schimburi de produse, dar și un schimb de cunoștințe, un fel de a uni între ele diferite națiuni*”.

Multă vreme, plutăritul într-adevăr făcea parte din peisajul etnografic caracteristic vieții cotidiene, a zonelor cu ape mari din țara noastră, fenomenul nefiind unic în această parte a Europei, cunoscut fiind și în Cehoslovacia și Polonia, generând forme proprii în cultura populară din țările respective .

Cercetările etnografice recente de teren, au scos în evidență noi aspecte legate de transportul și comerțul tradițional al sării în zona Mureșului Superior și Văii Gurghiului.

Socotind târgul ca loc de confluență economico-socială și un prilej de comunicare

între participanții provenind din diferite zone învecinate, la târgul tradițional de Duminică în comuna Deda, jud. Mureș, aflăm că sarea în drob sătenii o procurau de la secuii din Praid, care o aduceau în trecut cu căruțele cu coviltir, mai recent cu camioane sau mașini de teren, fiind ușor identificabili comercianții la strigarea prin sat *“Hai la sare!”*; unii cumpărau și de la Solovăstru sare la drob, pentru oi, dar aceea era neagră, de mai slabă calitate și nu prea se căuta. În trecut, în locul sării foloseau saramură adusă de la Săcalu de Pădure, sat aparținător comunei Brâncovenesti, pe care o transportau în fedeleșe și cu care stropeau fânul pentru animale, o foloseau în alimentație pentru prepararea mămăligii, la murături și altele. Saramura se mai transporta cu vase din doage și de la un izvor din hotarul satului Rușii Munți cu satul Filea.

La Săcalu de Pădure, sat aparținător com. Brâncovenesti, aflăm de la un localnic faptul că la murătoarea din Pădurea Săcalului, la locul numit *“Comorile”*, erau amenajate căsuțe din bârne de 4 x 4 m, pentru fiecare dintre satele din vecinătate: Dumbrava, Râpa de Sus, Porcești, Văleni, Lueriu; fiecare sat avea câte două zile pe săptămână, program pentru aprovizionare cu saramură. Căsuțele se țineau încuiate și erau deschise de câte un responsabil, cămăraș al fiecărui sat; la interior căsuțele aveau câte două fântâni zăgăzuite cu grinzi de stejar și erau prevăzute cu câte un scoc (jgheab), prin care se scurgea în vasele din doage, saramura. În perioada comunismului, cooperativele agricole din zonă își aprovizionau grajdurile, saivanele, cu droburi de sare aduse de la Praid, la început cu căruțele secuilor, apoi cu camioanele.

Pe drumul de la Gurghiu la Ibănești Pădure, sat aparținător comunei Ibănești, ciobanii relatează că se aducea sarea de la Praid de către secuii, pe drumul de la Remetea prin Lăpușna, pentru că aceasta era considerată de mai bună calitate față de cea de la Orșova (Orșova), din apropiere, care e mai *“spoioasă”*.

La Ibănești, sătenii mai săraci nu cumpărau ci săpau sarea drob *“pe gratis”* la Orșova, sat al comunei Gurghiu, fiind repartizate aici, pentru *“exploatare”* și la murătoare, o parte din satele de pe Valea Gurghiului. Cândva, sarea drob se aducea de secuii, pe alt traseu, prin Valea Gâtii dinspre Lăpușna. Astăzi însă, se aduce de la Orșova, dar mai greu, în urma surpării unui deal, fiind mai dificil de săpat droburi din munte. Mai aduc droburi de sare și murătoare de la Orșova doar cei care au căruțe sau mașină precum și unelte de săpat, ceilalți săteni cumpărând-o de la magazin.

La Dulcea, sarea în drob se săpa gratis și se aducea de la Orșova. Azi însă, localitatea se aprovizionează prin secuii care o aduc de la Praid (pentru că pe la Remetea se urcă greu). Pentru a aduce sarea de la Orșova se întovărășeau mai mulți săteni, deoarece era nevoie de unelte și forță de muncă pentru săpat în munte.

Exemplele prezentate mai sus reprezintă aspecte referitoare la exploatarea, transportul și comerțul sării, cu privire specială la zona Mureșului Superior și a Văii Gurghiului, necesară fiind în continuare cercetarea științifică interdisciplinară pentru a se putea elabora un studiu comparativ cu alte zone, în care mai sunt prezente asemenea manifestări saline însoțite de fenomene etno - culturale interesante, care credem că merită să intre în circuitul științific, contribuind astfel la o mai bună cunoaștere a fenomenelor legate de cultura și civilizația tradițională.

Considerăm că reconstituirea drumului sării este în măsură să cartografieze traseele urmate dealungul timpului prin folosirea sistemelor și tehnicilor tradiționale de transport, cu o pondere deosebită în cadrul modelului comerțului popular în arealul carpatic și extracarpatic, în măsură să surprindă complexitatea fenomenului de circulație a valorilor de natură economică în raport cu relațiile interumane stabilite între participanții la diferite forme de manifestare etnoculturală.

Dorel Marc

Bibliografie selectivă

Butură Valer, *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania-studiu etnografic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 385; **Idem**, *Etnografia poporului român*, Ed. Dacia, Cluj, 1978

Chindea Teodor, *Contribuții la istoria românilor din Giurgeul-Ciucului*, Ed. Brăduț, Tg. Mureș, 1995

Conscriptio Urbialis, Possessionis Toplicza, Anno 1785 die 20-a Novrembis, originalul în col. Bibliotecii Academiei Române, Filiala Cluj

Dezső Garda, *Viața plutașilor din Remetea în secolul XIX-lea*, în *Acta Hargitensia*, Miercurea - Ciuc, 1980

Dobosi Alexandru, *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (sec. XIV-XVI). Situația tăietorilor de sare și răzvrătirea lor contra nedreptății cămărașilor*, în *Studii și cercetări de istorie medie*, II, 1951

***, *Documente privind istoria României, veacurile XI, XII și XIII, C. Transilvania, vol. I, (1075-1020)*, București, Ed. Acad. R.S.R., 1951

Ilieș Aurora, *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în *Studii și materiale de istorie medie*, I, 1956

Imre Horváth, *Istoricul mineritului de la salina Praid*, Praid, 1998

Iorga Nicolae, *Istoria comerțului cu Orientul*, București, 1937

István Imreh, *Viața cotidiană la secui 1750-1850*, Ed. Kriterion, București, 1982

Mureșan Mihaela, *Credințe și obiceiuri legate de utilizarea unei străvechi bogății: sarea pământului*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-

Napoca, 2000

Orbán Balázs, *Descrierea Ținutului Secuiesc*, Budapesta, 1869, XXVIII, reeditată

Prodan David, *Toplița la 1785*, Cluj, 1947

Idem, *Răscoala lui Horea în Comitatele Cluj și Turda*, București, 1938

Idem, *Problema iobăgiei în Transilvania 1700-1848*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989

Rus Dorin Ioan, *Din activitatea Societății de plutărit din Reghinul Săsesc (1853-1908)*, în *Revista Bistriței*, XIV, Bistrița, 2000, apud **E. Philippi, W. Wigan**, *Sachsisch-regen: Die stadt am berge: Lebensbilder au der Verganggenheit einer kleinen Stadt im Siebenbürgen*, Bochum, 1991

Someșan Laurian, *Viața umană în regiunea Munților Călimani*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității Cluj*, vol. VI, Tipografia Cartea Românească, Cluj, 1936

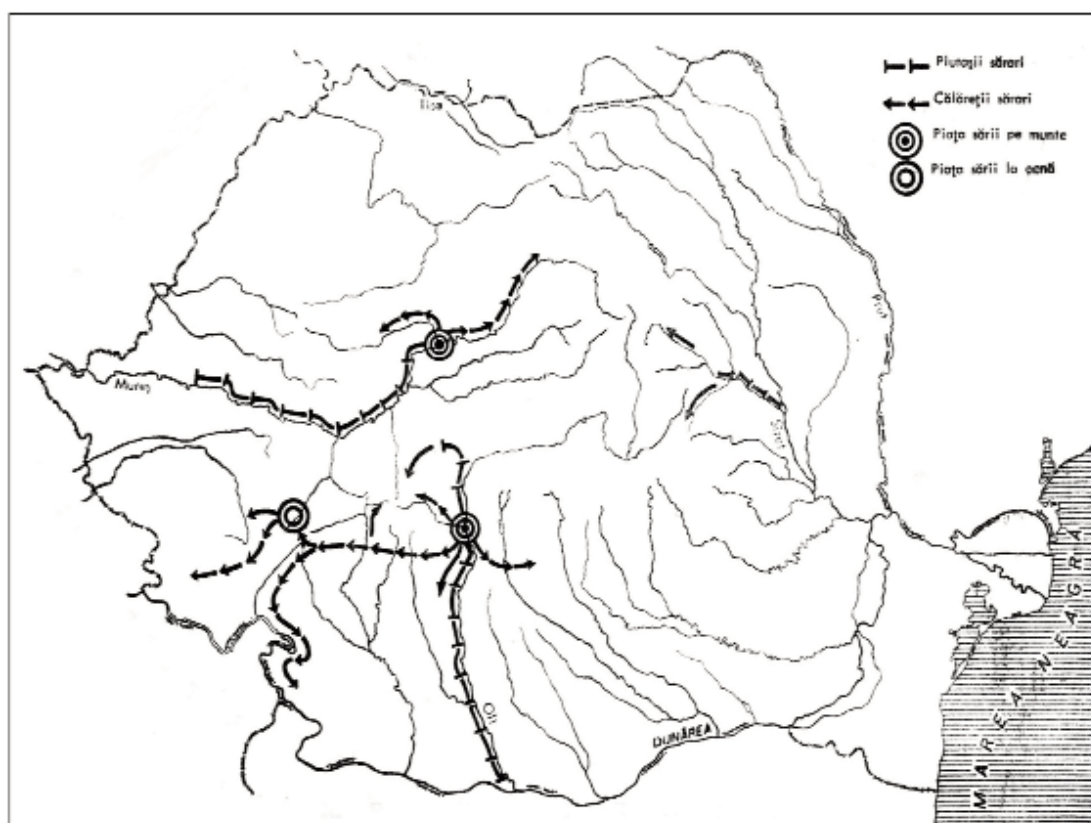
Țăranu Victor, *Plutăritul pe Bistrița*, în *Anuarul Liceului "Petru Rareș" din Piatra Neamț pe anii 1936-1940*, Piatra Neamț, 1942

Vlăduțiu Ion, *Etnografie românească*, Ed. Științifică, București, 1973; *Plutăritul*, în *Etnografia Văii Bistriței (zona Bicaz)*, Piatra Neamț, 1973,

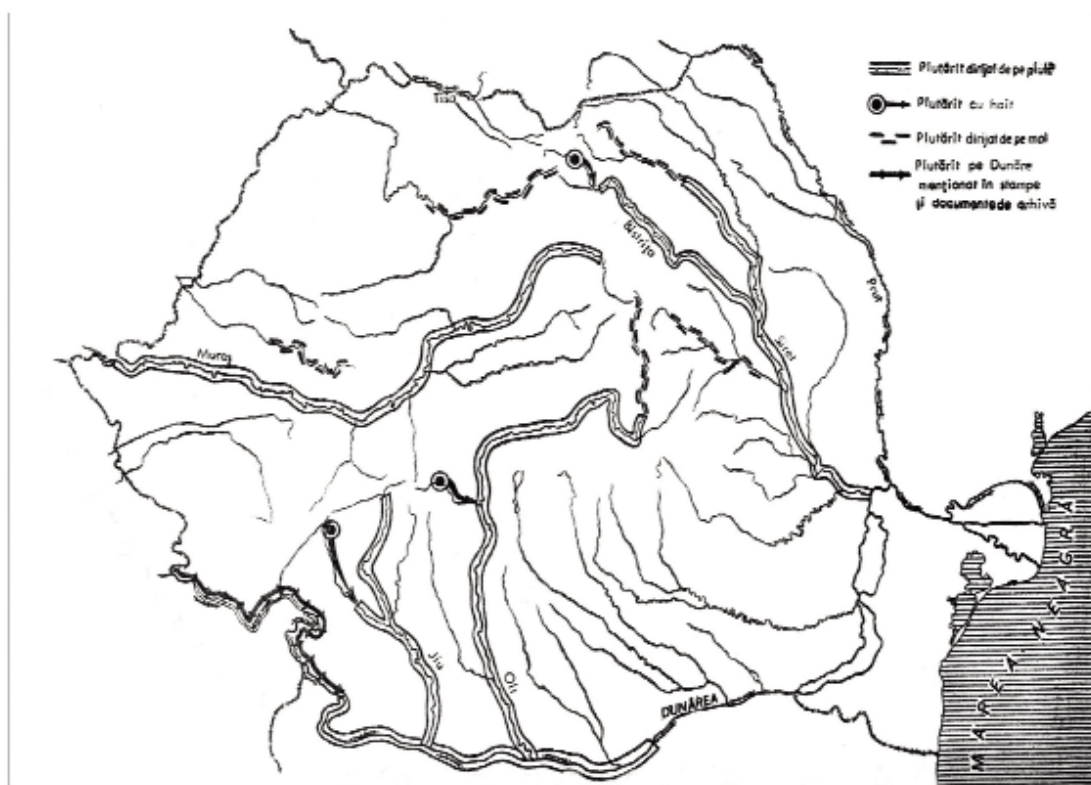
Vulcănescu Romulus, *Călăreții sărari*, în *Revista de folclor*, VIII, 1963

Vulcănescu Romulus, Simionescu Paul, *Dru-muri și popasuri străvechi*, Ed. Albatros, București, 1974

Xenopol A. D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

Rutele parcurse de călăreții și plutașii sărari (sec. XVIII-XIX)
(după: Vulcănescu-Simionescu 1974)

Plutăriul (sec. XVIII-XIX)
(după: Vulcănescu-Simionescu 1974)

Exploatarea tradițională a sării în Transilvania

Cercetarea etnografică privind exploatarea tradițională a sării în estul Transilvaniei, demarată de Muzeul Carpaților Răsăriteni în cadrul unui proiect multidisciplinar, realizat în colaborare cu Universitatea Exeter din Marea Britanie și cu mai multe muzee din țară, caută să răspundă unor întrebări neformulate și puțin atinse anterior în etnografia românească.

Campaniile de cercetare cu caracter etnografic realizate în anii 2003 - 2005 au avut ca scop cunoașterea modului în care sarea este percepută de comunitățile sătești, conturarea unui "peisaj etnografic specific" pe care existența sau inexistența surselor de sare l-a creat în cadrul comunităților sătești, cât și consemnarea modalităților tradiționale de exploatare a surselor de sare, de prelucrare și utilizare a acestora în gospodărie, în viața de zi cu zi a sătenilor.

În urma documentării efectuate de Muzeul Carpaților Răsăriteni s-au conturat 4 mari zone salifere în sud-estul Transilvaniei, 4 arealuri geografice în care s-au desfășurat cercetările etnografice în anul 2005, și anume: **zona Reghin - Valea Gurghiului** (localitățile Idecu de Jos, Jabenita, Gurghiu, Orșova), **zona Văii Homoroadelor** (localitățile de pe valea Homorodului Mic - Lueta, Merești, Jimbor, Mercheaș; localitățile de pe valea Homorodului Mare - Comănești, Mărtiniș, Sânpaul; localitățile din zona de confluență a celor 2 Homoroade - Rupea, Racoș), **zona Bistrița - Năsăud** (localitățile Blăjenii de Jos, Caila, Cepari, Dumitra, Figa, Mintiu, Sărățel, Săsarm și Tăure) și zona **Praid - Sovata - Corund** (localitățile Corund, Praid, Ocna de Sus, Ocna de Jos, Sovata). Bineînțeles aceasta este doar o etapă a întregului proiect, urmând a se efectua cercetări etnografice privind această temă pe tot cuprinsul Transilvaniei, și apoi al țării.

Aceste zone s-au desprins din cadrul geografic general, captând atenția cercetătorilor, datorită prezenței a numeroase surse de sare, din cele mai diferite, de la sărături la izvoare, fântâni, bălți, lacuri și chiar munți de sare. Din punct de vedere etnografic ele au trezit anumite întrebări, referitoare în primul rând la modalitățile tradiționale, populare de exploatare ale acestora, cât și la rolul pe care acestea îl joacă în viața comunităților în cadrul cărora se regăsesc.

Datorită existenței unor surse de sare variate și foarte diferite una de cealaltă, și modalitățile de exploatare ale acestora diferă de la o sursă la alta, dar, ceea ce este foarte important este faptul că ele nu diferă considerabil de la o zonă la alta, subliniindu-se astfel încă o dată caracterul unitar al culturii populare românești. Din acest motiv tindem să credem că nici în alte zone ale Transilvaniei, și nici chiar în alte zone ale țării, nu pot interveni diferențe semnificative privind exploatarea acestor surse de sare sau amenajarea acestora.

În toate zonele cercetate au fost întâlnite toate tipurile de surse de sare amintite în prealabil, subsolul având aici enorme rezerve de sare, plasate relativ aproape de suprafață, existând în popor chiar credința că aceeași vână de sare leagă toate aceste zone între ele. Deși în unele localități sarea s-a exploatat în mod organizat, cum ar fi de exemplu cazul minei de sare de la Praid sau a celei de la Sânpaul ș.a., în restul zonelor sursele de sare s-au exploatat în mod tradițional. Exploatarea populară a sării s-a realizat, și se realizează și astăzi, prin:

- "*exploatarea la zi*" sau scoaterea bulgărilor de sare din malurile de sare gemă aflate aproape de suprafața pământului. Aceasta este una dintre cele mai vechi modalități de exploatare a sării, care se practica la început cu unelte rudimentare, confecționate din lemn,

ca mai apoi să se folosească unelte meșteșugărești, din fier. Astfel, locul târnăcopului din pia-tră este luat de cel din metal, locul icurilor din lemn este luat de icurile de fier, maiurile (cio-canele) din lemn sunt și ele înlocuite cu baroși din metal etc. Dar indiferent de tipul de unealtă utilizat, această modalitate este și astăzi practică de săteni, fiind întâlnită la Orșova, Praid, Jabenita, Sărmășag etc. ei scoțând această sare în special pentru a o folosi la animale.

- folosirea apei sărate, numită fie “*murătoare*”, fie “*saramură*”, fie “*slatină*” sau “*sare lichidă*” [magh. “*viz so*”], atât în alimentația umană cât și în cea a animalelor, dar și ca leac pentru unele boli.

- folosirea proprietăților curative ale apei și nămolului sărat în locul în care se află ele, prin săparea unor mici gropi lângă izvoare, în care se adună apa, formând ochiuri de apă sărată, cum ar fi de exemplu la Comănești, jud. Harghita, sau prin băi în lacurile cu apă sărată, neamenajate, cum ar fi de exemplu la Jabenita, lacul cu nămol aflat în locul numit “*La Gurete*”.

- exploatarea prin pășunat a sărăturii¹, care are loc de cele mai multe ori fără voia săte-nilor, animalele fiind cele care trag din instinct la sare.

- obținerea sării fine prin fierberea și evaporarea apei sărate

Identificarea surselor de sare de către țărani se face prin urmărirea și recunoașterea diferitelor semne. Prezența sărăturilor este ușor de recunoscut într-o zi însorită datorită cristalelor de sare ce se depun la suprafața pământului. De asemenea, într-o zonă în care este foarte multă sare, de regulă nu crește vegetație obișnuită, ci cresc așa numitele plante halofile, care în popor au diverse denumiri, cea mai des întâlnită fiind cea de “*floarea sării*”, denumire pe care a căpătat-o datorită gustului său sărat.

O altă modalitate de a recunoaște o zonă cu sare sau prezența aproape de suprafață a unui izvor sărat este urmărirea animalelor scoase la pășunat, care din instinct trag la sare. În multe locuri însă se evită apropierea animalelor de apa sărată, deoarece, dacă o consumă în cantități mai mari, se pot îmbolnăvi iremediabil. Din acest motiv localnicii acestor zone evită să le dea apă sărată animalelor, preferând drobiile de sare, cu mici excepții, cazuri în care cantitatea este foarte bine controlată.

Chiar dacă astăzi localnicii cunosc aceste semne, ei nu au avut nevoie să identifice izvoarele de apă sărată sau locurile cu sare gemă, deoarece în majoritatea zonelor ei le cunosc de când se știu pe ei înșiși, moștenindu-le de la părinți și bunici, la fel cum au moșten-it și toate cunoștințele legate de acestea, și toate modalitățile de exploatare și de utilizare a sării pe care acestea o oferă.

Folosirea apei sărate a devenit în majoritatea locurilor un obicei, o tradiție, astfel încât există și astăzi gospodării în care sarea fină nu se folosește în alimentație, chiar dacă se găsește în comerț. Bătrânii au învățat să aprecieze valoarea sării ascultând în copilărie poveștile strămoșilor care le relatau cât de greu era când accesul la sare sau la murătoare era interzis sau limitat. De asemenea ei au învățat să se descurce în gospodărie cu apa sărată, pe care o consideră mai bună ca orice sare din comerț, un aliment prețios, un dar al naturii. Mulți dintre ei nu își pot imagina cum ar fi mâncarea sau ce gust ar avea murăturile dacă nu ar fi preparate cu murătoare.

Datorită importanței pe care a căpătat-o apa sărată în tradiția locurilor, în majori-tatea localităților am întâlnit fântâni amenajate cu grijă, unele dintre ele fiind și astăzi încuiate și păzite. În unele locuri, cum este și cazul localității Lueta, jud. Harghita, apa sărată este considerată aliment, motiv pentru care fântâna și casa fântânii sunt îngrijite foarte atent, fântâna este permanent încuiată, este curățată în fiecare zi, și este sfințită de Bobotează, ca și casele localnicilor.

S-au identificat diferite tipuri de fântâni, astfel încât ele pot fi grupate pe 3 categorii: *fântâni neamenajate*, sub forma unor bălți de apă sărată, săpate de localnici, de unde aceștia își iau necesarul de saramură; *fântâni parțial amenajate*, care au aspectul unor fântâni de apă

dulce, fiind uneori chiar acoperite; *fântâni cu casă*, adevărate monumente etnografice, care respectă tehnicile de construcție arhaice ale zonei, fiind mărturii vii ale tradiției și culturii zonei.

O fântână de slatină se amenajează în general în mod asemănător cu cea de apă dulce. După stabilirea locului în care avea să se construiască fântâna, loc în care izvorul avea un debit mai mare, se săpa o groapă de adâncime considerabilă. În unele zone aceasta nu depășește 3 metri, din cauză că meșterii au dat de sare gemă și astfel s-au oprit. O astfel de fântână întâlnim la Ideciu de Jos, jud. Mureș. După săparea gropii, pe fundul acesteia, dacă nu se dă de sare gemă, se pune prundiș, pentru a filtra apa. De la fundul fântânii și până la suprafață pereții se acoperă cu scânduri, încheiate la colțuri în "*pociungi*" sau "*șoși*" de stejar. Între pereții de lemn ai fântânii și peretele de pământ se pune uneori prundiș, pentru a filtra apa care ar putea pătrunde în interiorul fântânii. Această tehnică de a construi o fântână de murătoare ne-a fost relatată de Cristea Toader (n. 1946, satul Jabenîța)² care a reamenajat fântâna părăsită de la marginea localității Jabenîța.

Unele fântâni au în loc de pereți, în adâncime, un trunchi de stejar, scobit la mijloc, care atestă totodată și vechimea lor, cum este cazul fântânilor de pe Valea Homoroadelor, de la Lueta, Merești sau Mărtiniș.

Construcțiile ce adăpostesc fântânile pot fi considerate adevărate monumente arhitecturale, ele respectând tehnicile tradițional - arhaice de construcție utilizate la casele arhaice monocelulare stând ca dovadă a tehnicilor de construcție utilizate de meșterii zonei în cele mai vechi timpuri, satele și localitățile cercetate având acum case noi, care nu mai sunt construite tradițional. Rolul lor era însă multiplu. În primul rând ele reprezentau adăpostul fântânilor de apă sărată, ferindu-le de mizerie și de pericolul accidentelor, cât și de degradare. Apoi ele aveau rolul de a limita accesul persoanelor la apa sărată în timpul stăpânirii.

Astfel, temelia caselor fântânilor respectă tehnica de construire a temeliilor din faza arhaică a arhitecturii populare, prin așezarea pe bolovani mari la colțuri a patru temeie, pe care se sprijină întreaga construcție, și care se consolidau dedesubt cu pietre de râu. Acestea erau îmbinate la capete în cruce. În ceea ce privește pereții construcțiilor, cei mai vechi sunt alcătuiți din bârne așezate în cununi orizontale și îmbinate la capete în "*cheotori*" sau "*cheie bătrânească*". Aceasta este cea mai veche tehnică de construire a pereților întâlnită la aceste fântâni. O parte din fântânile care au case din lemn sunt construite după tehnici mai noi, bârnele cioplite în patru fețe ale pereților fiind îmbinate la capete în "*dinți de lup*" sau "*coadă de rândunică*". Mai există două categorii de fântâni, cele cu casă din scândură și cele cu casă din beton sau cărămidă, care sunt noi ca tehnici de construcție, dar care au fost ridicate pe locul vechilor case și respectă planul lor inițial.

Acoperișurile construcțiilor sunt construite în una, două sau în patru ape, fiind acoperite cu diverse materiale: șindrilă, țiglă (majoritatea), scândură, carton gudronat, tablă, beton.

Faptul că fântânile de apă sărată au fost adăpostite în construcții monocelulare de tipul caselor arhaice dovedește importanța pe care au avut-o din cele mai vechi timpuri în viața de zi cu zi a comunităților de care aparțin. Ele sunt construcții de sine stătătoare, aflându-se în proprietatea comunității satești din cele mai vechi timpuri. În timpul ocupației austro-ungare accesul la apa sărată era limitat, fiecare familie având dreptul să ia o cotă parte de apă, în funcție de numărul de persoane și numărul de animale din gospodărie. Fântânile erau încuiate și păzite, apărate de hoți. Dar chiar și înainte și după această stăpânire există dovezi că aceste fântâni erau încuiate, întreținute și păzite de către un sătean, având un program de funcționare bine stabilit, pe care îl respectau toți sătenii. Ele erau prevăzute cu încuietori din lemn, de tipul celor arhaice, întâlnite la casele bătrânești. Acestea erau compuse dintr-un zăvor din lemn, prevăzut cu mai multe limbi, care reprezentau un cod, pe care numai administratorul fântânii îl cunoștea, și care se deschidea printr-un orificiu decupat în

bârna din dreptul încuietorii. Un astfel de zăvor se mai întâlnește astăzi la Corund, majoritatea fântânilor având astăzi încuietori metalice sau nefiind încuiate.

Scoaterea apei sărate din fântână se realiza cu găleți din lemn, care erau fie prevăzute cu niște cozi lungi de circa 2,5 metri, fie erau agățate de așa numitele “*rude*”, cârlige din lemn. Apa sărată are o densitate mai mare decât apa dulce, astfel încât se lasă la fundul fântânii, motiv pentru care trebuie agitată înainte de a fi scoasă. În acest sens foloseau cozile lungi și cârligele. Apa sărată este puternic corozivă, motiv pentru care atât fântâna, cât și casa care o adăpostește și inventarul fântânii (găleți, cârlige etc.) erau confecționate din lemn. Apa sărată se transporta și se depozita în ciubere, tot din lemn, cu căruțele sau în cofe duse în mână, pentru cantități mai mici. Ciuberele, numite local și “*soscsobán*” [magh.] sau putini erau confecționate din doage de lemn, legate cu 2 sau 3 rețele de cercuri de alun, închise la ambele capete, având o singură deschizătură în partea superioară, prin care se introducea și se scotea apa sărată, ea fiind la rândul ei prevăzută cu un capac. Acestea aveau o capacitate mare, de circa 60 de litri, și aveau un loc aparte unde se țineau până se goleau.

Utilizarea apei sărate în gospodărie

Cea mai importantă utilitate a apei sărate, din punct de vedere etnografic și nu numai, este cea a utilizării sale în alimentație, componentele sale chimico - fizice constituind elemente indispensabile existenței vieții. În acest context pot fi urmărite două aspecte, și anume utilizarea apei sărate în alimentația oamenilor și utilizarea apei sărate în alimentația animalelor.

Chiar dacă în majoritatea zonelor unde există fântâni de apă sărată există și zăcăminte de sare gemă în subteran, acestea, de cele mai multe ori, se află la o adâncime greu de exploatat în mod tradițional. Dar chiar și în cazul zăcămintelor de sare care sunt aproape de suprafață intervin anumite aspecte care au îngreunat exploatarea acestora, cel mai important dintre acestea fiind interzicerea exploatării sării geme de către populație de-a lungul istoriei.

De asemenea ne-am pus o întrebare foarte simplă: de ce ar fi exploatat oamenii sarea gemă, cu unelte primitive și tehnici grele, când aveau la îndemână apa sărată, a cărei utilitate este aceeași, și pe care o cunoșteau? Răspunsul la această întrebare l-am găsit pe parcursul cercetărilor de teren. Oamenii de rând, țăranii, nu au exploatat sarea gemă, chiar dacă aceasta există în majoritatea localităților, tocmai datorită faptului că au găsit utilitatea apei sărate, care era mult mai ușor de exploatat și de folosit, în special în scopul său principal, în alimentație.

Pentru a utiliza sarea gemă în alimentație aceasta trebuie să treacă prin mai multe faze costisitoare de prelucrare. Pe când apa sărată, “*sare lichidă*” cum este ea denumită în unele zone, este la îndemâna oricui, gata să fie folosită în prepararea oricărui aliment.

Astfel, folosirea apei sărate în alimentație s-a transmis din generație în generație, supraviețuind până în zilele noastre, devenind chiar o tradiție a zonei. Localnicii zonelor cercetate folosesc apa sărată la prepararea alimentelor, măsura fiind stabilită în general după gust, cu ajutorul lingurii de lemn sau a mai noii lingurițe de cafea. Cantitatea de apă sărată adăugată la mâncare se decide și în funcție de felul de mâncare și de cantitatea gătită, astfel încât nu există rețetare prestabilite. Apoi mai este un criteriu foarte important, și anume tăria apei sărate, concentrația sa, care diferă din loc în loc, astfel că și rețetarele pot diferi în funcție de aceasta.

Apa sărată se folosește în loc de sare fină și la coptul pâinii. De regulă se stabilește cantitatea de apă sărată pentru o anumită cantitate de apă dulce, în funcție de tăria apei sărate. Astfel, în unele zone se adaugă la 10 l de apă dulce 1 l de apă sărată, dar la Lueta se adaugă la 4 l de apă dulce 1 l de apă sărată, sau 1 dl (100ml) de apă sărată la o pâine. Există și unele panificații care prepară pâinea cu apă sărată, luând în

general apă sărată fie contra-cost, fie în schimbul produselor obținute.

Una din cele mai importante proprietăți ale apei sărate, și a sării în general, este cea de conservare. Din acest motiv, apa sărată este folosită în principal la conservarea murăturilor, de unde și denumirea de "*murătoare*" sau "*saramură*". Și în acest caz există rețetare în funcție de tăria apei, dar la 10 l de apă dulce se adaugă în general 1 l de apă sărată. Astfel se conservă varza, castraveții și alte murături.

Apa sărată se folosește și la prepararea cașului, cașcavalului, a brânzeturilor în general. Fiecare cioban are tehnicile sale de a prepara brânzeturile, dar apa sărată este folosită și de multe fabrici din zonă, ale căror rețete nu le-am putut afla. Telemeaua se prepară tot cu apă sărată, dar totodată ea se ține peste vară în apă sărată, ca să nu se strice. Ea se desărează doar când se servește, ținându-se maxim 1 zi în apă dulce, în funcție de cât de sărată se dorește a fi la servire. Apa sărată conservă foarte bine orice aliment, menținându-l proaspăt și menținându-i gustul.

Cel mai mare consum de apă sărată se înregistrează însă, în toate zonele cercetate, în prejma Crăciunului, la tăierea porcilor. Atunci fiecare gospodar ia o cantitate mult mai mare decât cea obișnuită de apă sărată, deoarece la prepararea cărnii și a slăninii nu folosește alt fel de sare. Astfel, după tăierea porcului, carnea, oasele și slămina se țin 1 - 2 zile în apă sărată, care le curăță foarte bine de sânge. Aceasta se schimbă periodic, până ce rămâne curată, fără sânge. Apoi carnea și slămina se pun la afumat. Slămina, după ce s-a ținut o anumită perioadă la fum, se scoate și se pune iar în apă sărată. Astfel se ține pe parcursul întregii veri, pentru a nu se strica. Ea nu va deveni mult prea sărată, deoarece, spun localnicii, ea nu își ia mai multă sare din apă decât are nevoie.

O altă funcționalitate a apei sărate, o exploatare în adevăratul sens al cuvântului, este folosirea ei la obținerea sării fine. Prin fierbere din apa sărată se poate obține sare fină, foarte albă, și concentrată. Pe vremuri, când exploatarea liberă a sării geme era interzisă și sarea era mult prea scumpă, oamenii au recurs la fierberea apei sărate, făcând troc cu sarea fină astfel obținută. Este știut faptul că în zonele salifere pământul este slab roditor, agricultura și pomicultura fiind slab dezvoltate. Astfel a apărut necesitatea procurării de hrană, în special de grâne și porumb, în schimbul cărora se dădea sarea fină obținută din fierberea apei sărate. În unele zone însă, cum ar fi Lueta, sarea fină se obține pe cale naturală, cristalizată pe ciuberele în care se depozitează apa sărată, ea se rade și se folosește ca sare fină de masă. Dar nu numai oamenii au nevoie de sare, ci și animalele. Acestea trebuie să acumuleze în organism o anumită cantitate zilnică de sare, pe care o iau de regulă din alimentele pe care le consumă. Dar de obicei această sare nu este îndestulătoare, astfel încât oamenii se văd nevoiți a le asigura animalelor cantitatea zilnică necesară de sare. În cele mai multe zone cantitatea de sare se asigură prin poziționarea unui drob de sare în ieslea animalelor, sau la stână pe suport special amenajați, pentru ca acestea să o poată linge. Ele de regulă nu consumă mai multă sare decât au nevoie.

În zonele lipsite de sare gemă, dar în care există apă sărată, oamenii au recurs la folosirea acesteia în prepararea hranei animalelor. Astfel, fânul sau otava cu care se hrănesc animalele se stropesc cu apă sărată, ceea ce le menține și proaspete și nu se strică, nu mucesc. De asemenea, în troaca porcilor se adaugă câte o cană de apă sărată pe zi la mâncare, pentru a ajuta la digestie și a le face poftă de mâncare.

Unii localnici își adapă animalele cu cantități mici de apă sărată, din troci special amenajate. Acestea sunt alcătuite dintr-un trunchi de copac, cu patru picioare, care are mai multe creștături, scobituri, fiind montate la înălțimea animalelor care se adapă din ele. Trocile se umplu cu apă sărată iar animalele sunt lăsate să lingă această apă, astfel asigurându-i-se o cantitate suficientă de apă fiecărui animal.

O altă proprietate importantă a apei sărate este cea curativă, care este exploatată de

localnicii zonelor cercetate atât pentru tratarea bolilor la oameni cât și la animale. Cea mai des întâlnită utilizare a apei sărate în acest scop, în cadrul gospodăriei, este pentru tratarea răcelilor, prin gargară cu apă sărată, sau a “*aburelilor*”, care se fac prin fierberea apei sărate și inspirarea aerului salin. În multe locuri bătrânii adaugă o cantitate de apă sărată, de regulă o parte, la apa de baie, atât la copii cât și la adulți, pentru întărirea organismului, sau pentru tratarea reumatismului și pentru combaterea oboselii.

Apa sărată și nămolul sărat se folosesc și la tratarea animalelor din gospodărie, acestora aplicându-li-se frecții sau comprese cu apă sărată încălzită sau rece, fie pe spinare, în special la cornute, pentru a le scăpa de paraziți, fie pe picioarele rănite.

Pe lângă fântânile și izvoarele de apă sărată există în cele mai multe zone și mici bălți, naturale sau artificiale, săpate de localnici, și chiar lacuri, mai mici sau mai mari, cu un conținut însemnat de nămol saposalic curativ. Din cele mai vechi timpuri oamenii au descoperit proprietățile curative ale apelor sărate, și mai ales ale nămolului sărat, astfel încât au urmat tratamente la fața locului, aflând “*pe pielea lor*” cum să facă tratamentele. Vestea acestora s-a dus cu timpul, astfel încât, în majoritatea locurilor au existat pe vremuri amenajări de băi sărate și medici care se ocupau de aceste tratamente. Astăzi însă majoritatea acestora sunt în paragină, dar oamenii continuă să le folosească, spunând că o baie sănătoasă într-un lac sărat este mai bună decât orice medicament din farmacie.

Etnografic vorbind, toate sursele de sare menționate au fost exploatate se pare “*din moși - strămoși*”, după cum ne-au povestit sătenii, care au învățat să taie roca de sare sau să folosească apa sărată de la părinții lor, care la rândul lor învățaseră de la părinți, tradiția mergând astfel înapoi până departe în istorie, la un început care ne rămâne necunoscut. Aici însă ne ajută descoperirile arheologice, care atestă exploatarea sării și a apei sărate din cele mai vechi timpuri. Rolul nostru este ca împreună să reușim să umplem acele goluri care au rămas necercetate la timpul lor, pentru a putea reconstitui “*drumul sării*” în istoria poporului nostru.

Andrea Chiricescu

Note

1. **Doina Ciobanu.** *Exploatarea sării, element de viață cotidiană în spațiul românesc.* În: *Sesiunea Națională de Etnografie.* Slatina: 2003. p. 40 - 59

2. Interviu realizat în vara anului 2005, colectiv de cercetare: dr. Ichim Dorinel, muzeograf Andrea Chiricescu, prof. Athur Szabo (Reghin).

Repertoriul selectiv al fântânilor de apă sărată din estul Transilvaniei

Catalogul prezintă fântânile de apă sărată identificate pe parcursul cercetărilor etnografice din anul 2005. Deși informațiile prezentate aici au doar rol informativ, dorim să atragem atenția asupra acestora, în special asupra celor care sunt protejate de construcții, pe care noi le-am denumit “case”. Tocmai datorită prezenței acestor case, dar și al rolului pe care fântânile și apa sărată îl au în viața comunităților în care se regăsesc, considerăm că acestea pot fi clasificate drept adevărate monumente etnografice, motivațiile fiind numeroase.

Zona Reghin - Valea Gurghiului

1. Fântână de apă sărată, parțial amenajată (Foto 1)

Comuna *Idecu de Jos*, jud. Mureș. Ștrandul cu apă sărată
GPS: A = 401 m; E = 7 m; N = 46°49,349'; E = 24°45,730'
Forma de administrare: proprietatea comunei
Stare de conservare: bună

2. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 2)

Comuna *Idecu de Jos*, jud. Mureș. Ștrandul cu apă sărată
GPS: A = 404 m; E = 7 m; N = 46°49,361'; E = 24°45,733'
Forma de administrare: proprietatea comunei, încuiată permanent
Stare de conservare: bună

3. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 3)

Sat *Jabenîța*, comuna Solovăstru, jud. Mureș
GPS: A = 386 m; E = 7 m; N = 46°46,905'; E = 24°47,166'
Forma de administrare: proprietatea comunei, încuiată permanent
Stare de conservare: precară; apa fântânii și-a pierdut complet salinitatea, probabil datorită schimbării cursului izvorului ce o alimentea.

4. Fântână de apă sărată, parțial amenajată (Foto 4)

Sat *Jabenîța*, comuna Solovăstru, jud. Mureș. “*La Gurețe*”
GPS: A = 385 m; E = 5 m; N = 46°47,048'; E = 24°46,681'
Forma de administrare: proprietatea comunei
Stare de conservare: bună; a fost de curând reamenajată, după ce apa primei fântâni, situată în centrul satului, și-a pierdut salinitatea.

5. Fântână de apă sărată, neamenajată (Foto 5)

Comuna *Gurghiu*, jud. Mureș. Dealul Slatini
GPS: ---
Forma de administrare: fântâna este în prezent părăsită
Stare de conservare: precară, construcția care adăpostea fântâna a dispărut; apa, deși mai este sărată, este foarte murdară și nu se poate folosi

6. Fântână de apă sărată, parțial amenajată (Foto 6)

Sat *Orșova*, comuna Gurghiu, jud. Mureș. “*La Slatini*”
GPS: A = 466 m; E = 7 m; N = 46°45,309'; E = 24°53,415'
Forma de administrare: fântâna este proprietatea satului Orșova
Stare de conservare: în curs de deteriorare

7. Fântână de apă sărată neamenajată (Foto 7)

Sat *Orșova*, comuna Gurghiu, jud. Mureș. “*La Slatini*”
GPS: A = 475 m; E = 8 m; N = 46°45,205'; E = 24°53,433'

Forma de administrare: numită “*fântâna orșovenilor*” aparține locuitorilor satului Orșova
Stare de conservare: precară; construcția care adăpostea fântâna nu mai există; apa se menține curată datorită exploatarei de către săteni, care o curăță periodic. Nivelul conținutului de sare e scăzut.

8. Fântână de apă sărată neamenajată (Foto 8)

Sat **Orșova**, comuna Gurghiu, jud. Mureș. “*La Slatini*”

GPS: A = 480 m; E = 8 m; N = 46°45,209'; E = 24°53,411'

Forma de administrare: numită “*fântâna comorenilor*” aparține locuitorilor satului Comori

Stare de conservare: precară; construcția care adăpostea fântâna nu mai există; apa se menține curată datorită exploatarei de către săteni, care o curăță periodic.

Zona Văii Homoroadelor

9. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 9)

Comuna **Lueta**, jud. Harghita. *Cătunul Sófalva [Satul Sării]*

GPS: A = 636 m; Er = 10 m; N = 46°16,644'; E = 25°29,335'

Forma de administrare: proprietatea comunei, încuiată permanent

Stare de conservare: foarte bună, apa sărată este considerată aliment, motiv pentru care administratorii fântânii o țin încuiată permanent, atât din motive de igienă, cât și din motive de siguranță.

10. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 10)

Comuna **Merești**, jud. Harghita

GPS: A = 561 m; Er = 5 m; N = 46°14,311'; E = 25°27,574'

Forma de administrare: proprietatea comunei, încuiată permanent

Stare de conservare: bună, fântâna în sine se păstrează bine, dar construcția dă semne de deteriorare. Găleata și încuietoarea fântânii sunt ruginite.

11. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 11)

Sat **Jimbor**, comuna Homorod, jud. Brașov

GPS: A = 475 m; Er = 5 m; N = 46°05,806'; E = 25°20,991'

Forma de administrare: proprietatea satului, nu mai este încuiată

Stare de conservare: precară; fântâna a fost părăsită, datorită probabil distanței la care se află de sat; este în paragină; apa a început să își piardă salinitatea.

12. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 12)

Sat **Mercheașa**, comuna Homorod, jud. Brașov

GPS: A = 471 m; Er = 6 m; N = 46°04,19'; E = 25°20,650'

Forma de administrare: proprietatea comunei, nu mai este încuiată

Stare de conservare: precară; fântâna nu mai este încuiată, dar construcția este destul de rezistentă, fiind din bolțari. Acoperișul însă se distruge treptat, iar interiorul a fost deja devastat.

13. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 13)

Sat **Comănești**, comuna Mărtiniș, jud. Harghita. *Cariera de sare*

GPS: A = 570 m; Er = 5 m; N = 46°16,223'; E = 25°25,682'

Forma de administrare: proprietatea satului, nu este încuiată

Stare de conservare: precară; fântâna a fost părăsită, deși de aici se alimentau cu apă și localnicii din satul Aldea. Atât fântâna cât și construcția sunt în paragină, și vor dispărea în curând dacă nu vor fi salvate.

14. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 14)

Comuna **Mărtiniș**, jud. Harghita

GPS: A = 506 m; Er = 4 m; N = 46°14,007'; E = 25°23,196'

Forma de administrare: proprietatea comunei; este încuiată permanent

Stare de conservare: bună; este îngrijită de un administrator, care o descurie conform unui program prestabilit. Atât fântâna cât și construcția au fost recent reparate.

15. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 15)

Sat *Sânpaul*, comuna Mărtiniș, jud. Harghita

GPS: A = 472 m; Er = 6 m; N = 46°11,001'; E = 25°23,467'

Forma de administrare: proprietatea satului, nu mai este încuiată

Stare de conservare: precară; deși clădirea care adăpostește fântâna este relativ bună, apa fântânii a suferit deteriorări. Datorită iazurilor care au fost amenajate lângă aceasta, și a căror ape se revarsă pe timpul ploilor, inundând fântâna, apa acesteia s-a murdărit și s-a îndulcit. Nefiind încuiată, deși mai are ușă, este expusă și poluării cu praf, fiind situată chiar lângă un drum de țară.

16. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 16)

Sat *Sânpaul*, comuna Mărtiniș, jud. Harghita

GPS: A = 481 m; Er = 7 m; N = 46°10,643'; E = 25°23,341'

Forma de administrare: proprietatea comunei; este încuiată permanent

Stare de conservare: precară; atât fântâna cât și casa fântânii sunt deteriorate; podeaua lipsește, interiorul construcției a fost invadat de buruieni.

17. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 17)

Oraș *Rupea*, jud. Brașov

GPS: A = 455 m; Er = 5 m; N = 46°02,230'; E = 25°14,510'

Forma de administrare: proprietatea orașului; este încuiată permanent, având 2 administratori.

Stare de conservare: bună; deși casa originală a fântânii nu mai există, aceasta a fost înlocuită cu o construcție din beton, foarte rezistentă; fântâna a fost reparată complet. Părțile metalice însă dau semne de rugină.

18. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 18)

Comuna *Racoșul de Jos*, jud. Brașov

GPS: A = 478 m; Er = 8 m; N = 46°02,363'; E = 25°24,641'

Forma de administrare: proprietatea comunei; nu mai este încuiată.

Stare de conservare: precară; construcția stă să cadă, dar a fost consolidată parțial de localnici. Fântâna se deteriorează pe zi ce trece. Deoarece apele pluviale pătrund în fântână prin scândurile acoperișului, apa fântânii este amenințată de îndulcire.

Zona Bistrița - Năsăud

19. Fântână de apă sărată, parțial amenajată (Foto 19)

Sat *Figa*, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud. *La Slatină; La Băi*

GPS: A = 286 m; E = 5 m; N = 47°09,767'; E = 24°12,251'

Forma de administrare: proprietatea satului

Stare de conservare: precară; nefiind amenajată, apa fiind captată într-un tub de beton, neacoperit, este expusă tuturor riscurilor ce pot duce la desalinizarea apei și la murdărirea acesteia.

20. Fântână de apă sărată, neamenajată (Foto 20)

Sat *Sărățel*, comuna Șieu-Măgheruș, jud. Bistrița-Năsăud

GPS: A = 312 m; E = 5 m; N = 47°02,847'; E = 24°26,638'

Forma de administrare: proprietatea satului

Stare de conservare: precară; fântâna nu este amenajată, ghizdurile de lemn care o înconjurau s-au deteriorat; nu este protejată de pătrunderea precipitațiilor și a mizeriei. Totuși ea este folosită încă de săteni și de localnicii satelor din jur.

21. Fântână de apă sărată, parțial amenajată (Foto 21)

Sat *Săsarm*, comuna Chiuza, jud. Bistrița-Năsăud

GPS: A = 289 m; E = 5 m; N = 47°13,526'; E = 24°12,459'

Forma de administrare: proprietatea comunei

Stare de conservare: bună; deși este situată la distanță de sat și de alte localități, se păstrează într-o stare bună, fiind protejată parțial, printr-un mic acoperiș. A fost recent refăcută.

22. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 22)

Sat *Caila*, comuna Șintireag, jud. Bistrița-Năsăud

GPS: A = 303 m; E = 7 m; N = 47°08,721'; E = 24°20,725'

Forma de administrare: proprietatea comunei; nu mai este încuiată

Stare de conservare: precară; lipsește ușa, motiv pentru care fântâna se deteriorează continuu, ca și construcția ce o adăpostește.

23. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 23)

Comuna *Blăjenii de Jos*, jud. Bistrița-Năsăud. *La Sărături*

GPS: A = 299 m; E = 6 m; N = 47°11,251'; E = 24°21,437'

Forma de administrare: proprietatea comunei

Stare de conservare: precară.

24. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 24)

Sat *Tăure*, comuna Nimigea, jud. Bistrița-Năsăud

GPS: A = 330 m; E = 6 m; N = 47°12,214'; E = 24°19,216'

Forma de administrare: proprietatea satelor Tăure și Salva; permanent încuiată

Stare de conservare: deteriorată; casa fântânii are acoperișul puternic afectat, motiv pentru care ploile pătrund în interior; salinitatea apei fântânii este însă ridicată, ea fiind folosită de toate satele din jur.

25. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 25)

Sat *Mintiu*, comuna Nimigea, jud. Bistrița-Năsăud

GPS: A = 316 m; E = 5 m; N = 47°14,014'; E = 24°21,042'

Forma de administrare: proprietatea bisericii din satul Mintiu și a comunei; încuiată permanent

Stare de conservare: foarte bună; a fost reparată în mai multe rânduri, dar ușa veche, din lemn, s-a înlocuit cu o ușă metalică, care este puternic corodată din cauza salinității din atmosferă.

26. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 26)

Sat *Cepari*, comuna Dumitra, jud. Bistrița-Năsăud

GPS: A = 307 m; E = 6 m; N = 47°13,27'; E = 24°24,996'

Forma de administrare: proprietatea satului; nu mai este încuiată

Stare de conservare: foarte bună; construcția masivă din bârne groase de stejar rezistă trecerii timpului, fiind pe vremuri foarte atent îngrijită. Astăzi este însă părăsită, nu mai are ușă, iar noii localnici nu o folosesc.

27. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 27)

Comuna *Dumitra*, jud. Bistrița-Năsăud. *La Cărmidărie*

GPS: A = 331 m; E = 9 m; N = 47°13,683'; E = 24°28,391'

Forma de administrare: proprietatea comunei; este încuiată permanent

Stare de conservare: bună; reconstruită de circa 10 ani, căzând pradă pe vremuri unui incendiu.

Zona Praid - Sovata - Corund

28. Fântână de apă sărată, cu casă (Foto 28)

Comuna *Corund*, jud. Harghita

GPS: A = 522 m; E = 5 m; N = 46°29,838'; E = 25°09,907'

Forma de administrare: proprietatea comunei, este încuiată permanent

Stare de conservare: foarte bună; datorită seriozității cu care a fost îngrijită s-a păstrat până și încuietoarea veche din lemn, după sistem arhaic, foarte rar întâlnită în zilele noastre.

Andrea Chiricescu

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

Ilustrații

1. Cacica, jud. Suceava. Mina veche.

2. Lunca - Poiana Slatinii, Tg. Neamț, jud. Neamț

3. Oglinzi, Tg. Neamț, jud. Neamț.

4. Sările-Bisoca, jud. Buzău.

5. Cucuieți, jud. Neamț.

6. Bisoca, jud. Buzău. Sare gemă

7. Bisoca, jud. Buzău. Sare gemă

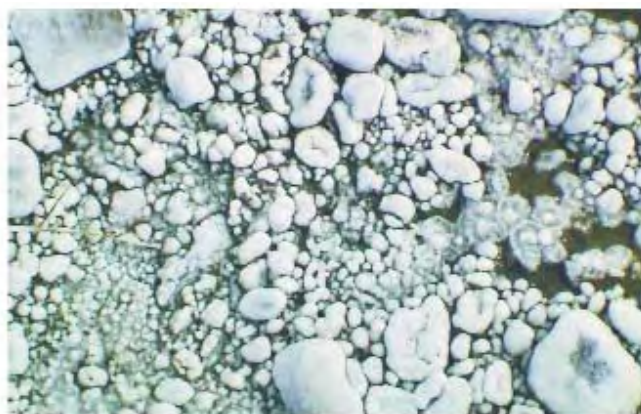
8. Praid, jud. Harghita. Munte de sare

9. Slănic Prahova, jud. Prahova. Vedere generală

10. Săsarm, jud. Bistrița-Năsăud. Sare cristalizată în interiorul fântânii.

11. Gurghiu, jud. Mureș. Pietre de râu cu depuneri de sare

12. Sovata, jud. Mureș. Sare gemă cu urme lăsate de ploaie

13. Gurghiu, jud. Mureș. Pietre de râu cu depuneri de sare

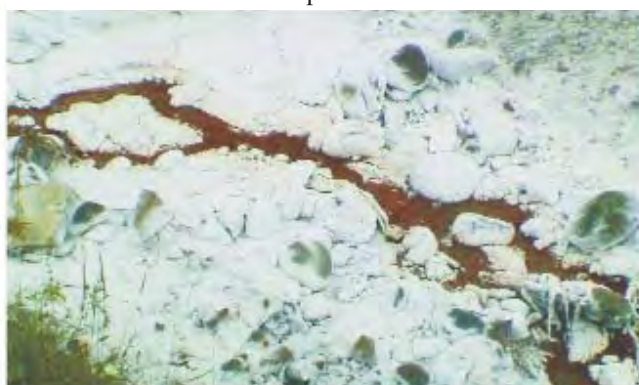
14. Mărtiniș, jud. Harghita. Floră halofilă

15. Orșova, jud. Mureș. Jghebul fântânii de apă sărată

16. Gurghiu, jud. Mureș. Baltă de slatină

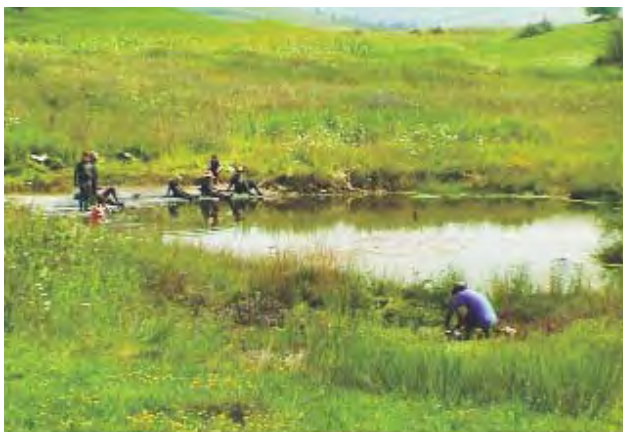
17. Gurghiu, jud. Mureș. Pârâu sărat

18. Praid, jud. Harghita. Cheile sării

19. Mărtiniș, jud. Harghita. Vegetație halofilă

20. Jabeșița, jud. Mureș. Lac cu nămol sărat "La Gurețe"

21. Praid, jud. Harghita. Lac cu nămol sărat

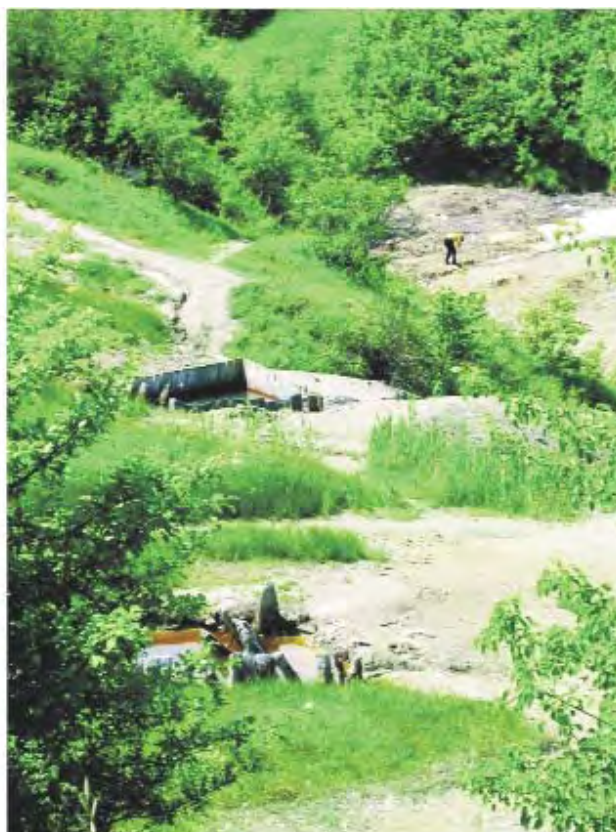
22. Ocna Sibiului, jud. Sibiu. Lac cu apă și nămol sărat

23. Ocna Sibiului, jud. Sibiu. Lac cu apă și nămol sărat

24. Lunca - Poiana Slatinei, jud. Neamț.
Fântâna de apă sărată

25. Bălțătești, jud. Neamț. Captarea izvoarelor de apă
sărată utilizate la băile sărate

26. Solonț, jud. Bacău.
Fântână cu apă sărată

27. Bălțătești, jud. Neamț. Captarea izvoarelor de apă
sărată utilizate la băile sărate

28. Tolici, jud. Neamț. Fântână cu apă sărată

29. Solca, jud. Suceava. Fântână cu apă sărată

30. Cucuieți, jud. Bacău. Fântână cu apă sărată

31. Oglinzi-Slătior, jud. Suceava. Fântână cu apă sărată

32. Solca-Islaz, jud. Suceava. Fântână cu apă sărată

33. Lueta, jud. Harghita. Ciubere de apă sărată

34. Lueta, jud. Harghita. Ciubere de apă sărată

35. Aldea, jud. Harghita. Ciubăr de apă sărată (Gödö Ilona)

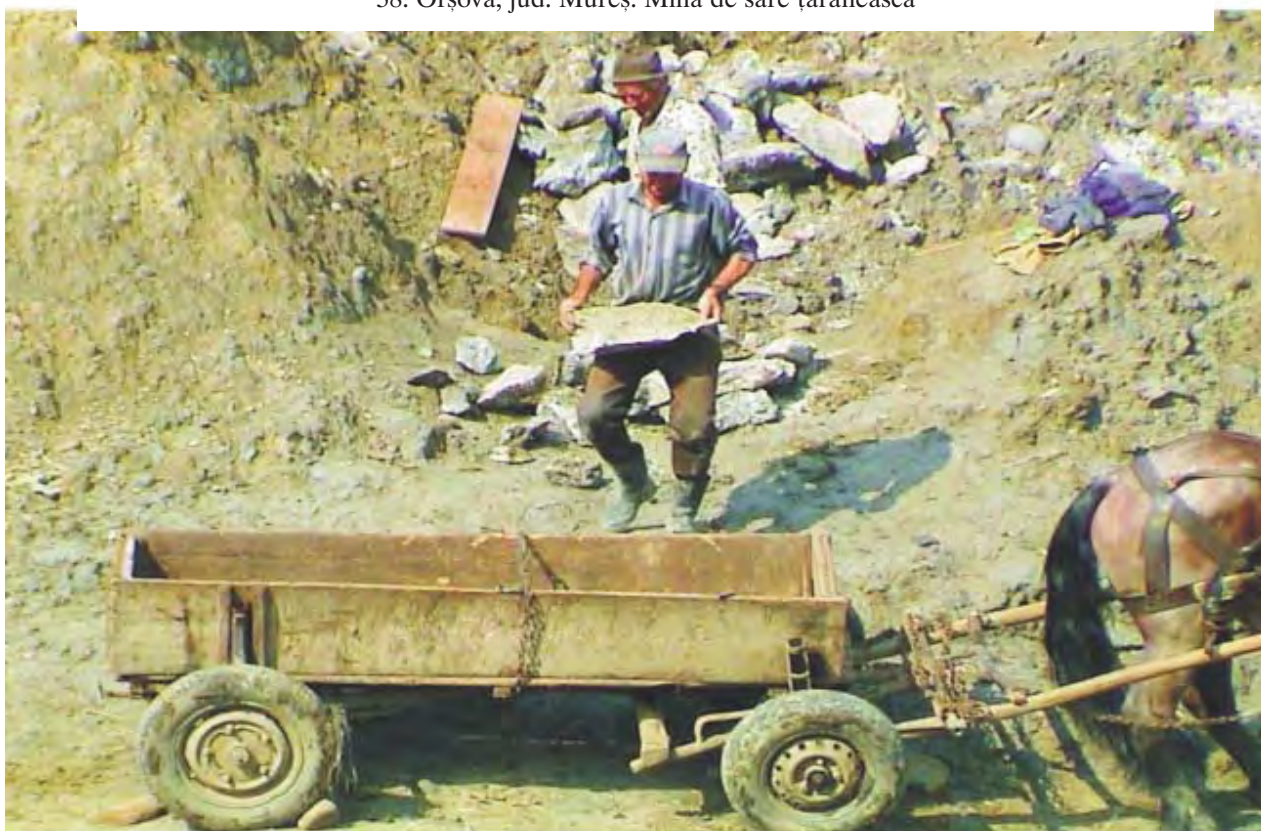
36. Mărtiniș, jud. Harghita. Slănină în apă sărată

37. Mercheașa, jud. Harghita. Caș în apă sărată

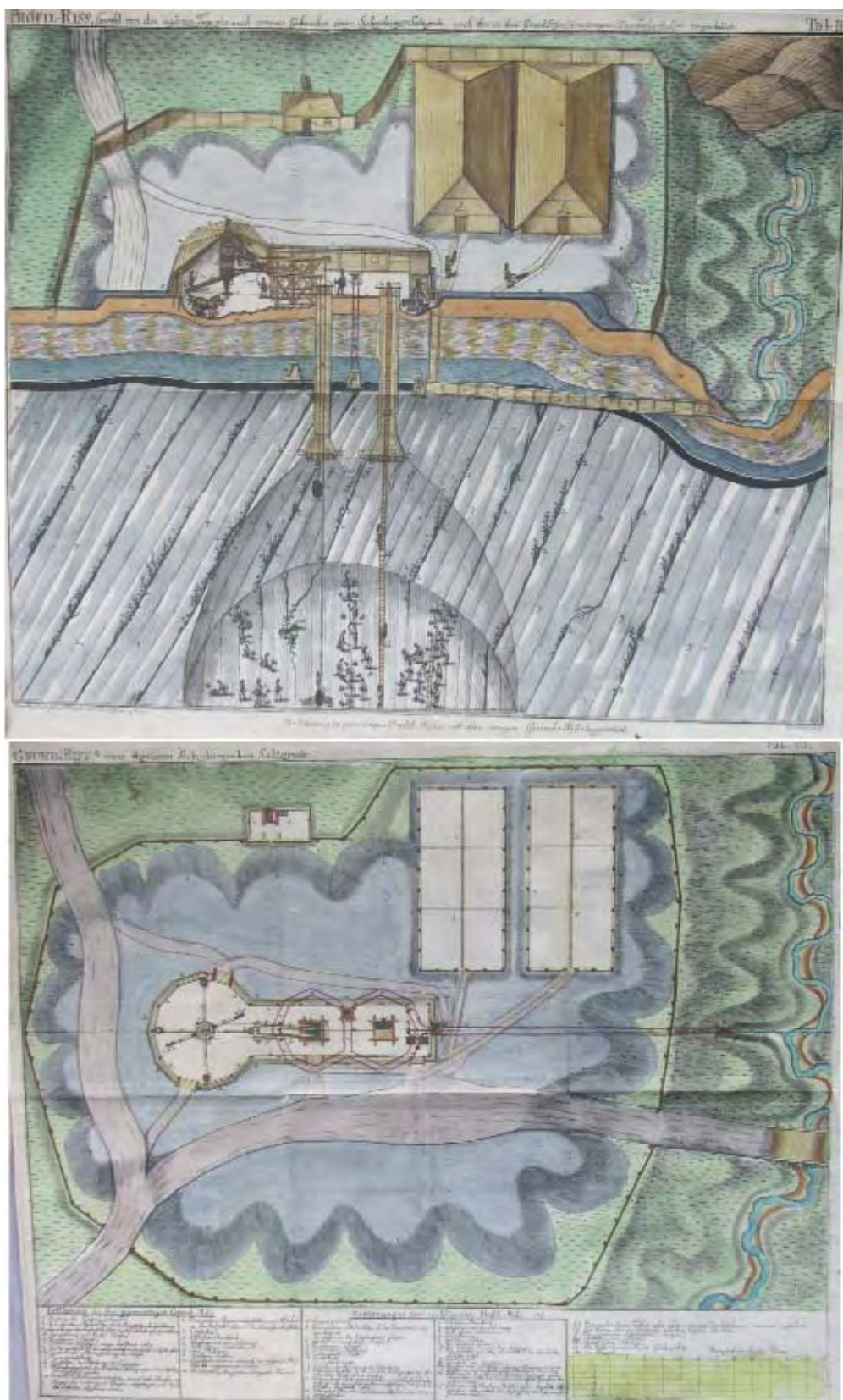
38. Orșova, jud. Mureș. Mină de sare țărănească

39. Orșova, jud. Mureș. Mină de sare țărănească

[illegible]

185

42, 43. Hărți ale exploatării de sare de la Ocna Sibiului.
din: **Fichtel, Johann Ehrenreich von**, *Geschichte des Steinsalzes und der Steinsalzgruben
im Grossfürstenthum Siebenbürgen*, Nürnberg, 1780.

44. Vedere: Salina Turda - "Vârtejul cu cai"

45. Vedere: Salina Coștiui - Recepționarea și depozitarea sării.
Originalul se află în colecția Tiberiu Blazs, Baia Mare.

Fișele exponatelor

Natura sării:	1 - 18
Arheologie:	19 - 104
Etnografie:	105 - 197
Istorie:	198 - 241

1. Sare gemă - (NaCl). Salina de la Slănic Prahova; data colectării - 21.03.2006. Clorură de sodiu naturală. L: 13 cm, LA: 5 cm, H: 5 cm. Miocen. Eșantionul are formă florală și este compus din cristale de sare de culoare alb-lăptoasă. Prezintă sistem de cristalizare cubic, duritate 2, greutate specifică 2,1-2,2. Este casantă, ușor solubilă în apă, higroscopică, are gust sărat, clivaj perfect, urmă incoloră și luciu sticlos. Colorează flacăra în gălbui și se topește la 800 C. Stare de conservare bună. MJȘtNP, 9 006 347. Întocmit: Rodica Vasile, Maria Ocrain

2. Sare gemă - (NaCl). Salina de la Slănic Prahova, data colectării - 21.03.2006. Clorură de sodiu naturală. L: 7,5 cm, LA: 7 cm, H: 4,5 cm. Miocen. Eșantionul are formă florală și este compus din cristale de sare de culoare alb-lăptoasă. Prezintă sistem de cristalizare cubic, duritate 2, greutate specifică 2,1-2,2. Este casantă, ușor solubilă în apă, higroscopică, are gust sărat, clivaj perfect, urmă incoloră și luciu sticlos. Colorează flacăra în gălbui și se topește la 800 C. MJȘtNP, 9 006 352. Întocmit: Rodica Vasile, Maria Ocrain

3. Sare gemă - (NaCl). Salina de la Slănic Prahova, data colectării - 21.03.2006. Clorură de sodiu naturală. L: 8,5 cm, LA: 6,5 cm, H: 6 cm. Miocen. Eșantionul are formă florală și este compus din cristale de sare de culoare alb-lăptoasă. Prezintă sistem de cristalizare cubic, duritate 2, greutate specifică 2,1-2,2. Este casantă, ușor solubilă în apă, higroscopică, are gust sărat, clivaj perfect, urmă incoloră și luciu sticlos. Colorează flacăra în gălbui și se topește la 800 C. MJȘtNP, 9 006 353. Întocmit: Rodica Vasile, Maria Ocrain

4. Sare gemă - (NaCl). Salina de la Slănic Prahova, data colectării - 21.03.2006. Clorură de sodiu naturală. L: 7,5 cm, LA: 8 cm, H: 4,5 cm. Miocen. Eșantionul are formă florală și este compus din cristale de sare de culoare alb-lăptoasă. Prezintă sistem de cristalizare cubic, duritate 2, greutate specifică 2,1-2,2. Este casantă, ușor solubilă în apă, higroscopică, are gust sărat, clivaj perfect, urmă incoloră și luciu sticlos. Colorează flacăra în gălbui și se topește la 800 C. MJȘtNP, 9 006 354. Întocmit: Rodica Vasile, Maria Ocrain

5. Sare gemă - (NaCl). Salina de la Slănic Prahova, data colectării - 21.03.2006. Clorură de sodiu naturală. L: 8 cm, LA: 6 cm, H: 4,5 cm. Miocen. Eșantionul are formă florală și este compus din cristale de sare de culoare alb-lăptoasă. Prezintă sistem de cristalizare cubic, duritate 2, greutate specifică 2,1-2,2. Este casantă, ușor solubilă în apă, higroscopică, are gust sărat, clivaj perfect, urmă incoloră și luciu sticlos. Colorează flacăra în gălbui și se topește la 800 C. MJȘtNP, 9 006 351. Întocmit: Rodica Vasile, Maria Ocrain

6. Sare recrystalizată - (NaCl). Salina de la Slănic Prahova. Clorură de sodiu naturală. L: 29 cm, LA: 22 cm, H: 17 cm. Miocen. Eșantionul este format dintr-o masă compactă de sare recrystalizată de culoare alb-gălbuie, cu aspect de conopidă. Prezintă un sistem de cristalizare cubic, duritate 2, greutate specifică 2,1-2,2. Este casantă, ușor solubilă în apă, higroscopică, are gust sărat, clivaj perfect, urmă incoloră și luciu sticlos. Colorează flacăra în gălbui și se topește la 800 C. MSS, 9 006 211. Întocmit: Rodica Vasile, Maria Ocraîn

7. Sare recrystalizată - (NaCl). Salina de la Slănic Prahova. Clorură de sodiu naturală. L: 18 cm, LA: 14 cm, H: 10 cm. Miocen. Eșantionul este format dintr-o masă compactă de sare recrystalizată de culoare alb -gălbuie, cu aspect de conopidă. Prezintă sistem de cristalizare cubic, duritate 2, greutate specifică 2,1-2,2. Este casantă, ușor solubilă în apă, higroscopică, are gust sărat, clivaj perfect, urmă incoloră și luciu sticlos. Colorează flacăra în gălbui și se topește la 800 C. MSS, 9 006 212. Întocmit: Rodica Vasile, Maria Ocraîn

8. Sare recrystalizată - (NaCl). Salina de la Slănic Prahova. Clorură de sodiu naturală. L: 23 cm, LA: 15 cm, H: 10 cm. Miocen. Eșantionul este format dintr-o masă compactă de sare recrystalizată de culoare alb -gălbuie, cu aspect de conopidă. Prezintă sistem de cristalizare cubic, duritate 2, greutate specifică 2,1-2,2. Este casantă, ușor solubilă în apă, higroscopică, are gust sărat, clivaj perfect, urmă incoloră și luciu sticlos. Colorează flacăra în gălbui și se topește la 800 C. MSS, 9 006 213. Întocmit: Rodica Vasile, Maria Ocraîn

9. Cristal de sare cu oxid de fier. Salina de la Slănic Prahova. Clorură de sodiu naturală. L: 23 cm, LA: 17 cm, H: 10 cm. Miocen. Eșantionul este format dintr-o masă compactă de sare recrystalizată de culoare roșie datorată prezenței oxidului de fier. Prezintă sistem de cristalizare cubic, duritate 2, greutate specifică 2,1-2,2. Este casantă, ușor solubilă în apă, higroscopică, are gust sărat, clivaj perfect, urmă incoloră și luciu sticlos. Colorează flacăra în gălbui și se topește la 800 C. MSS, 9 006 218. Întocmit: Rodica Vasile, Maria Ocraîn

10. Halit (sare gemă, sare de bucătărie). Ocna Sibiului. Clorură de sodiu naturală. 18 x 21 x 11 cm; gr=2180 g. Badenian. Eșantion de sare gemă, sub formă de “*conopidă*”, de culoare albă - ușor cenușie, format din numeroase cristale milimetrice, cubice. Utilizată în alimentație și industria chimică. MINS, colecția S. V. Brukenthal, 3862. Întocmit: Viorel Ciuntu

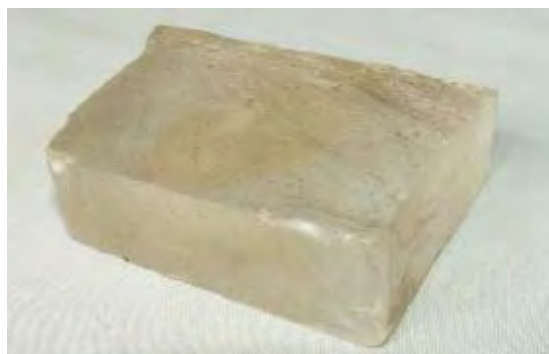
11. Halit (sare gemă, sare de bucătărie). Ocna Sibiului. Clorură de sodiu naturală. 21 x 15 x 9 cm; gr=1720 g. Badenian. Eșantion de sare gemă, sub formă de “*conopidă*”, de culoare albă - ușor cenușie, format din numeroase cristale milimetrice, cubice. Utilizată în alimentație și industria chimică. MINS, colecția S. V. Brukenthal, 3863. Întocmit: Viorel Ciuntu

12. Halit (sare gemă, sare de bucătărie). Ocna Sibiului. Clorură de sodiu naturală. 13 x 9 x 4 cm; gr=551 g. Badenian. Sare gemă, masivă, de culoare albă - slab roșietică, cu depuneri argiloase. Utilizată în alimentație și industria chimică. MINS, colecția S. V. Brukenthal, 3881. Întocmit: Viorel Ciuntu

13. Halit (sare gemă, sare de bucătărie). Ocna Sibiului. Clorură de sodiu naturală. 7 x 5,5 x 2 cm; gr=210 g. Badenian. Monocristal, aproape perfect, în sistemul cubic, translucid, cu mici depuneri argiloase prăfoase. Utilizată în alimentație și industria chimică. MINS, colecția S. V. Brukenthal, 3871. Întocmit: Viorel Ciuntu

14. Halit (sare gemă, sare de bucătărie). Ocna Sibiului. Clorură de sodiu naturală. 12 x 6 x 3 cm; gr=541 g. Badenian. Halit de culoare ușor roșcată cu aspect fibros; pseudomorfoză după gips fibros. Utilizată în alimentație și industria chimică. MINS, colecția S. V. Brukenthal, 3884. Întocmit: Viorel Ciuntu

15. Halit (sare gemă, sare de bucătărie). Ocna Sibiului. Clorură de sodiu naturală. 11 x 9,5 x 6 cm; gr=1180 g. Badenian. Monocristal imperfect, cu clivaj după fața de cub, translucid, cu mici depuneri argiloase. Utilizată în alimentație și industria chimică. MINS, colecția S. V. Brukenthal, 3855. Întocmit: Viorel Ciuntu

16. Halit (sare gemă, sare de bucătărie). Ocna Sibiului. Clorură de sodiu naturală. 9 x 7 x 6 cm; gr=719 g. Badenian. Monocristal, aproape perfect, în sistemul cubic, translucid, cu mici depuneri argiloase prăfoase. Utilizată în alimentație și industria chimică. MINS, colecția S. V. Brukenthal, 3872. Întocmit: Viorel Ciuntu

17. Cristale de sare. Salina Praid, jud. Harghita. Clorură de sodiu naturală. L:11 cm; 14 cm. 2 piese de formă alungită, flori de mină. Prezintă sistem de cristalizare cubic. Sunt ușor casante, solubile în apă și higroscopice. Au culoare alb-lăptoasă. Punct de topire 800 C. MCR, F.I. Andrea Chiricescu

18. Pietre deformate de acțiunea apei sărate. Sat Orșova, comuna Gurghiu, jud. Mureș. L: 6 - 22 cm; LA: 8 - 14 cm; H: 3 - 8 cm. Colectate la data de 20.07.2006. 11 piese de mărimi, forme și natură diferite: lave bazaltice, roci eruptive, andezite alterate de acțiunea apei sărate. MCR, F.I. Andrea Chiricescu.

19. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 98 mm; DB: 100 mm. Neolitic, Starcevo-Criș. Fragment reprezentând piciorul tronconic al unui vas de dimensiuni medii. Vasul a fost modelat din pastă neomogenă, bine arsă și a fost acoperit la exterior cu o angobă cărămizie. Piciorul a fost pictat la exterior cu benzi brune și albe. Culoarea vasului a fost parțial modificată spre brun, ca urmare a arderii secundare. Folosit fie pentru păstrarea apei sărate, fie în alte activități cotidiene ale comunității neolitice. MIAPN, 14664. Întocmit: Roxana Munteanu

20. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 65 mm. Neolitic, Starcevo-Criș. Fragment reprezentând piciorul tronconic al unui vas de dimensiuni medii. Vasul a fost modelat din pastă omogenă, bine arsă și a fost acoperit la exterior cu o angobă roșie. Culoarea vasului a fost parțial modificată spre brun, ca urmare a arderii secundare. Ținând cont de specificul stațiunii în care a fost descoperit, presupunem că a fost utilizat pentru păstrarea apei sărate sau în activități cotidiene ale acestei comunități neolitice. MIAPN, 19061. Întocmit: Roxana Munteanu

21. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 115 mm; DB: 140 mm. Neolitic, Starcevo-Criș. Fragment reprezentând piciorul tronconic al unui vas de dimensiuni mari. Se păstrează parțial fundul vasului și o bună parte din picior. Vasul a fost modelat din pastă omogenă, bine arsă și a fost acoperit la exterior cu o angobă roșie-cărămizie. Folosit fie pentru păstrarea apei sărate, fie în alte activități cotidiene ale comunității neolitice. MIAPN, 19053. Întocmit: Roxana Munteanu

22. Fragment de vas globular. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 125 mm. Neolitic, Starcevo-Criș. Fragmentul provine dintr-un vas de formă globulară de dimensiuni medii, cu buza dreaptă. Corpul vasului este acoperit la exterior cu ciupituri. Pastă de calitate bună, cu luciu la interior și pe buză, la exterior. Culoare cărămizie. La interior prezintă urme de ardere secundară. Vasul a fost probabil folosit în activități cotidiene de către cei care obțineau sarea cristalizată din apa izvorului sărat de la Lunca. MIAPN, 14642. Întocmit: Roxana Munteanu

23. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 172 mm. Neolitic, Starcevo-Criș. Fragmentul provine de la partea superioară a unui castron de dimensiuni mari, tronconic, cu pereții ușor rotunjiți sau semisferic. Lucrat din pastă omogenă, bine arsă, de culoare cărămizie, castronul a fost decorat pe buză cu alveole, iar dedesubtul acestuia cu un șir de perforații. Ținând cont de locul descoperirii și de forma deschisă a vasului, presupunem că acesta a fost utilizat pentru obținerea sării prin evaporarea slatinei. MIAPN, 19050. Întocmit: Roxana Munteanu

24. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 162 mm. Neolitic, Starcevo-Criș. Fragment de la partea superioară a unui vas globular de dimensiuni medii, cu marginea dreaptă, modelat din pastă omogenă, de culoare cărămizie. Corpul vasului este acoperit la exterior, de la umăr spre fund, cu incizii în zig-zag, realizate destul de neglijent. Fragmentul păstrează pe umăr o proeminență conică aplicată. Peretele vasului prezintă la interior urme de ardere secundară. Ținând cont de specificul stațiunii unde a fost descoperit vasul, presupunem că acesta ar fi putut fi folosit fie pentru păstrarea apei sărate, fie în diverse alte activități cotidiene ale comunității neolitice. MIAPN, 15500. Întocmit: Roxana Munteanu

25. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 130 mm. Neolitic, Starcevo-Criș. Fragment de la partea inferioară a unui vas de dimensiuni mari. În urma contactului cu focul pasta vasului, neomogenă, a devenit friabilă, schimbându-și culoarea spre roșu-cărămiziu. Vasul a fost folosit, probabil, pentru păstrarea sau fierberea apei sărate. MIAPN, 16141. Întocmit: Roxana Munteanu

26. Castron. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 75 mm; DG: 170 mm; DB: 55 mm. Neolitic, Starcevo-Criș. Piesa este de formă semisferică, cu marginea dreaptă și baza înaltă, inelară. Castronul a fost probabil folosit în activități cotidiene de către cei care obțineau sarea cristalizată din apa izvorului sărat de la Lunca. MIAPN, 16146. Întocmit: Roxana Munteanu

27. Fragment de vas tronconic. Localitate Cacica, jud. Suceava, punct "Salina". Lut. H: 2,9 cm; DB: 9,6 x 9,9 cm. Eneolitic, Cultura Cucuteni. Fund de vas, modelat manual din pastă grosieră cu pleavă în amestec, ardere oxidantă, culoare cărămizie în exterior, cenușie - neagră în interior. Are fundul discoidal, corpul vasului este tronconic, iar partea superioară lipsește din vechime. Fragmentul este de tip briquetage, tipul "B1". CMB, B2485. Întocmit: Mugur Andronic, Ion Mareș

28. Fragment de vas tronconic. Localitate Cacica, jud. Suceava, punct "Salina". Lut. H: 3 cm; DB: 10 cm. Eneolitic, Cultura Cucuteni. Fund de vas, modelat manual din pastă grosieră amestecată cu pleavă de cereale și cioburi pisate folosite ca degresant, ardere oxidantă, culoare cărămizie. Are fundul discoidal iar partea superioară lipsește din vechime. Fragmentul este de tip briquetage, tipul "B1". CMB, B2486. Întocmit: Mugur Andronic, Ion Mareș

29. Fragment de vas tronconic. Localitate Cacica, jud. Suceava, punct "Salina". Lut. H: 3,4 cm; DB: 5,7 x 4,9 cm. Eneolitic, Cultura Cucuteni. Fund de vas, modelat manual din pastă grosieră amestecată cu pleavă de cereale, ardere oxidantă, culoare roșie-cărămizie. Are fundul lățit, discoidal, cu partea superioară a corpului ruptă din vechime. Fragment de tip briquetage, tipul "B1". CMB, B2477. Întocmit: Mugur Andronic, Ion Mareș

30. Fragment de vas tronconic. Localitate Cacica, jud. Suceava, punct "Salina". Lut. H: 4,7 cm; DB: 8,7 x 9,6 cm. Eneolitic, Cultura Cucuteni. Fund de vas, modelat manual din pastă grosieră amestecată cu pleavă de cereale, ardere oxidantă, neuniformă, culoare maronie-cenușie. Are fundul lățit, discoidal, corpul este spart din vechime. Fragmentul este de tip briquetage, tipul "B1". CMB, B2487. Întocmit: Mugur Andronic, Ion Mareș

31. Fragment de vas tronconic. Localitate Cacica, jud. Suceava, punct "Salina". Lut. H = 4,3 cm; DB = 8,5 x 8 cm. Eneolitic, Cultura Cucuteni. Fund de vas, modelat manual din pastă grosieră amestecată cu pleavă de cereale, ardere oxidantă, culoare cărămizie în exterior, neagră în interior. Are fundul discoidal, corpul vasului lipsește din vechime. Fragmentul este de tip briquetage, tipul "B1". CMB, B2484. Întocmit: Mugur Andronic, Ion Mareș

32. Fragment de vas. Localitate Cacica, jud. Suceava, punct "Slatina". Lut. L: 6 cm, GR: 1,1 cm. Eneolitic, Cultura Cucuteni. Fragment de vas, modelat manual din pastă amestecată cu scoică pisată/calcar, ardere oxidantă, culoare cărămiziu - gălbuie. Fragmentul provine de la un vas cu gura ușor evazată și marginea buzei rotunjită. Pe exterior este decorat cu decor pectinat, tipul "C". CMB, B2491. Întocmit: Mugur Andronic, Ion Mareș

33. Fragment de vas. Localitate Cacica, jud. Suceava, punct "Salina". Lut. L: 7,3 cm; LA: 6,1 cm. Eneolitic, Cultura Cucuteni. Perete de vas, modelat manual din pastă fină în amestec cu nisip, bine netezit, ardere oxidantă, culoare crem. Este pictat cu negru ciocolatiu, stilul epsilon. Are o proeminență perforată orizontal. Vasul aparține tipului "B1". CMB, B2475. Întocmit: Mugur Andronic, Ion Mareș

34. Fragment de vas. Cucuieți-Slatina Veche, com. Solonț, jud. Bacău. Lut. ars. H: 74 mm. Eneolitic, Precucuteni (?) / Cucuteni (?). Fragment din corpul unui vas de dimensiuni mari, modelat din pastă neomogenă, de culoare cafenie-cărămizie la exterior și neagră la interior. Vasul a fost decorat cu striuri neorganizate și prezintă o proeminență conică. Ținând cont de specificul depunerii în care a fost descoperit, presupunem că acest vas a fost utilizat pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate. MIAPN, 22536. Întocmit: Roxana Munteanu

35. Fragment de vas. Cucuieți-Slatina Veche, com. Solonț, jud. Bacău. Lut ars. H: 87 mm. Eneolitic, Precucuteni (?) / Cucuteni (?). Fragment de la partea inferioară a unui vas de dimensiuni mari, modelat din pastă omogenă. Culoare cărămizie la exterior, neagră la interior. Prezintă urme de ardere secundară. Suprafața exterioară a piesei este acoperită cu barbotină. Ținând cont de specificul depunerii în care a fost descoperit, presupunem că acest vas a fost utilizat pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate. MIAPN, 22535. Întocmit: Roxana Munteanu

36. Vas tronconic. Târpești-Râpa lui Bodai, com. Petricani, jud. Neamț. Lut ars. H: 85 mm. Eneolitic, Precucuteni. Vas ceramic. Modelat din pastă omogenă, bine arsă. La exterior piesa prezintă urme de lustruire. Pe fundul și parțial pe peretele vasului se observă urme de ardere secundară. Dat fiind faptul că vase de aceleași forme se regăsesc în cantitate mare, în stare fragmentară, în depunerile arheologice de lângă izvoarele de apă sărată și că stațiunea de la Târpești a beneficiat, cu siguranță, de situarea în apropierea unor astfel de izvoare, presupunem că și un astfel de vas ar fi putut fi utilizat de către comunitățile eneolitice în activitatea de obținere a sării. MIAPN, 7624. Întocmit: Roxana Munteanu

37. Cupă. Târpești-Râpa lui Bodai, com. Petricani, jud. Neamț. Lut ars. H: 125 mm. Eneolitic, Precucuteni. Pe linia diametrului maxim a fost aplicată o tortiță perforată orizontal. Decorul vasului constă în caneluri orizontale și motive incizate. Modelat din pastă omogenă, bine arsă. Prezintă urme de ardere secundară. Fragmente de la același tip de vas au fost descoperite atât în proximitatea sursei sărate de la Lunca (jud. Neamț), cât și a celei de la Cucuieți (jud. Bacău) fapt ce ne îndreptățește, credem, să o considerăm o formă uzuală pentru grupurile de populație care exploatau izvoarele de slatină din zona subcarpatică. MIAPN, 34. Întocmit: Roxana Munteanu

38. Vas tronconic. Poduri-Dealul Ghindaru, jud. Bacău. Lut ars. H: 205 mm. Eneolitic, Precucuteni. Decorat cu impresiuni puțin adânci, rotunde, dispuse ordonat pe corpul vasului începând de la 4 cm dedesubtul buzei și până la bază și cu patru fragmente de brâu alveolat, curbe, aplicate sub linia diametrului maxim. Vasul a suferit o a doua ardere extrem de puternică, care a determinat crăparea peretelui și parțială lui deformare, precum și modificarea culorii din cărămiziu în brun. Asemănător cu vase descoperite în depunerile din apropierea fântânilor de apă sărată. Datorită prezenței în hinterlandul așezării de la Poduri a mai multor izvoare cu apă sărată credem că vasul acesta ar fi putut fi folosit la păstrarea slatinii. MIAPN, 13203. Întocmit: Roxana Munteanu

39. Vas tronconic. Poduri-Dealul Ghindaru, jud. Bacău. Lut ars. H: 160 mm; DM: 185 mm. Eneolitic, Cucuteni A. Piesa are buza evazată, corpul tronconic, cu pereții ușor rotunjiți și fundul drept. Lucrat din pastă grosieră, arsă uniform la roșu-cărămiziu. Prezintă urme de ardere secundară, care au afectat culoarea peretelui pe unele suprafețe. Corpul vasului este decorat la exterior cu striuri organizate iar sub linia diametrului maxim prezintă patru proeminente cilindrice, aplicate. Fragmente provenind de la vase similare s-au descoperit în număr mare în stațiunile din apropierea izvoarelor de apă sărată exploatare în preistorie. MIAPN, 13199. Întocmit: Roxana Munteanu

40. Castron. Poduri-Dealul Ghindaru, jud. Bacău. Lut ars. H: 140 mm; DG: 360 mm; DB: 120 mm. Eneolitic, Cucuteni B1. Vas de formă tronconică, cu pereții drepti și fundul îngust, plat. Prezintă o tortiță perforată orizontal dedesubtul buzei. Modelat din pastă omogenă, bine arsă, acoperit cu o angobă cărămizie atât la exterior, cât și la interior. Spre bază de observă urme de ardere secundară. Fragmente provenind de la vase similare au fost descoperite în siturile arheologice din preajma izvoarelor de apă sărată (Lunca, Cucuieti), unde presupunem că au fost utilizate pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate și obținerea sării. MIAPN, 16584. Întocmit: Roxana Munteanu

41. Vas tronconic. Poduri-Dealul Ghindaru, jud. Bacău. Lut ars. H: 300 mm; DG: 385 mm; DB: 140 mm. Eneolitic, Cucuteni B1. Recipient cu corpul tronconic și fundul drept, cu umărul marcat printr-o rotunjire pe care au fost realizate patru proeminente conice scobite, de forma unor tortițe orizontale incomplet perforate. Piesa prezintă urmă de ardere secundară. Ținând cont de urmele de ardere secundară observate și de dispunerea acestora pe corpul vasului, dar și de forma piesei, considerăm că recipientul a fost folosit, probabil, pentru încălzirea sau fierberea unor lichide, probabil apă sărată. MIAPN, 17514. Întocmit: Roxana Munteanu

42. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 50 mm; DB: 75 mm. Eneolitic, Cucuteni A. Fragment reprezentând baza unui vas probabil tronconic, lucrat din pastă omogenă, de culoare cărămizie. Fragmentul păstrat reprezintă partea inferioară a vasului, conștând într-un picior scurt, tronconic, cu fundul concav. Vasele de acest tip, numite briquetages, descoperite în număr extrem de mare în siturile din apropierea fântânilor de apă sărată, dar și în alte stațiuni, reprezentau, probabil, "tipare" pentru forma de sare cristalizată obținută prin fierberea și evaporarea apei sărate. MIAPN, 19072. Întocmit: Roxana Munteanu

43. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 40 mm; DB: 85 mm. Eneolitic, Cucuteni A. Fragment reprezentând baza unui vas probabil tronconic - briquetage, lucrat din pastă neomogenă, de culoare cărămizie. Fragmentul păstrat reprezintă partea inferioară a vasului, constând într-un picior scurt, tronconic, cu fundul albiat. Vasele de acest tip, descoperite în număr extrem de mare în siturile din apropierea fântânilor de apă sărată, dar și în alte stațiuni, reprezentau, probabil, "*tipare*" pentru forma de sare cristalizată obținută prin fierberea și evaporarea apei sărate. MIAPN, 19074. Întocmit: Roxana Munteanu

44. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 38 mm; DB: 85 mm. Eneolitic, Cucuteni A. Fragment reprezentând baza unui vas probabil tronconic - briquetage, lucrat din pastă omogenă, de culoare cărămizie. Fragmentul păstrat reprezintă partea inferioară a vasului, constând într-un picior scurt, tronconic, cu fundul plat. Vasele de acest tip, descoperite în număr extrem de mare în siturile din apropierea fântânilor de apă sărată, dar și în alte stațiuni, reprezentau, probabil, "*tipare*" pentru forma de sare cristalizată obținută prin fierberea și evaporarea apei sărate. MIAPN, 19073. Întocmit: Roxana Munteanu

45. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 43 mm; DB: 87 mm. Eneolitic, Cucuteni A. Fragment reprezentând baza unui vas probabil tronconic - briquetage, lucrat din pastă neomogenă, de culoare cărămizie-albicioasă. Fragmentul păstrat reprezintă partea inferioară a vasului, constând într-un picior scurt, tronconic, cu fundul albiat. Fragmentul păstrat este extrem de friabil. Vasele de acest tip, numite briquetages, descoperite în număr extrem de mare în siturile din apropierea fântânilor de apă sărată, dar și în alte stațiuni, reprezentau, probabil, "*tipare*" pentru forma de sare cristalizată obținută prin fierberea și evaporarea apei sărate. MIAPN, 19076. Întocmit: Roxana Munteanu

46. Fragment de vas. Răucești-Munteni, com. Răucești, jud. Neamț. Lut ars. H: 38 mm; DB: 78 mm. Eneolitic, Cucuteni A. Fragment reprezentând baza unui vas probabil tronconic - briquetage, lucrat din pastă neomogenă, de culoare cărămizie-albicioasă. Se păstrează partea inferioară a vasului, constând într-un picior scurt, tronconic, cu baza plată, lătită. Analogiile pe care acest obiect le are în siturile specializate în obținerea sării din saramură (Lunca, Solca), ne permit atribuirea fragmentului unui "*tipar*" pentru forma de sare cristalizată obținută prin fierberea și evaporarea apei sărate. MIAPN, 19075. Întocmit: Roxana Munteanu

47. Briquetage. Răucești-Munteni, com. Răucești, jud. Neamț. Lut ars. H: 220 mm; DB: 75 mm. Eneolitic, Cucuteni A. Piesa reprezintă o reconstituire a unui briquetage, utilizat, probabil, pentru modelarea căpățânilor de sare cristalizată cu o anumită formă și greutate. Are forma unui pahar tronconic, de dimensiuni medii, cu pereții drepecți și baza constituită dintr-un picior scurt, aplatizat și lătit. Vasul a fost folosit pentru obținerea calupurilor de sare prin evaporarea apei sărate. MIAPN, 19078. Întocmit: Roxana Munteanu

47. Briquetage. Răucești-Munteni, com. Răucești, jud. Neamț. Lut ars. H: 220 mm; DB: 75 mm. Eneolitic, Cucuteni A. Piesa reprezintă o reconstituire a unui briquetage, utilizat, probabil, pentru modelarea căpățânilor de sare cristalizată cu o anumită formă și greutate. Are forma unui pahar tronconic, de dimensiuni medii, cu pereții drepecți și baza constituită dintr-un picior scurt, aplatizat și lătit. Vasul a fost folosit pentru obținerea calupurilor de sare prin evaporarea apei sărate. MIAPN, 19078. Întocmit: Roxana Munteanu

49. Vas ceramic. Olteni Situl B, comuna Bodoc, jud. Covasna, "Cariera de nisip". Lut, nisip fin, resturi vegetale. H: 8,8 cm; GR. max.: 10 cm. Neo-eneolitic. Fragmentul este de la un vas cu picior, de tipul suport. Piciorul este tronconic, cu baza concavă. Partea superioară era prevăzută cu o cupă care este ruptă din vechime. Este bine netezit, ars oxidant, culoarea cărămizie. Vasele de acest tip, numite briguetages, reprezentau, probabil "tipare" pentru forma de sare cristalizată obținută prin fierberea și evaporarea apei sărate. MCR, 13990. Întocmit: Dan Buzea

50. Vas ceramic. Olteni Situl B, comuna Bodoc, jud. Covasna, "Cariera de nisip". Lut, resturi vegetale. L: 8 cm; D: 7,5 cm. Neo-eneolitic. Fragmentul este de la un vas cu picior, de tipul suport. Piciorul este tronconic cu interiorul gol. Partea superioară era prevăzută cu o cupă care este ruptă din vechime. Este bine netezit, ars oxidant, culoare brună. Vasele de acest tip, numite briguetages reprezentau, probabil "tipare" pentru forma de sare cristalizată obținută prin fierberea și evaporarea apei sărate. MCR, 13989. Întocmit: Dan Buzea

51. Fragment de vas. Păuleni Ciuc - Ciomortan, jud. Harghita, "Dâmbul Cetății". Lut, cioburi pisate. H: 6,5 cm; GR. max.: 12 cm. Eneolitic; Cultura Cucuteni-Ariușd. Vasul are piciorul tronconic cu baza concavă. Partea superioară era prevăzută cu o cupă (ruptă din vechime). Este netezit, arderea oxidantă, culoarea cărămizie cu pete cenușii. Acest fragment are caracteristicile unui briguetages, ce se utiliza pentru obținerea sării din apă sărată. MCR, 11569. Întocmit: Dan Buzea

52. Fragment de vas. Păuleni Ciuc - Ciomortan, jud. Harghita, "Dâmbul Cetății". Lut, cioburi pisate. H: 6,3 cm; GR. max.: 8 cm. Eneolitic; Cultura Cucuteni-Ariușd. Vasul are piciorul tronconic cu baza concavă. Partea superioară era prevăzută cu o cupă (ruptă din vechime). Este netezit, arderea oxidantă, culoarea cărămizie. Acest fragment are caracteristicile unui briguetages, ce se utiliza pentru obținerea sării din apă sărată. MCR, 11568. Întocmit: Dan Buzea

53. Oală. Păuleni Ciuc - Ciomortan, comuna Păuleni Ciuc, jud. Harghita, "Dâmbul Cetății"-Vardomb". În apropierea Stației de acumulare a apei potabile pentru comuna Păuleni - Ciuc. Lut, cioburi pisate, modelare cu mâna. H: 18 cm; DG: 15 cm; DB: 8,5 cm. Eneolitic. Cultura Cucuteni-Ariușd-Tripolie. Oală cu gura invazată și marginea buzei rotunjită, gâtul scurt de formă tronconică, corpul sferic și fundul plat. Pe exterior în zona diametrului maxim este prevăzută cu două toarte. Este decorat pe corp cu striuri dispuse vertical. Vasul are culoarea brună cu pete negre. În urma arderii secundare a suferit modificări de formă, în zona gurii vasului. Vasul a fost descoperit peste dărâmăturile locuinței 5, căzut pe o parte. MCR, 11352. Întocmit: Dan Buzea

54. Suport - Fructieră. Păuleni Ciuc - Ciomortan, comuna Păuleni Ciuc, jud. Harghita, "Dâmbul Cetății"-Vardomb". În apropierea Stației de acumulare a apei potabile pentru comuna Păuleni - Ciuc. Lut, cioburi pisate, modelare cu mâna. H: 35 cm; DG: 27,5 cm; DB: 22,5 cm. Eneolitic. Cultura Cucuteni-Ariușd-Tripolie. Fructieră suport, cu gura puternic evazată, piciorul gol în interior și prevăzută cu două perforații circulare în partea superioară dispuse simetric. Pictată cu motive albe pe fond roșu cărămiziu. Motivele constau în spirale, cârlige spirali-ce simple și semicercuri. Vasul a fost descoperit în situ căzut pe podina Loc. 5. Exteriorul este bine netezit și bine pregătit pentru pictare, iar interiorul piciorului a rămas nefinisat. Arderea oxidantă, culoarea cărămizie. MCR, 7325. Întocmit: Dan Buzea

55. Topor. Biborțeni, comuna Biborțeni, jud. Covasna, "Dealul cu cioturi". Cupru. L: 19,9 cm; LA: 5,4 cm; D perf: 2,8 cm. Eneolitic; Cultura Bodrogkeresztúr. Topor cu brațele în cruce de tip Jászladány. Un braț este de tip teslă (de formă trapezoidală cu lama ușor rotunjită și bine ascuțită) iar celălalt braț este de tip târnăcop (cu profil simetric și tăișul bine ascuțit). La mijloc are forma romboidală și este prevăzut cu gaură de înmănușare. La ambele capete se observă urme de utilizare (lovire repetată). Un braț era utilizat probabil pentru despicat iar celălalt pentru săpat. Piesa a fost depusă într-o groapă (depunere rituală). MCR, 3044. Întocmit: Dan Buzea

56. Topor. Biborțeni, comuna Biborțeni, jud. Covasna, "Dealul cu cioturi". Piatră. L: 13 cm; LA: 5,5 cm; GR. Max: 4 cm; Dperf: 2 cm. Eneolitic; Cultura Bodrogkeresztúr. Topor - ciocan de formă rombică cu muchia tăiată drept și tăișul ascuțit bifacial. Este prevăzut la mijloc cu gaură de înmănușare. Spre muchie are secțiunea circulară iar tăișul are profilul simetric. La ambele capete se observă urme de utilizare (lovire repetată). Piesa a fost depusă într-o groapă (depunere rituală). MCR, 3043. Întocmit: Dan Buzea

57. Lamă. Biborțeni, comuna Biborțeni, jud. Covasna, "Dealul cu cioturi". Silix. L: 15,9 cm; LA: 2,7 cm; Gr. Max: 1 cm. Eneolitic; Cultura Bodrogkeresztúr. Lamă de formă triunghiulară cu vârful ascuțit și profilul puternic arcuit la vârful. Este triunghiulară în secțiune. Laturile lungi sunt prevăzute cu rețușe fine iar spre vârf rețușele au aspect zimțat. Culoarea maronie cu pete gri. Piesa a fost depusă într-o groapă (depunere rituală). MCR, 3057. Întocmit: Dan Buzea

58. Lamă. Biborțeni, comuna Biborțeni, jud. Covasna, "Dealul cu cioturi". Silix. L: 15,8 cm; LA: 2,4 cm; GR. Max: 0,5 cm. Eneolitic; Cultura Bodrogkeresztúr. Lamă de formă relativ rectangulară cu vârful ușor rotunjit, baza groasă și profilul ușor arcuit. Este trapezoidală în secțiune. Laturile lungi sunt prevăzute cu rețușe fine. Culoarea gri cu pete maronii. Piesa a fost depusă într-o groapă (depunere rituală). MCR, 3042. Întocmit: Dan Buzea

59. Capac. Biborțeni, comuna Biborțeni, jud. Covasna, "Dealul cu cioturi". Lut, pietricele. H: 8,5 cm; DG: 15,5 cm. Eneolitic; Cultura Bodrogkeresztúr. Capac cu marginea buzei tăiată oblic spre interior iar partea superioară este de formă relativ rectangulară. Partea superioară este prevăzută cu 4 proeminente dispuse la colțuri, perforate oblic. Suprafața este netezită, culoarea cărămizie, arderea oxidantă. Piesa a fost depusă într-o groapă (depunere rituală). MCR, 3041. Întocmit: Dan Buzea

60. Vas tronconic. Biborțeni, comuna Biborțeni, jud. Covasna, "Dealul cu cioturi". Lut, pietricele. H: 9,5 cm; DG: 13 cm; DB: 9,3 cm. Eneolitic; Cultura Bodrogkeresztúr. Vas tronconic cu gura evazată și marginea buzei rotunjită, baza plată. Este decorat pe corp cu 17 proeminente conice dispuse în 6 rânduri verticale. Suprafața vasului este aspră, culoarea cărămizie, arderea oxidantă. Piesa a fost depusă într-o groapă (depunere rituală). MCR, 3040. Întocmit: Dan Buzea

61. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 87 mm. Epoca bronzului, Trzciniec / Komarov / Costișa (?). Fragmentul provine de la partea superioară a unui vas de dimensiuni mari, modelat din pastă omogenă, de culoare cenușie. Forma vasului era, probabil, bitronconică sau ovoidală, cu gâtul în formă de pâlnie. Este decorat pe gât cu două nervuri. Acest tip de vas este bine reprezentat în nivelurile aparținând epocii bronzului de la Lunca și Cucuieți, unde presupunem că a fost utilizat pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate. MIAPN, 19786. Întocmit: Roxana Munteanu

62. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 107 mm. Epoca bronzului, Trzciniec / Komarov / Costișa (?). Fragmentul de ceașcă modelată din pastă omogenă. Forma probabil bitronconică, cu gâtul drept, de tipul cu două torți dispuse simetric, prinse de buză și de umăr. Fragmentul păstrat include și una din torțile vasului, trasă din buză și lipită pe umăr. Decorul constă în motive incizate - triunghiuri cu câmpul hașurat dispuse pe umărul ceștii și incizii verticale încadrate de șiruri de împunsături oblice dedesubtul torții. Presupunem că acest tip de vas reprezintă în epocă o formă comună, ceea ce ar putea explica vasta sa răspândire. Utilizat în activități cotidiene de către cei care obțineau sarea în Poiana Slatinei. MIAPN, 19759. Întocmit: Roxana Munteanu

63. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 74 mm. Epoca bronzului, Trzciniec / Komarov / ... (?). Fragmentul provine de la partea superioară a unui vas de dimensiuni medii, cu gura evazată și buza tăiată drept, fațetată. Vasul a fost modelat dintr-o pastă omogenă, bine arsă, de culoare cafeniu-cenușie. Pe gâtul vasului a fost realizat un decor constând în linii orizontale incizate. Fragmente aparținând unor vase de același tip au fost descoperite în număr mare în nivelurile aparținând epocii bronzului de la Lunca, Cucuieți și la Târpești, stațiuni în care au fost desfășurate activități de obținere a sării din apa sărată a izvoarelor. MIAPN, 18997. Întocmit: Roxana Munteanu

64. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 64 mm; DB: 92 mm. Epoca bronzului, Costișa. Fragmentul provine de la partea inferioară a unui vas de dimensiuni medii, de formă probabil bitronconică, modelat din pastă neomogenă, de culoare cenușie. Prezintă urme de ardere secundară. Ținând cont de specificul depunerii în care a fost descoperit, presupunem că acest vas a fost utilizat pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate. MIAPN, 22533. Întocmit: Roxana Munteanu

65. Fragment de vas. Cucuieți-Slatina Veche, com. Solonț, jud. Bacău. Lut ars. H: 72 mm. Epoca bronzului, Trzciniec / Komarov / ... (?). Fragmentul provine de la partea superioară a unui vas de dimensiuni medii, cu gura evazată, corpul bombat și buza tăiată drept, fațetată. Vasul a fost modelat dintr-o pastă omogenă, conținând nisip, bine arsă, de culoare cafeniu-cărămizie. Pe buza și gâtul recipientului a fost realizat un decor constând în linii incizate orizontale, întrerupte de grupuri de împunsături. Fragmente aparținând unor vase de același tip au fost descoperite în număr mare atât în stațiunea de la Cucuieți, cât și la Lunca și la Târpești, stațiuni în care, cu siguranță, au fost desfășurate activități de obținere a sării din apa sărată a izvoarelor. MIAPN, 22539. Întocmit: Roxana Munteanu

66. Fragment de vas. Cucuieți-Slatina Veche, com. Solonț, jud. Bacău. Lut ars. H: 32 mm. Epoca bronzului, Trzciniec / Komarov / ... (?). Fragment dintr-un vas de dimensiuni medii, gura evazată și buza tăiată drept. Modelat din pastă omogenă, cu nisip, bine arsă, de culoare neagră-cenușie. Pe buză și dedesubtul acesteia au fost realizate două șiruri de triunghiuri între care se formează în pozitiv un motiv în zig-zag. Sub buză, deasupra și dedesubtul celor două șiruri de triunghiuri au fost trasate mai multe linii incizate, orizontale. Fragmente aparținând unor vase de același tip au fost descoperite în număr mare atât în stațiunea de la Cucuieți, cât și la Lunca și la Târpești, stațiuni în care, cu siguranță, au fost desfășurate activități de obținere a sării din apa sărată a izvoarelor. MIAPN, 22538. Întocmit: Roxana Munteanu

67. Fragment de vas. Cucuieți-Slatina Veche, com. Solonț, jud. Bacău. Lut ars. H: 136 mm. Epoca bronzului, Costișa (?). Fragmentul provenind de la un vas de dimensiuni medii, cu corpul ușor bombat și gura dreaptă. Modelat din pastă neomogenă, cu cioburi pisate, decorat la exterior cu striuri neorganizate. Ținând cont de specificul depunerii în care a fost descoperit, presupunem că acest vas a fost utilizat pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate. MIAPN, 22537. Întocmit: Roxana Munteanu

68. Vas bitronconic. Poduri-Dealul Ghindaru, jud. Bacău. Lut ars. H: 136 mm; DM: 132 mm. Epoca bronzului, Costișa. Vas de dimensiuni medii, cu marginea evazată și pereții ușor bombăți. Asimetric, decorat pe toată suprafața cu măturita - striuri neorganizate. Culoare castanie. Asimetria provine din modelare. Fragmente provenind de la vase similare au fost descoperite în siturile arheologice din preajma izvoarelor de apă sărată (Lunca, Cucuieți), constituind, așadar, o formă utilizată fie în activități cotidiene ale oamenilor epocii bronzului din acest spațiu, fie chiar un tip de vas folosit în obținerea sării. MIAPN, 16655. Întocmit: Roxana Munteanu

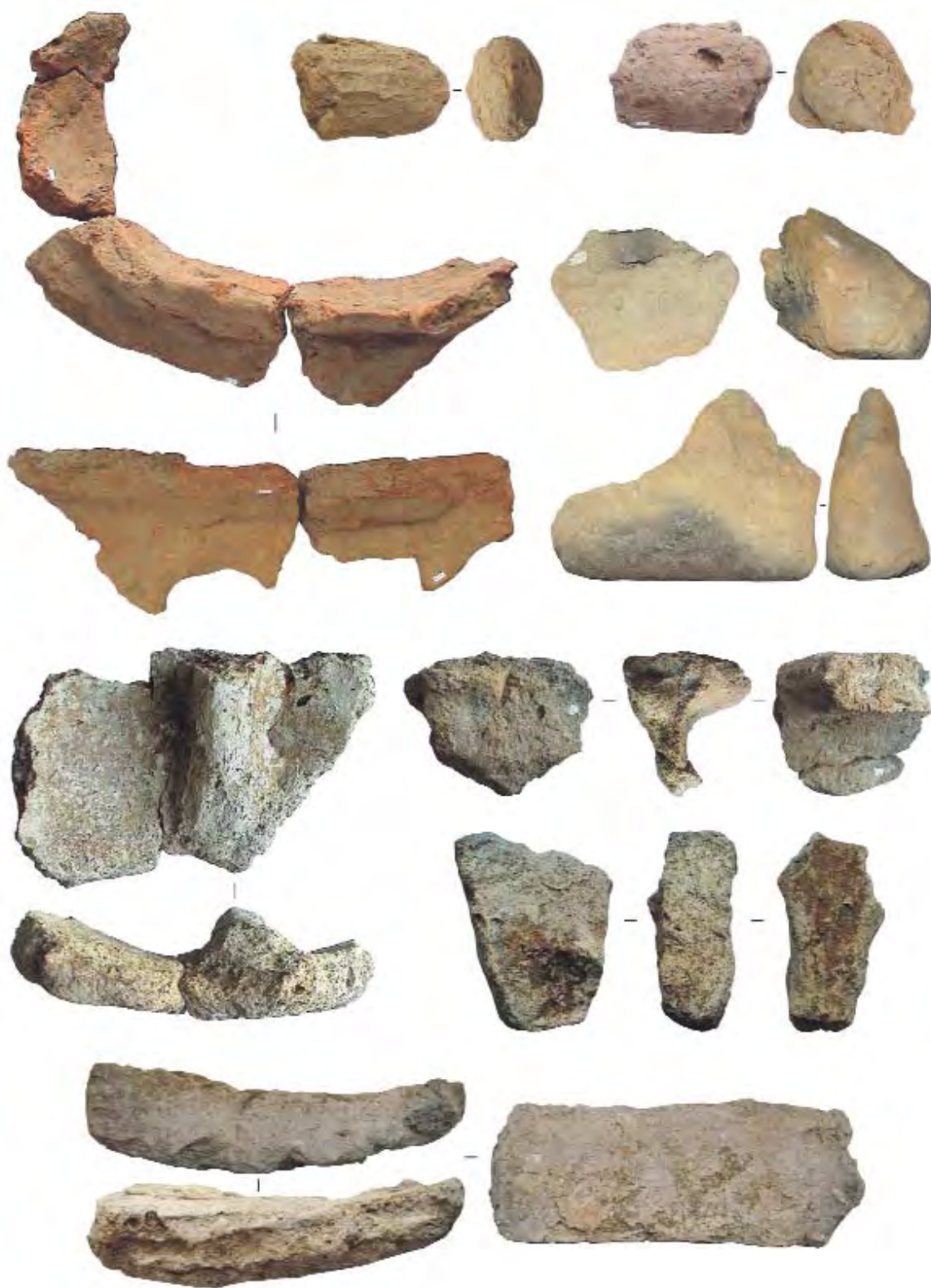

69. Vas bitronconic. Poduri-Dealul Ghindaru, jud. Bacău. Lut ars. H: 285 mm; DM: 330 mm. Epoca bronzului, Costișa. Vas modelat din pastă grosieră, arsă uniform, de culoare brună. Are gura largă, buza evazată, corpul bitronconic și fundul drept, îngust. Pe linia diametrului maxim au fost aplicate simetric două torți perforate orizontale. Este decorat cu o bandă formată din patru incizii ce înconjoară gâtul, din care pornesc, în spațiile dintre toarte, cinci, respectiv patru triunghiuri cu câmpul hașurat. Fragmente provenind de la vase similare au fost descoperite în siturile arheologice din preajma izvoarelor de apă sărată (Lunca, Cucuieți), unde presupunem că au fost utilizate pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate și obținerea sării. MIAPN, 16656. Întocmit: Roxana Munteanu

70. Fragment de vas. Lunca-Poiana Slatinei, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț. Lut ars. H: 130 mm. Epoca bronzului, Noua. Fragmentul provine de la partea superioară a unui vas de dimensiuni mari, de formă tronconică, modelat din pastă neomogenă, bine arsă. Gâtul este marcat printr-o nervură în relief, pe care a fost aplicată o proeminență orizontală, alungită. Ținând cont de specificul depunerii în care a fost descoperit, presupunem că acest vas a fost utilizat pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate. MIAPN, 22534. Întocmit: Roxana Munteanu

71. Fragmente de vase masive. Olteni Situl A, comuna Bodoc, jud. Covasna, "Cariera de nisip"; Zoltan, comuna Ghidfalău, "Nisipărie", jud. Covasna. Lut, resturi vegetale. H: 10 - 17 cm; L: 22 - 60 cm; LA: 9 - 17 cm. Epoca bronzului târziu. Fragmente ce provin de la recipiente ce aveau cupe cu picioare masive și înalte. De la aceste recipiente au fost descoperite fragmente de "picioare" masive și părți din marginea cupei. Pe fragmentele de cupă apar în partea superioară amprente de degete. Vasele de acest tip, numite *briguetales* reprezentau, probabil "instalații" pentru forma de sare cristalizată obținută prin fierberea și evaporarea apei sărate. MCR, 6274; 6475; 8207; 8208; 8209; 8210; 10128; 10121. Întocmit: Dan Buzea.

72. Fragmente ceramice. Săsarm, comuna Chiuza, jud. Bistrița Năsăud "*Valea Slatină*". Lut, nisip, pietricele. L: 3 - 5 cm; LA: 2 - 4 cm; GR: 0,5 - 0,8 cm. Epoca bronzului mijlociu. Modelate manual, netezite, arderea oxidantă, culoarea cărămizie, cenușie și brună. Unele fragmente sunt decorate cu brăuri în relief, incizate vertical sau alveolate. Fragmentele ce provin de la recipiente din pastă grosieră au suprafața cu striții sau urme cu măturica. Fragmentele au fost descoperite în apropierea fântânii cu apă sărată. MCR, 13353; 13349; 13355; 13354. Întocmit: Dan Buzea.

73. Vas. Stelnica, jud. Ialomița. L: 106 cm; LA: 60cm; H: 56 cm. Descoperit în 1988 într-o așezare a culturii Coslogeni, într-o groapă menajeră, de Nicolae Conovici. Piesa are o cupă ovală, cu fundul sferic, și un pedestal format din plăci verticale în formă de H. Obiectul este lucrat din lut, în amestec cu iarbă, cioburi pisate și pietriș mărunț. Este posibil ca această piesă să fi fost folosită pentru obținerea sării solide prin fierberea apei sărate. Obiecte similare provin din alte două așezări ale culturii Coslogeni din Bărăgan și din 2 așezări ale culturii Noua din sud-estul Transilvaniei. Totodată, prezintă similitudini cu recipiente masive descoperite în sud-estul Angliei, folosite pentru obținerea sării solide din apa marină și izvoare sărate. MJI, 2574/104. Întocmit: Valeriu Cavruc.

74. Lopată. Ocna Mureș, jud. Alba. Lemn. L: 32 cm; LA: 8/3,5 cm. Perioada preistorică (epoca bronzului ?). Piesa aparține lopeților de tip "vâslă", cu mâner scurt. MNUAI, 7746/2. Întocmit: Horia Ciugudean

75. Lopată. Ocna Mureș, jud. Alba. Lemn. L: 31 cm; LA: 6/7/4 cm. Perioada preistorică (epoca bronzului ?). Piesa aparține lopeților de tip "vâslă", mânerul scurt fiind rupt. MNUAI, 7746/1. Întocmit: Horia Ciugudean

76. Lopată. Ocna Mureș, jud. Alba. Lemn. L: 34,5 cm. Perioada preistorică (epoca bronzului ?). Piesa aparține lopeților de tip "vâslă", cu mâner scurt. MNUAI, 7741. Întocmit: Horia Ciugudean

77. Tocător. Ocna Mureș, jud. Alba. Lemn. L: 57,5 cm. Perioada preistorică (epoca bronzului ?). Piesa are o lamă masivă și lungă, cu capătul rotunjit și muchia îngroșată iar mânerul este scurt. A fost probabil utilizată pentru mărunțirea bulgărilor de sare. MNUAI, 7742. Întocmit: Horia Ciugudean

78. Lopată. Ocna Mureș, jud. Alba. Lemn. L: 51 cm. Perioada preistorică (epoca bronzului ?). Piesa are căușul de formă alungită, bine adâncit și mânerul scurt. MNUAI, 7744. Întocmit: Horia Ciugudean

79. Talpă de sanie. Ocna Mureș, jud. Alba. Lemn. L: 59 cm. Perioada preistorică (epoca bronzului ?). Piesa este lucrată dintr-un lemn cioplit, cu secțiunea ovală și are unul din capete curbat în mod artificial. A fost utilizată probabil pentru transportarea blocurilor de sare. MNUAI, 7739. Întocmit: Horia Ciugudean

80. Colier. Pănade, jud. Alba. Bronz. D: 9 cm. Perioada târzie a epocii bronzului. Piesa este lucrată dintr-o bară cu secțiunea rotundă, mai groasă la mijloc și subțiată spre capete. MNUAI, 7690. Întocmit: Horia Ciugudean

81. Colier. Pănade, jud. Alba. Bronz. D: 10 cm. Perioada târzie a epocii bronzului. Piesa este lucrată dintr-o bară cu secțiunea rotundă, mai groasă la mijloc și subțiată spre capete, dintre care unul este rupt. Prezintă urme de deformare mecanică. MNUAI, 7689. Întocmit: Horia Ciugudean

82. Colier. Pănade, jud. Alba. Bronz. D: 10 cm. Perioada târzie a epocii bronzului. Piesa este lucrată dintr-o bară cu secțiunea rotundă, mai groasă la mijloc și subțiată spre capete, dintre care unul este rupt. MNUAI, 7688. Întocmit: Horia Ciugudean

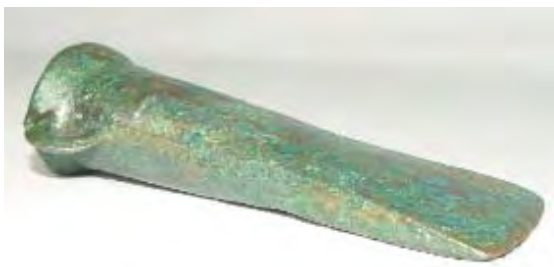

83. Seceră. Pănade, jud. Alba. Bronz. L: diagonală - 8 cm. Perioada târzie a epocii bronzului. Seceră fragmentară aparținând tipului cu limbă la mâner ("*Zungensichel*"), cu baza concavă, muchia îngroșată, având pe mâner două nervuri, vârful și o bună parte din lamă lipsesc. MNUAI, P. 7701. Întocmit: Horia Ciugudean

84. Seceră. Pănade, jud. Alba. Bronz. L: diagonală - 8,5 cm. Perioada târzie a epocii bronzului. Seceră fragmentară, aparținând tipului cu limbă la mâner ("*Zungensichel*"), cu baza concavă, muchia îngroșată, având pe mâner două nervuri, vârful și o bună parte din lamă lipsesc. MNUAI, P. 7702. Întocmit: Horia Ciugudean

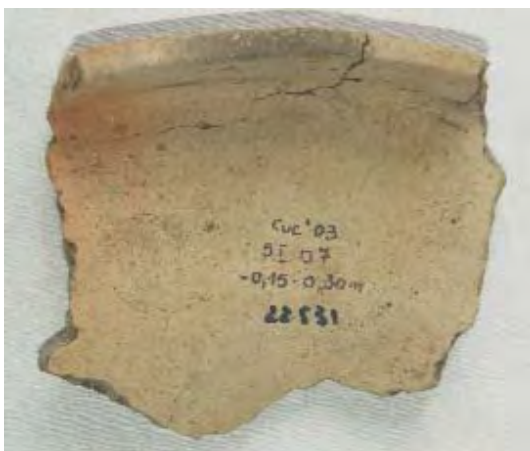

85. Secure de tip celt. Pănade, jud. Alba. Bronz. L: 12,8 cm. Perioada târzie a epocii bronzului. Celtul are corpul masiv, de formă ușor trapezoidală, cu tăișul drept. Gura este dreaptă și puternic îngroșată, de formă conică, în secțiune fiind ovală. Celtul este decorat cu patru nervuri orizontale distanțate, slab reliefate, iar pe una din laturi este prevăzut cu obișnuita ureche de fixare. MNUAI, P. 7282. Întocmit: Horia Ciugudean

86. Turtă fragmentară. Pănade, jud. Alba. Bronz. L medie: 8 cm; LA medie: 8 cm. Perioada târzie a epocii bronzului. Fragmentul aparține unei turte cu secțiunea plan-convexă. MNUAI, 7723. Întocmit: Horia Ciugudean

87. Fragment de vas. Cucuieți-Slatina Veche, com. Solonț, jud. Bacău. Lut ars. H: 100 mm. A doua epocă a fierului. Fragmentul provine de la partea superioară a unui castron cu deschidere foarte largă, cu buza dreaptă și pereții puternic înclinați spre exterior, modelat din pastă omogenă, de culoare cărămizie. Ținând cont de specificul depunerii în care a fost descoperit, presupunem că acest vas a fost utilizat pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate. MIAPN, 22531. Întocmit: Roxana Munteanu

88. Fragment de vas. Cucuieți-Slatina Veche, com. Solonț, jud. Bacău. Lut ars. H: 100 mm. A doua epocă a fierului. Fragmentul provine de la partea superioară a unui castron, modelat din pastă omogenă, bine arsă, de culoare cărămizie. Prezintă o proeminență verticală dedesubtul buzei. Ținând cont de specificul depunerii în care a fost descoperit, presupunem că acest vas a fost utilizat pentru evaporarea apei sărate. Acest tip de vas este bine reprezentat în situl de la Cucuieți, constituind forma dominantă aici cantitativ pentru cea de-a doua epocă a fierului. MIAPN, 22532. Întocmit: Roxana Munteanu

89. Fragment de vas. Cucuieți-Slatina Veche, com. Solonț, jud. Bacău. Lut ars. H: 100 mm. A doua epocă a fierului. Fragmentul provine de la partea superioară a unui vas tronconic, probabil un castron, modelat din pastă grosieră, de culoare cărămizie. Prezintă o proeminență orizontală dedesubtul buzei. Ținând cont de specificul depunerii în care a fost descoperit, presupunem că acest vas a fost utilizat pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate. MIAPN, 22540. Întocmit: Roxana Munteanu

90. Castron. Cucuieți-Slatina Veche, com. Solonț, jud. Bacău. Lut ars. H: 100 mm, DG: 285 mm, DB: 90 mm. A doua epocă a fierului. Castron cu deschidere foarte largă, cu buza dreaptă și pereții puternic înclinați spre exterior, modelat din pastă omogenă, de culoare cărămizie. Ținând cont de specificul depunerii în care a fost descoperit, presupunem că acest vas a fost utilizat pentru păstrarea sau evaporarea apei sărate. MIAPN, 22530. Întocmit: Roxana Munteanu

91. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare cenușiu-verzuie (greutate. 2,480 kg). L: 22,3 cm. Probabil epoca bronzului. Pe muchii are niste canale, care serveau pentru ca legăturile (probabil din piei) cu care ciocanul se prindea de coadă să nu alunece. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea în minerit. Descoperit de: A.F. Harding, 2006. MCR, 13936. Întocmit: Valeriu Cavruc

92. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră culoare cenușiu-verzuie (greutate 2,150 kg). L: 23,5 cm; LA: 9 cm; GR: 6 cm. Probabil epoca bronzului. Transversal are un canal adânc de 1,5 cm și lat de cca. 4 cm, care împiedica legăturile (probabil din piei) cu care ciocanul se prindea de coadă să alunece. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea în minerit. Descoperit de: V. Cavruc, 2006. MCR, 13937. Întocmit: Mirela Cotruță

93. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare brun - cenușie (greutate. 1,680 kg). L: 20,5 cm; LA: 9,5 cm; GR max.: 7,5 cm. Probabil epoca bronzului. Aproape de mijlocul lungimii, în zona centrului de greutate, pe cele trei muchii laterale, probabil avea câte un canal transversal. Aceste canale serveau pentru ca legăturile (probabil din piei) cu care ciocanul se prindea de coadă să nu alunece. Forma, greutatea, contextul descoperirii, precum și analogiile cunoscute, sugerează că ciocanul a fost folosit în minerit. Descoperit de: V. Cavruc, 2006. MCR, 13938. Întocmit: Mirela Cotruță

94. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare cenușiu-verzuie (greutate 2,900 kg). L: 14,6 cm. Probabil epoca bronzului. Partea superioară este relativ circulară în secțiune. Ciocanul se îngustează ușor spre partea sa inferioară care este ruptă din vechime. În zona centrului de greutate, pe două dintre fațete se observă un canal transversal adânc de cca. 0,5 cm și lat de 2,5 cm. Aceste canale serveau pentru ca legătorele (probabil din piei) cu care ciocanul se prindea de coadă să nu alunece. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea lui în minerit. Descoperit de: V. Căvruc, 2006. MCR, 13939. Întocmit: Mirela Cotruță

95. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare cenușiu-verzuie (greutate 1,340 kg). L: 14,2 cm. Probabil epoca bronzului. Jumătatea inferioară este triunghiulară în secțiune iar partea superioară are secțiunea ovală fiind ruptă din vechime. În zona centrului de greutate, pe muchii se observă câte un canal transversal, adânc de cca. 0,3 cm și lat de cca. 3 cm. Acest canal servea pentru ca legătorele (probabil din piei) cu care ciocanul se prindea de coadă să nu alunece. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea lui în minerit. Descoperit de: V. Căvruc, 2006. MCR, 13940. Întocmit: Mirela Cotruță

96. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare brun închis (greutate 1,480 kg). L: 19,3 cm. Probabil epoca bronzului. Jumătatea inferioară este semicirculară în secțiune iar partea superioară este triunghiulară. Vârful acestuia, înainte să se rupă (în vechime) era ușor rotunjit. Ușor mai sus de mijlocul lungimii, probabil în zona centrului de greutate, pe latura inferioară se observă o adâncitură naturală. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea lui în minerit. Descoperit de: V. Căvruc, 2006. MCR, 13941. Întocmit: Mirela Cotruță

97. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare brună (greutate 540 gr). L: 7,5 cm; LA: 9,1 cm; GR max.: 4,8 cm. Probabil epoca bronzului. Partea inferioară este relativ ovală în secțiune, și are două fațete longitudinale drepte. Ciocanul se îngustează spre partea sa inferioară, vârful acestuia, fiind bifacial cu tăișul ușor rotunjit. Partea superioară a piesei este ruptă din vechime. Forma, greutatea, contextul descoperirii, precum și analogiile cunoscute, sugerează că ciocanul a fost folosit în minerit. Descoperit de: V. Căvruc, 2006. MCR, 13942. Întocmit: Mirela Cotruță

98. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare cenușiu-verzuie (greutate 2,180 kg). L: 21 cm. Probabil epoca bronzului. Jumătatea inferioară este oval - alungită în secțiune; capătul părții superioare este parțial rupt din vechime. Piesa are două fațete longitudinale relativ drepte iar pe muchii și la cele două capete prezintă urme de utilizare. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea lui în minerit. Descoperit de: V. Cavruc, 2006. MCR, 13943. Întocmit: Mirela Cotruță

99. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare cenușiu-verzuie (greutate 6,280 kg). L: 27 cm. Probabil epoca bronzului. Partea superioară este rotunjită și masivă, iar spre partea inferioară se îngustează devenind ascuțită. Prezintă un canal transversal gravat, adânc de cca. 0,5 - 0,5 cm și lat de cca. 4 cm, care fixau legăturile (probabil din piei) cu care ciocanul se prindea de coadă. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea lui în minerit. Descoperit de V. Cavruc, 2006. MCR, 13945. Întocmit: Valeriu Cavruc

100. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră cenușiu-verzuie (greutate 2,960 kg). L: 22,9 cm-. Probabil epoca bronzului. Are trei fațete longitudinale drepte șlefuite. Pe cele trei muchii laterale se observă un canal transversal gravat, adânc de cca. 0,7 - 1 cm și lat de 3,2 - 5,2 cm. Alt canal este gravat transversal pe muchia superioară a ciocanului. Aceste canale serveau pentru ca legăturile (probabil din piei) cu care ciocanul se prindea de coadă să nu alunece. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea lui în minerit. Descoperit de V. Cavruc, 2006. MCR, 13944. Întocmit: Valeriu Cavruc

101. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare cenușiu-verzuie (greutate 520 gr.). L: 10,5 cm. Probabil epoca bronzului. Partea superioară este ruptă din vechime chiar pe mijlocul perforației. Se observă o perforație circulară transversală cu D: 2,3 cm, pentru înmănușarea cozii ciocanului. Pe o latură, în apropierea perforației prezintă un canal ușor adâncit (?). Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea lui în minerit. Descoperit de: V. Cavruc, 2006. MCR, 13946. Întocmit: Mirela Cotruță

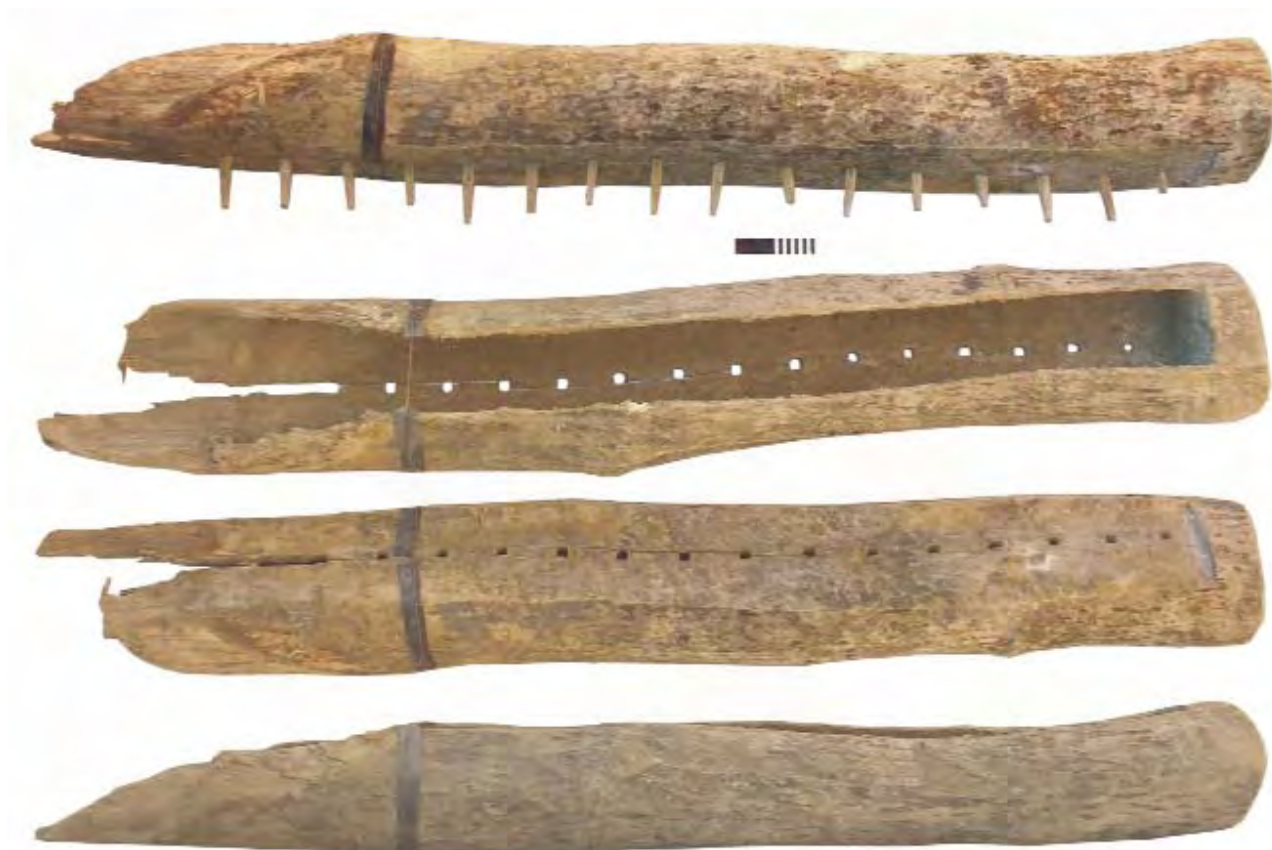

102. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare cenușiu deschis (greutate 1,900 kg). L: 16,7 cm. Probabil epoca bronzului. Ciocanul se îngustează ușor spre partea sa superioară, vârful acesteia, fiind ușor rotunjit. Pe suprafața piesei, pe alocuri se păstrează urme de sare. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea lui în minerit. Descoperit de: V. Cavruc, 2006. MCR, 13947. Întocmit: Mirela Cotruță

103. Ciocan de minerit. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, albia Pârâului Sărat (partea inferioară). Piatră de culoare cenușiu-verzuie (greutate 1,740 kg). L: 17,5 cm. Probabil epoca bronzului. Ciocanul se îngustează ușor spre partea sa inferioară, vârful a fost probabil ascuțit. Pe o fațetă se observă un șanț longitudinal rezultat probabil în urma utilizării piesei, adânc de 0,3 cm și lat de 5 cm. Forma, greutatea, contextul descoperirii și analogiile cunoscute, sugerează folosirea lui în minerit. Descoperit de: V. Cavruc, 2006. MCR, 13948. Întocmit: Mirela Cotruță

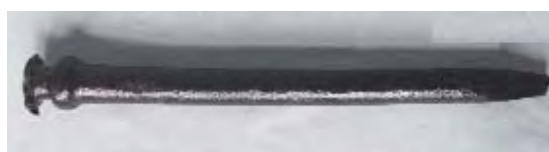

104. Troacă de lemn. Figa "Slatină", jud. Bistrița-Năsăud. Lemn de pin. Lmax: 3220 mm, LAmx: 420 mm; Hmax: 375 mm. Prima vârstă a Epocii Fierului (cca 850 - 800 a.Hr.). Troaca se folosea la obținerea sării fine, prin evaporarea apei sărate. Halău din lemn de pin, care are pe linia axială a bazei un șir de 16 cepuri, cu lungimi cuprinse între 110 și 140 mm, cu o gaură centrală în care era o sfoară împletită și cu nod în partea de sus. Cepurile din lemn de soc se găsesc la distanțe cuprinse între 110 și 133 mm; au formă de prismă alungită, cu partea de sus mai lată. Piesa este unicat european. CMBN, 3857. Întocmit: Ioan Chintăuan

105. Icuri de lemn. Sat Orșova, comuna Gurghiu, jud. Mureș. Lemn. Între Lmax: 465 mm Lmin: 280 mm; LAmax: 120 mm LAmin: 80 mm; GRmax: 120 mm. GRmin: 65 mm. Icuri de lemn (4 buc.) folosite probabil la exploatarea tradițională a sării geme, la spargerea bolovanilor în fragmente mai mici, ușor de transportat. Icurile au fost descoperite pe o suprafață de numai 2500 m², pe care se află izvoare și bălți cu apă sărată, ciocane de lemn și jgheaburi de lemn. În aceeași zonă există și sare gemă la subsol. Frecvența acestor piese este foarte rară. CMBN, 3860. Întocmit: Ioan Chintăuan

106. Pană pentru spart sare. Sat Valea Sării, jud. Vrancea; proprietar anterior: Nemuț Nicolae. Fier bătut. L = 40 cm, LA = 4,5. ? sec. XX. Pană (șpit) din fier confecționată de meșteri fierari. Are cap nituit și gura ascuțită și lată. Era folosită la desprinderea blănilor de sare din rocă. Se foloseau câte 7-8 pene, care erau bătute pe aceeași linie în roca de sare, și se loveau pe rând cu un baros, până când roca, lungă de 3-4 metri, se desprindea din mal. Brazda era apoi spartă în bulgări de câte 30-50 kg fiecare. MJB, 2905. Întocmit: Doina Ciobanu

107. Bătătoare de sare / Bătă - ciocan. Sat Orșova, comuna Gurghiu, jud. Mureș. Lemn. Între Lmax: 740 mm Lmin: 580 mm; LAmax: 390 mm LAmin: 220 mm; GRmax: 150 mm GRmin: 40 mm. Bâte-ciocan, confecționate dintr-o singură bucată, având o parte "braț" pentru prindere și o treime, alteori chiar jumătate, mai groasă, care servea drept ciocan. Această parte mai groasă, prin utilizare, a pierdut din grosime, iar partea lipsă din ciocan arată gradul de folosire a uneltei. Ciocanele au fost folosite probabil la exploatarea sării geme, care există în această zonă în subsol, și a cărei exploatare tradițională de către localnici continuă și astăzi. Frecvența acestor piese este foarte rară. CMBN, 3858. Întocmit: Ioan Chintăuan

108. Ciocan. Zona Chioar, jud. Maramureș. Lemn. L: 32, cm; LA: 22 cm; D: 8,5 cm. Prima jumătate a secolului XIX. Obiect din lemn cioplit, folosit pentru zdrobirea sării. Formă tronconică, spre vârf are inserată o coadă de lemn. MJM, IF 4819. Întocmit: Mihaela Mănărăzan

109. Ciocan de lemn. Sat și comuna Praid, "Mina Veche", Județ Harghita. Lemn de brad. Ciocan: L: 15 cm, LA: 8 cm, H: 12 cm; coada: L: 26 cm, GR: 3 cm. Mijlocul secolului XX. Ciocan sub formă de paralelipiped dreptunghic, cu marginile roase de sare și de uzură. Este confecționat din lemn de brad, acesta păstrându-și culoarea. A fost probabil folosit în minierul tradițional (popular) sau specializat de sare gemă, ocupație tradițională în zonă. MCR, 13410. Întocmit: Andrea Chiricescu

110. Topor. Sat Trăistioara - Meledic, com. Mânzălești, jud. Buzău; proprietar anterior: Stemate Gheorghe. Fier turnat. Ciocan: L: 23 cm, LA: 9 cm. ? sec. XX. Utilizat la exploatarea sării geme. Produs meșteșugăresc, toporul are un braț lung, pentru împărțirea "blănurilor de sare" în bulgări. MJB, 2850. Întocmit: Doina Ciobanu

111. Târâncop. Sat Trăistioara - Meledic, com. Mânzălești, jud. Buzău; proprietar anterior: Stemate Gheorghe. Fier turnat. L: 33 cm, LA: 7,5 cm. ? sec. XX. Utilizat la exploatarea sării geme. Produs meșteșugăresc, târâncopul are vârfuri ascuțite special pentru desprinderea "blănurilor de sare" din roca de sare. MJB, 2852. Întocmit: Doina Ciobanu

112. Târâncop. Valea Sării, jud. Vrancea; proprietar anterior: Nemuț Nicolae. Fier turnat și bătut. Produs meșteșugăresc. L: 29 cm; LA: 5 cm. sec. XX. Utilizat la scoaterea sării și spargerea bulgărilor din brazdă. Piesa este specifică lucrătorilor din zonele salifere, târâncopul având dimensiuni mai mici decât piese identice folosite la agricultură și în construcții. MJB, 2902. Întocmit: Doina Ciobanu

113. Târâncop. Valea Sării, jud. Vrancea; proprietar anterior: Nemuț Nicolae. Fier turnat și bătut. Produs meșteșugăresc. L: 30 cm, LA: 5,5 cm. sec. XX. Utilizat la scoaterea sării și spargerea bulgărilor din brazdă. Piesa este specifică lucrătorilor din zonele salifere, târâncopul având dimensiuni mai mici decât piese identice folosite la agricultură și în construcții. MJB, 2903. Întocmit: Doina Ciobanu

114. Lopată. Sat Trăistioara - Meledic, com. Mânzălești, jud. Buzău; proprietar anterior: Stemate Gheorghe. Fier turnat. L: 28 cm, LA: 20 cm. sec. XX. Utilizată la exploatarea sării geme. Produs meșteșugăresc, lopata cu lamă scurtă este folosită pentru strângerea "moloazului de sare". MJB, 2851. Întocmit: Doina Ciobanu

115. Crampoane - "Mățe". Sat Trăistioara - Meledic, com. Mânzălești, jud. Buzău; proprietar anterior: Stemate Gheorghe. Fier turnat și bătut, produs meșteșugăresc. 10,3cm/12,5cm/4,5cm. sec. XX. Piese de metal folosite pentru a putea urca pe malul de sare sau pentru a circula pe gheață. Fiecare crampon era făcut dintr-o singură bucată de fier bătut, cu 6 brațe: 2 îndreptate în sus, de care se agățau belciuge pentru legatul de încălțăminte și 4 îndreptate în jos, cu vârfuri ascuțite, pentru împiedicarea alunecării. Lățimea cramponului era făcută în funcție de lățimea încălțăminteii purtătorului. MJB, 2860. Întocmit: Doina Ciobanu

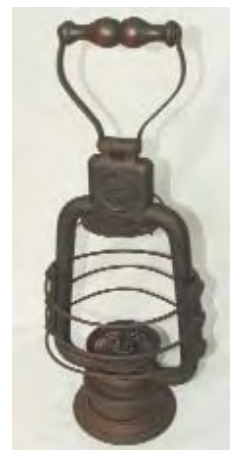
116. Lampă de vânt (marca Globus). Coștiui, jud. Maramureș. Tablă, sticlă. D = 11 cm; Î = 23,5 cm. Finele sec. al XIX-lea. Utilizată în timpul exploatării sării geme. Funcționează pe principiul felinarului tradițional. În partea de sus este prevăzută cu sistem de protecție pentru vânt. Componente: rezervor petrol, sistem de aprindere cu flacără, sticlă de protecție, carcasă, mâner. MMSM, 9207. Întocmit: Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș

117. Felinar de mină de sare. Coștiui, jud. Maramureș. Tablă, sticlă. D = 35 cm; Î = 12,5 cm. ? sec. al XIX-lea. Felinar clasic. Componente: la bază rezervorul pentru petrol, fitil, "șoruba", sticla de protecție, carcasa, mânerul. MMSM, 9209. Întocmit: Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș

118. Felinar (Wienez). Coștiui, jud. Maramureș. Metal. D = 16 cm; Î = 48 cm. Sec. al XIX-lea. Componente: la bază rezervorul pentru petrol cu dispozitivul de aprindere - fitil, șurub etc.; protecție: sticlă prevăzută de o structură metalică, care lipsește; mânerul de prindere. MMSM, 9208. Întocmit: Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș

119. Piuă pentru sare. Com. Tufești, jud. Brăila. Lemn; cio-plire. H: 55 cm, DB: 25 cm, DM: 25,4 cm. 2/2 sec. XIX. Piesă lucrată din lemn de paltin, dintr-o singură bucată, scobită în interior și cu bază rotundă. Folosită la zdrobirea sării bulgări. MB, 6C. Întocmit: Gabriela Cloșcă

120. Piuă pentru sare. Sat. Boarca, com. Râmnicelu, jud. Brăila; proprietar anterior: Niță Mihai. Lemn; cioplire. H: 46 cm, D: 16 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată la pisarea sării în gospodărie. Piesa este realizată din lemn de nuc, cioplită dintr-o singură bucată, cu scobitură în interior. Talpa are formă de floare lobată. MB, 402. Întocmit: Gabriela Cloșcă

121. Piuă pentru sare. Sat. Mihail Kogălniceanu, com. Râmnicelu, jud. Brăila. Lemn; fier; cioplire; forjare. H: 31 cm; D: 23 cm. 1/2 sec. XX. Utilizată la pisarea sării în gospodărie. Piesă scobită din lemn de ulm, dintr-o singură bucată, cu armătură metalică la bază. MB, 404. Întocmit: Gabriela Cloșcă

122. Piuă. Sat Tămaia; com Fărcașa - Țara Codrului. Lemn, metal. H: 59 cm; D: 25,5 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru pisat sarea. Piesa are formă cilindrică. Este confecționată dintr-o bucată de copac scobită pentru a forma o cupă în care se pune sarea. Cupa are adâncimea de 36 cm. Piuă prezintă decor la bază. Pilugul are o scobitură la mijloc, pentru a-i ușura folosirea. În partea superioară este prevăzută cu un cerc metalic. MJM, U.545. Întocmit: Janeta Ciocan

123. Piuă. Baia Mare - Țara Lăpușului. Lemn. H: 45,5 cm; D: 20 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru pisat sarea. Piesa este confecționată dintr-un trunchi de copac. În exterior are forma unui trunchi de con cu vârful în jos, pe o bază rotundă. În interior cupa are o adâncime de 18 cm. Din cioplire i s-a făcut în partea de jos un mâner. Este confecționată dintr-o singură bucată de lemn, având decor cioplit la bază. MJM, L.542. Întocmit: Janeta Ciocan

124. Piuă. Baia Mare - Țara Chioarului. Lemn. H: 49 cm; D: 25 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru pisat sarea. Piuca ca atare are forma unui trunchi de con cu vârful în jos. Stă pe o bază cilindrică de care se prinde cu un mâner. Corpul, baza și mânerul sunt confecționate dintr-o singură bucată de lemn. Piuca este scobită în interior, formând o cupă unde se punea drobul de sare pentru a fi zdrobit. Corpul piesei este decorat cu "*dinți de lup*" dispuși pe 9 rânduri (verticale); același decor se regăsește și pe mâner. Pilugul este scobit la mijloc formând două mânere și poate fi folosit la ambele capete. MJM, L.1576. Întocmit: Janeta Ciocan.

125. Piuă. Baia Mare - Țara Chioarului. Lemn. H: 41 cm; D: 17 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru pisat sarea. Piuca ca atare are forma unui trunchi de con cu vârful în jos. Stă pe o bază cilindrică de care se prinde cu un mâner. Corpul și baza sunt confecționate dintr-o singură bucată de lemn. Piuca este scobită în interior, formând o cupă adâncă de 16 cm. Aici se punea drobul de sare pentru a fi zdrobit. Piesa este nedecorată. Pilugul are în partea superioară o scobitură pentru a-i ușura folosirea. MJM, L. 1575. Întocmit: Janeta Ciocan.

126. Piuă. Sat Preluca Nouă; com. Copalnic Mănăstur - Țara Chioarului. Lemn. H: 61 cm; DG: 55,5 cm; DB: 47 cm. 1920 - 1940. Utilizată pentru pisat sarea. Piesa este confecționată dintr-un trunchi de copac. În exterior are forma unui trunchi de con cu vârful în jos, pe o bază rotundă. În interior cupa are o adâncime de 40 cm. Din cioplire i s-a făcut în partea de jos un mâner. Este confecționată dintr-o singură bucată de lemn și nu este decorată. MJM, U.316. Întocmit: Janeta Ciocan

127. Piuă. Sat Văleni; com. Călinești - Țara Maramureșului. Lemn. H: 84 cm; D: 35 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru pisat sarea. Piesa este confecționată dintr-un trunchi de copac. În exterior are forma unui trunchi de con cu vârful în jos, pe o bază rotundă. În interior cupa are o adâncime de 40 cm. Din cioplire i s-a făcut în partea de jos un mâner. Este confecționată dintr-o singură bucată de lemn și nu este decorată. MJM, U.258. Întocmit: Janeta Ciocan

128. Piuă cu pisălog. Localitate Gălăuțaș - Pârâu, jud. Harghita; proprietar anterior: Țăran Traian. Lemn de fag, metal. Piuă - H: 68 cm; DM: 30 cm; Dm: 27 cm; pisălog - H: 63 cm; LA: 13 cm. Mijlocul secolului XX. Unealtă folosită în gospodărie pentru zdrobitul boabelor de cereale, mai ales porumb, dar uneori și pentru zdrobirea bulgărilor de sare; este de formă tronconică, alcătuită din recipientul scobit, monoxil și dintr-un pisălog cu două mânere. La bază are o talpă și un mâner de prindere. MCR: 12360. Întocmit: Livia Marc; Dorel Marc

129. Piuă pentru sare. Sat Boarca, com. Râmnicelu, jud. Brăila; proprietar anterior: Zamfirescu Gheorghe. Lemn; cioplire. DB: 28 cm; DM: 44 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată la pisarea sării în gospodărie. Piesă de formă circulară, scobită în lemn de plop. Partea superioară are o formă neregulată. MB, 10/1969. Întocmit: Gabriela Cloșcă

130. Piuă pentru sare. Com. Tufești, jud. Brăila. Lemn; cioplire. DB: 21 cm, DM: 36 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată la pisarea sării în gospodărie. Piesă de formă circulară scobită în lemn de nuc, dintr-o singură bucată. MB, 10D. Întocmit: Gabriela Cloșcă

131. Piuă pentru sare cu mâner. Com. Tufești, jud. Brăila. Lemn; cioplire. L: 42 cm; LA: 20 cm, H: 14 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată pentru pisarea sării în gospodărie. Piesa este cioplită și scobită dintr-o singură bucată de lemn, de forma unui sabot, cu mâner la spate. MB, 1900. Întocmit: Gabriela Cloșcă

132. Piuă pentru sare cu mâner. Com. Tufești, jud. Brăila. Lemn; cioplire. L: 52,5 cm ; LA: 22,5 cm ; H: 15 cm. 1/2 sec. XX. Piesă lucrată din lemn de dud, dintr-o singură bucată, scobită în formă de paralelipiped. Prevăzută la capăt cu un mâner. Este folosită pentru pisat sarea. MB, 15C. Întocmit: Gabriela Cloșcă

133. Pivă cu bățător. Sat Trăistioara - Meledic, com. Mânzălești, jud. Buzău; proprietar anterior: Stemate Gheorghe. Lemn de paltin; piatră de râu. Pivă: H: 12 cm, L: 50 cm, LA: 15 cm; bățător: H: 7 cm, L: 21 cm, LA: 8 cm. ? sec. XX. Utilizată la zdrobirea sării geme. Formă dreptunghiulară, prevăzută la un capăt cu un mâner scobit. Este cioplită dintr-o singură bucată de lemn de paltin. Bățătorul este confecționat dintr-o piatră de râu. MJB, 2871. Întocmit: Doina Ciobanu

134. Mojar. Zona Chioar, jud. Maramureș. Lemn. D: 26,5 cm; LA: 17 cm; H: 8,5 cm. Prima jumătate a secolului XIX. Obiect din lemn cioplit dintr-o singură bucată, cu mâner, folosit în gospodărie pentru zdrobirea sării. Formă pătrată, cu latura opusă mânerului ușor curbată. MJM, IF 4818. Întocmit: Mihaela Mănărăzan

135. Solniță. Zona Chioar, jud. Maramureș. Lemn. L: 16,5 cm; LA: 13 cm; H: 5,5 cm. Prima jumătate a secolului XIX. Obiect din lemn cioplit în formă de covată. Pe laturile drepte are elemente decorative incizate. Utilizată la păstrarea sării fine sau a slatinii pe masă. MJM, IF 4859. Întocmit: Mihaela Mănărăzan

136. Solniță. Firiza, jud. Maramureș. Lemn. D: 6,5 cm; H: 15,2 cm. Prima jumătate a secolului XIX. Obiect din lemn cioplit în formă de cupă tronconică, cu picior, folosit în gospodărie, la păstrarea sării fine. Decorat în partea superioară cu două brăie cu elemente geometrice; în zona de mijloc a cupei se regăsesc două brăie incizate. MJM, IF. 2793. Întocmit: Mihaela Mănărăzan

137. Solniță. Sat Țibănești, com Tufești, jud. Brăila. Lemn; strunjire; cioplire. H: 4 cm; D: 4,5 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată la păstrarea sării fine pe masă. Piesa face parte dintr-un ansamblu denumit masa pescarului. MB, 355. Întocmit: Gabriela Cloșcă

138. Solniță dublă. Sat Nănești, comuna Bârsana. Lemn de paltin. L: 18 cm; LA: 6,8 cm; H: 3,7 cm. Sec. XX. Confectionată dintr-o bucată de lemn, scobită în formă circulară. În cele două părți, „ciupe”, se păstrează sarea. MMSM, 5716. Întocmit: Ioana Dăncuș

139. Solniță. Țara Lăpușului. Lemn. L: 20 cm; LA: 8 cm, D cupă: 8 cm. 1925 -1935. Utilizată pentru păstrarea sării pe masă. Solnița are două cupe rotunde prinse între ele cu un mâner. Totul este confectionat dintr-o singură bucată de lemn. Cupele pe margini au decorul „dinți de lup”. Același decor se află pe mânerul ce leagă cele două cupe. MJM, L.15. Întocmit: Janeta Ciocan

140. Solniță. Jud. Brăila. Lemn; cioplire. Lmax.: 13 cm, H: 8 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată la păstrarea sării fine pe masă. Solniță dublă, cioplită dintr-o singură bucată, sub forma a două cupe, cu un motiv zoomorf la mijloc. MB, F.I. Întocmit: Gabriela Cloșcă

141. Solniță. Copalnic Mănăstur - Țara Chioarului. Lemn. H: 8 cm; L: 15,5 cm; LA: 6,5 cm. 1920 - 1940. Utilizată pentru păstrarea sării. Are forma unei solnițe cu 2 cupe pătrate, realizate prin cioplirea cu cuțitul. Între cele 2 cupe se află mânerul de forma unei sfere, realizat prin cioplire cu cuțitul. Cupele pentru sare sunt decorate în exterior, pe latura lungă, după cum urmează: prima cupă pe trei laturi cu „dinți de lup”, iar la mijloc ghiveci cu flori (pomul vieții), redat naturalist, și 3 romburi. Pe cealaltă parte cupa are un decor fitomorf: ramură de stejar cu frunze și ghinde. Cupa a 2-a, pe margini cu „dinți de lup”, are în mijloc romburi și ramură de stejar cu frunze. Pe fața a 2-a are un decor floral redat naturalist. MJM, L.1583. Întocmit: Janeta Ciocan

142. Solniță. Jud. Brăila. Lemn; cioplire. Lmax.: 13 cm, H: 8 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată pentru păstrarea sării fine pe masă. Piesa este lucrată de un meșter contemporan, din lemn cioplit. Se compune din două cupe, unite, având la mijloc un cilindru lobat pentru scobitori. MB, 1316. Întocmit : Gabriela Cloșcă

143. Solniță. Jud. Brăila. Lemn; cioplire. Lmax.: 12,5 cm; H: 9 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată la păstrarea sării fine pe masă. Piesa artizanală, compusă din două cupe, împodobite pe fațetele laterale cu rozete solare înscrise în hexagon. La mijloc este prevăzută cu un suport de scobitori. MB, 1317. Întocmit: Gabriela Cloșcă

144. Solniță. Jud. Brăila. Lemn; cioplire. Lmax.: 13,5 cm; H: 8 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată la păstrarea sării fine pe masă. Solniță dublă, cu sculpturi geometrice pe fațetele laterale. Între cele două cupe se află un suport de scobitori. MB, 1315. Întocmit: Gabriela Cloșcă

145. Solniță. Jud. Brăila. Lemn; cioplire. Lmax.: 12 cm, H: 9 cm. 2/2 sec. XX. Utilizată la păstrarea sării fine pe masă. Piesa artizanală, cu motive astrale, se compune din două cupe, unite la mijloc de un suport de scobitori cu baza alveolată. MB, 1318. Întocmit: Gabriela Cloșcă

146. Solniță dublă. Sat Culcea, comuna Șomcuța Mare, jud. Maramureș. Lemn de tei. L: 29,3 cm; LA: 5 cm; H: 7 cm. Prima jumătate a sec. XX. Confectionată dintr-o singură bucată de lemn. Două figuri antropomorfe în poziție orizontală, șezândă cu mâinile întinse pe lângă corp, picioarele lipite și unite la partea superioară. Folosită la păstrarea sării. MMSM, 2054. Întocmit: Ioana Dăncuș

147. Solniță dublă. Sat Culcea, comuna Șomcuța Mare, jud. Maramureș. Lemn de tei. L: 35 cm; LA: 7 cm; H: 9 cm. Sec. XX. Lucrat dintr-o singură bucată de lemn: 2 figuri zoomorfe cu cele 2 cupe de la extremități realizate prin scobire, de formă ușor rotunjită, în care se ține sarea. MMSM, 2047. Întocmit: Ioana Dăncuș

148. Solniță dublă. Sat Culcea, comuna Șomcuța Mare, jud. Maramureș. Lemn de brad. L: 55 cm; LA: 31 cm; H: 6,8 cm. 1/2 secolul XX. Solniță, confecționată dintr-o singură bucată de lemn. Reprezintă două figuri zoomorfe, cu capetele lipite. În cele două scobituri de formă ovală de la extremități se păstrează sarea. MMSM, 2049. Întocmit: Ioana Dăncuș

149. Solniță dublă. Sat Culcea, comuna Șomcuța Mare, jud. Maramureș. Lemn de tei. L: 31 cm; LA: 6 cm; H: 6,2 cm. Secolul XX. Alcătuită dintr-o singură bucată de lemn, având forma unor păsări stilizate unite la baza ciocului. La extremități prezintă câte o scobitură în care se păstrează sarea. MMSM, 2048. Întocmit: Ioana Dăncuș

150. Sălăriță (corn pentru sare). Botiza - Țara Maramureșului. Corn. L: 26 cm. 1920 - 1940. Corn de vacă în mărimea lui naturală, care se folosea la păstratul sării. MJM, L.612. Întocmit: Janeta Ciocan

151. Butoiaș pentru sare. Cupșeni - Țara Lăpușului. Lemn. H: 4,5 cm; DB: 4,5 cm; DG: 4 cm. 1970. Utilizat pentru păstrarea sării. Piesă de formă tronconică decorată cu motive geometrice: val, "x" - uri, semicercuri. MJM, L.343. Întocmit: Sanda Peter

152. Butoiaș pentru sare. Cupșeni - Țara Lăpușului. Lemn. H: 6 cm; DB: 4,5 cm; DG: 4 cm. 1970. Utilizată pentru păstrarea sării. Piesă de formă tronconică decorată cu motive geometrice: val, "x" - uri, semicercuri. MJM, L.342. Întocmit: Sanda Peter

153. Lingură. Zona Chioar, jud. Maramureș. Lemn. L: 24 cm; LA: 7,5 cm. Prima jumătate a secolului XIX. Lemn cioplit dintr-o bucată. Porțiunea concavă a lingurii este de formă triunghiulară. Folosită pentru luarea sării fine sau a slatinii din recipiente mari. MJM, IF 4855. Întocmit: Mihaela Mănărăzan

154. Sălăriță. Berbești - Țara Maramureșului. Lemn. H: 21 cm; DB: 10,5 cm; DG: 16 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru păstrarea sării. Sălărița este scobită dintr-o singură bucată de lemn. Obiectul are formă tronconică. În partea dinspre perete este mai înaltă, având forma unei palmete rotunjite care are o gaură pentru a putea fi prinsă pe perete. MJM, L.678. Întocmit: Janeta Ciocan

155. Sălăriță. Buteasa - Țara Chioarului. Lemn. H: 43 cm; D: 23 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru păstrarea sării. Sălărița este scobită dintr-o bucată de lemn. Fundul este adăugat. Sălărița are formă cilindrică, în partea dinspre perete este mai înaltă și sculptată în forma unei coroane ce are în mijloc o gaură pentru prinderea pe perete. MJM, L.739. Întocmit: Janeta Ciocan

156. Sălăriță. Vima Mică - Țara Lăpușului. Lemn. H: 29 cm; D: 18 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru păstrarea sării. Sălărița este scobită dintr-o bucată de lemn și are formă cilindrică. În partea dinspre perete este mai înaltă având forma de turn, cu o gaură pentru a putea fi prinsă pe perete. Fundul este adăugat. Pe corpul sălăriței, în lungime, sunt trasate cu cuțitul linii simple. MJM, L.486. Întocmit: Janeta Ciocan

157. Sălăriță. Baia Mare - Țara Chioarului. Lemn. H: 34 cm; LA: 18 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru păstrarea sării. Corpul este confecționat dintr-o singură bucată de lemn. Este scobită într-un trunchi de copac astfel încât a primit, în interior și exterior, formă de hexagon. Corpul sălăriței este nedecorat. Partea dinspre perete este mai înaltă, cioplită astfel încât să impresie unui turn. În mijloc a fost găurită pentru a putea fi prinsă pe perete. Pe această porțiune se află inscripția în chirilică. Fundul este adăugat. MJM, L.536. Întocmit: Janeta Ciocan

158. Sălăriță. Boiereni - Țara Lăpușului. Lemn. H: 33 cm; D: 15,5 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru păstrarea sării. Sălărița este scobită dintr-o bucată de lemn și are formă cilindrică. În partea dinspre perete este mai înaltă, având forma de turn, cu o gaură pentru a putea fi prinsă pe perete. Fundul este adăugat. Pe corpul sălăriței sunt trasate cu cuțitul motive geometrice: romburi circumscrie, triunghiuri, linii. MJM, L.407. Întocmit: Janeta Ciocan

159. Sălăriță. Fântânele - Țara Lăpușului. Lemn. H: 49 cm; LA: 20 cm. 1850 - 1870. Utilizată pentru păstrarea sării. Forma sălăriței este paralelipipedică. Este confecționată din 5 scânduri (4 pentru pereți și una pentru fund) groase (2,5 cm.) de stejar, îmbinate prin cuie de lemn. Scândura care formează spatele este mai înaltă și are forma unei coroane realizată prin cioplire și găurire. Celelalte fețe sunt decorate prin incizie cu un decor geometrizzant format din cercuri și rozete cu șase brațe. Rozetele sunt înscrise în câte două cercuri concentrice. Fiecare față are patru cercuri mici (câte unul în fiecare colț) și în mijloc unul mare. MJM, L.621. Întocmit: Janeta Ciocan

160. Sălăriță. Sat Costeni, com. Cupșeni - Țara Lăpușului. Lemn. H: 40 cm; D: 20 cm. 1850-1870. Utilizată pentru păstrarea sării. Este confecționată dintr-o singură bucată de lemn și are în interior formă cilindrică, cu fundul este adăugat. În exterior partea din spate este mai înaltă și are forma unei coroane, realizată prin cioplire și găurire. Corpul sălăriței la exterior este tăiat în fațete. Imediat sub gura vasului se află un brâu realizat prin incizie ce are aspectul unui mic garduleț. MJM, L. 136. Întocmit: Janeta Ciocan

161. Sălăriță. Pomi - Țara Codrului. Lemn. H: 40 cm; D: 16 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru păstrat sarea. Sălărița este scobită dintr-o bucată de lemn. Fundul este adăugat. Are formă patrulateră în secțiune, în partea dinspre perete este mai înaltă având forma unei palmete ce are, prin găurire, executată o cruce cu brațe egale. În partea superioară brațul crucii se termină cu un triunghi. Sub cruce, tot prin găurire, este confecționat orificiul pentru prinderea pe perete. A fost prevăzută cu un capac. MJM, L.1343. Întocmit: Janeta Ciocan

162. Sălăriță. Coruieni - Țara Lăpușului. Lemn. L: 40 cm; D: 21 cm. 1850-1870. Utilizată pentru păstrarea sării. Corpul propriu-zis al sălăriței este confecționat dintr-o singură bucată de lemn și are formă cilindrică. Partea din spate este mai înaltă având aspectul unui turn, décor realizat prin excizare iar la mijloc are o gaură ce servea la agățarea pe perete. Fundul este adăugat. MJM, L.298. Întocmit: Janeta Ciocan

163. Sălăriță. Șieu, jud. Maramureș. Lemn de esență moale. LA: 12 cm; H: 23 cm. Secolul al XIX-lea. Confecționată din mai multe bucăți de lemn, asamblată în formă pătrată, cu capac. Latura din spate este înălțată, fiind perforată pe mijloc, formându-se astfel mânerul. Ornamentată pe toată suprafața: motivul predominant - rozeta. Pe toată suprafața are mai multe incizii. MMSM, 1710. Întocmit: Ioana Dăncuș

164. Sălăriță (solniță). Bârsana, jud. Maramureș. Lemn de tei. L: 12 cm; LA: 12 cm; H: 15 cm. Sfârșitul sec. al XIX-lea. Vas tip cutie de lemn utilizată la păstrarea sării alimentare, ornamentată cu o sculptură sub formă de armonică obținută prin incizii mărunte executate pe două rânduri. MMSM, 3802. Întocmit: Grigore Hotico

165. Sălăriță. Dobric - Țara Lăpușului. Lemn. L: 18 cm; H: 41 cm. 1850 - 1870. Utilizată pentru păstrarea sării. Piesa are formă paralelipipedică. Spatele este mai înalt, fiind decorat, în formă de coroană, prin crestare și găurire, străjuită de doi stâlpișori. Cutia propriu-zisă în care se păstrează sarea este confecționată dintr-o singură bucată de lemn. Capacul și fundul sunt adăugate. Pe trei fețe este decorată prin incizare și excizare. În partea de sus și în cea de jos, vasul, pe trei fețe, are câte un brâu format din "dinți de lup". Între aceste brăuri se află un ornament geometric realizat prin incizare în următoarea ordine: două cercuri circumscrise, un șir de semicercuri ce se întretaie, alte două cercuri circumscrise ce au în interior o rozetă cu șase brațe. MJM, L.406. Întocmit: Janeta Ciocan

166. Sălăriță. Racșa - Țara Oașului. Lemn. L: 15 cm; LA: 11 cm, H: 23,5 cm. 1925-1935. Utilizată pentru păstrarea sării. Sălărița are formă paralelipipedică. Este confecționată din 6 scânduri de fag. Patru dintre acestea formează pereții, una fundul și una capacul. Scândura din față și cele 2 laterale, precum și capacul, sunt decorate prin incizie cu motive geometrice: linie frântă, arc de cerc. Scândura din spate este mai înaltă, rotunjită, în partea superioară este decorată cu motive geometrice cu o gaură în mijloc pentru a putea fi agățată pe perete. MJM, L.45. Întocmit: Janeta Ciocan

167. Sălăriță. Inău - Țara Lăpușului. Lemn. H: 36 cm; LA: 23 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru păstrarea sării. Sălărița are formă paralelipipedică. Este confecționată din 6 scânduri de fag. Patru dintre acestea formează pereții, una fundul și una capacul. Scândura din față și cele 2 laterale sunt decorate prin incizie cu motive geometrice: cerc, rozetă, semicercuri. Scândura din spate este mai înaltă, în partea superioară având forma unui turn cu o gaură în mijloc pentru a putea fi agățată pe perete și este decorată prin incizie cu linii. Capacul este decorat în tablă de șah. MJM, L.583. Întocmit: Janeta Ciocan

168. Sălăriță. Boiereni - Țara Lăpușului. Lemn. H: 46 cm; LA: 23 cm. 1880 - 1900. Utilizată pentru păstrarea sării. Corpul propriu-zis al sălăriței este confecționat dintr-o singură bucată de lemn. Partea din spate este mai înaltă având o gaură care folosea la atârnarea pe perete. Deasupra se află capacul care este prins de corpul sălăriței cu cuie de lemn. Fundul este adăugat. Decorul se află amplasat în față, este geometric, format dintr-o casetă decorată cu triunghiuri înscrise unul în altul, realizate prin incizie. Sub această casetă se află o rozetă cu 9 brațe (soarele în mișcare) și înscris anul 1864. MJM, L.431. Întocmit: Janeta Ciocan

169. Insignă de slătinar (paznic al fântânii de apă sărată). Sat Caila, Comuna Șintireag, jud. Bistrița-Năsăud; proprietar anterior: Felecan Mihai. Cupru. L: 10 cm; LA: 8 cm. Începutul secolului XX. Are formă ovală, cu stema Austro-Ungariei. Pe vremuri a aparținut lui Chiș Ion, care a fost paznic la slatina (fântâna de apă sărată) din Caila în perioada Imperiului Austro-Ungar. Este o piesă unicat. MCR, 13404. Întocmit: Andrea Chiricescu

170. Cârlig pentru găleată. Localitate Săsarm, Comuna Chiuza, jud. Bistrița-Năsăud. Lemn de alun. L: 134 cm; GR: 2 cm; Cârlig L: 10 cm. Începutul secolului XXI. Băț rotund în secțiune, din creangă de alun, cu o ramificație naturală la unul din capete. De aceasta se agață găleata cu care se scoate apa sărată din fântână. MCR, 13406. Întocmit: Andrea Chiricescu

171. Cârlig pentru găleată. Localitate Săsarm, Comuna Chiuza, jud. Bistrița-Năsăud. Lemn de plop. L: 114 cm; GR: 2,5 cm; L Cârlig: 13 cm. Începutul secolului XXI. Băț rotund în secțiune, din creangă de plop, cu o ramificație naturală la unul din capete. De aceasta se agață găleata cu care se scoate apa sărată din fântână. MCR, 13407. Întocmit: Andrea Chiricescu

172. Cârlig dublu pentru găleată. Sat și comună Dumitra, jud. Bistrița-Năsăud. Lemn de alun. L: 110 cm; GR: 3 cm; Cârlige: 7 cm; 9 cm. Sfârșitul secolului XX. Băț rotund în secțiune, din creangă de alun, cu două ramificații naturale la unul din capete. De acestea se agață gălețile cu care se scoate apa sărată din fântână. Cromatica este cea naturală a lemnului de alun decojit. MCR, 13408. Întocmit: Andrea Chiricescu

173. Cofă (balercă) pentru apă sărată. Sat Caila, comuna Șintireag, jud. Bistrița-Năsăud; proprietar anterior: Felecan Mihai. Lemn de brad, cercuri de alun. H: 38 cm; DB: 18 cm; DG: 21 cm. Începutul secolului XX. Cofă de formă cilindrică, confecționată din doage din lemn de brad, ușor adunată la gură. Este legată cu două cercuri late de alun. Mânerul este confecționat din lemn de brad. Este utilizată la transportarea apei sărate, în cantități reduse. MCR, 13405. Întocmit: Andrea Chiricescu

174. Toc pentru slatină. Săliștea de Sus, jud. Maramureș. Lemn de brad. D: 35 cm; H: 20 cm. Prima jumătate a secolului al XX-lea. Vas de formă cilindrică, strâns în cercuri de lemn, prevăzut cu gaură și închis cu cep de lemn. Pe părțile laterale are două toarte găurite prin care se introduce pe mijloc frânghia pentru dus pe umăr. Cu acest vas se aduce "slatina" de la "fântână" (cu apă sărată). MMSM, 19.773. Întocmit: Mihai Dăncuș, Hotico Grigore

175. Toc pentru slatină. Săliștea de Sus, jud. Maramureș. Lemn de brad. D: 38 cm; H: 21 cm. Prima jumătate a secolului al XX-lea. Vas de formă cilindrică, scurt, cu orificiu prevăzut cu cep. Este folosit la transportul slatinei de la fântâna din câmp acasă. Lemnul este pufos la pipăit din cauza acțiunii apei sărate. MMSM, 17.531. Întocmit: Mihai Dăncuș, Grigore Hotico

176. Ciubăr pentru apă sărată. Sat Aldea, com. Mărtiniș, jud. Harghita; Proprietar anterior: Gedö Ilona (Ilus). Lemn de brad, cercuri de alun. H: 47 cm; DG: 41 cm; DB: 59 cm; capac: 8 x 10 cm. Prima jumătate a secolului XX. Ciubărul, de formă cilindrică, este confecționat din doage din lemn de brad. Este închis la ambele capete, având în partea superioară o mică deschizătură pe care se introduce și se scoate apa sărată. Aceasta era prevăzută cu un căpăcel care nu s-a păstrat. Este legat cu cercuri de alun. Este utilizat la transportul și depozitarea în gospodărie a apei sărate. MCR, 13412. Întocmit: Andrea Chiricescu

177. Ciubăr pentru apă sărată (denumirea locală magh.. *Sóscsobán*). Localitate Lueta, jud. Harghita; proprietar anterior: György Lajos. Lemn de brad, cercuri de alun. H: 46 cm; DB: 40 cm; DG: 52 cm; capac: 12 x 10 cm. A doua jumătate a secolului XX. Ciubărul este confecționat din doage din lemn de brad și are formă cilindrică. De o parte și de alta este prevăzut cu două mânere, rezultate din prelungirea și găurirea a două doage. Este închis la ambele capete, având în partea superioară o mică deschizătură de formă dreptunghiulară, pe care se introduce și se scoate apa sărată. Aceasta este prevăzută cu un căpăcel din lemn de brad, pentru a preveni vărsarea sau murdărirea apei. Ciubărul este cercuit cu nuiile de alun, pe care se pot observa depunerile de sare, rezultate în urma cristalizării apei sărate. Este utilizat la transportul și depozitarea în gospodărie a apei sărate. MCR, 13400. Întocmit: Andrea Chiricescu

178. Cofă pentru slatină. Poienile Izei, jud. Maramureș. Lemn de brad. H: 23 cm; DB: 21 cm; DG: 18 cm. Începutul secolului al XX-lea. Vas de formă tronconică cu baza mare în partea inferioară. Lateral are două urechi pentru trecerea unui mâner de sfoară sau de vergea de alun pentru ținut cu mâna. În vas se ține slatina în casă, pe o policioară. Cu un “gâvan” (polonic) din lemn se ia pentru gătit. Fibra de lemn este distrusă de concentrația de sare din slatină. MMSM, 3320. Întocmit: Mihai Dăncuș, Hotico Grigore

179. Cofă pentru slatină. Oncești, jud. Maramureș. Lemn paltin, lemn de brad. DB: 22 cm; DG: 18 cm; H: 24 cm. Sec. al XX-lea. Vas de tip butoias în formă de trunchi de con cu toartă și capac. Corpul vasului este din lemn de brad, iar capacul din lemn de paltin. Lemnul este afectat puternic de acțiunea apei sărate, prezentând la suprafață mult puf (celuloză). MMSM, 7227. Întocmit: Grigore Hotico

180. Cofă pentru slatină. Mara, jud. Maramureș. Lemn de brad. D: 16 cm; H: 24 cm. Începutul secolului al XX-lea. Vas de formă cilindrică. Este folosit la păstrarea slatinii în bucătărie, strâns cu cercuri de nuiel de răchită (fâșii). Lemnul este pufos din cauza acțiunii apei sărate. Apa sărată - slatina - folosită la prepararea hranei se ia din cofă cu un “gâvan” (polonic) de lemn. MMSM, 8498. Întocmit: Mihai Dăncuș, Grigore Hotico

181. Bărbântă. Șieu, jud. Maramureș. Lemn de brad. H: 68 cm; D: 30 cm; D mijloc: 35 cm. Secolul al XX-lea. Vas de forma “bărbânței” sau putinei pentru brânză cu fundul de sus scos pentru păstratul “slatinei”. Este strâns cu cercuri de lemn, bombat la mijloc. Lemnul prezintă un aspect pufos din cauza acțiunii conținutului de sare din “slatină”. MMSM, 5680. Întocmit: Mihai Dăncuș, Grigore Hotico

182. Budacă pentru slatină. Săliștea de Sus, jud. Maramureș. Lemn de brad. H: 50 cm; DB: 28 cm; DG: 35 cm. Prima jumătate a secolului al XX-lea. Vas din lemn de brad, în formă tronconică, cu baza mare în partea superioară. Lemnul este pufos mai mult în partea inferioară a vasului. Este legat în cercuri din lemn atât în partea superioară cât și în cea inferioară. MMSM, 17.537. Întocmit: Mihai Dăncuș, Grigore Hotico

183. Botă. Sat Trăistioara - Meledic, com. Mânzălești, jud. Buzău; proprietar anterior: Stemate Gheorghe. Lemn cioplit. 30/33/12.. 1/2 sec. XX. Utilizată la transportul și păstrarea apei în timpul lucrului pentru scoaterea sării din maluri. Este confecționată în gospodăria țărănească și compusă din doage, din care una este mai înaltă, fiind prevăzută cu "ochiuri" (găuri) pentru agățat, funduri și dop. MJB, 2901. Întocmit: Doina Ciobanu

184. Slătinău. Poienile de Sub Munte, jud. Maramureș. Lemn. D: 13 cm; H: 7 cm; L: 16 cm. Începutul secolului al XX-lea. Vas cu coadă confecționat din lemn de tei, structura lemnului este afectată de acțiunea slatinei dându-i un aspect pufos. Obiectul era utilizat la păstrarea slatinei sau la scoaterea acesteia din recipiente de depozitare mai mari. MMSM, 17296. Întocmit: Mihai Dăncuș, Grigore Hotico

185. Slătinău. Poienile de Sub Munte, jud. Maramureș. Lemn. L: 22 cm; LA: 9,5 cm; H: 7 cm. Începutul secolului al XX-lea. Vas cu coadă confecționat din lemn de tei, structura lemnului este afectată de acțiunea slatinei dându-i un aspect pufos. În scobitura de formă pătrată se pune sarea și usturoiul pentru mușei. MMSM, 9089. Întocmit: Mihai Dăncuș, Grigore Hotico

186. Slătinau. Breb, jud. Maramureș. Lemn de paltin. L: 18,5 cm; LA: 7,5 cm; H: 7,5 cm. Sec. al XX-lea. Lucrat dintr-o bucată de lemn prin scobire adâncă în formă pătrată. Alcătuit din "*cupa*" în care se păstrează sarea, slatina (apa sărată) din care se prelungește coada (mânerul). MMSM, 2622. Întocmit: Ioana Dăncuș

187. Slătinau. Comuna Bârsana, jud. Maramureș. Lemn de paltin. L: 16,5 cm; D: 8,5 cm; H: 5,3 cm. Secolul XX. Formă ușor rotunjită cu o scobitură adâncă făcută cu dalta în care se ține sarea, terminată cu un mâner. MMSM, 3814. Întocmit: Ioana Dăncuș.

188. Cupă la slatină. Poienile Izei, jud. Maramureș. Lemn de paltin. L: 24 cm; LA: 18/2,5 cm; H: 5 cm. Sec. al XX-lea. Obținută prin scobire adâncă cu dalta. Are o formă ovală în care se ține slatina. Se termină cu o coadă realizată din aceeași bucată de lemn. MMSM, 3293. Întocmit: Ioana Dăncuș

189. Slătinau. Bârsana, jud. Maramureș. Lemn de paltin. L: 19 cm; LA: 14 cm; H: 5 cm. ? sec. al XX - lea. Slătinaul este obținut prin scobire adâncă cu dalta, având o formă rotundă asemănătoare cu cea a unui polonic. Se termină cu o coadă (mâner) scurtă realizată din aceeași bucată de lemn. Se folosește la păstrat slatina (apa sărată) sau la scoaterea slatinii dintr-un vas mai mare. MMSM, 44A. Întocmit: Ioana Dăncuș

190. Troacă (denumirea locală în magh. **tekenyő**). Sat Ocna de Jos, Comuna Praid, Județ Harghita; proprietar anterior: Lukács Amália. Lemn de tei. L: 110 cm; LA: 47 cm; H: 22 cm. Mijlocul secolului XX. Troaca are formă ovoidală, fiind confecționată prin tăierea, cioplirea și scobirea unei singure bucăți de lemn. La cele patru colțuri are cioplite patru mânere. La ambele capete are un guler cioplit în relief, marcat la bază, pe exterior, de un șanțuleț. Troaca a fost folosită în gospodărie la săratul cărnii și a slăninii după tăierea porcului, în apă sărată. MCR, 13409. Întocmit: Andrea Chiricescu

191. Troacă pentru apă sărată (denumirea locală magh. **Sózófa**). Sat și comună Merești, Județ Harghita; proprietar anterior: Sándor Iona. Lemn de arin. L: 162 cm; LA: 10 cm; GR: 10 cm. Mijlocul secolului XX. Troaca este confecționată dintr-un lemn lung, având pe fața superioară 23 de scobituri. În acestea se turna apă sărată, troaca folosind la adăpatul oilor. Troaca a avut 4 picioare adaptate la înălțimea ovinelor. Scobiturile nu sunt foarte adânci, pentru a nu se depăși cantitatea de apă sărată băută de oi. MCR, 13401. Întocmit: Andrea Chiricescu

192. Bulgăr de sare gemă. Coștiui, jud. Maramureș. Sare. L: 25 cm; LA: 12 cm; H: 8 cm. Extras la începutul sec. al XX-lea. Astfel de bulgări de sare se pun în ieslea animalelor, în general la vaci și oi, pentru a le asigura necesarul de sare în organism. MMSM, 9228. Întocmit: Ioana Dăncuș

193. Troacă. Localitate Gălăuțaș - Pârâu, jud. Harghita; proprietar anterior: Țăran Traian. Lemn de arin, fier. L: 90 cm; LA: 20 cm; H: 67 cm; H picioare: 47 cm. Mijlocul secolului XX. Recipient monoxil, scobit în trunchi. În interiorul trocii se puneau drobi de sare pentru animalele din gospodărie. Este prevăzută cu două perechi de picioare, una fiind mai scurtă, pentru ca pe timp de ploaie apa să se scurgă printr-un orificiu situat în partea mai joasă. Capetele sunt consolidate cu armătură de fier. MCR, 12411. Întocmit: Livia Marc; Dorel Marc

194. Suport pentru sare la oi. Buteasa - Țara Chioarului. Lemn. H: 57 cm; D: 30 cm. 1880 - 1900. Utilizat pentru păstrarea bulgărelui de sare în staulul oilor. Suportul este confecționat dintr-o bucată de trunchi de copac, care are scobite 8 găuri, în care sunt introduse 8 bețe, formând astfel un suport în care se pune un drob mare de sare, lăsând în același timp loc oilor să-l lingă. Piesa este nedecorată. MJM, L.836. Întocmit: Janeta Ciocan

195. Jgheab. Valea Florilor, jud. Cluj. Lemn de stejar. L: 60,5 cm, AD: 21 cm, LA: 24 cm. Utilizat la obținerea sării din saramură. Jgheab scobit în lemn de stejar, unul din capete retezat oblic, pe fund are 4 orificii de cca. 2,5 cm în diametru, așezate aproximativ coliniar, la distanțe de aproximativ 10 cm, 10 cm respectiv 19 cm. MET, C581b. Întocmit: Cristian Micu

196. Jgheab. Valea Florilor, jud. Cluj. Descoperit în timpul lucrărilor de dublare a liniei ferate din zonă. Lemn de stejar. L: 99 cm; AD: 17 cm; H: 28 cm. Utilizat la obținerea sării din saramură. Jgheab scobit dintr-o jumătate de buștean, sectionat longitudinal, retezat la ambele capete. MET, C581a. Întocmit: Cristian Micu

197. Lopătică de nămol. Băile Szeltersz situate pe teritoriul satului și comunei Lueta, Județ Harghita; proprietar anterior: Mog Zoltan. Lemn de molid. L: 66 cm; LA: 9,5 cm. Începutul secolului XXI. Lopătică cu coadă, confecționată dintr-o singură bucată, prin cioplire cu toporul. La un capăt are o paletă ușor concavă, cu care se scoate nămolul sărat din baltă. Înnegrită la capăt datorită nămolului. MCR, 13403. Întocmit: Andrea Chiricescu

198. Altar votiv. Descoperit în toamna anului 1927 la circa 1,5 km. depărtare de Sânpaul, spre Ocland “în locul unde romanii exploatau sarea”. Piatră calcaroasă. 94 x 49 x 43 (cm). Epoca romană (sec II-III p. Chr.). Altar votiv de piatră calcaroasă cu o inscripție ale cărei litere sunt de dimensiuni diferite în funcție de rândul pe care se află: 8 cm în rândurile 1-2, 7 cm în rândul 3, 6 cm în rândurile 4-5, de 5 cm în rândul 6, 3 cm în rândurile 7-8. Capitelul altarului are în partea din față un fronton iar la colțuri acrotere, piatra este puternic erodată astfel că ornamentele se disting cu greutate. Profilatura este simplă și simetrică, atât în partea superioară a câmpului inscripției, cât și în partea inferioară a acestuia. Lectura inscripției (cf. I. I. Russu, IDR III/ 4, 248, Sânpaul): *Soli Inv-/cto pro / salute[m]/ C(ai) Iuli Valen-/5/tini c(onductoris) salinar(um/ Iulius Omucio)/ libertus actor / posuit*. Traducere: *Soarelui Neînvinș, pentru sănătatea lui Caius Iulius Valentinus conductor al salinelor, iulius Omucio libertul său a pus (prinosul)*. MNS, 10076. Întocmit: Alexandru Stănescu

199. Altar votiv. Piesa a fost descoperită în anul 1913, în urma unei ploi torențiale și inundații lângă satul Domnești (la 11 km de Bistrița), cam la 3 km vest de sat, în locul numit “Izvorul sărat” (*Salzbrunnen*), pe malul Șieului, aproape de confluența cu valea Budacului. Conglomerat nisipos dur. H: 102 cm, LA: 42 cm, LAmijloc: 34 cm. Punctul în care a fost descoperit este foarte probabil locul unde s-a înălțat altarul, dovadă în acest sens fiind faptul că pe partea stângă și la bază este mult mai ros de apă și vreme, dovadă că a stat răsturnat, cu capitelul în pământ. Fața scrisă a inscripției este în general deteriorată și roasă de apă, prescurtările și formele literelor sunt destul de confuze, ceea ce a ridicat dificultăți la citirea textului: *[I] O M E T I M / [P]RO SALT AEL / MARI FL COL / CoNDVC PASC / ET SALINA AT / TICUS ACT EIVs / V S L M. “ [I (ovi)] o(ptimo) m(aximo) et I(unoni) M(iner-vae) / sau I(nvicto) M(ithrae) / [p] ro sal(u)t(e) Ael(i) / Mari fl(aminus) col(oniae) / [c] onduc(toris) pasc(ui) / et salina (rum) At / ticus act(or) eius / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)”* după I. I. Russu. Traducerea liberă: “*lui Iupiter cel prea bun și mare și Iunonei (și) Minervei (sau nebiruitului Mithras), pentru sănătatea lui Aelius Mar(i)us, flamen (preot) al coloniei (probabil Ulpia Traiana - Sarmizegetusa), conductor (arendăș) al pășunilor și salinelor, Atticus actor (intendent, administrator) al lui a împlinit cu bucuri (prin închinarea acestui altar) promisiunea făcută zeilor care i-au ascultat ruga*”. Atticus este un nume grecesc destul de frecvent la oamenii liberi, care nu este originar din Dacia, cel mai probabil fiind venit aici cu patronul său. Funcția sa de “actor” (vb. lat. *ago, agere* = a duce, a face, a aranja), însemna cel mai probabil administrator, intendent, fermier. Apariția la Domnești, într-o regiune cu zăcămintele de sare, a acestui monument epigrafic, nu este întâmplătoare, el stând în directă legătură cu exploatarea de sare din această regiune, semnificativ faptul că a fost găsit pe malul râului Șieu (râul sărat) în punctul “Izvorul sărat” (*Salzbrunnen*). Prima publicare o face G. Fischer în 1921, adoptând o interpretare istorică cu mai multe lipsuri în privința citirii corecte a inscripției. (G. Fischer, *Zwei römische Inschriften aus Bilak bei Bistritz*, *Korespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* (Hermannstadt-Sibiu), XLIV, 1921, p. 71-72.) În 1956 I. I. Russu republică piesa și o reinterpretează (I. I. Russu, *Sclavul Atticus. Contribuții la istoria economică a Daciei*, în: SCI, VII, 1956, p. 7-13.) CMBN. Întocmit: George Marinescu.

200. Bară de cântar. Baia Mare, jud. Maramureș. Lemn, fier. L: 230 cm; LA: 40 cm. 1736. Bară de cântar pentru greutatea mari având la capete câte 2 cârlige din fier turnat și câte un suport tip ancoră cu o axă mobilă la mijloc și 2 axe cu pene în lateral. Folosit la cântărirea bucăților de sare. Inscriptie text (lb. maghiară): *ANNO 1736 / B: BARTOS MIHALYURAM BIROSÁGÁBAN / B: TOT GYORGY - IÁNOS URAM GAZDASAGABAN TSINALTATOT / SALÁNKILAKATOS ISTVÁN TSINÁLTA.* Traducere text (lb. română): *Anul 1736 / B:D-l Bartos Mihaly jude / B: Tot Gyorgy - Realizat în gospodăria d-lui Iános / Realizat de Salánki István lăcătuș.* MJM, IF 764. Întocmit: Mihaela Mănărăzan

201. Firmă de localitate. Ocna Șugatag, jud. Maramureș. Fier. DL: 40 cm; D: 33,5 cm. Secolul XIX. Formă ovală cu două orificii de prindere. Inscriptie text (lb. maghiară): *MÁRAMAROS VÁRMEGYE / AKNASUGATAG / KÖZSÉG / SUGATAGI JÁRÁS.* Traducere lb. română: *Comitatul Maramureș / Ocna Șugatag / Comună / Plasa Șugatag.* MJM, 469. Întocmit: Lucia Pop

202. Topor-târâncop. Ocna Șugatag, jud. Maramureș. Fier. L: 22 cm; LA: 6,6 cm. Secolul XIX. Topor-târâncop din fier cu gaură de înmănușare transversală, partea de tăiș prezintă urme de folosire. Utilizat pentru baterea făgașelor în minele de sare. MJM, 100. Întocmit: Lucia Pop

203. Topor-târâncop. Coștiui, jud. Maramureș. Fier. L: 22 cm; LA: 8 cm. Secolul XIX. Topor-târâncop din fier cu gaură de înmănușare transversală, partea de tăiș prezintă urme de folosire. Utilizat pentru baterea făgașelor în minele de sare. MJM, 77. Întocmit: Lucia Pop

204. Ciocan de spart sare. Salina Cacica, comuna Cacica, jud. Suceava. Fier, lemn. H: 19 cm; LA: 6 cm. Sec. XIX. Utilizat la mineritul salifer, la spartul bolovanilor de sare. CMB, FI. Întocmit: Mugur Andronic

205. Sapă de sare (săpoi) (Kopácska). Coștiui, jud. Maramureș. Fier. L: 15 cm; LA: 8,5 cm; G: 4 cm. Secolul al XIX-lea. Este o unealtă cu care minerii adunau la un loc (strângeau) praful și droburile de sare provenite în urma tăierii bulgărilor. Lama are o formă conică, fiind confecționată din fier forjat și oțelit. Este compusă din: sapa propriu-zisă (din fier) și coada sapei (lipsește) din lemn de paltin. Țăranii au mai folosit această sapă și pentru "lăzuire" de aceea i se mai spune și sapă de laz. MMSM, 9221. Întocmit: Ioana Dăncuș

206. Sapă de sare (săpoi) (Kopácska). Coștiui, jud. Maramureș. Fier. L: 19 cm; LA: 5,2 cm, G: 4,2 cm. Secolul al XIX-lea. Este o unealtă cu care minerii adunau la un loc (strângeau) praful și droburile de sare provenite în urma tăierii bulgărilor. Lama are o formă conică, fiind confecționată din fier forjat și oțelit. Este compusă din: sapa propriu-zisă (din fier) și coada sapei (lipsește) din lemn de paltin. Țăranii au mai folosit această sapă și pentru “lăzuit” de aceea i se mai spune și sapă de laz. MMSM, 9220. Întocmit: Ioana Dăncuș

207. Sapă de sare (săpoi) (Kopácska). Coștiui, jud. Maramureș. Fier. L: 18,5 cm; G: 8,5 cm. Secolul al XIX-lea. Este o unealtă cu care minerii adunau la un loc (strângeau) praful și drobiile de sare provenite în urma tăierii bulgărilor. Lama are o formă conică, fiind confecționată din fier forjat și oțelit. Este compusă din: sapa propriu-zisă (din fier) și coada sapei (lipsește) din lemn de paltin. Țăranii au mai folosit această sapă și pentru “lăzuit” de aceea i se mai spune și sapă de laz. MMSM, 9219. Întocmit: Ioana Dăncuș

208. Ciocan de miner - izbitor. Coștiui, jud. Maramureș. Fier forjat. L: 27 cm; LA (tăiș): 0,84 cm; GR: 4 cm, gr: 236 decagrame. Sec. al XIX-lea. Confectionat de fierari prin forjare. Are două capete - unul lat cu lamă pentru tăiere și unul ascuțit pentru izbire. Gaura pentru coadă este mai spre lamă pentru a echilibra greutatea. Lungimea cozii este de 60-70 cm, iar grosimea de cca. 25-30 cm. Partea cozii prinsă de mână era bandajată cu o cârpă moale. Mănerul era în general confectionat din lemn de paltin, dar foarte frecvent din lemn de gutui (care chiar după uscare se îndoaie, nu este rigid). MMSM, 9217. Întocmit: Mihai Dăncuș

209. Ciocan tăietor pentru “desfăcatul” sării. Coștiui, jud. Maramureș. Fier. L: 20,1 cm; LA: 0,45 cm; gr: 0,34 cm; LA: 0,85 cm; ?: 3 cm; gr: 140 decagrame. Sec. al XIX-lea. Este cel mai mic dintre “ciocanele” pentru exploatarea sării. Este confectionat din fier forjat și apoi oțelit de către fierar. Coada lipsește. Aceasta se confectiona din lemn de gutui. Cu acest tip de ciocan s-a lucrat atât la tăiatul, dar mai ales la “desfăcatul” sării. Gaura pentru coadă se făcea în centrul de echilibru al ciocanului. MMSM, 9218. Întocmit: Mihai Dăncuș

210. Ciocan tăietor. Coștiui, jud. Maramureș. Fier forjat și oțelit. L: 24 cm; LA: 7 cm; gr: 4 cm; ?: 2,75 cm; gr: 190 decagrame; LA tăiș: 8,3 cm. Sec. al XIX-lea. Confectionat de fierar. Nu are coadă. A fost din lemn de gutui. S-a folosit până în anul 1930, când s-a închis mina. Acest tip de ciocan s-a folosit și la tăiatul sării, la breșat, precum și la “desfăcatul” sării. Ciocanul este într-o stare foarte bună, deoarece după închiderea minei nu s-a mai folosit și la alte munci în gospodărie. MMSM, 9216. Întocmit: Mihai Dăncuș

211. Tărnăcop. Achiziție 1964. Fier. L: 25 cm, L: 9 cm, Gaură înmănușare: 6/3 cm. Sec XIX. Tărnăcop cu brațe în cruce, gaură de înmănușare ovoidală. Utilizat la exploatarea sării geme, la spargerea pereților și bulgărilor de sare. MIS, M.5458. Întocmit: Mariana Daneș

212. Ciocan (Vântălău). Achiziție 1964. Fier. L: 7,4 / 5,3 cm. H: 4 cm; gaura de înmănușare: 3,7 / 2 cm. Sec XIX. Ciocan (vântălău), secțiune patrulateră cu laturile ușor bombate, gaura de înmănușare dreptunghiulară. Ambele capete prezintă deformări. Utilizat la mineritul în sare, la baterea dălților în pereți și decuparea bucăților de sare. MIS, M. 7504. Întocmit: Mariana Daneș

213. Ciocan. Achiziție 1964. Fier. H: 4 cm; gaură înmănușare: 3 / 3,5 cm. Sec XIX. Ciocan, secțiune patrulateră, cu laturile ușor bombate, gaura de înmănușare dreptunghiulară. Unul din capete este îngust și are forma concavă. Utilizat la mineritul în sare, la baterea dălților în pereți și decuparea bucăților de sare. MIS, M.7455. Întocmit: Mariana Daneș

214. Daltă. Achiziție 1964. Fier. L: 12cm, LA: 2/1 cm. Sec. XIX. Daltă cu secțiune dreptunghiulară cu vârf aplatizat. Partea opusă vârfului este plată. Utilizată la tăierea sării în minele de sare. MIS, M. 7453. Întocmit: Mariana Daneș

215. Sfredel. Achiziție 1964. Fier. L: 51,5 cm, LA: 2 cm. Sec XIX. Sfredel, format dreptunghiular cu vârf ascuțit și partea opusă dreptunghiulară în secțiune. Utilizat în cadrul procesului de minerit în sare, pentru desprinderea bolovanilor din peretele de sare gemă. MIS, M.7449. Întocmit: Mariana Daneș

216. Dorn. Achiziție 1964. Fier. L: 17,5 cm, D: 2 cm. 1/2 sec. XIX. Dorn, secțiune rotundă cu vârf aplatizat. Partea opusă vârfului este plată. Utilizată la tăierea sării în minele de sare. MIS, M. 7505. Întocmit: Mariana Daneș

217. Unealtă de mină. Achiziție 1964. Fier. L: 56 cm. D: 3 cm. Sec XIX. Unealtă din fier, secțiune rotundă, cu vârf ascuțit, mâner rotund. Este probabil un sfredel cu care se pătrundea adânc în zăcămintul de sare. MIS, M. 7457. Întocmit: Mariana Daneș

218. Dorn. Achiziție 1964. Fier. L: 29,4 cm. Sec XIX. Dorn din fier, piesa este rotundă, vârf ascuțit cu patru laturi, capătul superior rotunjit și supradimensionat. Utilizat la mineritul în sare, la găurirea peretelui de sare gemă pentru a se putea apoi desprinde bolovanii de sare. MIS, M.7454. Întocmit: Mariana Daneș

219. Lampă de mină. Achiziție 1964. Metal comun. L: 17 cm; LA: 10 cm; H: 12 cm; H braț: 2 cm. Sec XIX. Are formă de pară în secțiune longitudinală, cu o tijă verticală, dispusă în unghi drept. Tija are pe interior inscripția L.J. POJSNIO și se termină cu simbolul de mină, reprezentat prin două ciocane în cruce. Ciocul lămpii este dublat de o bandă semicirculară, prinsă în nituri. Tija are o toartă în partea superioară, de care se prinde, printr-un inel, un dispozitiv de agățare. MIS, M.7445. Întocmit: Mariana Daneș

220. Lampă de mină. Achiziție 1964. Metal comun. H: 16cm; L: 12 cm. Sec XIX. Lampa are formă de pară în secțiune longitudinală, cu o tijă verticală, dispusă în unghi drept. Tija este prinsă de corp cu ajutorul unui nit, având în partea superioară simbolul de mină, format din două ciocane în cruce. În partea superioară are o perforație pentru prindere. Ciocul lămpii este dublat de o bandă semicirculară, prinsă în nituri. MIS, M.7446. Întocmit: Mariana Daneș

221. Lampă de carbit. Salina Cacica, comuna Cacica, jud. Suceava. Fier. H: 27 cm; DB: 9,5 cm; LA: 9 cm. Prima jumătate a sec. XX. Utilizată la luminatul galeriilor minei în timpul exploatării sării geme. CMB, FI. Întocmit: Mugur Andronic

222. Felinar pentru lumânare. Salina Cacica, comuna Cacica, jud. Suceava. Fier, sticlă. H: 27 cm; LA: 9,5 cm. Sec. XIX. Utilizată la luminatul galeriilor minei în timpul exploatării sării geme. CMB, FI. Întocmit: Mugur Andronic

223. Opaiț. Salina Cacica, comuna Cacica, jud. Suceava. Fier, fontă. H: 13 cm; DB: 13 cm; LA: 7,5 cm. Sec. XIX. Utilizat la mineritul salifer, la luminatul galeriilor din mină. CMB, FI. Întocmit: Mugur Andronic

224. Lampă pentru mină. Mina de sare din Coștiui, jud. Maramureș. Metal. D: 9 cm; H: 23 cm. ? sec. al XIX-lea. S-a folosit la iluminatul în mină. Funcționa pe principiul lămpilor cu carbid. Este prevăzută cu cârlig de prindere. MMSM, 9205. Întocmit: Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș

225. Opaiț (la Coștiui numit “fonte”). Coștiui, jud. Maramureș. Metal. L: 14,5 cm; LA: 6 cm; H: 8 cm. Sec. al XIX-lea. Forma vechilor opaițe romane. Prevăzut cu arc metalic și cârlig de prindere. Fîtil și seu și/sau ulei de rapiță. MMSM, 9203. Întocmit: Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș

226. Opaț - "fontă de fier". Coștiui, jud. Maramureș. Metal, fitil textil. L: 11 cm; LA: 7 cm; H: 14,5 cm. Sec. al XIX-lea. De forma vechilor opațe greco-romane. Este prevăzut cu un braț de care este prins agățătorul. S-a folosit combustibil - ulei de rapiță, seu de oaie etc., fitil textil. MMSM, 9204. Întocmit: Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș

227. Opaț. Coștiui, jud. Maramureș. Metal. D: 11 cm; H: 13 cm. Sec. al XIX-lea. Are formă dreptunghiulară, de forma unei cutii metalice. Funcționează pe bază de petrol cu fitil. Folosit la iluminatul galeriilor de mină. MMSM, 9202. Întocmit: Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș

228. Șaitroc. Achiziție 1964. Lemn de esență moale. L: 60,5cm; LA: 10,5/40,3 cm; H: 9,5 cm. Sec XIX. Lemn de esență moale, dintr-o singură bucată, formă de fâraș, buza rotunjită, marginile înalte. Pe jumătatea părții posterioare marginea este răsfrântă în unghi drept. Utilizat la adunarea sării rezultate în urma spargerii bolovanilor de sare. MIS, M.7443. Întocmit: Mariana Daneș

229. Formă de turnat sarea huscă. Salina Cacica, comuna Cacica, jud. Suceava. Fontă. H: 15 cm; DG: 11,5 cm; DB: 9 cm. Sec. XIX. Utilizată la obținerea sării în urma fierberii apei sărate, prin procesul de evaporare. CMB, FI. Întocmit: Mugur Andronic

230. Mojar. Ocna Șugatag, jud. Maramureș. Fontă. DL: 23 cm; D: 11,5 cm; H: 16,5 cm. Prima jumătate a secolului XIX. Obiect din fontă realizat prin turnare, folosit la zdrobirea sării în gospodărie. Formă tronconică, în exterior, pe axa diametrală câte un buton pentru manevrare. Pistil cilindric, capete aplatizate. Elemente decorative: câte două brăie în relief, în partea inferioară și superioară. MJM, 79. Întocmit: Lucia Pop

231. Tipar sigilar. Ocna Sibiului. Oțel. D: 33 x 31 mm, H: 95 mm. 1729. În câmpul sigilar sunt gravate două ciocane de miner, încrucișate, însoțite la dreapta și la stânga de două stele cu șase raze (pozitiv). Deasupra ciocanelor se află acvila bicefală, iar dedesubt anul 1729 (conform registrului inventar). Între linia continuă perlată interioară și linia spicată exterioară este gravată legenda, în limba latină, cu majuscule, cuvintele fiind despărțite prin două puncte; începutul legendei marcat printr-o rozetă cu 5 lobi: SIGILL: SALICIDAR: SALISFOD: VIZAKNAEN. (Sigiliul breslei tăietorilor de sare de la Ocna Sibiului). MBS, M.2750/ 9.591. Întocmit: Dan Ivănuș

232. Tipar sigilar. Ocna Sibiului. Oțel. D: 29 x 27 mm, H: 76 mm. Sf. sec. XVIII - înc. sec. XIX?. În câmpul sigilar acvila bicefală imperială încărcată cu un scut tăiat pe care este reprezentată stema Transilvaniei (pozitiv). Scutul este timbrat de o coroană închisă terminată cu o cruce. Deasupra capetelor acvilei planează o coroană închisă terminată cu o cruce. Legenda cu majuscule, în limba latină: SIGILLUM R.PROVISORATUS. R. VIZAKNENSIS (Sigiliul provizoratului regal al posesiunii regale Ocna-Sibiului). MBS, M.2378 / 10.383. Întocmit: Dan Ivănuș

233. Tipar sigilar. Ocna Sibiului. Oțel. D: 28 x 25 mm, H: 10 mm. Sf. sec. XVIII - înc. sec. XIX?. În câmpul sigilar acvila bicefală imperială încărcată cu un scut tăiat pe care este reprezentată stema Transilvaniei (pozitiv). Scutul este timbrat de o coroană închisă terminată cu o cruce. Deasupra celor două capete ale acvilei planează o coroană de același fel. La marginea câmpului sigilar, mărginit de un oval perlat, se află legenda în limba latină, cu manuscrisele: SIGILLUM OFFICY SALINARIS VIZAKNENSIS (sigiliul oficiului salinar din Ocna Sibiului). MBS, M.2365 / 10.387. Întocmit: Dan Ivănuș

234. Tipar sigilar. Ocna Sibiului. Fontă. D : 34 x 30 mm, H: 53 mm. Sec. XIX. În câmpul sigilar acvila bicefală imperială încărcată cu un scut tăiat, cu armele Transilvaniei (pozitiv). Acvila bicefală ține în gheara dreaptă sabia, iar în cea stângă globul crucifer. Capetele acvilei sunt timbrate de către o coroană închisă terminată cu un glob crucifer. Deasupra acvilei planează o coroană închisă terminată cu un glob crucifer, care marchează și începutul legendei în limba latină, cu majuscule: *SIGIL R. SALIS PERCEPTORAT. OFFICII VIZAKNENS.* (Sigiliul oficiului perceptoratului regal al sării de la Ocna-Sibiului). MBS, M.2382/10.382. întocmit: Dan Ivănuș

235. Fotografie Ocna Sibiului. Colecția veche de Grafică Documentară a Muzeului de Istorie - donator Emil Sigerus. Fotografie sepia cașerată pe carton presat. L: 16 cm; LA: 11cm. 1882. Fotografia are în prim plan lacurile sărate de la Ocna Sibiului. Pe față, jos este denumirea fotografului și orașul atelierului fotografic (Kamilla Ásboth - Hermannstadt). Meșterul fotograf este prima femeie cu această meserie din Transilvania, care a moștenit atelierul de la Theodor Glatz în 1871 împreună cu surorile ei. În perioada 1875-1897 a condus singură atelierul care a fost cumpărat de Emil Fischer în 1897 împreună cu toată colecția de plăci fotografice. În 1980 atelierul Fischer a fost achiziționat de Muzeul de Istorie împreună cu toată colecția de plăci ce provenea de la Theodor Glatz și Kamilla Ásboth. MIS, G.D. 12662. Întocmit: Aurelia Cozma

236. Fotografie Ocna Sibiului. Colecția veche de Grafică Documentară a Muzeului de Istorie - donator Emil Sigerus. Fotografie sepia cașerată pe carton presat. L: 16 cm; LA: 11cm. Sec XIX (1875-1897). Fotografia are în prim plan o imagine a unui lac sărat din stațiunea de tratament. Pe față, jos este denumirea fotografului și orașul atelierului fotografic (Kamilla Ásboth - Hermannstadt). Meșterul fotograf este prima femeie cu această meserie din Transilvania, care a moștenit atelierul de la Theodor Glatz în 1871 împreună cu surorile ei. În perioada 1875-1897 a condus singură atelierul care a fost cumpărat de Emil Fischer în 1897 împreună cu toată colecția de plăci fotografice. În 1980 atelierul Fischer a fost achiziționat de Muzeul de Istorie împreună cu toată colecția de plăci ce provenea de la Theodor Glatz și Kamilla Ásboth. MIS, G.D. 12655. Întocmit: Aurelia Cozma

237. Fotografie Ocna Sibiului. Colecția veche de Grafică documentară a Muzeului de Istorie - colecționar Wagner. Fotografie cașerată pe carton presat. L: 10cm; LA: 12,5 cm. 1896. Fotografia are în prim plan un lac din stațiune cu anexe și podurile de legătură. Din lacurile inițiale se pompează apa sărată în baza de tratament. MIS, G.D. 12663. Întocmit: Aurelia Cozma

238. Carte poștală Lacurile Horia, Cloșca și Crișan din Ocna Sibiului. Colecția veche Grafică Documentară a Muzeului de Istorie. Carton subțire. L: 8cm; LA: 13,5cm. 1/4 sec.XX; tipografia Joseph Drotleff Sibiu. Sunt fotografiile celor trei lacuri și pavilioanele din baza de tratament. MIS, G.D. 5077. Întocmit: Aurelia Cozma

239. Carte veche secol XVIII: Fichtel, Johann Ehrenreich von, Geschichte des Steinsalzes und der Steinsalzgruben im Grossfürstenthum Siebenbürgen, Nürnberg, 1780. BIBLIOTHEK Siebenbürg. Verein für Naturwissenschaften zu Hermannstadt - Sibiu. A. corpul cărții: hârtie; b. anexe hărți: hârtie; c. legătura: coperte din carton îmbrăcate în hârtie marmorată, cotor pânză; nr. pagini: 134 pagini numerotate; 4 hărți; format: în 4?; oglinda paginii: 16,5 cm. X 13,5 cm; 35 rânduri pe pagină. 1780. Tipar negru, ornamente tipografice (frontispicii, signete), hărți colorate: Saline. MNBS, cota: V II.5403, nr. inv. 173916. Întocmit: Olga Șerbănescu

240. Carte veche secol XVIII: A. Fichtel, Johann Ehrenreich von, Nachricht von den Versteinrungen des Grossfürstenthums Siebenbürgen, Nürnberg, 1780. Legat împreună cu: B. Fichtel, Johann Ehrenreich von, Geschichte des Steinsalzes Und des Steinsalzgruben im Grossfürstenthum Siebenbürgen, Nürnberg, 1780. A și B colecția veche a muzeului. A și B: corpul cărții: hârtie; anexe: hârtie; legătura: coperte din carton încărcate în piele marmorată; nr. pagini: A: 158 pagini numerotate; 6 planșe; B: 134 pagini numerotate; 3 hărți. format: A și B: în 4?. oglinda paginii: A și B: 16,5 cm. X 13,5 cm; 35 rânduri pe pagină. A și B: 1780. A și B: tipar negru, ornamente tipografice, planșe, hărți. A și B: MNBS, cota: V II.3100, nr. inv. 75472. Întocmit: Olga Șerbănescu

241. Fotografie - Administrația Împărătească și Regească a Salinei. Salina Cacica, jud. Suceava. Hârtie fotografică, cașerată pe carton. L: 35 cm; LA: 27 cm. 1899. Fotografia este cașerată pe un suport din carton, având pe verso inscripția: "Spre amintirea decernării Crucii de Aur, pentru merite deosebite, Administratorului Salinei Sigmund Tăhac. Cacica 2 martie 1899". Textul este traducerea înscrisului în limba germană, care apare pe fotografie, și care s-a șters din cauza timpului. Fotografia a fost făcută în fața Birourilor Salinei. CMB, FI. Întocmit: Andrea Chiricescu

Listă de abrevieri instituții muzeale

(în ordinea alfabetică a abrevierilor)

CMB - Complexul Muzeal Bucovina, Suceava
CMBN - Complexul Muzeal Bistrița - Năsăud
MB - Muzeul Brăilei, Brăila
MBS - Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
MCR - Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe
MET - Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Cluj - Napoca
MIAPN - Muzeul de Istorie și Arheologie, Piatra Neamț
MINS - Muzeul de Istorie Naturală, Sibiu
MIS - Muzeul de Istorie, Sibiu
MJB - Muzeul Județean Buzău, Buzău
MJI - Muzeul Județean Ialomița, Slobozia
MJIB - Muzeul Județean de Istorie, Brașov
MJM - Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare
MJȘtNP - Muzeul Județean de Științele Naturii Prahova, Ploiești
MNUAI - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
MMSM - Muzeul Maramureșului, Sighetul Marmăției
MSS - Muzeul Sării - Slănic

Dimensiuni:

AD - adâncime
DB - diametru bază
DG - diametru gură
GR - grosime
gr - greutate
H - înălțime
L - lungime
LA - lățime

Abrevieri bibliografice:

ActaMusMar - Acta Musei Maramorosiensis, Sighetul Marmăției
ActaMN - Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMusNap - Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AMET - Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj-Napoca
ArchÉrt - Archeologiai Értesítő, Budapesta
ArchKorr - Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchKözl - Archeologiai Közlemények, Budapesta
ArchRozhl - Archeologické Rozhledy, Praga
Arh. St. București - Arhivele Statului, București
AVSL - Archiv des Verains für Siebenbürgische Landeskunde, Sibiu
AVSL N. F. - Archiv des Verains für Siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge, Sibiu

BányKohLap - Bányészati és Kohászati Lap, Budapesta
BerRGK - Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Frankfurt am Main
BiblMarmatia - Bibliotheca Marmatia, Baia-Mare
BiblMemAnt - Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Piatra Neamț
BMN - Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca
BiblMusNap - Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca
BiblThrac - Bibliotheca Thracica, București
BKL - Bányészati és Kohászati Lap, Budapesta
Dacia - Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București
Dacia N S - Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
EphNapocensis - Ephemeris Napocensis, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca
MAGW - Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Viena, Austria
MCA - Materiale și Cercetări Arheologice, București
MemAnt - Memoria Antiquitatis, Piatra-Neamț
MemAntiq - Memoria Antiquitatis, Piatra-Neamț
NumKözl - Numizmatikai Közlemények, Budapesta
PBF - Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart
SCIM - Studii și Cercetări de Istorie Medie
SCIV - Studii și Cercetări de Istorie Veche
SCIVA - Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie
SlovArch - Slovenska Archaeologia
StComSatu Mare - Studii și Comunicări, Satu-Mare
ThD - Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie, București

ISBN - 10: 973-85676-8-8
ISBN - 13: 978-973-85676-8-9